

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՄԵՆ ՀԱՄԱՐՉՈՒՄՅԱՆ

ՀԱՄԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔՈՒՄ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 2

ՊԱՐԵԳԻՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԲԱՅՏԵՐԻ ԸՆԿԱԼՈՒՄԸ ՄԻՆՉՉԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ
ԵՎ ԽՈՐՀՐԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԳԵՏՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ 12

ՄԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՈՍՅԱՅԵԼ ՎԱՐՊԱՆՅԱՆ

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԻ ՇՈՒՐՁ 20

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՄԱՀՄԱՆԱԴՐԱԽՐԱՎԱԿԱՆ
ՓՈՒՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ՀԱՐՑԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ 28

ТРУДОВОЕ ПРАВО

КРИСТИНЕ КАЗАРЯН

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ СУБЪЕКТОВ
ЗАБАСТОВОЧНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ 36

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄՅՈՒՂԱՆՆԱ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ԿԱՄԱՎՈՐ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱՊԱՀՆՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ..... 42

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՊԵՎՈՐԳՅԱՆ

ԿՏԱԿԱՅԻՆ ՀԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԲՆԱԿԵԼԻ ՏԱՐԱԾՈՒԹՅԱՆ
ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԱՌԱՋԱՅՄԱՆ ՀԻՄՔ 52

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆԱՅԱՆ

ԱԶԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ՀԵՏ ՉԿԱՊՎԱԾ ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔԱՅԻՆ
ՊԱՏԻԺՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ԵՎ ԴՐԱ ԿԱՌՈՒՅՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ 56

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

АРМАН ПАНОСЯН

ОСОБЕННОСТИ КВАЛИФИКАЦИИ ПРИГОТОВЛЕНИЯ К ПРЕСТУПЛЕНИЮ
КАК ВИДА НЕОКОНЧЕННОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ 64

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱԻՂԱ ԹԱԳԵՎՈՅԱՆ

ՎԱՐՈՒՅԹԻՆ ՓՈՐՁԱԳԵՏԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱՅԱՌՈՂ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՆ
ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ 74

ԻՄՍԱ ԱՎԱԳՅԱՆ

ՏՆԱՅԻՆ ԿԱԼԱՆՔԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՒՄ 86

ՆՈՒՆԵ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՊՐՈԲԱՅԻՈՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԴՐՄԱՆ
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՈՐՈՇԱԿԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ 94

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՆԱՉԱՐԵԹՅԱՆ

ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ ԳՈՐԾԸ
ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ 104

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄ ՆԵՐ 108

RESUME 160

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

Արսէն ՀԱՄԱՐՁՈՒՄՅԱՆ

ՀՀ ԳԱՍ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔՈՒՄ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Առօրեական կյանքում «պատասխանատվություն» տերմինը նշանակում է սեփական գործողությունների, զանցանքների վերաբերյալ որևէ մեկին հաշվետու լինելու պարտավորություն, անհրաժեշտություն, դրանց համար պատասխանատու լինել: Օքսֆորդի անգլերեն լեզվի բացատրական բառարանում «պատասխանատվություն» բառը դիտարկվում է որպէս «լինել պատասխանատու, կատարել որևէ բան առանց որևէ մեկի հուշման կամ հրամանի», ինչ-որ բանի համար պատասխանատու լինելու պարտավորություն¹: Բազմաթիվ լեզուներում պատասխանատվություն հասկացությունը, ըստ իր բովանդակության, համընկնում է, այսինքն՝ կապված է պարտականության, պարտքի կատարման, սեփական, վարքագծի համար հաշվետու լինելու, մեղքը քավելու և այլնի անհրաժեշտության հետ: Այդ իսկ պատճառով ընդհանուր գրական լեզվում «պատասխանատվություն» բառի իմաստային նշանակությունը կարող է տեղադրվել գիտական գիտելիքի ցանկացած ոլորտի (էթիկա, իրավունք, հասարակագիտություն, հոգեբանություն և այլն) պատասխանատվություն հասկացության հիմքում:

Իրավաբանական գիտության մեջ տարածված է նաև այլ կարծիք: Այսպէս, պրոֆեսոր Ռ. Օ. Խալֆինան կարծում է, որ իրավունքի և իրավական գիտության մեջ «պատասխանատվություն» տերմինը վաղուց ձեռք է բերել որոշակի, ինքնուրույն բովանդակու-

թյուն, որը տարբերվում է վերջինիս լեզվաբանական նշանակությունից²: «Պատասխանատվություն» երևույթի էական բնութագրիչները գենետիկորեն սահմանվում են մարդու արտադրական, հոգևոր և այլ գործունեության, հասարակական հարաբերությունների համակարգի կայացման և զարգացման գործընթացներում բնական-պատմականորեն ձևավորվող տնտեսական, քաղաքական, մշակութային և այլ գործոններով:

Մարդը սոցիալական էակ է: Բացարձակ մեկուսացված անձինք գոյություն չունեն: Մարդկային անհատը չի կարող ապրել այլ անձանց հետ կապերից, հասարակական հարաբերությունների համակարգից, հասարակությունից դուրս: Կարևոր է այն բանի ընկալումը, որ միայն այլ անձանց հետ փոխգործունեությունը մարդուն վերածում է մարդկային ցեղի ներկայացուցչի, արտահայտում նրա սոցիալական բնույթը և ծնում սոցիալական հատկանիշները: Անցյալի և ներկայիս հեղինակավոր մտածողներն արդարացի պնդում են, որ հնարավոր չէ ապրել հասարակության մեջ և լինել նրանից բացարձակ ազատ: Այս թեզը ելակետային, մեթոդաբանական հիմք է ընդհանրապէս պատասխանատվության և մասնավորապէս՝ դրա յուրաքանչյուր տեսակի բնույթի, էության և նշանակության համար:

Իշխանության հասկացության ընկալմանը տարբեր մոտեցումների առկայությամբ ժամանակակից հասարա-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

կազմութեան (քաղաքագիտութեան և այլնի) մեջ իշխանությունը սահմանվում է, այս կամ այն ձևափոխություններով, որպէս հասարակական հարաբերությունների սուբյեկտի, լինի դա անձ, դասակարգ, էլիտա, հասարակական միավորում, պետություն, կոնկրետ անձանց, նրանց միավորման վարքագծի, գործունեության վրա տարբեր միջոցների օգնությամբ (հեղինակություն, համոզում, ավանդույթ, պարտադրում, բռնություն և այլն) ազդեցություն ունենալու ունակություն և հնարավորություն: Միևնույն ժամանակ ազդեցության մեթոդները և եղանակները տարատեսակ և առանձնահատուկ են ինչպէս սոցիալական միություններում՝ ընտանիք, աշխատանքային կոլեկտիվ, հասարակական միավորումներ, կուսակցություններ, այնպէս նաև պետության կողմից իշխանության իրականացման դեպքում⁴: Հասարակության կենսագործունեության պարտադիր պայման է հասարակական հարաբերությունների սուբյեկտների կողմից սոցիալական նորմերից բխող իրավունքների և պարտականությունների հարաբերակցության պահպանումը: Այսպիսով, ամբողջ հասարակության բնականոն գործառնության ապահովումն անհատների և հասարակական հարաբերությունների այլ սուբյեկտների հնարավոր և պատշաճ վարքագծի միջոցով հանդիսանում է սոցիալական պատասխանատվություն երևույթի և հասկացության ծագման օբյեկտիվ նախադրյալ: Սոցիալական պատասխանատվությունը՝ որպէս հուսալիության բազմաձև գոյ, բացահայտվող շրջակա միջավայրի համատեքստում, որտեղ մարդը հանդիսանում է սեփական անձի և շրջապատի բարդ հարաբերությունների արարիչ, իրականացնում է կարգավորիչ գործառնույթ⁵: Բացի դրանից, գիտության, զանգվածային լրատվական միջոցների ինտենսիվ զարգացման և

համաշխարհային բոլոր գործընթացների գլոբալիզացման ֆոնի վրա պատասխանատվության հարցն արդիական է ինչպէս երբևիցե:

Անհրաժեշտ է նշել, որ անձի վրա միջավայրի ազդեցության վերաբերյալ միտքը վաղուց արտահայտել է Շ.Լ. Մոնտեսքյուն: Նա հասարակությունում վատ բարքերը կապում է կառավարման բռնակալ ձևի հետ: Ժ.Ժ. Ռուսոն համարում է, որ մարդը փչացնում է տնտեսական տարածությունը, Ռոբերտ Օուենը նշում է. «Ցանկացած հասարակությանը պատշաճ միջոցների օգնությամբ հնարավոր է հաղորդել ցանկացած բնույթ, սկսած լավագույնից մինչև վատթարագույնը, ամենատգետից մինչև ամենազարգացածը: Չեզոքացրէք հանգամանքները, որոնք նպաստում են հանցագործությունների կատարմանը՝ հանցագործություններ չեն լինի: Փոխարինէք դրանք պայմաններով, որոնց դեպքում ծնվում են կարգապահության, ճշմարտության, զսպվածության, աշխատասիրության նկատմամբ հակումներ, և այդ հատկություններն անպայման կարտահայտվեն»⁶:

Իրավաբանների կողմից իրավաչափ կամ ոչ իրավաչափ վարքագծի օրինակափությունների ուսումնասիրության արդյունքները հանգեցրին իրավական կողմնորոշումների սոցիալ-իրավական հետազոտությունների իրականացման փորձերին: Իրավական կողմնորոշումները հանդիսանում են այն օղակը, որը կապում է անձը և իրավունքը, իրավական զգացողությունները, դրդապատճառները, հարաբերությունները, գնահատականները սոցիալ-իրավական ակտիվության, իրավական վարքագծի հետ: Այս առումով ճանաչողության գործընթացում անհրաժեշտ է իրավական գիտակցականի և անգիտակցականի, դրա կառուցվածքի և այն սոցիալական պայմանների գործառնության խորը

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

վերլուծություն, որոնցում առկա է իրավական մտածողությունը:

Ըստ Տ. Վ. Մինյուկովի կարծիքի՝ անձի իրավական կողմնորոշումը՝ սուբյեկտի պատրաստակամությունը, կողմնորոշվածությունն է իրավաչափ կամ հակաիրավական վարքագծի նկատմամբ, վերջինս ձևավորվում է մի շարք սոցիալական և հոգեբանաֆիզիոլոգիական գործոնների ազդեցությամբ⁷:

Ըստ իրավունքի ընդհանուր տեսության՝ համառոտ հանրագիտարանում իրավական կողմնորոշումները ներկայացվում են որպես «անձի հոգեբանական ձևավորման հատուկ վիճակ, որը կողմնորոշում է որոշակի ակտիվությանը պահանջների և անձնական շահերի դիրքորոշումներից: Այն ծագում է որևէ կերպով իրավական գործունեության տարբեր երևույթներին սուբյեկտի ռեակցիա տալու սոցիալական պահանջի կողմնորոշման բավարարման համար, ինչպես նաև կոնկրետ, իրավաբանորեն արժեքավոր գործողությունների իրականացման, նրա հակվածության կամ պատրաստակամության հիման վրա»:⁸ Շնորհիվ կողմնորոշումների՝ անձին անհրաժեշտ չէ նորից կողմնորոշվել, քե որո՞նք են նրա պահանջները և դրանց ձեռք բերման եղանակները, քանի որ դրանք նախկինում ամրագրվել են նրա դրույթներում:

Իրավական կողմնորոշումները հասարակության քաղաքական-իրավական իրականության հատման համատեքստում, բնութագրվում են հակասությամբ, այն անորոշությամբ, որ մտածողության գիտակցվածի և անգիտակի շերտերը խաղում են գերակայող դեր կոնկրետ ծագող իրավիճակներում: Դա կապված է նրա հետ, որ ժամանակակից Հայաստանում տեղի է ունենում նոր պետության ձևավորման, բարեփոխումների փորձ, պետության, որտեղ կզերակայեն փոքր-ինչ այլ, առկա ավանդական

պատկերացումներից և արժեքներից տարբերվողները:

Սոցիալական պատասխանատվության համակարգի և դրա կիրառության կատարելագործումը՝ իրավախախտումների հետ պայքարում արդյունավետության ձեռք բերման ուղղումն առավել արդիական խնդիրներից մեկն է: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է զարգացնել քաղաքացիների, հատկապես երիտասարդության բարոյական և իրավական գիտակցությունը, սեփական և հասարակության այլ անդամների վարքագծի նկատմամբ պատասխանատու վերաբերմունքը:

Այսպիսով, հետևելով որպես իրավական նորմերի ընկալման արդյունք սոցիալականներից անձնական նորմերի ծագմանը, որի արդյունքում ապահովվում է անձի իրավաչափ վարքագիծը, դիտարկելով այնպիսի երևույթներ, ինչպես իրավական մշակույթը, իրավական մտածողությունը, անձի իրավական կողմնորոշումը, արժեքային կողմնորոշումները որպես մարդկանց փոխհարաբերությունների և անձի վարքագծի սոցիալական կարգավորման գործոններ, կարելի է անցնել այնպիսի հիմնարար, մարդու հոգևոր աշխարհի ոլորտի բոլոր իրավական երևույթների համար որոշիչ հասկացության մանրագին հետազոտությանը, ինչպես սոցիալական պատասխանատվությունն է: Պատասխանատվությունը՝ որպես սոցիալական կատեգորիա, արտացոլում է հասարակության և դրա սուբյեկտների, ինչպես նաև անհատի և այն ընդհանրության, որի անդամ է նա, բազմակողմանի կապը վարքագծի ձևավորված նորմերի (կանոնների, ստանդարտների) նկատմամբ: Մի կողմից՝ տվյալ կապը բացահայտում է պահանջները, որոնք ներկայացնում է հասարակությունը (կամ հանրությունը) իր անդամների, նրանց սոցիալական արժեքավոր վարքագծի

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնը

նկատմամբ: Մյուս կողմից՝ հասարակության (հանրության) անդամների վերաբերմունքն է ներկայացվող պահանջների, այսինքն՝ սուբյեկտի ռեակցիան հասարակության (հանրության) պահանջների նկատմամբ: Սակայն դրանով հասարակության (հանրության) և դրա անդամների կապը չի ավարտվում: Հնարավոր է հասարակության (հանրության) հետահայաց ռեակցիա սուբյեկտների վարքագծի նկատմամբ սոցիալական պոզիտիվ վարքագծի աջակցման, հավանության ձևով կամ բացասական ազդեցություն դրանց վրա սոցիալական նորմերով հաստատված պահանջների չիրականացման դեպքում:

Այսպիսով, հասարակական հարաբերությունների սուբյեկտների և հասարակության միջև փոխհարաբերություններն իրենց նկատմամբ սոցիալական նորմերի միջոցով ներկայացվող փոխադարձ պահանջների գիտակցական իրականացման տեսանկյունից գտնում են արտացոլում սոցիալական պատասխանատվություն կատեգորիայի մեջ: Սոցիալական պատասխանատվությունն իրականացնում է հասարակական հարաբերությունների, մարդկանց վարքագծի հսկողության կարգավորիչի կարևոր գործառնություն:

Փիլիսոփայության և սոցիալական գրականության մեջ «պատասխանատվություն» հասկացությունը մեկնաբանվում է տարբեր կերպ, որպես անձի՝ իր գործողությունների արդյունքի կանխատեսման ունակություն, որպես մարդկանց առջև սեփական պարտավորությունների գիտակցում, որպես պարտքի զգացողություն և պատասխանատվության գիտակցություն⁹: Եվ արդարացիորեն փիլիսոփաները և սոցիոլոգները ցուցում են իրավաբաններին, որ «հետին թվով» պատասխանատվությունը կարող է կանխարգելել ապագայում զանցանքից, սակայն հասարակության պա-

հանջները բավարարել այն ի գործու չէ: Այդ իսկ պատճառով առավել արդյունավետ ներկայանում է պատասխանատվության հասկացության վերլուծությանը այլ մոտեցումը, դրա սահմանումը դրական առումով՝ կապված սեփական գործողությունների արդյունքների կանխատեսման և դրա հասարակական արժեքի իմաստավորման հետ¹⁰: Անհրաժեշտ է ավելացնել, որ պատասխանատվության բովանդակային բնութագրության համար կարևոր է ոչ միայն սեփական ենթադրվող վարքագծի գնահատականը, այլ նաև այդ գնահատականին և կանխատեսմանը համապատասխան գործողությունը: Պոզիտիվ պատասխանատվությունը սերտորեն կապված է անձի սոցիալական ակտիվության հետ: Սոցիալական պատասխանատվության սուբյեկտի գործունեության կողմնորոշումը սահմանվում է սոցիալական նորմերում շարադրված անձին ներկայացվող պահանջների հիման վրա: «Սոցիալական պատասխանատվությունը և սոցիալական ակտիվությունը գիտակցված անհրաժեշտության հիման վրա ձևավորում են յուրօրինակ կորդինատների առանցք, որը սահմանում է սուբյեկտի ազատ գործողության ծավալը»¹¹:

Փիլիսոփայական և սոցիոլոգիական գրականության մեջ բազմակի նշվել է, որ ըստ սոցիալական պատասխանատվության՝ առաջին լուրջ աշխատանքը Ա.Պ.Չերմենինայի թեկնածուական ատենախոսությունն է: Նա սահմանում է սոցիալական պատասխանատվությունը՝ որպես «յուրաքանչյուր կամայականության սահմանափակում հասարակության շահերի դիրքորոշումներից, որպես անձի սեփական կամքին հասարակության կամքի վերարտադրում, նրա ակտիվության կողմնորոշում որոշակի շրջանակների մեջ»¹²: Հեղինակը կենտրոնացնում է ուշադրությունը անձի պոզիտիվ պատասխանատվության վրա՝

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

ապացուցելով, որ պատասխանատվութիւնն իմաստ չունի, եթէ անհատը չի տիրապետում վարքագծային տարբերակների ազատ ընտրությանը: Կամքի ազատությունը պատասխանատվութեան նախադրյալ է:

Պատասխանատվութիւնն արտահայտվում է հասարակության զարգացման բարդ, դինամիկ և հակասական գործընթացում, որտեղ մարդու անձնական մասնակցության բնույթը սահմանվում է կոնկրետ գործունեության ուղղությամբ և սոցիալական հետևանքներով: Ուղղությունը և գործունեությունն ընտրվում են ազատ ընտրության կատարման ուղով: Այս իմաստով պատասխանատվութիւնն արտահայտվում է որպէս ազատության չափորոշիչ: Յանկացած իրավիճակում մարդկային ընտրությունը սահմանում է հնարավորների շարքից դիրքորոշումը, և այդ ընտրությունը սահմանված է հիմնականում նրա պահանջներով և հետաքրքրություններով: «Եթէ ազատությունը ենթադրում է ընտրության հնարավորություն, ապա պատասխանատվությունը՝ հասարակության, կոլեկտիվի, անձի համար ընտրության, որոշման, զանցանքի գործունեության մեջ արտահայտվող դրանց օգտակարության կամ վնասակարության գնահատականն է»¹³:

Կամքը նպատակաուղղված գիտակցված ցանկություն է, որը կողմնորոշված է նպատակի ձեռք բերմանը: «Կամքի արտահայտման» չգիտակցումը, որը հանդիպում է, մասնավորապէս, «առանց դրդապատճառային» հանցագործությունների կատարման դեպքում, չպետք է դիտարկվի որպէս կամք, որպէս գիտակցության տարր: Նման դրդապատճառները, որոնք Գ. Ա. Կերիմովի կողմից անվանվել են «մութ կամք»¹⁴, դասվում են հոգեբանական գործընթացներին, որոնք տեղի են ունենում գիտակցական գործունեությունից դուրս, ինչը

հոգեբանության մեջ անվանում են ենթագիտակցություն:

Սակայն չի կարելի հանգեցնել ամբողջ սոցիալական պատասխանատվությունը միայն պոզիտիվ բովանդակությանը: Այս դեպքում պոզիտիվ պատասխանատվությունը կորցնում է իր ապահովման մեթոդներից մեկը՝ նեգատիվ պատասխանատվությունը: Ինչպէս նշում է Վ. Ն. Կուրյավցևը, ռետրոսպեկտիվ (նեգատիվ) պատասխանատվությունը կարող է դիտարկվել որպէս պոզիտիվ պատասխանատվության ապահովման առանձնահատուկ մեթոդ¹⁵:

Գ. Տունգուլազն սոցիալական պատասխանատվության տակ ընկալում է «սուբյեկտի ոչ միայն իր, այլ նաև հասարակության շահերում որպէս իր գործունեության արդյունքների կանխատեսման ունակություն հասարակական կարգավորումների տարբեր համակարգերում օբյեկտիվ պատասխանատվության կախյալների սոցիալական արտացոլում»¹⁶: Պատասխանատվության իր ընկալման մեջ հեղինակը հիմնական շեշտադրությունը կատարում է հասարակության և անձի միջև փոխկապվածության, մարդու և հասարակության միջև առկա օբյեկտիվ կախվածության վրա:

Վ. Ի. Սպերանսկին ենթաբաժանում է սոցիալական պատասխանատվությունը հարաբերությունների երկու համակարգերի: Առաջինում պատասխանատվությունը կրում է հետահայաց (ռետրոսպեկտիվ) բնույթ, հանդես է գալիս որպէս սոցիալական ստորադաս և որպէս հասարակության շահերին դեմ գործողությունների նկատմամբ սանկցիա: Երկրորդ համակարգում ներառվում են մարդկանց, կոլեկտիվների միջև փոխկապվածություններ, որոնք հենված են հասարակության և առանձին անձանց պահանջներին համապատաս-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնն

խան իրականացվող գործունեության նկատմամբ գիտակցված վերաբերմունք¹⁷: Հիմնելով պատասխանատվության սահմանումը պարտքի զգացողության վրա՝ հեղինակը նվազեցում է անձի վարքագծի կարգավորման և իրավական նորմերի դերը, քանի որ անձի վարքագիծը կարգավորվում է ոչ միայն բարոյական, այլ նաև իրավական նորմերով: Անհրաժեշտ է ավելացնել, որ պատասխանատվության պոզիտիվ ձևը հենվում է այն պահանջների վրա, որոնք ներկայացնում են հասարակությունը, պետությունը անձի նկատմամբ, և արտահայտվում սոցիալապես աջակցվող, սոցիալապես արժեքավոր վարքագծում: Անկասկած, անձի բարոյական կողմնորոշումները միայն պատասխանատվության հատկանիշներ են, ընդ որում, ոչ միշտ պարտադիր, քանի որ անձը կարող է կատարել դրական արարքներ ոչ միայն բարձր բարոյական գաղափարներից, այլ հասարակության կողմից դատապարտության վախից մղված:

Ի. Ա. Իլյինը նշում է պոզիտիվ և նեգատիվ պատասխանատվությունը՝ «նախնական» և «հետագա»: Նա ընդգծում է. «Նախնական պատասխանատվությունը կանխագգման և կոշվածության, կատարելագործման ձգտման կենդանի զգացողություն է: Դեռ զանցանքը չկատարած, մարդն արդեն տեղյակ է իր պատասխանատվության մասին»¹⁸:

Դ. Լ. Լիպինսկին, իրավաբանական պատասխանատվության առանձնահատկության հաշվառմամբ, տալիս է սոցիալական պատասխանատվության հետևյալ սահմանումը՝ դա անձի և հասարակության միջև դիալեկտիկ փոխկապվածություն է, որը բնութագրվում է ըստ սոցիալական նորմերի դրույթների իրականացման և պահպանության փոխադարձ իրավունքներով և պարտավորություններով. դրանց կատարումը հանգեցնում է հավանության, աջակցության

(պատասխանատվության կամավոր ձև), իսկ անպատասխանատու վարքագծի դեպքերում, որը չի համապատասխանում այդ նորմերի դրույթներին, խախտում է հասարակական կարգը՝ անձնական կամ գույքային բնույթի գրկանքների կրման պարտականություն և դրանց կրում¹⁹:

Ռ. Լ. Խաչատուրովը և Ռ. Գ. Յագոբյանը տալիս են սոցիալական պատասխանատվության հետևյալ սահմանումը. «Հասարակական հարաբերությունների սուբյեկտների կողմից սոցիալական նորմերի պահանջների պահպանում, իսկ անպատասխանատու վարքագծի դեպքում, որոնք չեն համապատասխանում այդ նորմերի դրույթներին, խախտում են հասարակական կարգը՝ մեղավորի անձնական կամ նյութական բնույթի գրկանքի կրում»²⁰: Տվյալ սահմանումն իրենում կենտրոնացնում է պատասխանատվության երկու կողմերը՝ պոզիտիվ և նեգատիվ: Բացի դրանից, այս սահմանումից հետևում է, որ պոզիտիվ պատասխանատվության իրական բովանդակություն է հասարակական հարաբերությունների սուբյեկտների կողմից սոցիալական նորմերի պահպանումը, այսինքն՝ սոցիալական օգտակար, աջակցվող վարքագիծը: Անձի զանցանքի միջոցով արտահայտվում է նրա վերաբերմունքը սոցիալական նորմերով հաստատված կանոնների նկատմամբ: «Պոզիտիվ պատասխանատվությունն արտահայտվում է որպես սուբյեկտի պարտավորություն, պարտք գործել սոցիալական նորմերի պահանջներին համապատասխան»²¹:

Հավանաբար, արդարացի են այն գիտնականները, ովքեր սոցիալական (պոզիտիվ) պատասխանատվությունը տեսնում են որպես պատասխանատվության սուբյեկտի սոցիալապես արժեքավոր գործունեություն, պարտք, պարտականություն: Այս ամենը հստակապես է

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

պատասխանատւութիւն:

Այսպիսով, կամավոր պատասխանատւութեան տարրերը սխեմատիկորէն կարելի է արտապատկերել հետևյալ կերպ՝ հատուկ նորմերում շարադրված պայմաններ՝ պատշաճ կերպով վարվելու պարտականութիւն, տվյալ պարտականութեան (սոցիալ-օգտակար արարքների) կատարում՝ հասարակութեան կողմից շնորհակալ (հավանութիւն կամ աջակցութիւն): Պատասխանատւութեան որոշակի սահմանները կազմում են պարտականութիւնների կատարման և հասարակութեան կողմից կիրառվող աջակցութեան և հավանութեան ծավալները: Իր հերթին, այդ ծավալը հաստատվում է սոցիալական նորմերով: Նեգատիվ պատասխանատւութեան տարրերն են՝ սոցիալական նորմով նախատեսված ոչ բարենպաստ հետևանքներ կրելու պարտականութիւն, որը բխում է հասարակութեան կողմից դատապարտվող սոցիալական նորմերի խախտման գանցանքի իրականացման, մեղավորին պատշաճ վարքագծին հարկադրմանը, ոչ բարենպաստ հետևանքների կրման փաստից:

Այսպիսով, անհրաժեշտ է խոսել պատասխանատւութեան պոզիտիվ (կամավոր) և նեգատիվ (հարկադիր) ձևերի վերաբերյալ: Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ պատասխանատւութեան կամավոր ձևի բովանդակութիւնը չի սպառվում միայն պարտականութեամբ: Տվյալ պարտականութիւնը պետք է արտահայտվի իրական իրավաչափ վարքագծով, սոցիալական նորմում ցուցված գործողութիւնների կամ դրանց իրականացումից ձեռնպահ մնալու մեջ: Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ պատասխանատւութեան կամավոր ձևի բովանդակութեան մեջ ներառված են հասարակական հարաբերութիւնները, որոնք առկա են անձի և հասարակութեան միջև: Նրա վերաբերյալ, որ պատասխանատւութիւնը լինում է պոզիտիվ և նեգատիվ, խոսք է գնում նաև իրավունքի փիլիսոփայութեան վերաբերյալ ուսումնական ձեռնարկում²²: Նման ձևով պատասխանատւութիւնը մեկնաբանվում է նաև սոցիոլոգիական գրականութեան մեջ²³: Երկու ասպեկտներով պատասխանատւութեան վերաբերյալ խոսվում է նաև կրոնական գրականութեան մեջ²⁴:

Տարբեր երկրների գիտնականների որոնումները նպաստել են սոցիալական պատասխանատւութեան ուսումնասիրութեան նոր մոտեցումների, քաղաքական և իրավական գիտութեան և պրակտիկայի մեջ սուբյեկտիվ-օբյեկտիվ հարաբերութիւնների առարկայի վերաբերյալ նոր հայացքների հաստատմանը: Առաջին տեղ է առաջադրվում մարդկային գործընթացը, տնտեսութեան և հասարակական զարգացման շարժիչ ուժերի որակով հիմնականում դիտարկվում են ոչ միայն տեխնիկական առաջընթացը, արտադրական ուժերի զարգացումը, այլ նաև համապատասխան աշխարհընկալմամբ, մտածողութեամբ տիրապետող կոնկրետ սոցիալական հանրութիւնի ստեղծագործութիւնը:

Ներկայումս եվրոպական լեզուների մեծամասնութեան մեջ պատասխանատւութեան հասկացութիւնը հիմնականում իրենից ներկայացնում է մեկ ամբողջութեան երեք բաղադրիչ հատվածների համախումբ, անհատի և նրա կոլեկտիվի համապատասխան վարքագիծ, որն ստացել է իր արտացոլումը իրավունքի և բարոյականութեան ամրագրված նորմերում, նման առանցքում պատասխանատւութիւնը հետագոյվել է հիմնականում էթիկայում, ընդհանուր և կրոնական փիլիսոփայութեան և մասնակիորէն իրավագիտութեան մեջ: Նորմատիվ ամրագրված չափորոշիչներին համապատասխան պետութեան հատուկ մարմինների և միջոցների, ինչ-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)
ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութիւն
8

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնը

պէս նաև անձի կողմից այդ վարքագծի և հետևանքների գնահատականը՝ տվյալ մոտեցման շրջանակներում պատասխանատվությունը վերլուծվում է փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավագիտության կողմից, և վարքագծային նորմերից շեղման համար պետության, հասարակության, կոլեկտիվի կողմից ազդեցության միջոցները՝ այս ասպեկտում իրավունքում ձևավորվել է պատասխանատվության դասական, այսինքն՝ իրավաբանական պատասխանատվության հասկացությունը: Ըստ իրավագիտության գիտական աշխատանքների ճնշող մեծամասնության՝ տարբեր տարբերակներում պատասխանատվության նման գաղափարը մշակվում է նաև ներկայումս՝ հանդիսանալով գերակայող: Բացի դրանից, նման տեսանկյամբ պատասխանատվությունը երբեմն դիտարկվում է հասարակագիտության մեջ: Չնայած պայմանականությանը, միայն երեք բաղադրիչների համախումբն է ծնում պատասխանատվության երևույթը՝ արտացոլելով անհատի գիտակցության և գործունեության մեջ արտահայտվող իր սոցիալական էությունը, և միայն նման տարբերակում հնարավոր է վերջինիս համարժեք իմացությունը և մեկնաբանությունը:

Ժամանակակից իրավաբանական գրականության մեջ ձևավորվել է սոցիալական պատասխանատվության կառուցվածքի վերաբերյալ որոշակի պատկերացումներ: Դրանում ներառվում են պատասխանատվության սուբյեկտը, պատասխանատվության օբյեկտը և ատյանը: Նման դիրքորոշումը կիսում են բազմաթիվ գիտնականներ՝ Ա. Ի. Օրեխովսկի, Ս. Վ. Կարպուխին, Ա. Ռավինգ, Խ. Լենկ, Կ. Միտչեն և ուրիշները, չնայած գոյություն ունեն նաև այլ տեսանկյուններ սոցիալական պատասխանատվության կառուցվածքի նկատմամբ: Օրինակ՝ Լ. Ի. Գրյադունովան

համարում է, որ դրա տարրեր են կամքի ազատությունը, պարտքի գիտակցումը և ազդեցության սոցիալական միջոցները²⁵: Ա. Ֆ. Պլախտունին տեսնում է կառուցվածքը. «... Որպես երեք երևույթների կապ. անձի սոցիալապես արժեքավոր վարքագծի, կամքի ազատության և անձի վրա հասարակական ազդեցության միջոցների»²⁶: Ըստ Ա. Տ. Պանովի և Վ. Ա. Շաբալինի կարծիքի՝ «սոցիալական պատասխանատվությունը» հանդես է գալիս որպես համակարգ, որպես մեկ ամբողջություն, սակայն այդ ամբողջության շրջանակներում այն դիֆերենցված է՝ կազմված «հատվածներից», տարրերից, այսինքն՝ բարդ սոցիալական երևույթ է: Պատասխանատվության այդ բարդությունը, բազմանիստությունը պայմանավորվում է, առաջին հերթին, նրանով, որ այն հանդիսանում է տարբեր տեսակի՝ նյութական և հոգևոր, հասարակական հարաբերությունների ձևեր (կողմեր)²⁷: Ըստ Ս. Վ. Կարպուխինի կարծիքի. «Սոցիալական պատասխանատվության համակարգն իրենից ներկայացնում է համակարգաձևավորող գործոն, որին պատկանում է անձի վարքագծի սահմանման մեջ առաջատար դերը»²⁸:

Պատասխանատվության սուբյեկտի տակ ընկալվում է գործունեության սուբյեկտը, որը գտնվում է ենթակայության իրավիճակում, այսինքն՝ նա, ով պատասխանում է: Այն կարող է հանդիսանալ առանձին մարդը կամ խումբը, որոնց գործողությունները լցված են պատասխանատու բովանդակությամբ գործունեության օբյեկտի նկատմամբ: Պատասխանատվության սուբյեկտի գործողությունների մեջ առկա է պատասխանատվության օբյեկտի վերաբերյալ գիտելիքները, որոնք արտահայտվում են որոշակի որոշման ընդունման և դրա գործնական իրականացման «ներառվածության» մեջ: Նշելով երկու աս-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

պեկտ, առանց որոնց հնարավոր չէ պատասխանատւութեան սուբյեկտի ձևավորումը, Ի. Ա. Կոնը գրում է. «Ես կարող եմ պատասխան տալ միայն նրա համար, ինչու՞մ ունենում եմ գիտակցված մասնակցություն: Եվ իմ մասնակցությունը նշանակում է պատասխանատւություն»²⁹:

Պատասխանատւութեան օբյեկտի (երբեմն այն անվանում են պատասխանատւութեան առարկա) սահմանման հարցում հեղինակների մոտ, որոնք դիմում են պատասխանատւութեան կառուցվածքի քննարկմանը, տարածայնությունները բացակայում են: Պատասխանատւութեան օբյեկտի տակ ընկալվում է այն, ինչի համար պատասխան է տալիս սուբյեկտը, այսինքն՝ սուբյեկտի գիտակցված գործունեության առարկան: Գործունեության համընդհանուր բնույթն արտահայտվում է ոչ միայն պատասխանատւութեան սուբյեկտի, այլ նաև օբյեկտի ընդհանրության մեջ:

Այսպիսով, գոյություն ունեն կառուցվածքի վերաբերյալ տարբեր տեսակցումներ: Եթե պատասխանատւութեան սուբյեկտի տակ ընկալվում է գործունեության սուբյեկտը, ապա պատասխանատւութեան օբյեկտի տակ ընկալվում է այն, ինչի համար օբյեկտը պատասխան է տալիս, այսինքն՝ սուբյեկտի գիտակցված գործունեության առարկան, հասարակության գնահատականի տակ թաքնվում է ազատ անձի սոցիալապես արժեքավոր վարքագծի նկատմամբ վերջինիս ռեակցիայի գործընթացը: Այս մոտեցումը հնարավորություն է տալիս հետևել տարրերի միջև առկա կապը, խորությամբ ընկալել մարդկային ազատությամբ պայմանավորված հասարակական հարաբերությունների բազմաձևությունը:

Սոցիալական պատասխանատւութիւնը հնարավորություն է տալիս իրականացնել հասարակության անդամների վարքագծի հսկողություն արտաքին և

ներքին մակարդակներում: Նման հսկողությունն արտաքին մակարդակում իրականացնում է հանրույթը, դրա հանրային ներկայացուցիչը՝ պետությունը, իսկ ներքին մակարդակում՝ մարդու կողմից: Պատասխանատւութիւնն իր բոլոր դրսևորումներում հանդես է գալիս որպէս հատկանիշ, որը բնութագրում է անձի սոցիալական էությունը: Սոցիալական պատասխանատւութեան էությունը հասարակության անդամների այնպիսի վարքագծի ապահովումն է, որը համապատասխանում է սոցիալական նորմերում արտահայտված շահերին:

Սոցիալական պատասխանատւութիւնը՝ որպէս հասարակական երևույթ, ծագել է մարդկային հասարակության հետ: Դրա հետ զուգահեռաբար փոփոխվել են նաև վերջինիս վերաբերյալ պատկերացումները: Սոցիալական պատասխանատւութեան հասկացությունը ձևավորվել է անհատականացման պատմական-հասարակական, անձի, որպէս սոցիալական ամբողջության և դրա տարրերի փոխգործունեության հիմնական սկզբունքի վերահիմնաստեղծման գործընթացում: Հասարակական զարգացման ընթացքում պատասխանատւութեան վերաբերյալ պատկերացումները, համապատասխանաբար, այն երևույթը նշող եզրույթները փոփոխվել են:

Այսպիսով, սոցիալական պատասխանատւութիւնը հասարակության և նրա ներկայացուցիչների փոխգործունեությունն է (որպէս աջակցություն, ինչպէս նաև գրկում), որը հենված է ըստ սոցիալական նորմերի պահպանության իրավունքների և պարտականությունների վրա իր կողմից իրականացվող սոցիալապէս արժեքավոր արարքների հետևանքների գիտակցման հնարավորությամբ:

Սոցիալական պատասխանատւութիւնը

թյան համակարգն անհրաժեշտաբար պետք է կատարելագործվի հասարակութեան զարգացմանը, սոցիալական մի

շարք նորմերի ձևավորութեանը զուգահեռ:

1. Oxford Advanced Lemed Dictionary of Current English. Oxford, 1987, p. 722.
2. *Халфина Р. О.* Общее учение о правоотношении. М., 1974. с. 23, 316, 317.
3. *Желтов В.В.* Теория власти. М., 2008; *Павликос С.Г.* Власть в правовом государстве. М.
4. Власть современной политической философии Запада / Под ред. В. В. Мшвениерадзе. М., 1989, *Колдаев В. М.* Государственная власть. М., 1993, *Демидов А. В.* Власть в единстве и многообразии ее измерений // Государство и право. 1995. N11, с. 3-11. *Халипов В. Ф.* Кратология как система наук о власти. М., 1999. с. 31. Политология / Под. ред. М. Н. Марченко. М., 1999, с. 124.
5. *Родионова Е.В.* Юридическая ответственность как разновидность социальной ответственности: современные проблемы. М., 2011, с. 9-11.
6. *Оуен Р.* Об образовании человеческого характера. СПб., 1881, с. 8.
7. *Синюков В.Н.* Российская правовая система. М., 2010, с. 271-272.
8. *Бабаяев В. К., Баранов В. М.* Общая теория права: краткая энциклопедия. Н. Новгород, 1997.
9. *Тутаринов В. П.* Личность и общество. М., 1965. с. 52, *Спиркин А. Г.* Сознание и самосознание. М., 1972, с. 290, *Голоко Н. А., Голубева Г. Д.* Моральная ответственность личности в условиях развитого социализма. М., 1976. с. 11.
10. *Грядунова Л. И.* Социальная ответственность личности в условиях развитого социализма.
11. *Быков Ю. И.* Диалектика социальной активности, свобода и ответственность. Вестник Ярославского ун-та. Серия "Философия", 1975. Вып. 15. с. 102.
12. *Черменина А. П.* Проблема ответственности в этике: Автореф. дис. ... филос. наук. Л., 1965
13. *Карпухин С. В.* Социальная ответственность как философская проблема: дисс. ... докт. филос. наук. СПб, 2001, с. 164.
14. *Керимов Д. А.* Общая социология и социология права // Право и образование. 2001, с. 2.
15. *Кудрявцев В. Н.* Закон, поступок, ответственность. М., Наука, 1986, с. 299.
16. *Тунгулаг Г.* Проблема социальной ответственности: философский аспект: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. М., 1989. с. 11.
17. *Сперанский В. И.* Социальная ответственность в системе общественных отношений (социальный аспект): Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. М., 1990. с. 17-18.
18. *Ильин И. А.* Путь к очевидности. М., 1993. с. 305.
19. *Липинский Д. Л.* Формы реализации юридической ответственности / Под ред. докт. юрид. наук, проф. Р. Л. Хачатурова. Тольятти: Волжеский ун-т им В. И. Татищева. 1999. с. 15.
20. *Хачатуров Р. Л., Язутин Р. Г.* Юридическая ответственность. Тальятти, 1999, с. 22.
21. Социология. Основы общей теории: учеб. пособие / под. ред. Г. В. Осипова, М., Аспект-Пресс, 1996. с. 172-173.
22. *Тихонравов Ю. В.* Основы философии права: учеб. пособие. М., Вестник. 1997.
23. Социология. Основы общей теории: учеб. пособие / Под. ред. Г. В. Осипова, М., Аспект-Пресс. 1996. с. 172-173.
24. *Иоанн*, митрополит Санкт-Петербургский и Ладужский. Путь к спасению. СПб-Самара. 1996.
25. *Грядукова Л. И.* Социальная ответственность личности в условиях развитого социализма. Киев: Высшая школа. 1979, с. 24.
26. *Плахотный А.Ф.* Свобода и ответственность (социалистический аспект проблемы). Харьков: Из-во Харьковского ун-та. 1972, с. 64.
27. *Панов А. Т., Шабалина В. А.* Социальная ответственность в развитом социалистическом.
28. Նույն տեղում, էջ 187:
29. *Кон И. С.* Личность как субъект общественных отношений. М., Знание. 1966, с. 47.

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

Գարեգին ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՀՀ ԱԺ աշխատակազմի իրավաբանական վարչության պետի տեղակալ,
ՀՀ պետական ծառայության 1-ին դասի խորհրդական,
իրավագիտության թեկնածու

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԲԱՅԵՐԻ ԸՆԿԱԼՈՒՄԸ ՄԻՆՉԶԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՎ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԳԵՏՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Հասարակական հարաբերութիւնների իրավական կարգավորման մեջ բացերի ծագման, դրանց հասկացության և էության բնորոշման, ինչպես նաև դրանք բացահայտելու, լրացնելու (վերացնելու) մեթոդիկայի ու կոնկրետ եղանակների ուսումնասիրության մեջ մեծ աշխատանք են կատարել նաև մեկ տասնյակից ավելի ռուս իրավագետներ, ինչպես նաև իրավունքի ռուսական դպրոցի հայ ներկայացուցիչներ (մինչեղափոխական շրջանում՝ Յու. Ղամբարյան, խորհրդային շրջանում՝ Ս. Քեչեկյան, Վ. Ներսեսյանց, հետխորհրդային շրջանում՝ Արթուր Վաղարշյան, Մնացական Հարությունյան և այլք):

Ռուսական իրավական-քաղաքական մտքի պատմության մեջ իրավունքի բացերի հիմնախնդիրների մշակման ակունքներում կանգնած է ռուս իրավաբան Վ.Վ. Լազարևը, որի 1960-1970-ականների աշխատություններում համակարգային լուսաբանման արժանացան դրանց նկատմամբ մեթոդական մոտեցումները, դրանք պարզելուն և հաղթահարելուն ուղղված գործունեության հարցերը¹, ընդ որում, իրավունքի բացերի կամ դրանց ժխտման վերաբերյալ իրավական հայացքները, ըստ Լազարևի, կարևոր է

վերլուծել ոչ թե դրանց ժամանակագրական հաջորդականությամբ, այլ հայեցակարգային դիրքերից՝ իրավունքում բացերի առկայությունն ընդունելու կամ չընդունելու հայեցակարգերի դիրքերից:

Ըստ Լազարևի՝ իրավունքի բացերի առկայությունը ժխտելու տեսակետը հիմնված է երկու՝ 1) իրավունքի աստվածացման (Թ. Աքվինացի, Չ. Բեկարիա), 2) իրավունքի փակ (մեկուսի, ինքնամփոփ, անբաց) լինելու (Հերինգ, Բերգրոմ, Ռեգելսբերգեր, Դերնբուրգ, Քելզեն, Վասկովսկի) կանխադրույթների² վրա:

Առաջին տեսակետի կողմնակիցները, փաստորեն, աստվածացում էին բուրժուական իրավունքը և հիմնավորապես ժխտում էին բացերն իրավունքում՝ օրենսդրի կամքն ընդունելով միայն օրենսդրական ակտում արտահայտված լինելու դեպքում:

Երկրորդ տեսակետի կողմնակիցները գտնում էին, որ իրավունքը տրամաբանորեն սահմանափակված համակարգ է, բայց միաժամանակ նոր նյութերի անսպառ աղբյուր, այսինքն՝ պատասխան է պարունակում բոլոր կենսական դեպքերի համար: Դրա հետ միասին, ելնելով իրավունքի անհաջող ձևակեր-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութիւն

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնը

պումների փաստից՝ Հերինգը, օրինակ, ընդունում էր նաև իրավունքի կառուցվածքի և դրա բացերի մեկնաբանման անհրաժեշտությունը³: Ըստ Բերգրոմի՝ իրավունքի բացերը վերաբերում են միայն ոչ իրավական տարածությանը (բնագավառին) կամ օրենքի թերությանը, բայց ընդհանրապես բացեր իրավունքում չկան: «Իրավունքը երբեք դրսից լրացման կարիք չունի, որովհետև այն ցանկացած պահի լրիվ է. նրա պտղաբերությունը, նրա տրամաբանական առաձգականության ուժի շնորհիվ, ամեն պահի ծածկում է ամբողջ պահանջը և իրավական լուծումները»⁴:

Ռեզելբերգերը «ոչ իրավական տարածություն» չէր ընդունում և ենթադրում էր, որ ունեցած (առկա) նորմերի օգնությամբ ու դատավորի և մյուս իրավակիրառողների տրամաբանական գործունեության միջոցով հնարավոր է լուծել բոլոր հարցերը՝ բխեցնելով, այսպես կոչված, «նոր նորմեր»⁵: «Նոր նորմեր ստեղծելու» գործընթացը Դերնբուրգը հետագայում վերագրեց դատական հայեցողական գործունեությանը⁶:

Այստեղ չենք կարող չնշել, որ Ֆրանսիայի 1804թ. քաղաքացիական օրենսգրքի 4-րդ կետում դրույթ էր ամրագրված այն մասին, որի համաձայն. «Եթե դատավորը օրենքի լռության (silence), անպարզության կամ թերության քողի տակ հրաժարվում է դատելուց, ապա նա ենթակա է հետապնդման արդարադատություն իրականացնելուց հրաժարվելու համար»⁷:

Քաղաքացիական իրավունքի

հայտնի ռուս մասնագետ Ե.Վ. Վասկոսկին, Գ. Դերնբուրգին հակառակ՝ դատական հայեցողությունը չէր ընդունում և իրավունքի բացերի լրացման միակ միջոց համարում էր գործող նորմերի զարգացումը և դրանցում ակնհայտորեն չարտահայտված, բայց դրանցից տրամաբանորեն բխող նոր նորմերի ստացումը: Բացերի գոյությունը նա կապում էր այն իրադրությունների հետ, «երբ այս կամ այն կատեգորիայի դեպքերում կա՛մ ընդհանրապես նորմ կա, բայց այն բոլորովին հասկանալի կամ պարզ չէ, կա՛մ գոյություն ունեն միմյանց հակասող նորմեր, կա՛մ էլ սահմանված է թերացումներով տառապող նորմ»⁸: Այսպիսով, Ե. Վասկոսկին հրաժարվում էր դատական հայեցողությունից, քանի որ ըստ նրա՝ այն կիրառելու դեպքում հնարավոր են կամայականություններ:

Իրավունքի տրամաբանական մեկուսացվածության (հասարակական հարաբերություններից, քաղաքականությունից, տնտեսությունից, քաղաքակրթության մակարդակից անկախ լինելու) նորմատիվիստական տեսության կողմնակիցները նույնպես գտնում էին, որ մեկ նորմն իր ծագմամբ և զարգացմամբ պայմանավորված է մեկ այլ՝ «հիմնական (գլխավոր) նորմով», և վերջին հաշվով բոլոր նորմերը բխեցվում (արտածվում՝ Գ.Պ.) են գլխավոր նորմից, հետևաբար հիմնական նորմը եզրափակում է բացեր չունեցող իրավունքի տրամաբանական կառուցվածքը և «նորմի իրական լինելու հիմքերի փնտրտույրը հանգեց-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

նում է ոչ թե իրականութեան, այլ մեկ ուրիշ նորմի, որից բխեցված է առաջին նորմը»⁹: Ըստ Քելզենի՝ հիմնական նորմի բացակայութեան դեպքում ևս իրավունքի բացեր չկան, քանի որ կայացվող վարչական կամ դատական ակտը, որով նոր նորմ է ստեղծվում, փոխարինում է օրենքին: Օրենսդրի տեխնիկական բացթողումների դեպքում ևս, ըստ Քելզենի, բացեր չկան: Կա միայն անպարզություն, որը պետք է հաղթահարի իրավակիրառողը:

Իրավունքի հոգեբանական տեսության կողմնակիցները (Բիրլինգ, Տարտ, Պետրաժիցկի և այլք) ևս, որոնք իրավունքի էությունը դիտարկում էին մարդկային հոգեբանութեան լույսի տակ, փաստորեն, ժխտում էին բացերն իրավունքում, քանի որ դրանց յուրահատուկ հույզերի (էմոցիաների) բացակայութեան դեպքում երևույթը կվերագրվի բարոյականութեան ոլորտին, իսկ հրամայական հատկանիշների բացակայութեան դեպքում՝ ոչ իրավական տարածութեանը¹⁰:

Իրավունքի սոցիոլոգիական դպրոցի ներկայացուցիչները, ըստ որոնց՝ իրավունքը որոշակի փաստական հարաբերութիւնների համակցություն է («կենդանի իրավունք»), որոնք ծագում են և գոյություն ունեն անկախ որևէ նորմից, իրավունքի բացերի մասին իրենց տեսակետը հիմնավորում են նրանով, որ իրավունքը հենվում է ոչ թե օրենքի, այլ բացառապես դատավորի կողմից ձևավորվող ազատ հայեցողութեան վրա, մասնավորապես՝ իրավագիտակցութեան և դատական

գործունեութեան փորձի ազդեցութեան տակ: Ըստ նրանց՝ իրավունքը ոչ թե պետութեան կողմից սահմանված կամ սանկցավորված պարտադիր նորմերի, այլ տվյալ հասարակարգում գործող սոցիալական կարգ կամ «պաշտպանված կարգ» է: Ըստ որում, իրավունքի միայն ոչ մեծ մասն է օրենքում իր արտահայտութիւնը գտնում որպէս «գործող կարգ»: Իրավունքը կարող է ապրել և ապրում է օրենքի տառից դուրս¹¹: Ե. Էրլիխը «կենդանի իրավունք»-ը համեմատում է իրավունքի գործող նորմերի համակարգի հետ և եզրակացնում, որ վերջինս անկատար է, քան «կենդանի իրավունքը»¹²: Հետևաբար ըստ Էրլիխի՝ միմիայն իրավակիրառական պրակտիկան կարող է իրավունք համարվել: Քննադատելով առանց բացերի իրավունքի տեսութեան կողմնակիցներին՝ Էրլիխն ապացուցում էր, որ գործող նորմերի համակարգը հնանում է «հենց այն պահից, երբ այն սահմանված է ... այն հազիվ թե ի վիճակի է տիրապետել նույնիսկ ներկային և ոչ մի չափով՝ ապագային. իրավունքի կիրառման ոչ մի տեսություն չի կարող վերացնել իրական փաստը, ամուր սահմանված իրավական կանոնների ամբողջ համակարգն իր էութեամբ միշտ բացեր ունի, ըստ էութեան այն հնանում է հենց այն պահին, երբ այն սահմանված է, այնպէս որ այն հազիվ թե ... ոչ մի տեսություն չի կարող արգելակել հասարակական երևույթները, որոնց նկատմամբ կիրառվում է իրավունքը, կամ շարունակել մշտապես զարգանալու և ամեն թույլ լրացնե-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնը

լու նորմերը նոր բովանդակութեամբ»¹³:

Քաղաքացիական իրավունքի գերմանացի մասնագետ Յիտելմանը բացերի հարցում գտնում էր, որ դրանք գոյություն ունեն միայն իրավունքում: Ըստ նրա՝ միայն օրենքում բացեր տեսնելը հանգում է բառերի մասին վեճի, տվյալ դեպքում խոսքը գնում է դատավորի կողմից իրավունքի բացերի լրացման մասին, որովհետև բացերի լրացմանը նախորդող պահին կարելի է ասել, որ իրավունքում կան բացեր, իսկ բացերի լրացումից հետո կարելի է ասել, որ այդ բացերը բացակայում են: Ըստ Յիտելմանի՝ իրավունքի «բացերը» սահմանափակվում են միայն այն դեպքերով, երբ օրենքը հրաժարվում է կարգավորել կենսական փաստերի մի ամբողջ բնագավառ, և օրենսդիրն իրեն հասուն չի համարում դրանց կարգավորման համար, կամ էլ գտնում է, որ այդ հարաբերությունների կարգավորումը պետք է ներկայացնեն այլ՝ ոչ իրավական ուժերը (կրոն, բարոյականություն, սիրո օրենքներ և այլն)¹⁴:

Ըստ Յիտելմանի՝ «իսկական» բացեր առաջանում են միայն այն դեպքում, երբ օրենքն ընդհանրապես պատասխան չի պարունակում և հնարավորություն չի տալիս վճիռ կայացնել, այն դեպքում, երբ օրենքի կամքը պարզ է, և պետք է վճիռ կայացվի, բայց դրա շրջանակներում առկա են մի քանի հնարավորություններ, և օրենքը լռում է այն մասին, թե դրանցից որը պետք է նախընտրել: Այդ դեպքում դատավորն իրավունք ունի լրացնելու բացը,

բայց ոչ թե ազատ հայեցողությամբ, այլ գործն անալոգիայով լուծելով¹⁵: Այսպիսով, սոցիոլոգիական դպրոցի ներկայացուցիչները դատարանների ուշադրությունը բևեռում էին նաև բացերը հաղթահարելու եղանակների վրա:

19-րդ դարասկզբին Արևելյան Հայաստանը Յարական Ռուսաստանի կազմում էր, և ռուսական օրենքներն աստիճանաբար ներդրվում էին նաև մեզանում, իսկ 1860-ականների դատաիրավական բարեփոխումներից հետո այստեղ գործում էին լիարժեք կերպով: 1864թ. նոյեմբերի 20-ին հաստատված Քաղաքացիական դատավարության կանոնագրի 9-րդ և Քրեական դատավարության կանոնագրի 123-րդ հոդվածները, իրավունքի պոզիտիվիստական տեսության համաձայն, նախատեսում էին իրավունքի բացերն օրենքի կամ իրավունքի համանմանության կիրառմամբ լրացնելու անհրաժեշտությունը՝ ղեկավարվելով «օրենքի ընդհանուր իմաստով», դրա «ոգով»: Սա, անշուշտ, վերաբերում էր նաև Արևելյան Հայաստանում գործող դատավորներին:

19-րդ դարավերջի և 20-րդ դարասկզբի ռուս նշանավոր իրավաբան գիտնականների ճնշող մեծամասնությունն ընդունում էր բացերի առկայությունն իրավունքում¹⁶: Նրանցից շատերը նշում էին, որ օրենքով հնարավոր չէ ընդգրկել կենսական բոլոր իրավահարաբերությունները¹⁷: Եվ որքանով որ իրավունքը հետ է մնում կյանքից, «այնքան ավելի խնդրահարույց է կա-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

ռուցված օրենսդրությունը և դրանով ավելի հավանական են բացերը»¹⁸:

Սոցիոլոգիական իրավագիտության կողմնակիցները քննադատում էին օրենսդրության անկատարությունը՝ նշելով, որ ամենակատարյալ օրենքներում անգամ սկզբունքորեն հնարավոր չէ բացառել իրավունքի բացերը, որի հետևանքով դատավորները չեն կարող գործը լուծելիս ղեկավարվել միմիայն տվյալ օրենքի մեկնաբանմամբ և համանմանության ինստիտուտի կիրառմամբ, հարկադրված են դիմելու դատական պրակտիկային, հասարակական և սեփական իրավագիտակցությանը, իրավունքի գիտությանը, այլ արտաօրինական չափանիշների, իրավունքի այլ աղբյուրների: Օրինակ՝ Ս.Ա. Մուրոմցևը, ուշադրություն հրավիրելով օրենքի բացերի և դրանց լրացման՝ որպես նոր իրավունքի ստեղծման վրա¹⁹, նշում էր. «Դատավորը, բախվելով օրենքի անկատարության կամ դրա բացակայության հետ, պետք է ապավինի իր սեփական ուժերին և ձեռնամուխ լինի քաղաքացիաիրավական կարգի (հարաբերության՝ Գ.Պ.) կարգավորմանը, մինչև հանդես կգա օրենսդիրը»²⁰: Այս նույն կապակցությամբ Լ.Ս. Բելոգրից-Կոտլյարևսկին գրում էր. «... Դատարանն իրավունքի գիտության հետ միասին ստեղծում է ինքնուրույն նորմեր, որոնցով կարգավորվում են կենսական շահերը»²¹: Զննադատելով առանց բացերի դրական իրավունքի տեսության կողմնակիցներին՝ Պ.Ի. Լյուբլինսկին նշում էր, որ տվյալ դեպքում իրավունքը նույնացվում է օրենքի

հետ, և հաշվի չի առնվում «ոչ պաշտոնական կռահողական իրավունքը»: Այնուհետ նա բացատրում էր. «Իրավահարաբերությունը մարդկանց հարաբերություններում առավել խորն է թափանցում կյանքի մեջ, քան դրական իրավունքը»: Իրենց վարքագծի ամենատարբեր բնագավառներում մարդիկ ղեկավարվում են իրավագիտակցության թելադրանքով, և օրենքը հաճախ կատարելապես չի շոշափում այդ հարաբերությունները: Այստեղ կարելի է խոսել ոչ պաշտոնական իրավունքի գործողության, մասնավորապես՝ հանրային կյանքում անտեսանելիորեն զարգացող և պետական իշխանության ներգործությունից անկախ «ոչ պաշտոնական կռահողական իրավունքի» մասին²²:

Օրենսդրության բացերի հարցում ամփոփիչ կարելի է համարել մինչ-հեղափոխական ժամանակաշրջանի իրավագետ Պ.Ի. Բեյլասի այն հաստատուն միտքը. «Բայց նույնիսկ կողիֆիկացված (օրինակարգված՝ Գ.Պ.) ակտերում, իրերի բնույթին համապատասխան, բացերն անխուսափելի են. անհնար է նախատեսել նոր հարաբերությունների բոլոր նրբությունները, պետք է, որ բոլոր հարցերը մշակի պրակտիկան (օրինակ՝ քաղաքացիական օրենքների ժողովածուի՝ ընկերությունների մասին աղքատիկ որոշումների 2126 և հաջորդող հոդվածները): Բացի այդ, օրենքները հնանալու, կյանքից հետ մնալու հատկանիշ ունեն: Օրենսդիրը հաճախ ինքն է դիմում սովորույթի օգնությանը, գիտակցաբար թույլ է տալիս բացեր, օրինակ,

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
16

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնն

երբ օրենքը դատավորին իրավունք է վերապահում սահմանել իրավախախտումների քաղաքացիական հետևանքները և այլն: Մեր ժողովածուում ընդհանուր իմաստը, ինչպես և օրենսդրի հիպոթետիկ կամքը, պատրանք է: Դրանում քիչ կարելի է գտնել 3 դարերի օրենքները միավորող ընդհանուր սկզբունքներ»²³:

Իրավական բացերը հաղթահարելու սոցիոլոգիական իրավագիտության կողմնակիցներից բացի, այն որպես ստեղծագործական գործունեություն էին դիտարկում նաև «վերածնված» բնական իրավունքի ներկայացուցիչները: Այսպես՝ Ի.Վ. Միխայլովսկին և Ե.Ն. Տրուբեցկոյը եզրակացություն են անում այն մասին, որ դրական իրավունքի հետ միասին անհրաժեշտ է ճանաչել նաև բնական իրավունքը, հակառակ դեպքում՝ կբացակայեն վերջինիս գնահատման չափանիշները: Նրանք գտնում էին, որ կյանքում պատահում են օրենքով չնախատեսված դեպքեր, և դատարանը, քննարկելով դրանք ու կիրառելով օրենքի կամ իրավունքի անալոգիան, կոչված է խաղալու ստեղծագործական դեր: Օրենսդրության բացերը հաղթահարելու համար անհրաժեշտ են և՛ վարչական կարգադրագրերը, և՛ կորպորատիվ նորմերը, և՛ դատական պրակտիկայի նորմերը: Եվ քանի որ դատարանի գործունեությունը մի մասով ստեղծագործական է, այն պետք է գտնվի իրավունքի գիտության ուժեղ հսկողության տակ: Ըստ նրանց՝ չի կարելի գերազնահատել օրենսդրության ուժը, այն հաճախ անգոր է դառնում կյանքի նոր

երևույթների առաջ: Եվ դատարանն ստիպված է այդ երևույթների համար այլ աղբյուրների հիման վրա ստեղծել նոր նորմեր, որոնցից կարևորը բնական իրավունքն է. տվյալ սոցիալական պահանջմունքների նկատմամբ կիրառելու համար բնական իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների հիման վրա ստեղծվում է նոր իրավաբանական նորմ, որը լրացնում է դրական իրավունքը... Դա դատարանի ստեղծագործական գործունեության առավել բարձր աստիճան է, որտեղ նոր նորմերի ձևավորման աղբյուր է բնական իրավունքը²⁴:

Իրավունքի և օրենքի բացերի փոխհարաբերակցության, այսինքն՝ այդ երկու հասկացությունների կապի բոլորովին այլ բնորոշում առաջարկեցին Կ. Մարքսը և Ֆ. Էնգելսը, ըստ որոնց՝ իրավունքը տիրապետող դասակարգի կամքն է՝ բարձրացված օրենքի աստիճանի: Նշված երկու երևույթների միանշանակության վերաբերյալ նրանց դոգմատիկ բնութագրությունը, որպես ապացուցման ոչ ենթակա դրույթ (թեզ), անվերապահորեն ընդունվեց խորհրդային իրավագետների կողմից և գործեց շուրջ 50 տարի: Ռուս իրավագետ Վ.Վ. Լազարևը միայն 1970-ականներին, ելնելով իրավունքի բացերի, այսպես կոչված, հասարակական հարաբերությունների բնագավառի ընդարձակ ընկալման տեսությունից և սահմանազատելով «իրավունքի բացեր» և «օրենքի բացեր» կատեգորիաներն իրարից, ընդունեց հասարակական կամքի, հասարակական գիտակցության դերն

Պետուլթյան եւ իրավունքի տեսուլթյուն

իրավունքի բացերի բնութագրման հարցում և իրավունքի բացերի էության մեջ ներառեց այն բոլոր հասարակական հարաբերությունները, որոնք կարող են ընդգրկվել իրավագիտակցության մեջ: Ըստ Լազարևի՝ եթե լրիվ բացակայում է որոշակի հարաբերությունների իրավական կարգավորման նորմատիվ ակտը, ապա առկա է «բաց իրավունքում»: Ընդամին, Վ.Վ. Լազարևի կարծիքով. «Բացերի մասին կարելի է խոսել միայն պոզիտիվ իրավունքի նկատմամբ: Բնական իրավունքը, փիլիսոփայական իմաստով իրավունքն իր էությամբ չի կարող լինել բաց, այն անբաց է»²⁵:

Խորհրդային շրջանում մոռացության մատնված բնական իրավունքի գաղափարներն ամրապնդվեցին անկախ Հայաստանի Սահմանադրության 3-րդ և 6-րդ հոդվածներում, ըստ որոնց՝ պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք, իսկ Սահմանադրության նորմերը գործում են անմիջականորեն, այսինքն՝ անկախ նրանից, թե գոյություն ունե՞ն արդյոք, թե դեռևս գոյություն չունեն օրենսդրական ակտեր, որոնք կոչված են անհրաժեշտ դեպքերում կոնկրետացնելու մարդու և քաղաքացու անօտարելի իրավունքների ու ազատությունների արդյունավետ իրականացման կանոնները, կառուցակարգերը և ընթացակարգերը:

Այսպիսով, իրավագիտական աղբյուրների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ իրավունքի բացերի

հիմնախնդիրների կապակցությամբ գիտության մեջ ձևավորվել է երկու հիմնական հայեցակարգ՝

1) իրավունքի տրամաբանական մեկուսացվածության, այսինքն՝ առանց բացերի իրավունքի տեսությունը, որը հիմնված է աստվածաբանական, հետևաբար և իրավունքի կատարելության դրույթի (թեզիսի) վրա.

2) իրավունքի բացերի միասնացման (ինտեգրման) տեսությունը, որն ամբողջացնում, միավորում է փիլիսոփայական և սոցիոլոգիական հայեցակետերը, ապրիորի (փորձի վրա չհիմնված) կերպով ընդունում է իրավունքի բացերի գոյությունը և կենտրոնացված է ոչ այնքան հենց իրենց՝ բացերի, որքան դրանք հաղթահարելու հնարավորության և վերացման եղանակների վրա²⁶:

Իրավունքում բացերի վերաբերյալ գաղափարների իմաստավորման համաշխարհային, մինչհեղափոխական ռուսական (նաև՝ արևելահայաստանյան) և խորհրդային իրավագիտության փորձն իրավունքի ժամանակակից տեսության պատմական հենքն է և կարող է օգտակար լինել նաև ներկայում: Այսօր էլ գիտական հետաքրքրություն են ներկայացնում օրենսդրության՝ բացեր պարունակելու ընթրնումը, դրա օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառների ուսումնասիրությունը, դրանց թվարկումը, բացերի տեսանկյունից օրենսդրության վերլուծությունը, իրավունքի բացերը հաղթահարելու (վերացնելու) գործում դատարանի ստեղծագործական գործունեության բնույթը (դատա-

կան նախադէպը՝ որպէս իրավունքի աղբյուր ճանաչելու հարցը, այնպիսի դրույթների մշակումը, որոնք կա-

րող են օգտագործվել իրավունքի բացերը վերացնելուն ուղղված գործունեության մեջ):

1. *Лазарев В.В.* Пробелы в праве (Вопросы понятия пробелов и критика теорий беспробельности права). Казань. Изд. Казанского ун-та, 1969, Применение советского права. Казань. Изд. Казанского ун-та, 1972, Пробелы в праве и пути их устранения. М., Юрид. лит., 1974.
2. *Лазарев В.В.* Пробелы в праве (Вопросы понятия пробелов и критика теорий беспробельности права). Казань. Изд. Казанского ун-та, 1969, с. 13.
3. *Иеринг Р.* Юридическая техника. СПб. 1906, с. 100-106.
4. *Bergbohm С.* Jurisprudenz und Rechtsphilosophie. Bd. 1. Leipzig. 1892, p. 376, 393, 203.
5. *Регельсбергер Ф.* Общее учение о праве. Под ред. Ю.С. Гамбарова (Ղաւրթարշաճի՝ Գ.Պ.). М., 1897, с. 162.
6. *Дернбург Г.* Пандекты. Т. 1. Общая часть (под ред. Соколовского). М., 1906, с. 98.
7. Французский Гражданский Кодекс 1804г. Перевод И.С. Перетерского. М., 1941.
8. *Васьковский Е.В.* Учение о толкования гражданских законов. Одесса, 1901, с. 206, 211.
9. *Kelsen Н.* General theory of Law and State. Cambridge (Mass.), 1945, p. 111.
10. *Петражицкий Л.И.* Теория права и государства в связи с теорией нравственности, Т. 1 СПб, 1907, с. 84, Очерки философии права. Вып. 1. СПб. 1900, с. 21-22.
11. Спектор Екатерина Ильинична Пробелы в законодательстве и пути их преодоления. Дисс. ... канд. юрид. наук. Инст. законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. М., 2003, с. 19.
12. *Ehrlich E.* Grundlegung der soziologie des Rechts. 1911.
13. *Ehrlich E.* Freie Rechtsfindung und Freie Rechtswissenschaft. 1913, p. 17.
14. *Гойхбарг А.Г.* Что такое пробелы в праве // Вестник гражданского права. 1916, N 3, с. 103.
15. Նույն տեղում, էջ 107-108:
16. *Васьковский Е.В.* Учебник гражданского права. СПб, 1894 - Вып. 1, с. 38-40, Правотворческая деятельность новых судов в сфере процесса и права гражданского. Петроград, 1915, с. 13-15. *Ренненкампр Н.К.* Очерки юридической энциклопедии. Киев, 1868, с. 27, 93-95 и др.
17. *Дубровин О.П.* О размерах допустимости аналогии при применении уголовного закона // Журнал Министерства юстиции, 1899, N 5, с.109, Ф.В. Горюховский Учебник энциклопедии права // Уч. зап. Юрьевск. ун-та, 1917, N 1-2, с. 259.
18. *Шершеневич Г.Ф.* Общая теория права. М., 1912 - Вып. 1-4, с. 742-745.
19. *Муromцев С.А.* Определение и основное разделение права. М., 1879, с. 42-43.
20. Суд и закон в гражданском праве // Юридический вестник. 1880, N11-12, с. 377-393.
21. *Белогриц-Котляревский Л.С.* Творческая сила обычая в уголовном праве. Ярославль, 1890, с. 15.
22. *Люблинский П.И.* Техника, толкование и казуистика уголовного кодекса. Пг. 1917, с. 187-191.
23. *Беляев П.И.* Судья и закон. // Вопросы права, 1911, N2, с. 7, 13-14, 36-37.
24. *Михайловский И.В.* Очерки философии права. Томск, 1914, Т. 1, с. 425-427, *Трубецкой Е.Н.* Лекции по энциклопедии права. М., 1917, с. 68-69.
25. *Лазарев В.В.* Пробелы в праве и пути их устранения. М., Юрид. лит., 1974, с. 37, Теория государства и права. Под ред. Г.Н. Манова. М., Изд. БЭК, 1995, с. 211.
26. Спектор Екатерина Ильинична, там же, с. 24-25.

Սահմանադրական իրավունք

Ռաֆայել ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՀ քննչական կոմիտեի ՀԿԳ քննության

գլխավոր վարչության հատկապես կարևոր գործերով քննիչ,

ՀՀ ԳԱԱ իրավունքի, փիլիսոփայության

և սոցիոլոգիայի ինստիտուտի հայցորդ

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ

ՀԱՅԵՆԱԿԱՐԳԻ ՇՈՒՐԳ

Սահմանադրական զարգացումների միջազգային փորձը վկայում է, որ Սահմանադրության մեջ իրավունքի գերակայության սկզբունքի ամրագրման ու երաշխավորման կոնկրետ լուծումները մեծապես պայմանավորված են իրավական ու սահմանադրական մշակույթի մակարդակով, պետականաշինության ավանդույթներով, իրավական համակարգում ավանդույթների ու սովորույթների տեղով ու դերով:

«Հայեցակարգային մոտեցումն այն է, որ իշխանությունն իրականացնելիս, ժողովուրդը և պետությունը պետք է սահմանափակված լինեն մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով: Էականն այն է, թե որքան են այդ սահմանափակման իրավաչափ սահմանները, ինչպես են դրանք իրավական օրենքներով որոշակիություն ստանում՝ իրավական համակարգի ու իրավակիրառ պրակտիկայի սահմանադրականացման ճանապարհով երաշխավորելով սահմանադրականությունը»:¹

Չնայած վերջին տարիներին հայ հասարակության մեջ իրադարձությունների գնահատականների ան-

միանշանակությանը, չի կարելի չընդունել այն, որ խոշորածավալ փոփոխությունների ընթացքում սկսեցին զարգանալ ժողովրդավարական հասարակության ծիլերը: Հրապարակայնությունը, գաղափարական և քաղաքական պլյուրալիզմը, տնտեսական, հասարակական և քաղաքական միավորումների ստեղծման ազատությունը, նոր քաղաքական ինստիտուտների հայտնվելը, արտաքին աշխարհի և արտասահմանյան փորձի նկատմամբ բաց լինելը պետք է և կարող է օգտագործվել հայ հասարակության քաղաքական կարգի վերափոխման իրականացման մեջ:

Մի խոսքով, գործոնները, որոնք նպաստում են հասարակության մեջ այդպիսի վերափոխություններին, անկասկած, կան, բայց դրանք համագոյակցում և գործում են բացասական, արգելակող գործոնների և միտումների կողքին: Այստեղից հետևում է եզրակացություն հայ հասարակության քաղաքական համակարգի զարգացման մեջ հատուկ և բավականին երկար անցումային շրջանի անհրաժեշտության վերաբերյալ:

Ինչպիսին են այդ անցումային

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

շրջանի նպատակներն ու խնդիրները: Մեր կարծիքով, հիմնական նպատակն այն է, որ ժամանակակից ժողովրդավարական հասարակության, այդ թվում՝ նրա քաղաքական համակարգի համար ստեղծվեն նախադրյալներ և պայմաններ, մշակվեն մեխանիզմն ու գործունեության հիմնական ձևեր:

Այս առումով, իշխանությունների բաժանման սկզբունքը և քաղաքական, վարչական, տնտեսական ուժի օպտիմալ ապակենտրոնացումն օրգանապես կապված են և ներկայացնում են նույն երևույթի տարբեր դրսևորումները: Ընդ որում, խնդրին ձևական մոտեցում դրսևորելու դեպքում և տնտեսական, քաղաքական ու վարչական ուժի սերտաճման պայմաններում մի կողմից անխուսափելի են դառնում անհանդուրժողականությունը, կոռուպցիան, կլանայնությունը, կրիմինալ անձնիշխանությունը, մյուս կողմից՝ ոտնահարված մարդկային իրավունքներն ու արժանապատվությունը, սոցիալական բացասական էներգիայի գերկուտակումներն ու պայթյունի վտանգները:

Անկախ բազմաբնույթ դրսևորումներից, իշխանությունների բաժանումն առկա է միայն այնտեղ, ուր.

1) առկա է ժողովրդավարական պետություն և շուկայական տնտեսության (այսինքն՝ ստեղծված են բավարար պայմաններ արտադրողական ուժերի և արտադրական հարաբերությունների ազատ զարգացման համար), հասարակության քաղաքական գիտակցության բարձր մակարդակ.

2) օրենքն ունի բարձրագույն

իրավաբանական ուժ և ընդունվում է օրենսդրի (ներկայացուցչական մարմնի) կողմից.

3) օրենսդիր ու գործադիր իշխանության թևերի միջև ապահովված է լիազորությունների հաշվեկշիռ.

4) դատական մարմիններն անկախ են և իրենց իրավասությունների շրջանակում՝ ինքնուրույն.

5) նախատեսված են իրավական միջոցներ իշխանության բոլոր թևերի փոխադարձ հակակշռման համար:

Իշխանությունների բաժանման և հակակշռման խնդիրը, առաջին հերթին, բնորոշում է երկրում սահմանադրական ժողովրդավարության և պառլամենտարիզմի զարգացման աստիճանը: Ներպառլամենտական հարաբերություններում այդ սկզբունքն ստանում է յուրահատուկ դրսևորում: Խնդիրն այն է, որ լայն իմաստով իշխանությունների հավասարակշռման համար գործառնական որոշակի դեր է վերապահվում նաև խորհրդարանական փոքրամասնությանը: Վերջինս պետք է կարողունակ լինի ու հնարավորություն ունենա քաղաքական մեծամասնությանը պահել սահմանադրական դաշտում՝ հակակշռելով նրա օրինաստեղծ գործունեությանը, հանդես գալ որպես իրավական ակտերի սահմանադրականության հարցը նաև դատական քննության առարկա դարձնող լիիրավ սուբյեկտ: Հակառակ պարագայում գործ կունենանք «դե ֆակտո» միակուսակցական խորհրդարանի հետ՝ դրանից բխող բոլոր բացասական հետևանքներով:

Միջազգային սահմանադրական զարգացումների փորձը² վկայում է,

Սահմանադրական իրավունք

որ նման համակարգերում, անկախ դրանց բարդության աստիճանից, նույնպես գտնվել են արդյունավետ ու հասարակական պրակտիկայի քննությունը բռնած լուծումներ: Սակայն դրա համար ելակետայինն այն է, որ նախ՝ լուծվի գործառույթ-ինստիտուտ-իրավասություն համակարգի ներդաշնակության խնդիրը: Երկրորդ՝ ճշգրտվեն ու ներդաշնակվեն իշխանության յուրաքանչյուր թևի գործառնական, հակակշռող և զսպող լիազորությունների շրջանակներն այն հաշվով, որպեսզի, մի կողմից ապահովվի իշխանության յուրաքանչյուր թևի հարաբերականորեն անկախ ու լիարժեք գործունեությունը՝ չխաթարելով գործառույթ-ինստիտուտ-իրավասություն համակարգի հավասարակշռությունը, մյուս կողմից՝ անհրաժեշտ ու բավարար հակակշիռների ու զսպումների շնորհիվ պահպանվի այդ ներդաշնակությունը դինամիկայում:³

Հայաստանում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սահմանադրական հիմնախնդիրը պահանջում է առկա վիճակի համակողմանի գնահատում, տեղ գտած թերի, խնդրահարույց ու ոչ կատարյալ լուծումների բացահայտում, դրանց համակարգային վերլուծություն և հաղթահարման կառուցակարգերի առաջադրում:

Մեզանում առկա հիմնախնդիրները պայմանավորված են ինչպես կառավարման ձևի առանձնահատկություններով, իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ոչ հետևողական իրացմամբ, համակարգային առումով ոչ կատարյալ լուծումներով, այնպես էլ

իրավական մշակույթի ցածր մակարդակով, պառլամենտարիզմի ոչ բավարար կայացվածությամբ:

Սահմանադրական մակարդակում «գործառույթ-ինստիտուտ-լիազորություն» եռամիասնական շղթայում դեռևս երաշխավորված չէ անհրաժեշտ ներդաշնակություն: Առանց դրա չի կարող ապահովվել նաև գործառութային, հակակշռող և զսպող լիազորությունների ցանկալի հավասարակշռություն: Վերջինիս բացակայությունը մեծապես վտանգում է կայուն զարգացումը, պետական իշխանության իրականացման ոլորտում հանգեցնում է սուվերային հարաբերությունների և սուբյեկտիվ հայեցողության շրջանակների վտանգավոր ընդլայնման:

Անկախ կառավարման ձևից ու իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի ընկալման մակարդակից, ժողովրդավարական կարգերի ու իրավական պետության համար անխուսափելի անհրաժեշտություն է ոչ միայն տարանջատման, այլև իշխանությունների հավասարակշռման պարագան: Ինչպես արդարացիորեն նշում է Լիտվայի սահմանադրական դատարանի նախկին նախագահ Էգիդիյուս Կուրիսը. «Իշխանությունների տարանջատումը ենթադրում է դրանց հավասարակշռում, իսկ հավասարակշռությունը, հասկանալի է, չի կարող լինել այնպիսի իշխանությունների միջև, որոնք տարբեր կշիռ ունեն»:⁴

Սահմանադրական իրավունքի տեսության մեջ ներկայումս առավել ընդունելի են համարվում իշխանությունների տարանջատման հետևյալ հիմնական չափանիշները՝ ա) իշխա-

Սահմանադրական իրավունք

նության թևերի հարաբերական անկախությունը, բ) անհրաժեշտ սահմանադրական ինստիտուտների առկայությունը, դրանց լիազորությունների ամբողջականությունն ու համարժեքությունը գործառույթներին, գ) պետական իշխանության հավասարակշռված գործունեության անընդհատության երաշխավորվածությունը, որն իր հերթին ենթադրում է ներսահմանադրական այնպիսի երաշխիքների ամրագրում, որոնց օգնությամբ հնարավոր կլինի բացահայտել, գնահատել ու վերականգնել գործառնական խախտված հավասարակշռությունը: Միայն այս պարագայում է հնարավոր ապահովել դինամիկ ու ներդաշնակ զարգացում, խուսափել քաղաքական ու հասարակական «պայթյունային» լուծումներից:⁵

Իշխանությունների բաժանման և հակակշռման խնդրում, որպես նաև սահմանադրական այդ սկզբունքի իրական գործադրման գնահատման չափանիշ, սկզբունքային նշանակություն ունի դատական իշխանության արդյունավետ կազմակերպման հիմնահարցը, որը պայմանավորված է ոչ միայն այդ բնագավառում ինստիտուցիոնալ խնդիրների հստակեցմամբ, այլև դատական մարմինների կողմից դրանք լուծելու սահմանադրաիրավական անհրաժեշտ և երաշխավորված պայմանների առկայությամբ՝ հաշվի առնելով նաև պետական իշխանության օրենսդիր և գործադիր մարմինների կողմից դատական համակարգի նկատմամբ օբյեկտիվորեն ունեցած հնարավոր ներազդեցության պոտենցիալ հնարավորությունը ցան-

կացած պետության պայմաններում:

Պետական իշխանության մյուս ճյուղերից դատական իշխանության տարանջատման և դրա սահմանադրաիրավական փաստագրման անհրաժեշտությունը իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը որդեգրած ժամանակակից ժողովրդավարական համակարգերում կազմում է սահմանադրական իրավունքի գիտության առանցքային հիմնախնդիրներից մեկը, որի լուծման անհրաժեշտությունը կասկածի տակ չի դրվում ինչպես իրավունքի եվրոպական, այնպես էլ ամերիկյան իրավահամակարգի տեսաբանների կողմից:

Առանձնահատուկ կարևորության խնդիր դիտելով Ազգային ժողովի օրենսդրական գործունեության և վերահսկողական դերի հետագա ամրապնդումը՝ անհրաժեշտ է.

- ուժեղացնել Ազգային ժողովի դերը պետական իշխանության ու կառավարման մարմինների ձևավորման գործում.

- ամրապնդել Ազգային ժողովի մարմինների դերն օրենսդրական գործունեության բնագավառում.

- ընդլայնել Ազգային ժողովի վերահսկողական լիազորությունների շրջանակները.

- ամրապնդել խորհրդարանական փոքրամասնության իրավունքների սահմանադրական երաշխիքները:

Պետք է ներդրվի պետական իշխանության մարմինների միջև սահմանադրական լիազորությունների հարցով առաջացած վեճերի իրավական լուծման գործուն և արդյունավետ համակարգ: Ավելին, սահ-

Սահմանադրական իրավունք

մանադրական մակարդակում պետք է առավելագույնս բացառվեն համակարգային հակամարտությունները, իրավակարգավորման գերագույն խնդիրը պետք է լինի գործառութային դինամիկ ներդաշնակության երաշխավորումը:

Անհրաժեշտ է երաշխավորել պետական իշխանության մարմինների ու պաշտոնատար անձանց հանրային-իրավական պատասխանատվությունն իրենց լիազորությունների իրականացման հարցում: Սահմանադրական բոլոր ինստիտուտների համար Սահմանադրությամբ, օրենքով պետք է հստակ սահմանվեն գործառույթը, լիազորությունների դաշտը, յուրաքանչյուր տարվա արդյունքներով գործունեության արդյունքների հրապարակային ամփոփման կարգը:

Սահմանադրական մակարդակում պետք է հստակեցնել գործադիր իշխանության կառուցակարգային համակարգը, դրա համակարգային փոխհարաբերությունների շրջանակը Հանրապետության Նախագահի և Ազգային ժողովի հետ: Պետք է հաղթահարվի այն վիճակը, երբ գործադիր գործառույթ իրականացնող շատ մարմինների գործունեությունը դուրս է օրենսդիր մարմնի վերահսկողական իրավասության դաշտից:

Պետք է հնարավորինս հաղթահարվի գործադիր իշխանության գործառութային երկատվածությունը: Գործադիր իշխանության գործառութային լիազորություններով պետք է օժտված լինի կառավարությունը՝ Հանրապետության Նախագահին վերապահելով գերազանցապես պետության գլխին բնորոշ հա-

կակշռող և զսպող լիազորություններ:

Հանրապետության Նախագահը պետք է լիազորված լինի Սահմանադրության պահպանման շրջանակներում իրականացնել երկրում սահմանադրականության մշտադիտարկում և դրա հաշվառմամբ նպաստել օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեության ապահովմանը:

Սահմանադրական մակարդակում պետք է ամրագրվեն ու երաշխավորվեն դատական իշխանության գործառութային, կառուցակարգային, նյութական ու սոցիալական անկախության անհրաժեշտ և բավարար նախադրյալները, որոնց բացակայությունն անխուսափելիորեն կհանգեցնի բախումային իրավիճակների, և արդյունքում կխախտվի տվյալ համակարգի ժողովրդավարացման (եթե պետությունը զարգացման անցումային փուլում է) կամ ժողովրդավարական հետագա զարգացումների պատմական ընդհանուր օրինաչափությունը:⁶ Որպես այդպիսիք կարևորվում են՝

- դատական իշխանության անկախության և պետական իշխանության մյուս ճյուղերից դրա տարանջատման սահմանադրաիրավական ամրագրումը որպես մարդու իրավունքների պաշտպանության ապահովման կարևորագույն երաշխիք:

- դատավորների՝ որպես արդարադատություն իրականացնող սուբյեկտների, սահմանադրաիրավական կարգավիճակի ամրագրումը, արտակարգ դատարանների գոյու-

թյան մերժումը.

- դատական համակարգի կառուցման և գործունեության (արդարադատության իրականացման) ընդհանուր սկզբունքների հաստատագրումը:

Իսկ ինչո՞վ է պայմանավորված դատական իշխանության գործունեության պայմանների հատկապես սահմանադրաիրավական ամրագրման անհրաժեշտությունը: Նախ՝ դատական իշխանությունը տարանջատելու և պետական իշխանության ինստիտուցիոնալ համակարգում այդ իշխանության անկախ և անկողմնակալ գործադրման երաշխավորվածությունը տվյալ պետության բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտով ապահովելու նպատակով, երկրորդ՝ պետական իշխանության ողջ համակարգի (այդ թվում՝ դատական) ինստիտուցիոնալ գործունեությունը միասնական սահմանադրական օրինականության սկզբունքով կառուցելու անհրաժեշտությամբ, երրորդ՝ պետական իշխանության միասնական համակարգում դատական իշխանության, որպես պետության սոցիալական կարևորագույն գործառնություն իրականացնող ինստիտուտի, կայուն շարունակականությունը, ինչպես նաև արդարադատության անդառնալիությունն ապահովելու և չորրորդ՝ «զսպումների ու հակակշիռների» համակարգի գործադրման անխախտելիությունը երաշխավորելու նպատակներով:⁷

Իշխանությունների բաժանման (տարանջատման) և հավասարակշռման հասկացության սահմանադրաիրավական բովանդակության մեկնաբանմանը ՀՀ սահմա-

նադրական դատարանն անդրադարձել է իր ՍԳՈ- 766 որոշմամբ՝ նշելով. «... Պետական իշխանությունը հանդես է գալիս որպես պետականորեն կազմակերպված ժողովրդի հանրային իշխանության ձև, որն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա: Այդ բաժանումն իրականացվում է իշխանության գործառնական բնույթից ելնելով, որին համապատասխան ձևավորվում են անհրաժեշտ կառուցակարգեր՝ իշխանության մարմիններ, որոնք սահմանադրորեն օժտվում են համարժեք լիազորություններով և իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով»:

«Իշխանությունների տարանջատում» հասկացությանն անդրադարձել է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր մի շարք վճիռներում: Այսպես, գնահատելով դատարանի անկախությունը՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իմաստով, Եվրոպական դատարանը նշում է. «... Ինչ վերաբերում է գործադիր և դատական իշխանությունների տարանջատմանը, ապա ո՛չ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը, ո՛չ էլ որևէ այլ դրույթ չի պահանջում պետություններից համապատասխանեցնել իշխանությունների փոխազդեցության թույլատրելի սահմանների հետ

Սահմանադրական իրավունք

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

26

կապված որևէ տեսական սահմանադրական հայեցակարգ» (Klein and others v. the Netherlands, Judgment of 06 May 2003, 193): Մեկ այլ գործով Դատարանն արձանագրում է, որ կառավարության և դատական իշխանության միջև իշխանությունների տարանջատման հասկացությունը նախադեպային իրավունքում ձեռք է բերել մեծ կարևորություն» (Stanford v. the United Kingdom, Judgement of 28 May 2002, 78): Փաստորեն, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը հաստատագրել է եվրոպական իրավահամակարգային բազմազանության պայմաններում պետական իշխանության տարանջատման սկզբունքի գործադրման առանձնահատուկ դրսևորումների օրինաչափ լինելը՝ այդ սկզբունքի բուն էության անխախտելիության շրջանակներում:⁸

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության նորմերի և պրակտիկայի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ իշխանությունների բաժանման սկզբունքն ուղեկցվում է որոշակի իրավական պահանջներով, որոնք իրենց համակցության մեջ հանգում են հետևյալին՝

ա) օրենքները պետք է իրավական լինեն և խստորեն համապատասխանեն Սահմանադրությանը,

բ) գործադիր իշխանությունը հիմնականում պետք է զբաղվի օրենքների կիրառմամբ, դրանց կատարման ապահովմամբ և միայն խիստ սահմանափակ դեպքերում կարող է իրականացնել նորմատիվ գործունեություն,

գ) օրենսդիր և գործադիր մար-

միներնի միջև պետք է ապահովվի լիազորությունների հավասարակշռություն, որը կբացառի կամայական որոշումներ կայացնելը, առավել ևս՝ ամբողջ իշխանության կենտրոնացումը նրանցից որևէ մեկի ձեռքում,

դ) գործնականում պետք է ապահովվի անկախ և ինքնավար դատական իշխանության մարմինների համակարգը՝ օժտված լայն վերահսկողական գործառույթներով,

ե) իրավասությանն առնչվող վեճերը կարող են լուծվել բացառապես սահմանադրական ճանապարհով՝ պահպանելով պատշաճ իրավական գործընթացը,

զ) սահմանադրական համակարգը պետք է նախատեսի յուրաքանչյուր իշխանությանը մյուս երկու իշխանությունների կողմից զսպելու իրավական ընթացակարգ, այսինքն՝ բովանդակի այլ իշխանությունների համար փոխադարձ հակակշռելիության լծակներ:

Նշված նախապայմաններն ամբողջությամբ ամրագրված չեն Սահմանադրության մեջ, սակայն դրանք անվերապահորեն բխում են դրանում ամրագրված երեք իշխանությունների միջև փոխհարաբերությունների վերաբերյալ մի շարք առանցքային նշանակություն ունեցող դրույթներից և կազմում են վերջիններիս ներքին տրամաբանությունը:

Ամփոփելով՝ կարող ենք ընդհանրացնել. սահմանադրորեն ամրագրելով, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի

Սահմանադրական իրավունք

գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով, մի կողմից երաշխավորվում է իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման սկզբունքի իրացումը, մյուս կողմից՝ երաշխիք է ստեղծվում Սահմանադրության 3-րդ հոդվածում ամրագրված ելակետային այն դրույթի իրականացման համար, որի համաձայն՝ պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով ու ազատություններով՝ որպես անմիջական գործող իրավունք:

Պետական իշխանության համակարգում իշխանությունների բա-

ժանման սկզբունքի հաստատման լավագույն միջոցը կլիներ ոչ թե նախկին քաղաքական կառույցների հիմնովին ավերումը, այլ դրանց հետզհետե, բայց հետևողական էվոլյուցիան լուծվող խնդիրների և իրավասությունների վերանայման, ինչպես նաև դրանց գործունեության արդյունավետության անվերապահ բարձրացման հիման վրա:

Ամենակենտրոնականը և դրա հետ մեկտեղ՝ ամենաբարդը հանդիսանում է իշխանությունների բաժանման սկզբունքի վրա հիմնված քաղաքական մեխանիզմի այն մոդելի մասին հարցը, որը կարող է հաստատվել Հայաստանում:

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգ, Երևան, 2014թ., էջ 9:

2. Конституция в XXI веке. Сравнительно-правовое исследование. Отв. ред. профессор В.Е. Чиркин. М., 2014.

3. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ: Ընդ. խմբ. Գ.Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի: Երևան, 2010, էջ 89:

4. *Эксперт Курис* Доктрина разделения властей в практике Конституционного Суда Литвы. Конституционный Суд как гарант разделения властей: Сборник докладов. М., 2004, с. 106.

5. *Hatutyunyan G., Mavvcic A.* The Constitutional review and its development in the modern world (a comparative constitutional analysis). Yerevan Ljubljana, 1999, p. 382. Տես նաև Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, նշված աշխատություն, էջ 89:

6. *Herman Schwartz* Packing the courts. The conservative campaign to rewrite the Constitution, New York, 1988; Henry J. Abraham, The judicial process, Oxford University Press, 1993; *John B. Gates, Charles A. Johnson* The American Courts, A Critical Assessment, Washington D.C. 1991; King, Minimum Standards of Judicial Independence, 1984; Russell R. Wheeler and Cynthia Harrison «Creating the Federal Judicial System, 1994; M.V. Tushnet, Constitutional Law, New York U.-Press, 1992; Williams Burnham, Introduction to the Law and Legal system of the United States, St. Poul, Minn., 1999; Williams J.S., Constitutional Analysis, St. Paul, 1979.

7. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, նշված աշխատություն, էջ 90:

8. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, նշված աշխատություն, էջ 97-98:

Սահմանադրական իրավունք

Հովհաննես ՄԱՀԱԿՅԱՆ

ՀՀ ԱԺ պետական-իրավական հարցերի
մշտական հանձնաժողովի նախագահ

ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ Ժողովի ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՓՈԽՂԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ՆԱՐՃԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ՀՀ նախագահի և Ազգային ժողովի սահմանադրաիրավական փոխհարաբերությունների առանձնահատկություններն անմիջականորեն կապված են պետության կառավարման ձևի և քաղաքական վաչակարգի հետ: ՀՀ կառավարման ներկայիս կիսանախագահական ձևը «թելադրում» է բարձագույն պետական իշխանության մարմինների փոխհարաբերությունների իրավական մոդելը: ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա: Միաժամանակ, ՀՀ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ նախագահը պետության գլուխն է և իշխանության որևէ թևի մեջ չմտնելով՝ ունի երեք իշխանությունների բնականոն գործունեությունն ապահովու գործառույթ: Հարկ է նկատել, որ ՀՀ նախագահի կողմից վերը նշված գործառույթն իրականացում է այն դեպքում, երբ խաթարվել է կամ կարող է խաթարվել իշխանության երեք ճյուղերի միջև հավասարակշռությունը: Միաժամանակ ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված ՀՀ նախագահի և Ազգային ժողովի լիա-

գորությունները հնարավորություն են տալիս փոխգործակցել կիրարկելով զգալիությունների և հակակշիռների կառուցակարգի լծակները:

Այս համատեքստում կարելի է վերհանել ՀՀ նախագահի և Ազգային ժողովի սահմանադրաիրավական փոխհարաբերության մի շարք հարցեր:

ՀՀ Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 2-րդ կետը և ՀՀ Ազգային ժողովի կանոնակարգ օրենքի 72-րդ հոդվածի 5-րդ մասն ամրագրում են Նախագահի վետոյի իրավունքը: Ազգային ժողովի նախագահն Ազգային ժողովի ընդունած օրենքը 10-օրյա ժամկետում ուղարկում է Հանրապետության Նախագահին, որն ստանալուց հետո ՀՀ նախագահը՝ ՀՀ Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ քսանմեկօրյա ժամկետում ստորագրում և հրապարակում է այն, կամ առարկություններով կամ առաջարկություններով վերադարձնում է Ազգային ժողով՝ պահանջելով նոր քննարկում:

Ազգային ժողովի կողմից վերստին ընդունված օրենքը ՀՀ Նախագահին ստորագրում և հրապարակում է հնգօրյա ժամկետում: Վետոյի իրավունքը ՀՀ Նախագահին վերապահված այն իրավական լծակն է, որը հնարավորություն է տալիս վերջինիս չստորագրել Ազգային ժողովի կող-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
28

Սահմանադրական իրավունք

մից ընդունված օրենքը, այսինքն՝ արգելք (վետո) դնել: Վետոյի իմաստն այն է, որ այդ ճանապարհով Նախագահին իր անհամաձայնությունն է հայտնում Ազգային ժողովի կողմից ընդունված, սակայն դեռևս ուժի մեջ չմտած օրենքի վերաբերյալ: Այդ իրավունքը թույլ է տալիս Հանրապետության Նախագահին ակտիվորեն միջամտել օրենսդրական գործընթացին, որը գնահատվում է իշխանությունների տարանջատման համակարգում որպես զսպումների և հակակշիռների կառուցակարգի կարևոր բաղկացուցիչ տարր:¹ Սահմանադրական իրավունքի գիտության մեջ առանձնացվում են վետոյի հետևյալ տեսակները՝ բացարձակ և հարաբերական, կամ հետաձգող: Բացարձակ վետոյի դեպքում պետության գլխի կողմից պառլամենտի ընդունած օրենքը չստորագրելը վերջնական է, այսինքն՝ պետության գլխի կողմից վետոյի կիրառման դեպքում այն պառլամենտի կողմից չի կարող հաղթահարվել: Բացարձակ վետոյի իրավունքն այսօր փաստացի չի կիրառվում: Անգլիայում վերջին անգամ այն կիրառվել է 1707 թվականին²

Հարկ է նկատել, որ հարաբերական վետոն, ի տարբերություն նախորդի, կարող է հաղթահարվել պառլամենտի կողմից: Հարաբերական վետոն դասակարգում են, այսպես կոչված, «ուժեղ» և «թույլ» վետոների: «Թույլ» վետոյի դեպքում պառլամենտը պետք է միայն կրկնակի քննության առնի օրինագիծը, և դրա ընդունվելու համար բավարար է ձայների նախկին համամասնությունը: «Ուժեղ» վետոն կարող է հաղթահարվել միայն որակյալ կամ պատգամավորների ընդհանուր թվի մեծամասնու-

թյամբ ու երբեմն էլ բարդացված ընթացակարգերի պահպանմամբ: «Ուժեղ» վետոն հատկանշական է նաև ՀՀ Նախագահի հետաձգող արգելքի իրավունքին: Անհրաժեշտ է փաստել նաև, որ առանձին պետություններում, մասնավորապես, երկպալատյա պառլամենտ ունեցող առավել հաճախ վետոյի իրավունքը վերապահվում է վերին պալատին, օրինակ, Իսպանիա, Գերմանիա և այլն: Ինչպես նշում է Բ. Ստրաշունը, Իսպանիայի Սահմանադրության 91-րդ հոդվածի համաձայն՝ թագավորը 15-օրյա ժամկետում ստորագրում է Գլխավոր Կորտեսների կողմից ընդունված օրենքը և տալիս է հանձնարարական դրա հրապարակման մասին:³ Համանման մոտեցում կա նաև Գերմանիայում:⁴ Այն կարծիքն է արտահայտվում, որ վետոն, որպես կանոն, վերաբերում է համապատասխան օրենքին, այլ ոչ թե դրա առանձին հոդվածներին, դրանց մասերին: Երբեմն այն անհարմարություններ է առաջացնում, երբ պետության գլուխն առարկություններ է ներկայացնում օրենքի մի քանի հոդվածների վերաբերյալ, արդյունքում պետության գլխի կողմից վետոն դրվում է օրենքի վրա, այլ ոչ թե դրա առանձին հոդվածների: Այս տեսանկյունից առանձնակի հետաքրքրություն է ներկայացնում, օրինակ, Ֆրանսիայի, Պորտուգալիայի, Բելառուսի օրենսդրությունը:⁵ Մասնավորապես՝ Ֆրանսիայի Սահմանադրության 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ Նախագահն ստորագրում է օրենքն այն Կառավարության կողմից ստանալուց հետո 15 օրվա ընթացքում: Մինչև այդ ժամկետի ավարտը նա կարող է պահանջել օրենքի կամ դրա որոշ հոդվածների նոր քննար-

Սահմանադրական իրավունք

կում: Առավել մանրամասն «ընտրանքային վետոյի» հարցը կարգավորվում է, օրինակ, Բելառուսի Հանրապետության Սահմանադրությամբ: Այնուհանդերձ, ինչպես արդեն նշել ենք, վետոյի հաղթահարման համար պառլամենտի կամ պատլամենտի ստորին պալատի կողմից պահանջվող ձայների քանակը կախված է վետոյի «ուժեղ» կամ «թույլ» լինելուց: Այս համատեքստում հարկ է անդրադառնալ նաև վետոյի կիրառման հիմքերին: ՀՀ Սահմանադրությունը և օրենքները չեն սահմանում Նախագահի կողմից վետո դնելու հիմքերը, սակայն խորհրդարանական փորձի վերլուծությունը թույլ է տալիս այդ հիմքերը պայմանականորեն բաժանել երեք խմբի⁶

1. իրավական - սույն հիմնավորմամբ օրենքների վրա վետո դնելու պատճառն այդ օրենքների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը և այլ օրենքներին հակասելն է, օրենսդրական տեխնիկայի պահանջների խախտումները, օրենքների ներքին հակասությունները, սահմանումների անհստակությունները և այլն.

2. տնտեսական - նշված պատճառներով օրենքների վրա վետո դնելը պայմանավորված է օրենքների ֆինանսատնտեսական ապահովման չհիմնավորվածությամբ, պետական բյուջեի վրա բացասական ազդեցությանը և այլն.

3. քաղաքական - այս դեպքում վետոն պայմանավորված է գործադիր իշխանության վարած քաղաքականության հետ օրենքի հակասությամբ:⁷

ՀՀ Նախագահի վետոյի իրավունքը հարաբերական է, և ՀՀ Սահմանադրությունը նախատեսում է Ազգա-

յին ժողովի կողմից Նախագահի վետոյի նկատմամբ իր անհամաձայնության արտահայտման կառուցակարգը: ՀՀ Սահմանադրության 72-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության Նախագահի առարկությունները և առաջարկությունները չընդունելու դեպքում Ազգային ժողովը վերադարձված օրենքը վերստին ընդունում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ: Այս ճանապարհով Ազգային ժողովը հաղթահարում է Նախագահի վետոն, որից հետո Նախագահը, Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն, պարտավոր է հնգօրյա ժամկետում ստորագրել և հրապարակել Ազգային ժողովի կողմից վերստին ընդունված օրենքը:

ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից վետոյի հաղթահարման հարցում առկա է որոշ իմաստով հակասական հիմնախնդիր: ՀՀ Սահմանադրության 71-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրենքները և Ազգային ժողովի որոշումները, բացառությամբ Սահմանադրությամբ նախատեսված դեպքերի, ընդունվում են քվեարկությանը մասնակցած պատգամավորների ձայների մեծամասնությամբ, եթե քվեարկությանը մասնակցել է պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելին: Հոդվածից բացահայտ երևում է, որ ԱԺ կողմից ընդունված օրենքների մեծ մասն ընդունվում է քվեարկությանը մասնակցած պատգամավորների ձայների մեծամասնությամբ, որի դեպքում վետոյի հաղթահարումը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ տրամաբանորեն հիմնավոր է: Սակայն խնդիր է ծագում այն ժամանակ, երբ Սահմանադրությամբ նախատեսված

Սահմանադրական իրավունք

դեպքերում, օրինակ՝ պետքյուջեի եկամուտները նվազեցնող կամ ծախսերն ավելացնող օրենքների նախագծերի դեպքում, օրենքն ընդունվում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ: Այսպիսի դեպքերում այն հարցը, թե Ազգային ժողովը պատգամավորների ձայների ինչպիսի համամասնությամբ պետք է հաղթահարի Նախագահի վետոն, Սահմանադրությամբ կարգավորված չէ, ինչը կարող է բարդությունների հանգեցնել:

Թերևս, դա է պատճառը, որ մի շարք արտասահմանյան երկրներ որդեգրել են նախագահի վետոյի հաղթահարման այլ կառուցակարգեր: Օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրության 107-րդ հոդվածի (3-րդ մաս) համաձայն՝ եթե ՌԴ Նախագահը Դաշնային օրենքն ստանալուց հետո 14 օրվա ընթացքում այն վերադարձնում է (կիրառում է իր վետոյի իրավունքը), ապա Պետական դուման և Դաշնային խորհուրդը նորից վերանայում են այդ օրենքը: Եթե օրենքը կրկնակի քննարկման ժամանակ ընդունվում է նախկին խմբագրությամբ Դաշնային խորհրդի անդամների և Պետական դումայի պատգամավորների ընդհանուր թվի ոչ պակաս, քան երկու երրորդի ձայների մեծամասնությամբ, ապա Նախագահը պարտավոր է յոթ օրվա ընթացքում ստորագրել և հրապարակել այն:

Նախագահի վետոյի հաղթահարման նման եղանակ են ընտրել նաև ԱՊՀ անդամ մի շարք երկրներ, որոնց սահմանադրություններում ամրագրված նշված ինստիտուտի վերլուծության արդյունքում առանձին հեղինակներ առաջարկում են

հրաժարվել այդ կարգից՝ պատճառաբանելով, որ նման դեպքերում նախագահի վետոն անհաղթահարելի է դառնում:⁹

Հայրենական իրավաբանական գրականության մեջ նույնպես առաջարկվում է փոփոխել ՀՀ Նախագահի վետոյի հաղթահարման կարգը և նախատեսել այդ կապակցությամբ ԱԺ պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների որակյալ (2/3) մեծամասնություն:¹⁰ Նման տեսակետը համարվում է ընդունելի, որովհետև եթե օրենքի ընդունման օգտին չի քվեարկում պատգամավորների ընդհանուր թվի գոնե երկու երրորդը, ապա այդ օրենքը չի կարող համարվել սոցիալական արդարության հիմքի վրա ընդունված, բնակչության մեծամասնության կամքն արտահայտող օրենք և նշանակում է, որ նման օրենքները չունեն հասարակական պահանջ:¹¹

Ելնելով վերոգրյալից՝ նպատակահարմար ենք համարում վերանայել ՀՀ Նախագահի վետոյի հաղթահարման կարգը բոլոր այն դեպքերի կապակցությամբ, երբ օրենքն ընդունվում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ: Այդ դեպքերում անհրաժեշտ է Սահմանադրությամբ նախատեսել ՀՀ Նախագահի վետոյի հաղթահարման հնարավորություն՝ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների որակյալ (2/3) մեծամասնությամբ: Ի դեպ, ՀՀ Սահմանադրությամբ Հանրապետության Նախագահի վետոյի նման ձևով հաղթահարման մեկ հնարավորություն արդեն ամրագրված է Սահմանադրության հանրաքվեի կապակցությամբ (հոդ. 111):¹²

Ինչպես ցույց է տալիս միջազգա-

Սահմանադրական իրավունք

յին փորձը, վետոյի իրավունքը չպետք է չարաշահել, սակայն պետք է միշտ պահել «պատրաստ» վիճակում, քանի որ ավելի արդյունավետ է Նախագահի կողմից վետոյի իրավունքի գործադրման սպառնալիքը, քան դրա գործադրումը:¹³

ՀՀ Նախագահի և Ազգային ժողովի փոխհարաբերությունների համատեքստում առանձնանում են Ազգային ժողովի՝ Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու և Հանրապետության Նախագահի՝ Ազգային ժողովն արձակելու լիազորությունները:

Պետության գլխի պաշտոնանկության իմստիտուտն արտասահմանյան երկրների սահմանադրական իրավունքում հայտնի է որպես «իմպիչմենտ»¹⁴ և հանդիսանում է լուրջ հակակշիռ պետության գլխի կողմից իշխանության չարաշահման և երկրի սահմանադրական կարգը խախտելու դեմ: ՀՀ Նախագահն անգամ կիսանախագահական կառավարման ձևին ոչ հատուկ, չափազանց լայն լիազորություններով է օժտված, որը չի կարող երաշխավորել նրա կողմից, առանձին դեպքերում, իշխանությունը չարաշահելու գայթակղությունը: Այդ է պատճառը, որ ՀՀ Սահմանադրությունը՝ որպես զսպման միջոց, իմպիչմենտի միջոցով նախատեսում է Նախագահի նկատմամբ քաղաքական պատասխանատվության կիրառման հնարավորություն: «Ժողովրդավարության կանոն է իշխանության և պատասխանատվության միությունը», - եզրակացնում են քննարկվող հիմնախնդրի գիտակները:¹⁵

ՀՀ Սահմանադրության 57-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության Նախագահը կարող է պաշտոնանկ

արվել պետական դավաճանության կամ այլ ծանր հանցագործության համար: Պետական դավաճանության հասկացությունը տրված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 299-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ պետական դավաճանություն է «...թշնամու կողմն անցնելը, լրտեսությունը, օտարերկրյա պետությանը կամ օտարերկրյա կազմակերպությանը կամ դրանց ներկայացուցիչներին պետական գաղտնիք հանձնելը կամ թշնամական գործունեություն իրականացնելու համար այլ օգնություն ցույց տալը, որը կատարել է ՀՀ քաղաքացին՝ ի վնաս ՀՀ ինքնիշխանության, տարածքային անձեռնմխելիության կամ արտաքին անվտանգության»:

Եթե առաջնորդվենք հոդվածի բովանդակությամբ, ապա Նախագահի պետական դավաճանությունը պետք է դրսևորվի թշնամու կողմն անցնելու, լրտեսության, օտարերկրյա պետությանը կամ օտարերկրյա կազմակերպությանը կամ դրանց ներկայացուցիչներին պետական գաղտնիքը հանձնելու կամ էլ թշնամական գործունեություն իրականացնելու համար՝ այլ օգնություն ցույց տալու ձևերով: Դժվար չէ նկատել, որ օրենսդրի կողմից նույնացվում է պետական դավաճանությունը՝ կատարված սովորական քաղաքացու և երկրի Նախագահի կողմից: Պետք է հիշել, որ Նախագահը շարքային քաղաքացի չէ, այլ պետաիշխանական լայն լիազորություններով օժտված՝ պետության գլուխ: Այս տեսակետից ճիշտ են այն հեղինակները, որոնք կարծում են, որ Նախագահի պետական դավաճանության հասկացությունը պետք է սահմանվի որպես ինքնուրույն հանցակազմ, և այդ հար-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ցում էական դեր կարող է ունենալ Նախագահի երդումը. այլ կերպ ասած՝ «պետական դավաճանության» եղանակները պետք է փնտրել երդման բովանդակության մեջ:¹⁶

ՀՀ Նախագահին պաշտոնանկ անելու հարցի վերաբերյալ եզրակացություն ստանալու համար Ազգային ժողովը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ ընդունված որոշմամբ դիմում է Սահմանադրական դատարան: Սահմանադրական դատարանի եզրակացության հիման վրա Ազգային ժողովը ԱԺ կանոնակարգ օրենքի 55-րդ հոդվածով սահմանված կարգով քննարկում է Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու մասին որոշման նախագիծը, որն ընդունվում է գաղտնի քվեարկությամբ՝ պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով: Եթե սահմանադրական դատարանի եզրակացությամբ Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու հիմքերը բացակայում են, ապա հարցը հանվում է քննարկումից:

Ինչպես ՀՀ Սահմանադրության 57-րդ հոդվածից, այնպես էլ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 95-րդ հոդվածից պարզորոշ չի երևում, թե ինչպես է սկսվում Նախագահի դեմ մեղադրանքի առաջադրման և Ազգային ժողովում դրա քննարկման գործընթացը: Հատկանշական է, որ Ազգային ժողովը, Նախագահին մեղադրելով «պետական դավաճանության կամ այլ ծանր հանցագործության» համար, այդ հանցագործությունների հիմքերի պարզման պահանջով դիմում է հենց Սահմանադրական դատարան: Եվ պետական դավաճանությունը և այլ

ծանր հանցագործությունները համարվում են քրեորեն պատժելի արարքներ ու նախատեսված են ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի «Պետական իշխանության դեմ ուղղված հանցագործություններ» բաժնի ներքո, իսկ ըստ տեսակային օբյեկտի՝ համարվում են «Սահմանադրական կարգի հիմունքների և պետության դեմ ուղղված հանցագործություններ»: Հարկ է նշել, որ արտասահմանյան մի շարք երկրների իրավական համակարգերում Նախագահի կողմից այդպիսի հանցագործությունների կատարման հիմքերի առկայությունը կամ բացակայությունը պարզելու համար առավել նպատակահարմար է համարվում դիմել դատական իշխանության այլ մարմիններին: Օրինակ՝ ՌԴ Սահմանադրության համաձայն՝ պետության գլխի վերաբերյալ մեղադրանքն առաջադրում է Պետական դուման, իսկ որոշումը կայացնում է Դաշնային խորհուրդը՝ Գերագույն դատարանի եզրակացությամբ հաստատված հանցագործությունների հիմքերի առկայության դեպքում: Տվյալ դեպքում Սահմանադրական դատարանը միայն եզրակացություն է տալիս մեղադրանք առաջադրելու սահմանված ընթացակարգը պահպանելու մասին: Նման ձևով է հարցը լուծվում նաև ԱՊՀ անդամ մի շարք պետությունների սահմանադրությունների համապատասխան հոդվածներում:¹⁷

Ինչևէ, այդ գործառույթը, ՀՀ Սահմանադրության համաձայն, վերապահված է Սահմանադրական դատարանին: Այնուամենայնիվ, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքն այդ կապակցությամբ նա-

Սահմանադրական իրավունք

խատեսում է Սահմանադրական դատարանի և Վճռաբեկ դատարանի համագործակցության հնարավորություն: Մասնավորապես՝ վերոնշյալ օրենքի 76-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու հիմքերի առկայության մասին եզրակացություն տալու վերաբերյալ գործը դատաքննության նախապատրաստելիս Սահմանադրական դատարանը կարող է ձևավորել նախաքննության մարմնի՝ օրենքով սահմանված լիազորություններով օժտված հատուկ հանձնախումբ, որում ընդգրկում է Վճռաբեկ դատարանի պալատներից մեկի նախագահին (որպես հանձնախմբի ղեկավար) և Վճռաբեկ դատարանի երկու դատավորներին:

Հարկ է նշել, որ կան պետություններ, որտեղ Նախագահին պաշտոնանկ անելու վերջնական որոշման կայացման իրավունքը վերապահված է Սահմանադրական դատարանին: Սահմանադրական դատարանը, երբ հաստատում է Նախագահի կողմից Սահմանադրության կամ օրենքի խախտման, պետական դավաճանության, երդմնազանցության կամ ծանր հանցագործության, իսկ որոշ պետություններում՝ նաև անբարո կամ անպատվաբեր արարքների կատարման փաստը, որոշում է կայացնում Նախագահի լիազորությունների դադարեցման՝ պաշտոնանկության մասին (Մակեդոնիա (Սահմ. 87-րդ հոդ.), Սլովակիա (Սահմ. 107-րդ հոդ.), Սլովենիա (Սահմ. 109-րդ հոդ.), Խորվաթիա (Սահմ. 105-րդ հոդ.) և այլն):

Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի և Ազգային ժողովի փոխհարաբերությունները դրսևոր-

վում են նաև մի շարք պաշտոնատար անձանց նշանակման հարցերում, որոնցից են հեռարձակվող լրատվության միջոցները կարգավորող անկախ մարմնի (ՀՌԱՀ) անդամները, Կենտրոնական բանկի նախագահը և Վերահսկիչ պալատի նախագահը: Ըստ ՀՀ Սահմանադրության 83.2-րդ հոդվածի՝ հեռարձակվող լրատվամիջոցների ազատության, անկախության և բազմազանության ապահովման նպատակներից ելնելով՝ օրենքով ստեղծվում է անկախ կարգավորող մարմին, որի անդամների կեսը վեց տարի ժամկետով ընտրվում է Ազգային ժողովի կողմից, իսկ մյուս կեսը նշանակվում է Հանրապետության Նախագահի կողմից՝ վեց տարի ժամկետով: Ազգային ժողովն այդ մարմնի անդամներին ընտրում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ: Իսկ ՀՀ կենտրոնական բանկի նախագահը և Վերահսկիչ պալատի նախագահը Հանրապետության Նախագահի առաջարկությամբ վեց տարի ժամկետով նշանակվում են Ազգային ժողովի կողմից:

ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով սահմանված են նաև Հանրապետության Նախագահի և Ազգային ժողովի հաղորդակցման ձևերը, որոնցից առավել արդյունավետը նախագահական ուղերձներն են (Սահմ. հոդ. 55, կետ 1): Դրանցում բովանդակվում են երկրի կյանքում տեղի ունեցած առավել կարևոր փոփոխությունները, որոնք կարող են ազդել պետության ներքին և արտաքին քաղաքականության ճշգրտման վրա:

Որպես ամփոփում, հարկ է նշել, որ ՀՀ Նախագահի և Ազգային ժողովի փոխհարաբերությունների ներ-

դաշնակ կարգավորման որակը չափազանց մեծ դեր ունի պետության ներքին և արտաքին քաղաքականության հիմնական ոլորտներում ձեռքբերումների ու ձախողումների գործընթացում: Երկրում սահմանադրա-

կան ճգնաժամերից խուսափելու համար անհրաժեշտ է սահմանադրական մակարդակով հստակեցնել նրանց միջև հնարավոր հակասությունների լուծման կառուցակարգերը:

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհ. խմբ. Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, «Իրավունք», 2010թ., էջ 606: *Ханько Д. Н. Вето Президента В Конституционно-правом Механизме Постсоветских Р е с п у б л и к*, <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/33838/1/%D0%A5%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE.pdf>, *Паречина С. Г. Институт президентства: история и современность.* — Минск: ИСПИ, 2003 (www.lib.ru/POLITOLOG/parechina.txt).

2. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. (Под ред. проф. Страшуна Б. А.), с. 322.

3. Իսպանիայի Սահմանադրության 90-րդ հոդվածի համաձայն վետոյի իրավունքը վերապահված է Սենատին:

4. *Страшуна Б. А.*, там же, с. 322.

5. Президентское Вето Суть Права Вето: <http://evcppk.ru/zakonodatelnyj-process/3686-prezidentskoe-veto-sut-prava-veto.html>.

6. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհ. խմբ. Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, «Իրավունք», 2010թ., էջ 606:

7. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհ. խմբ. Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, «Իրավունք», 2010թ., էջ 606:

8. Комментарий к Конституции Российской Федерации. Отв. ред. Л. А. Окуньков. М., 1996, с. 451-454.

9. *Окуньков Л. А., Роцин В. А.* Вето Президента. М., 1999, с. 73-74.

10. *Арутюнян А. Ш.* Институт Президента Республики Армения. Ереван, 1996, с. 235-236.

11. Հայաստանի Հանրապետության օրենսդիր իշխանության կազմակերպման և գործունեության սահմանադրական հիմունքները, պատ. խմբ. Ն. Ա. Այվազյան, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2011, էջ 126:

12. Հարկ է նկատել, որ 1995թ-ից մինչև 2015թ. մարտ ամիսն ընկած ժամանակահատվածում ՀՀ Նախագահի կողմից Ազգային ժողովի ընդունած օրենքն առարկություններով և առաջարկություններով Ազգային ժողով է վերադարձրել 32 անգամ՝ պահանջելով նոր քննարկում: Ազգային ժողովը չորս անգամ չի ընդունել ՀՀ Նախագահի առարկությունները և առաջարկությունները: Ազգային ժողով վերադարձրած օրենքն ընդունվել է վերստին:

13. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհ. խմբ. Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, «Իրավունք», 2010թ., էջ 607:

14. Պաշտոնակության (իմպիչմենտի) ինստիտուտը ձևավորվել է դեռևս XIV դարում՝ Անգլիայում, երբ Համայնքների պալատն առաջադրում էր մեղադրանք, իսկ Լորդերի պալատն իրականացնում էր դատաքննություն: Նման կարգով դատապարտվածների նկատմամբ Անգլիայի թագավորը ներում չնորհելու իրավունք չուներ: 1986թ. Նման եղանակով իր լիազորությունների կատարումից զրկվեց կանցլեր Դեյվ Գոլը: *Феодоров К. Г.* История государства и права зарубежных стран, Л., 1977, с. 96.

15. *Ардан Филип* Франция: государственная система. М., 1994, с. 57-58.

16. Комментарий к Конституции Российской Федерации. Под ред. В. Д. Зорькина и Л. В. Лазарева, М. 2009, с. 743.

17. Новые Конституции стран СНГ и Балтии (отв. ред. Л. А. Окуньков). М., 1999.

Кристине КАЗАРЯН

*Преподаватель кафедры философии и политологии
Ванадзорского государственного университета,
кандидат юридических наук*

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ СУБЪЕКТОВ ЗАБАСТОВОЧНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

Каждый участник забастовочных правоотношений имеет некоторые права и обязанности, связанные с возникновением, изменением и остановкой этих правоотношений. В трудовом кодексе Республики Армения отсутствуют отдельные правовые нормы, касающиеся прав и обязательств участников трудовых правоотношений, вместо этого они закреплены в разных частях Кодекса в соответствии с отдельными сферами трудовых правоотношений¹. Что касается определения субъективных прав и обязательств, объявивших забастовку работников и работодателя, то об этом в Кодексе не установлена ни одна правовая норма. 79-ая статья, устанавливающая правовое положение участников забастовочных правоотношений, больше касается определения прав и гарантий работников, не участвующих в забастовке, чем их конкретным правам и обязанностям, а 80-ой статьей опре-

делены такие действия, от выполнения которых работодатель должен отказаться. Правовое положение человека более широкое понятие, поскольку оно включает права и обязательства человека, и порядок их реализации, защиты и сохранения. Из содержания 79-ой статьи Кодекса следует:

1. участие в забастовке является правом работников, что основано на свободном волеизъявлении,

2. работники, несмотря на временной, полной или частичной остановки работы, имеют право на сохранение трудовых отношений, не выполнение трудовых обязательств,

3. работники, не принимавшие участие в забастовке, но лишённые возможности выполнения своих трудовых обязательств из-за забастовки, имеют право получать зарплату или с их согласия переведены на другую работу.

Во всех внутривнутригосудар-

ственных правовых актах тех государств, где закреплено право на забастовку (с некоторыми исключениями), для работников, объявивших забастовку, установлены права запрета на принуждения, сохранение трудовых отношений². Кроме того законодатель запрещает только принуждение участия в забастовке, но более важным является запрет на принуждение принятия решения об объявлении забастовки. Принуждение на участие или неучастие в забастовке, воспринимаются в двух смыслах— в физическом и духовном. В современных трудовых отношениях трудно представить физическое принуждение, чего нельзя сказать о духовном принуждении, когда работодатель угрожает работнику уволить с работы или в будущем сводить счеты с ним. Законодатель должен запрещать возможность любого лица воздействовать на забастовщиков, которые ради отказа забастовщиков от участия в забастовке применяют различные способы—повышение зарплаты, дополнительную оплату, обеспечение других привилегий и так далее. Из содержания Кодекса не ясно, имеют ли право работники, объявившие забастовку, покинуть свои рабочие места, или во время забастов-

ки они должны оставаться там (законом установлено, что работодатель не имеет право запрещать всем или отдельным работникам находиться на своих рабочих местах), организовывать собрания для защиты своих требований, имеют ли работники, обеспечивающие выполнение минимальных условий, на дополнительные льготы и права, при не выполнении работодателем своих обязательств имеют ли право требовать от него ответственности или нет. В Кодексе не упомянуты и обязательства работников, объявивших забастовку, что само по себе не исключает их отсутствие. По нашему мнению, из обязательств работника, установленные 216-ой статьей Кодекса, установление добросовестного обращения к имуществу других работников и работодателя получает особое значение во время забастовки, поскольку недобросовестное обращение работников, объявивших забастовку, к имуществу работодателя может стать мотивацией для быстрого выполнения своих требований. Работники имеют другие обязанности, например, обязанность выполнения трудовых обязательств работников, включённых в сферы обеспечения минимальных услуг, обязанность возмещения ущерба,

Трудовое право

причиненного работодателю и третьим лицам вследствие незаконной забастовки, который в установленном законном порядке должен возмещать профсоюз, обязанность возобновления работы при признании забастовки незаконной, обязанность не применения дискриминаций на других работников, не участвующих в забастовке, запрет действий, направленных на ограничение прав.

Права профсоюза - другого субъекта забастовочных правоотношений хотя не установлены 25-ой статьей Кодекса, но они при разрешении коллективного трудового спора достаточным образом выяснены. Согласно 76-ой статье Кодекса “забастовку возглавляет профсоюз или созданный им забастовочный комитет. Права и обязанности забастовочного комитета соответственно настоящему Кодексу и другим законам, устанавливает создавший комитет профсоюз”. Законом “О профессиональных союзах” РА установлены права заключения коллективных договоров, получения и распространения информации, ходатайствования, организации забастовок, формирование законодательства, установление трудовых условий профсоюза, но не установлены

права и обязанности забастовочного комитета, созданного во время забастовки или возглавляющего забастовку профсоюза. Профсоюз или созданный им забастовочный комитет не только возглавляет забастовку, но и имеет право требовать от работодателя обеспечить их необходимой информацией, организовать собрание, представлять интересы работников, обеспечивать минимальные условия, для защиты общественного порядка и безопасности работников предпринимать некоторые средства, при необходимости принимать решение об остановке или возобновлении забастовочного движения, при признании забастовки незаконной нести ответственность в установленном законом порядке, собственным имуществом возмещать ущерб, причиненный работодателю, обязаны обеспечить минимальные условия, создать необходимые условия для выполнения трудовых обязательств для работников, не участвующих в забастовке, для не причинения ущерба имуществу работодателя.

Несмотря на то обстоятельство, что во время забастовки, работники продолжают быть в трудовых отношениях, но работодатель может и не выпла-

тить зарплату³, если коллективным договором не предусмотрено другое положение. В связи с этим важную роль играют финансирование забастовки и финансовое положение профсоюза. “Для успеха забастовки необходимы финансы, чтобы во время забастовки возможно было удовлетворить нужды рабочих” в свое время сказал В. И. Ленин. В европейских странах вместо этого употребляются понятия “забастовочный фонд” или “финансирование забастовки”. Последние формируются с помощью возглавляющего забастовку органа во время забастовки, фонд которого дополняется как за счет профсоюза, так и путями пожертвований, сделанных для взаимной помощи. Об этом не только не установлена ни одна правовая норма в Кодексе, но обязательство возмещения причинённого ущерба в результате незаконной забастовки возложены на профсоюз и работодателя. В результате незаконной забастовки причинённый работниками ущерб работодателю, третьим лицам профсоюз возмещает своим имуществом. По этой причине забастовочный комитет может создать забастовочный фонд, который не только обеспечит финансирование работников, остановив-

ших работу во время забастовки, но и выполнения обязанности возмещения причинённого ущерба при незаконной забастовке.

С другой стороны, как альтернатива и дополнительная гарантия защиты прав работников целесообразно разрешение вопроса о зарплате работников, объявивших забастовку оставить не работодателю, а суду, поскольку именно суд даёт правовую оценку вопросам о правомерности забастовки и сохранение материальных и процессуальных правовых требований. При признании в судебном порядке забастовку законной, на работодателя должно наложиться обязательство выдачи работникам зарплаты, поскольку они вынуждены были временно остановить работу для защиты своих трудовых интересов, следовательно, такая деятельность не самоцель.

“Статья 79. Правовое положение работников, участвующих в забастовке.

1. Работники, участвующие в забастовке, имеют право:

- а) при принятии решения об объявлении забастовки и участия в ней право свободного волеизъявления,
- б) право проведения коллективных переговоров,
- в) право сохранения рабоче-

Трудовое право

го места(должности) во время забастовки,

г) право на организацию собраний для защиты требований, выдвинутые ими,

д) при желании право покинуть рабочее место,

е) право на проведение однократной предупредительной забастовки на любом этапе разрешения коллективного трудового спора,

е) работники, включённые в процесс обеспечения минимальных условий, имеют право воспользоваться дополнительными льготами,

ж) право на зарплату при признании забастовки законной в судебном порядке.

2. работники, не участвующие в забастовке, но лишённые возможности выполнения своих трудовых обязанностей, имеют право получать зарплату или по собственному соглашению перейти на другую работу.

3. Обязанности работников, участвующих в забастовке:

а) во время забастовки обеспечить безопасность и общественный порядок,

б) обеспечить выполнение минимальных условий,

в) не ограничивать права других работников во время забастовки,

г) не применять дискриминацию над другими работниками на том основании, что

они не участвовали в забастовке,

д) при признании забастовки незаконной, нести ответственность в установленном законом порядке,

е) возместить ущерб, причинённый работодателю и третьим лицам.

2-ую часть 25-ой статьи Кодекса необходимо дополнить и изложить в следующей редакции:

“2. Профессиональные союзы, кроме положений, предусмотренных 1-ой частью данной статьи, имеют право:

1. в коллективных трудовых правоотношениях обеспечить соглашение интересов работников и работодателей на уровнях разных социальных партнерств,

2. выдвигать предложения государственным органам и органам местного самоуправления,

3. организовать и возглавлять забастовки,

4. основать забастовочный комитет или другой орган, возглавляющий забастовку, устанавливать их права и обязанности,

5. создать забастовочный фонд для обеспечения нужд работников, участвующих в забастовке, для возмещения ущерба, причинённого вследствие незаконной забастовки”.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. *Петросян Г. В.* “Трудовое право Республики Армения”, Уч. для вузов. Общая часть, Ереван. Изд-о “Ер. гос. универ.”2009.
2. Трудовой кодекс Республики Армения. Официальный справочник 2004.12.21/69 (368).
3. Трудовой кодекс Российской Федерации от 30.12.2001 N197-ФЗ.
4. Трудовой кодекс Грузии от 25.05.2006 N 3132-/ I.
5. Трудовой кодекс Азербайджанской Республики 23.02.2000.
6. Трудовой Кодекс Белорусь (1999).
7. Закон о труде Республики Латвия (2001).
8. Федеральный закон “О порядке разрешения коллективных трудовых споров”, от 06. 11.2001 N 142-ФЗ 3, 30.12.2001 N 196-ФЗ.
9. Croatian Labour Act of 4 December 2009 (Text No. 3635).
10. Law N’ 51/2001 of 30.12.2001 Estabilishing the labour code Dectember 3 2001.
11. New Zeland Employment Relation act 2000, N24.
12. LEI No 7.783, DE JUNHO DE 1989 art. 6 (1).
13. Codigo D.o Trabalho Lei n.o 99/2003, de 27.08 (com Declarazgo n.o 15/2003, de 28.10).
14. Artigo 9o da Constitucao Federal de 1988 e Lei n.o 7.783 de 28.06.1989.

-
1. *Петросян Г. В.* “Трудовое право Республики Армения”, Уч. для вузов. Общая часть, Ереван. Изд-о “Ер. гос. универ.”2009, с. 238.
  2. Croatian Labour Act of 4 December 2009 (Text No. 3635) article 279 (4), LEI No 7.783, DE JUNHO DE 1989 art. 6 (1), ТК Азербайджанской Республики от 23.02.2000, с. 270 (4).
  3. Трудовой кодекс Республики Армения. Официальный справочник 2004.12.21/69 (368), с. 79 (2).

ԿԱՄԱՎՈՐ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Բժշկական ապահովագրությունը՝ որպես ապահովագրության ինքնուրույն տեսակ, իրականացվում է երկու ձևով՝ կամավոր և պարտադիր: Այս բաժանման հիմքում ընկած է ապահովագրության պայմանագրի կնքման համար կողմերի պարտադիրության հատկանիշը:

Տարբեր երկրներում, պայմանավորված առողջապահական համակարգի ազգային առանձնահատկություններով, նախապատվություն է տրվում այդ ձևերից մեկին: Այսպես, պարտադիր բժշկական ապահովագրությունը գործում է Գերմանիայում, Ֆրանսիայում, Կանադայում, Բելգիայում և շատ այլ երկրներում, իսկ Իսրայելում և Շվեյցարիայում գերակշռում է կամավոր բժշկական ապահովագրությունը (այսուհետ՝ ԿԲԱ), իսկ պարտադիրը գործում է միայն զինվորականների և ոստիկանների համար:¹

Վերջին ժամանակներս էապես մեծացել է հետաքրքրությունը ԿԲԱ-ի նկատմամբ, որովհետև անվճար բուժօգնությունը հաճախ վստահություն չի վայելում² և չի համապատասխանում համաշխարհային ստանդարտներին: Ստացիոնար բուժման դեպքում հաճախորդին տրամադրվում է դեղամիջոցների ցանկ, որոնք նա պետք է ձեռք բերի իր միջոցներով: Որևէ անվճար վիրահատական միջամտություն բացառվում է: Այդ խնդրի լուծման միակ լծակը ԿԲԱ-ն է, որն էականորեն ընդլայնում է բժշկական ծառայությունների ցանկը, և

որ ամենակարևորն է՝ բարձրացնում է դրանց որակը:

Շուկայական տնտեսություն ունեցող երկրներում ԿԲԱ-ն ունի երկարատև, անընդհատ զարգացման պատմություն: Օրինակ՝ Անգլիայում բժշկական ապահովագրության առաջին աստիճանը վերաբերում են VII-րդ դարում, Գերմանիայում, որտեղ տնտեսությունը հետ էր մնում, ԿԲԱ իրականացնող կազմակերպություններն սկսեցին առաջանալ XIX-րդ դարի առաջին կեսին: Հարկ է նշել, որ բոլոր երկրներում բժշկական ապահովագրության կամավոր ձևը ծագել է ավելի վաղ, քան պարտադիրը:

ՀՀ-ում բժշկական ապահովագրությունը՝ որպես ապահովագրության առանձին տեսակ, սկզբնական շրջանում սկսեց զարգանալ օտարերկրյա դեսպանատների և հյուպատոսարանների շնորհիվ, որոնք ելքի թույլտվություն տրամադրելու համար քաղաքացիներից պահանջում էին բժշկական ապահովագրության պայմանագրի առկայություն³: Արդյունքում աստիճանաբար բժշկական ապահովագրությունը, մասնավորապես ԿԲԱ-ն, օտարերկրյա պետություններ մեկնողների թվաքանակի աճին զուգահեռ, սկսեց կիրառվել ՀՀ-ում՝ նպաստելով ընդհանուր ապահովագրական շուկայի զարգացմանը և իրավական ձևակերպում ստացավ «Ապահովագրության մասին» 1996թ. օրենքի ընդունմամբ և հաջողությամբ շարունակում է զարգանալ: Դա մաս-

Քաղաքացիական իրավունք

նավորապես պայմանավորված է նրանով, որ շատ գործատուներ, այսպես կոչված, «սոցիալական փաթեթում» ներառում են իրենց աշխատողների ԿԲԱ պայմանագիրը:

ԿԲԱ սոցիալ-տնտեսական նշանակությունն այն է, որ լրացուցիչ երաշխիքներ է տալիս սոցիալական ապահովագրության շրջանակներում մատուցվող ծառայությունների արդի ստանդարտներին համապատասխան:

Դա առաջին հերթին վերաբերում է բուժման և ախտորոշման թանկարժեք տեսակներին, առավել ժամանակակից բժշկական տեխնոլոգիաների կիրառմանը, բուժման հարմարավետ պայմանների ապահովմանը, բուժման այնպիսի տեսակների իրականացմանը, որոնք ներառված են «ըստ կյանքի ցուցանիշների՝ բժշկական օգնության» ոլորտում:⁴

ԿԲԱ-ն ապահովագրական գործունեության ամենահակասական ոլորտներից մեկն է: Մի կողմից այն դասվում է անձնական ապահովագրության շարքին⁵, իսկ մյուս կողմից՝ մասնագետներն այն համարում են ապահովագրության ռիսկային տեսակ և համեմատում են գույքի ապահովագրության հետ, քանի որ վճարվող ապահովագրական գումարը ծածկում է ապահովադրի (ապահովագրված անձի) գույքային ծախսերը⁶: Նույնիսկ արտասահմանյան երկրների պրակտիկայում բժշկական ապահովագրությունն անցումային տեղ է զբաղեցնում կյանքի ապահովագրության և ռիսկային ապահովագրության միջև:⁷

Այսպես, Յու. Բ. Ֆոգելտոնը գտնում է, որ նշված ապահովագրության ռիսկային բնույթը, ապահովագրական հատուցման կարգը, ապահովագրական վճարումների գումարների հաշվարկման կանոնները հաստատում են, որ

բժշկական ապահովագրության ժամանակ պաշտպանության է ենթակա ապահովագրված անձի շահը՝ պայմանավորված ոչ թե վնասով, որ հիվանդությունը պատճառում է անձին, այլ այն, որ հիվանդությունը պահանջում է լրացուցիչ ծախսեր⁸:

Ս. Յու. Մաշկովան նշում է, որ կամավոր բժշկական ապահովագրությունը բժշկական ապաստարկման ծախսերի ռիսկի ապահովագրություն է, և անհրաժեշտ է այն դիտարկել գույքային ապահովագրության տեսակ՝ վերջինիս նկատմամբ կիրառելով համապատասխան իրավական ռեժիմ:⁹

ԿԲԱ-ն ապահովագրության գույքային տեսակներին դասելու անհրաժեշտության, ինչպես նաև դրա նկատմամբ համապատասխան իրավական ռեժիմ կիրառելու համար հեղինակները երբեմն մատնանշում են գույքային և անձնական ապահովագրության բաժանման չափանիշները, որոնք ներկայացվել են դեռևս Վ. Ի. Մերեբրովսկիի կողմից: Այսպես, նման բաժանումն արտահայտվում է «ապահովադիրին կամ շահառուին հասցված վնասները փոխհատուցելու ապահովագրողի պարտականության սահմանման մեջ, իսկ այլ դեպքերում՝ անկախ այն բանից վնաս պատճառվե՞լ է, թե՞ ոչ, ապահովագրողի որոշակի գումար վճարելու պարտականության սահմանման մեջ»:¹⁰ Այստեղից էլ արդեն ապահովագրության դասական բաժանումը գույքայինի («վնասների ապահովագրություն») և անձնականի («գումարի ապահովագրություն»):

Վերոգրյալ տեսակետի հետ, թե կամավոր բժշկական ապահովագրությունը գույքային ապահովագրության տեսակ է, դժվար է համաձայնվել:

Այսպես, բժշկական ապահովագրության նպատակն է ապահովագրա-

Քաղաքացիական իրավունք

կան պատահարի առաջացման դեպքում կուտակված միջոցների և կանխարգելիչ միջոցառումների ֆինանսավորման հաշվին քաղաքացիների՝ բժշկական օգնություն ստանալու երաշխիքը: Բացի այդ, ապահովագրական կազմակերպությունը պարտավոր է վերահսկել բժշկական օգնության ծավալի, ժամկետների և որակի համապատասխանությունը պայմանագրի պայմաններին, ինչպես նաև պաշտպանել ապահովագրված անձանց շահերը:¹¹ Այսպիսով, ըստ ԿԲԱ-ի՝ ապահովագրված անձանց գույքային շահերի պաշտպանությունը մասամբ իրականացվում է նրանց բուժման հնարավոր ծախսերից և կանխարգելիչ միջոցառումների անցկացումից ազատելով և մասամբ բժշկական ապահովագրական իրավահարաբերության արհեստավարժ մասնակցի՝ ապահովագրական կազմակերպության կողմից վերահսկողություն իրականացնելով:

Մեր կարծիքով, մատուցված բժշկական ծառայությունների որակի նկատմամբ վերահսկողությունն անուղղակիորեն ուղղված է ապահովագրված անձանց գույքային շահերի պաշտպանությանը, քանի որ անորակ կամ թերի բուժման դեպքում ապահովագրված անձը ստիպված կլինի կամ բժշկական օգնության համար նորից դիմել միևնույն կամ մեկ այլ բժշկական հաստատությանը՝ համապատասխան վերաբերմունք ստանալու հույսով, որը բնականաբար նյութական լրացուցիչ ծախսեր է ենթադրում:

Ամեն դեպքում, ինչպես արդարացիորեն նշում է Ս. Վ. Դեդիկովը, բժշկական ապահովագրության պարագայում պահպանվում է ապահովագրված անձի բարեկեցության աստիճանը, քանի որ բժշկական ծառայության համար ծախսեր կատարելու անհրաժեշտու-

թյունը կարող է էականորեն իջեցնել վերջինիս կենսամակարդակը:¹² Ընդ որում, հեղինակը բարեկեցությունը դասում է «գույքային շահերից» հետո:

Սակայն ասել, թե ԿԲԱ էությունը միայն այն է, որ ապահովագրված անձին հատուցվում են բժշկական օգնություն ստանալու ծախսերը, սխալ է: Բնարկե, քաղաքացիները, բժշկական կազմակերպության հետ մտնելով իրավահարաբերության մեջ, ձգտում են պաշտպանել իրենց բյուջեն հնարավոր ծախսերից կամ գոնե էական խնայողություն անել: Բայց այդ դեպքում ինչո՞ւ ստեղծել նման բարդ մեխանիզմ բժշկական կազմակերպության մասնակցությամբ, երբ ապահովագրողը կարող է պարզապես դրամական ձևով ապահովագրական հատուցում վճարել ապահովագրվածին, որն էլ իրենց հերթին այն կծախսի իր առողջությունը վերականգնելու համար: Մենք կիսում ենք այն հեղինակների կարծիքը, որ այն ապահովագրությունը, որին չի մասնակցում որևէ բժշկական կազմակերպություն, չի կարող համարվել բժշկական:¹³

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ կարելի է ասել, որ ԿԲԱ-ն անձնական ապահովագրության բնորոշ տեսակ է, որն ունի իր առանձնահատկությունները:

ԿԲԱ-ին ապահովագրության այլ տեսակների համեմատությամբ հատուկ է «ոչ ստանդարտ» սուբյեկտային կազմը, քանի որ ԿԲԱ հարաբերություններում առկա են նաև բժշկական հաստատությունները, որոնք որպես ինքնուրույն տնտեսվարող սուբյեկտներ իրենց գործունեությունը կառուցում են ապահովագրական կազմակերպությունների հետ կնքվող պայմանագրերի հիման վրա:

«Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝

Քաղաքացիական իրավունք

ապահովադիր է ապահովագրության պայմանագրի այն կողմը, որին կամ որի մատնանշած անձին (շահառու) ապահովագրողը պարտավորվում է հատուցել ապահովագրության պայմանագրով նախատեսված իրադարձության (ապահովագրական պատահարի) տեղի ունենալու արդյունքում պատճառված վնասը կամ դրա մի մասը կամ տրամադրել որոշակի գումար պայմանագրով նախատեսված իրադարձության (ապահովագրական պատահարի) տեղի ունենալու ուժով՝ ըստ ապահովագրության պայմանագրի պայմանների:

Իսկ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 9831-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ապահովադիրն ապահովագրողի հետ ապահովագրության պայմանագիր կնքած անձն է:

Գտնում ենք, որ վերագրյալ ձևակերպումները՝ «պայմանագիր կնքած անձ», «պայմանագրի կողմ» արտահայտությունները կարելի է լրացնել «իրավաբանական և գործունակ ֆիզիկական անձինք» բառակապակցություններով (ինչպես դա արված է ՀՀ «Ապահովագրության մասին» 11.06.2004 օրենքի 3-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ ապահովադիր էր հանդիսանում ապահովագրողների հետ ապահովագրության պայմանագիր կնքած ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը), ընդ որում, ֆիզիկական անձանց ապահովադիր դիտելու համար կարևոր չափանիշ պետք է համարվի գործունակության առկայությունը, ինչպես դա արված է ՌԴ «Ապահովագրական գործի կազմակերպման մասին» 27.11.1992թ. օրենքի 5-րդ հոդվածում:

Ընդ որում, ապահովադիր կարող է լինել ինչպես գործունակ, այնպես էլ սահմանափակ գործունակ քաղաքացին: Քաղաքացու գործունակության

սահմանափակման իրավական հիմքերը և հետևանքները սահմանող ՀՀ քաղ. օր. 32-րդ հոդվածի ուսումնասիրությունից ելնելով՝ կարելի է եզրակացնել, որ սահմանափակ գործունակ քաղաքացին կարող է կնքել ԿԲԱ պայմանագրեր և այդ պայմանագրում լինել ապահովադիր՝ նման պայմանագիր կնքելու համար իր հոգաբարձուի համաձայնությունը ստանալու դեպքերում:

Առանձնահատկությամբ են օժտված նաև ապահովագրական կազմակերպությունները. պետք է նշել, որ ռուսական գործող օրենսդրությունը չի սահմանափակում դրանց կազմակերպիրավական ձևերի և ընդհանրապես ապահովագրական կազմակերպությունների շրջանակը:

Անդրադառնալով ապահովագրական կազմակերպության սահմանմանը՝ Մ. Ի. Բրազինսկին նշում է, որ ապահովագրական գործունեությունն իր էությամբ գործարարական է, նշանակում է՝ ապահովագրողներ կարող են լինել հատկապես առևտրային կազմակերպությունները, այսինքն՝ նրանք, որոնց գործունեության հիմնական նպատակը շահույթ ստանալն է:¹⁴

Մենք չենք կարող համաձայնվել տվյալ տեսակետի հետ, քանի որ դա հակասում է զարգացած երկրների թե՛ պատմական, թե՛ ժամանակակից փորձին:

Այսպես, 19-րդ դարի վերջին, 20-րդ դարի սկզբին ԿԲԱ-ն լայնորեն տարածված էր ժամանակի տնտեսապես զարգացած երկրներում: Ընդ որում, ԿԲԱ իրականացնում էին հիմնականում ոչ առևտրային կազմակերպությունները, որոնք, որպես կանոն, Ռուսաստանում կոչվում էին փոխադարձ ապահովագրություն իրականացնող ընկերություններ (общества взаимного страхования):

Քաղաքացիական իրավունք

Այդ ապահովագրական կազմակերպությունների առավել հայտնի կազմակերպական-իրավական ձևը փոխադարձ ապահովագրության ընկերությունն է, սակայն ոչ միակ ձևը: ԿԲԱ իրականացնում էին ոչ միայն վերջիններս, այլև, օրինակ, Մեծ Բրիտանիայում ի սկզբանե գործում էին ոչ առևտրային կազմակերպություններ, որոնք կոչվում էին և կոչվում են «ընկերային միություններ»:

Գերմանիայում սկզբնական շրջանում ԿԲԱ անցկացնում էին օժանդակ ազատ դրամարկղերը, հետագայում՝ հիվանդանոցային դրամարկղերը, ԱՄՆ-ում՝ փոխադարձ ապահովագրական և բարեկամական ընկերությունների հետ համատեղ, այսպես կոչված, industrial sickness funds թարգմանաբար՝ հիվանդության դեպքում ապահովագրության արտադրական հիմնադրամները:¹⁵

Այսպիսով, ներկայումս արտասահմանյան երկրներում ԿԲԱ ոլորտում համատեղ գործում և մրցակցում են ոչ առևտրային և առևտրային ապահովագրական կազմակերպությունները:

Կամավոր բժշկական ապահովագրության ինստիտուտի զարգացումը ինչպես ՀՀ-ում, այնպես էլ ՌԴ-ում ընթացավ այլ կերպ, քան արտասահմանյան առանձին երկրներում: ՌԴ-ում և ՀՀ-ում ԿԲԱ սկսեցին իրականացնել առևտրային կազմակերպությունները: Եվ եթե ՌԴ-ում ոչ առևտրային (ի դեմս ռուսերեն ОБЩЕСТВА ВЗАИМНОГО СТРАХОВАНИЯ) կազմակերպությունների գործունեությունը կարգավորող օրենսդրությունը ձևավորվում էր ավելի դանդաղ, քան առևտրային կազմակերպությունների գործունեությունը կարգավորող օրենսդրությունը, ապա ՀՀ-ում առ այսօր ոչ առևտրային կազմակերպությունների կողմից ապահովագրական գործունեություն իրականացնե-

լու հնարավորություն օրենսդրորեն ամրագրված չէ:

«Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածով նախատեսված է, որ ապահովագրություն իրականացնող ընկերությունները և վերաապահովագրական ընկերությունները կարող են ստեղծվել բացառապես որպես բաժնետիրական կամ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն, այսինքն՝ թե՛ անձնական, թե՛ գույքային ապահովագրություն կարող են իրականացնել միայն առևտրային կազմակերպությունները:

Մեր կարծիքով, առանց ոչ առևտրային ապահովագրական կազմակերպությունների կողմից անձնական և հատկապես կամավոր բժշկական ապահովագրություն իրականացնելու հայկական ապահովագրական շուկան չի կարող հասնել այնպիսի ցուցանիշների, որոնք առկա են զարգացած երկրներում:

Այսպիսով, առաջարկում ենք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում նախատեսել ոչ առևտրային կազմակերպությունների միջոցով բժշկական ապահովագրություն իրականացնելու հնարավորություն: Թեև ՀՀ-ում փոխադարձ ապահովագրական ընկերությունների ստեղծման հետ կապված բավականին բարդ իրադրություն կարող է ստեղծվել, քանի որ ապահովագրական շուկայի զարգացման պատմության մեջ առաջին անգամ ոչ առևտրային կազմակերպությունները պետք է գործունեություն ծավալեն այն դեպքում, երբ այնտեղ արդեն գործում են առևտրային ապահովագրական կազմակերպությունները: Նման պայմաններում ոչ առևտրային ապահովագրության զարգացումն անհնար է առանց պետության աջակցության: Դա հատկապես անհրաժեշտ է ոչ

Քաղաքացիական իրավունք

առևտրային այն կազմակերպություններին, որոնք կցանկանան իրականացնել կամավոր բժշկական ապահովագրություն, քանի որ դրանց անդամներ կդառնան ոչ թե իրավաբանական, այլ ոչ բարձր վճարունակությամբ ֆիզիկական անձինք: Պետությունը կարող է խթանել նման ապահովագրության զարգացումը և դրանով արագացնել ոչ միայն երկրի ապահովագրական շուկայի զարգացման, այլ նաև բնակչության սոցիալական ապահովվածության բարձրացման հետ կապված գործընթացները:

Ոչ առևտրային կազմակերպությունների կողմից կամավոր բժշկական ապահովագրության զարգացման առավելություններից են.

Առաջին՝ ապահովագրական ծառայությունները, որոնք տրամադրվում են ոչ առևտրային ապահովագրության կողմից ավելի ցածր արժեք ունեն, քան առևտրային ապահովագրության հիման վրա տրամադրվող նմանատիպ ծառայությունները: Այդ հանգամանքը կնպաստի ապահովադիրների և ապահովագրված անձանց շրջանակի ընդլայնմանը:

Երկրորդ՝ ոչ առևտրային կազմակերպությունների կողմից իրականացվող ապահովագրությունն էական դեր է խաղում ապահովադիրների կողմից (որոնք միաժամանակ այդ կազմակերպության սեփականատերեր են) սեփական առողջության նկատմամբ պատասխանատվություն դաստիարակելու հարցում: Այդ կազմակերպության անդամ ապահովադիրների միավորումը նյութապես շահագրգռված է, որ կամավոր բժշկական ապահովագրության ժամանակ ապահովագրված անձանց վնասակար սովորույթներով պայմանավորված հիվանդությունների առաջացման մեծ ռիսկի դեպքում ապահո-

վագրական սակագների չափերը մեծացվեն: Միաժամանակ գոյություն ունի այդ կազմակերպության անդամների անմիջական նյութական շահագրգռվածություն այն հարցում, որ մերժվի ապահովագրական հատուցման տրամադրումը, եթե ապահովագրական դեպքը տեղի է ունեցել ապահովագրված անձի անբարեխիղճ վարքագծի հետևանքով: Ապահովագրական հատուցում բացառում են այն դեպքերը, որոնք պայմանավորված են ակնհոդի և թմրադեղի օգտագործմամբ, ինչպես նաև նման այլ հանգամանքներով:

Երրորդ՝ ոչ առևտրային կազմակերպություններում կամավոր բժշկական ապահովագրության զարգացումը կբարձրացնի բնակչության կուլտուրան, ապահովագրական հարաբերություններին վարժեցնելով բնակչության այն խմբերին, որոնք առևտրային ապահովագրական կազմակերպությունների հետ ԿԲԱ պայմանագրեր կնքելու բավարար նյութական միջոցներ ունեն:

Ինչ վերաբերում է ոչ առևտրային կազմակերպության կազմակերպարավական ձևին, ապա ժամանակակից գրականության մեջ արտահայտվում են հակասական կարծիքներ:

Մասնամասների մեջ չխորանալով՝ այնուամենայնիվ նշենք, որ կիսում ենք այն հեղինակների տեսակետը, որոնք կարծում են, որ ոչ առևտրային ապահովագրությունը կարող է կազմավորվել ցանկացած կազմակերպարավական ձևով, որն օրենքով նախատեսված է ոչ առևտրային կազմակերպություններ ստեղծելու համար:

Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղ. օր-ը նախատեսում է միավորումների, միությունների, հիմնադրամների ձևով ոչ առևտրային կազմակերպությունների ստեղծման հնարավորություն (ՀՀ քաղ.

Քաղաքացիական իրավունք

օր 122-րդ, 123-րդ հոդված):

Այսպիսով, առաջարկում ենք «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածը շարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «Ապահովագրողներ են հանդիսանում սույն օրենքով սահմանված կարգով որպես բաժնետիրական ընկերություն կամ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն ստեղծված կազմակերպությունները, վերաապահովագրական ընկերությունները, ինչպես նաև ոչ առևտրային կազմակերպություններ հանդիսացող ապահովագրական ընկերությունները»:

ԿԲԱ մյուս առանձնահատկությունը, ի տարբերություն ապահովագրության դասական տեսակների (վճարումն իրականացվում է դրամական եղանակով) և պարտադիր բժշկական ապահովագրության (վճարումն իրականացվում է բնեղենով), այն է, որ վերջինիս դեպքում վճարումն իրականացվում է ոչ միայն դրամական եղանակով, այլ բնեղենով:¹⁶

Այսօր հատուցման երկու ձևերն էլ հավասարապես կիրառվում են զարգացած երկրների ԿԲԱ պրակտիկայում: Ապահովագրական հատուցման դրամական ձևը սահմանվում է ապահովագրության պայմանագրով: Ապահովագրված անձը դիմում է բժշկական ծառայություն ստանալու համար, ինքը վճարում է այդ ծառայության դիմաց և վճարման անդորրագիրը ներկայացնում ապահովագրողին: Վերջինս վճարում է ԿԲԱ պայմանագրով սահմանված չափով և պայմաններով: Ապահովագրական հատուցման բնեղենով տարբերակի ժամանակ ապահովագրողն ապահովագրված անձին դրամական հատուցում չի տրամադրում: Բժշկական ծառայությունների անհրաժեշ-

տություն առաջանալու դեպքում նա իր վրա է վերցնում ապահովագրված անձին այդպիսի ծառայություններ տրամադրելու պարտավորությունը: Մենք կիսում ենք այն հեղինակների կարծիքը, որոնք գտնում են, որ կամավոր բժշկական ապահովագրության հարաբերությունների առանձնահատկություններից է նրա բնեղենով իրականացման հնարավորությունը, և ապահովագրության այս տեսակի համար որպես ապահովագրական հատուցում են դիտվում բժշկական օգնությունը և/կամ կանխարգելիչ միջոցառումները:¹⁷

Հայաստանի Հանրապետությունում ԿԲԱ վրա տարածվում են «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի բոլոր դրույթները: Նշված օրենքի 7-րդ հոդվածով չի նախատեսվում, որ ապահովագրական հատուցումը կարող է իրականացվել թե՛ դրամով, թե՛ բնեղենով: Հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետը սահմանում է. «Ոչ կյանքի ապահովագրության դասերն են՝ առողջության ապահովագրությունը՝ ա) ամրագրված դրամական հատուցմամբ, բ) հատուցմամբ՝ կախված պատահարի բնույթից»:

Բնեղենով հատուցման ձևը նախատեսված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 983¹-րդ հոդվածով, որի 6-րդ կետի համաձայն. «Ապահովագրական հատուցումն ապահովագրական պատահարի տեղի ունենալու արդյունքում ապահովագրողի կողմից ապահովագրական պայմանագրի հիման վրա ապահովադրին կամ շահառուին վճարման ենթակա գումարն է՝ դրամական արտահայտությամբ կամ համարժեք գույքով»: Մինչդեռ ԿԲԱ ժամանակ ապահովագրական հատուցման բնեղենով ձևն իրականացվում է ոչ թե գույք տրամադրելով, այլ որոշակի բժշկական ծառայություններ մատուցելու ձևով:

Քաղաքացիական իրավունք

Ապահովագրական հատուցման հենց այդ ձևն է առավել տարածված ՀՀ-ում: Ստացվում է, որ օրենսդրության վերոնշյալ դրույթներն իրատեսական են: Դա անհրաժեշտություն է առաջացնում թե ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում, թե «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքում կատարել համապատասխան փոփոխություններ: Մասնավորապես՝ առաջարկում ենք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 983¹ հոդվածի 6-րդ կետը շարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «Ապահովագրական հատուցումն ապահովագրական պատահար տեղի ունենալու արդյունքում ապահովագրողի կողմից ապահովագրական պայմանագրի հիման վրա ապահովադրին կամ շահառուին վճարման ենթակա գումարն է կամ համարժեք գույքը: Կամավոր բժշկական ապահովագրության դեպքում ապահովագրողն ապահովագրության պայմանագրի պայմաններին համապատասխան ապահովագրական հատուցման հաշվին իրավունք ունի կազմակերպել ապահովագրված անձանց բժշկական ծառայությունների տրամադրումը և վճարել ապահովագրված անձանց տրամադրված ծառայությունների դիմաց»:

«Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետն առաջարկում ենք շարադրել հետևյալ կերպ.

«2. Ոչ կյանքի ապահովագրության դասերն են՝

2) բժշկական ապահովագրությունը՝ ա. ամրագրված դրամական հատուցմամբ, բ. բժշկական ծառայություններ մատուցելով»:

Անձնական ապահովագրության պայմանագիրն այն ինը պայմանագրե-

րից մեկն է, որը ՌԳ քաղաքացիական օրենսգիրքը բնութագրում է որպես հրապարակային:¹⁸ Դա նշանակում է նման գործարքների իրականացման և բովանդակության իրավական ռեժիմի մի շարք կարևոր տարբերություններ այլ տեսակի ապահովագրության պայմանագրերից: Անձնական ապահովագրության պայմանագրի հրապարակայնությունն այն է, որ որոշակի տեսակի ապահովագրություն իրականացնելու լիցենզիա ունեցող ապահովագրողը պարտավոր է պայմանագիր կնքել ցանկացած անձի հետ, ով կղիմի իրեն: Միաժամանակ, բոլոր կատեգորիաների սպառողների համար պայմանագրերի միանման պայմանների մասին ՌԳ քաղաքացիական օրենսգրքի 426-րդ հոդվածն անձնական ապահովագրության դեպքում բավականին վիճելի է: Անձնական ապահովագրության պայմանագիր կնքելու նպատակով ապահովագրողին դիմում են ինչպես ամուր առողջություն ունեցող անձինք, այնպես էլ հաշմանդամները: Ըստ օրենքի՝ նրանց բոլորի հետ պետք է պայմանագրերը կնքվեն միևնույն պայմաններով, և ապահովագրական գումարները պետք է գանձվեն հավասարաչափ: Ընդ որում, ինչպես արդարացիորեն նշում է Յու.Բ.Ֆոգելտոնը, անձնական ապահովագրության պայմանագրի կնքումից ապահովագրողը կարող է հրաժարվել միայն այն դեպքում, երբ չունի համապատասխան լիցենզիա, կամ եթե իր սեփական միջոցների և ապահովագրական գումարի հարաբերակցությունը նրան թույլ չի տալիս իր վրա վերցնել ապահովագրական գումար վճարելու պարտավորությունը:¹⁹ ՌԳ Գերագույն դատարանի պլենումի թիվ 6 որոշման 55 կետի և ՌԳ Գերագույն Արբիտրաժային դատարանի պլենումի 01.07.1996թ. «ՌԳ քաղաքացիական

Քաղաքացիական իրավունք

օրենսգրքի առաջին մասի կիրարկման հետ կապված մի քանի հարցերի մասին» որոշման²⁰ համաձայն՝ առևտրային կազմակերպությանը հրապարակային պայմանագիր կնքելուն հարկադրելու մասին հայցերով վեճերի լուծման դեպքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ սպառողին ապրանք հանձնելու, որոշակի աշխատանք կատարելու, ծառայություն մատուցելու անհնարինության ապացուցման բեռը դրվում է առևտրային կազմակերպության վրա: Հրապարակային պայմանագրի առանձին պայմանների մասին կողմերի միջև ծագած վեճերը սպառողը կարող է հանձնել դատարանի քննությանը՝ անկախ առևտրային կազմակերպության համաձայնությունից: Դատական պրակտիկան ելնում է նրանից, որ հրապարակային պայմանագիր կնքելուն հարկադրելու մասին հայցով դատարան կարող է դիմել միայն առևտրային կազմակերպության կոնտրագենտը, որի նկատմամբ նման իրավունք առևտրային կազմակերպությունը չունի:²¹

Նման իրավական կարգավորումը ձեռնառու չէ ապահովագրողներին, քանի որ դա նրանց ստիպում է իրենց վրա վերցնել ռիսկեր, որոնց հետ նրանք կնախընտրեին չառնչվել: Յու.Բ.Ֆոգելտոնն այդ առիթով գրում է. «Եթե անձնական ապահովագրության պայմանագիր կնքելիս որոշակի կատեգորիայի ապահովադիրների համար ապահովագրողը կիրառում է ապահովագրության որոշակի կանոններ (ՌԳ քաղաքացիական օրենսգրքի 943-րդ հոդված) և ապահովագրական սակագներ (ՌԳ քաղ. օր. 954-րդ հոդ., կետ 2), ապա նա պարտավոր է կիրառել միևնույն կանոնները և սակագները նույն կատեգորիայի բոլոր ապահովադիրների նկատմամբ (ՌԳ քաղ.

օրենսգրքի 426-րդ հոդ., կետ 2 հոդ.), սակայն դա չի նշանակում, որ տվյալ կանոնները և սակագները պետք է կիրառվեն ընդհանրապես բոլոր ապահովադիրների նկատմամբ: Կարևորն այն է, որ առավելություն չտրվի ապահովադիրներից որևէ մեկին: Մասնավորապես՝ սակագները կարող են փոխվել՝ կախված ապահովագրության օբյեկտից և վտանգավորությունից (ՌԳ քաղաքացիական օրենսգրքի 954-րդ հոդված, կետ 2)»:²² Նշված դատողությունները պետք է համարել արդարացի, սակայն նման տեսակետն անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ամրագրել:

Մեր կարծիքով, ՀՀ-ում անձնական ապահովագրության պայմանագրերը հրապարակային պայմանագրերի թվին դասելը կնպաստի կամավոր բժշկական ապահովագրության զարգացմանը, քանի որ այդ ինստիտուտի գոյությունն ուղղված է առաջին հերթին ազատ շուկայի գործունեության երաշխիքների ստեղծմանը, ազատ մրցակցության զարգացմանը: Բացի այդ, ապահովագրված անձանց իրավունքներն առավելագույնս կպաշտպանվեն, քանզի նրանց վրա կտարածվեն սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին օրենսդրությունը և դրանց համապատասխան ընդունված այլ իրավական ակտերը:

Սիստեմանակ կարծում ենք, ապահովագրողներին պետք է հնարավորություն տրվի որոշ կատեգորիայի ապահովադիրների նկատմամբ կիրառել ապահովագրության տարբեր պայմաններ՝ պայմանավորված նրանց տարիքով, մասնագիտությամբ, առողջական վիճակով և այլ պատճառներով, քանի որ դրանք կարող են ազդել ապահովագրական ռիսկերի մեծացման վրա:

1. Sbu Worldwide Benefit and employment guidelines, Western Europe-Switzerland, էլեկտրոնային արքյուր՝ file:///C:/Users/comp/Downloads/10-WBEGWE_Switzerland%20(1).pdf, դիտելու ամսաթիվ՝ 26.06.2014:

2. **Ширинов Д.В.** Страховое право: учебное пособие. Москва, 2008, с. 115.

3. Բժշկական ապահովագրություն, էլ. արքյուր՝ <https://eminsurance.wordpress.com/tag/պարտադիր-ապահովագրություն/>, դիտելու ամսաթիվ՝ 26.02.2015:

4. Комментарий к Закону РФ от 28 июня 1991 года N 1499-1 “О медицинском страховании граждан в Российской Федерации”/Под ред. Савиной Л. В.// СПС КонсультантПлюс. (Комментарий к с. 1).

5. **Лисицын Ю. П., Стародубов В. И., Савельева Е. Н.** Медицинское страхование. М., Медицина, 1995, с. 21; Гражданское право России. Часть вторая. Обязательственное право: Курс лекций. /Отв. Ред. Садиков О. Н. М., Юристъ, 2004, с. 649-651; **Иванишин П. З.** Гражданско-правовое регулирование договора добровольного медицинского страхования, диссертация, Казань, 2004; **Терехов М. В.** Гражданско-правовое регулирование добровольного личного страхования в Российской Федерации: дисс. канд. юр. наук. Москва, 2009 и др.

6. **Грищенко Н. Б., Клевно В. А., Мищенко В. В.** Добровольное медицинское страхование: Основы современной практики. Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2001, с. 33; **Машкова С. Ю.** Гражданско-правовые проблемы страхования имущественных интересов участников отношений оказания медицинской помощи. Дисс. на соискание...канд. юр. наук. М., 2005, с. 48; Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Т.2/Под ред. проф. Абовой Т. Е., проф. Кабалкина А. Ю. М., Юрайт, 2003. (Комментарий к ст. 927 ГК РФ).

7. **Шахова В. В., Ахведиани Ю. Т.** Страхование: учебник, Третье издание. Москва, 2011, с. 298.

8. **Фогельсон Ю. Б.** Введение в страховое право. М., Юрист, 2001, с. 192.

9. **Машкова С. Ю.** Гражданско-правовые проблемы страхования имущественных интересов участников отношений оказания медицинской помощи. Дисс. на соискание...канд. юр. наук. М., 2005, с. 48.

10. **Серебровский В. И.** Избранные труды по наследственному и страховому праву. М., Статут, 2003, с. 313.

11. «Բժշկական ապահովագրության մասին» ՌԴ-օրենք, ինչպես նաև ՀՀ ապահովագրական կազմակերպությունների առողջության կամավոր ապահովագրության կանոններ:

12. **Дедиков С. В.** Договор добровольного медицинского страхования //СПС КонсультантПлюс.

13. **Расолова Т. М.** Страховое право. М., Закон и право, 2008, с. 263.

14. **Брагинский М.И., Витрянский В. В.** Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. М., Статут, 2000.

15. Murray John E. Industrial sickness funds. http://eh.net/encyclopedia/article/murray.Industrial_sickness.

16. ԿԲԱ պատմական զարգացման վերլուծությունը ևս ցույց է տալիս, որ շատ երկրներում ապահովագրական հաստցման ձևերը տարբերվում են: Այսպես, Գերմանիայում գործող Ազատ օժանդակ դրամարկերը բժշկական օգնության բնեղենով ձևը հազվադեպ էին կիրառում: Մեծ մասը սահմանափակվում էր դրամական հաստցում տրամադրելով, ընդ որում՝ հիվանդին հնարավորություն էր տրվում բնորոշ բժշկին և վարձատրել նրան: Գրամարկի հիվանդները բժշկի համար սովորական հաճախորդներ էին և վճարում էին բժշկի աշխատանքի դիմաց ընդհանուր սակագնով: Պետք է նշել նաև, որ գերմանական դրամարկերը հաստցում էին ոչ միայն բժշկական ապաստանված վճարի ծախսերը, այլև մասամբ նաև դեղերի, ինչպես նաև հիվանդության պատճառով աշխատավարձի կորստի ծախսերը:

Ֆրանսիայում օժանդակ դրամարկերը, բացի բժշկական օգնության տրամադրման կազմակերպումից, գերմանական հիվանդանոցային դրամարկերի նման որոշ չափով փոխհատուցում էին նաև ապահովագրված անձի դեղամիջոց ձեռք բերելու ծախսերը և հիվանդության պատճառով կրած նյութական վնասները: Այսպիսով՝ այդ դրամարկերը հիվանդության դեպքում տրամադրում էին ապահովագրական հաստցում ինչպես բնեղենով, այնպես էլ դրամական ձևով:

17. **Каликова Г. А.** Проблемы гражданского регулирования медицинского страхования и медицинских услуг: Автореф. дис. ...канд. юр. наук. Алма-Ата. 1992, с. 6; **Ковалевский М. А.** Правовое регулирование добровольного медицинского страхования //Страховое право, 2004, N 2, с. 2,3.

18. **Терехов М. В.** Гражданско-правовое регулирование добровольного личного страхования в Российской Федерации: дисс.... канд. юр. наук, М., 2009, с. 45.

19. Комм. к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Т.2 /Под ред. проф. Абовой Т. Е., проф. Кабалкина А. Ю. М., Юрайт, 2003, с. 681.

20. Постановление Пленума Верховного Суда РФ N6, Пленума Высшего Арбитражного Суда РФ N8 от 01 июля 1996г. "О некоторых вопросах, связанных с применением части первой Гражданского кодекса Российской Федерации" //Российская газета, 1996, N152.

21. Информационное письмо Президиума ВАС РФ от 05 мая 1997 N14 "Обзор практики разрешения споров, связанных с заключением, изменением и расторжением договоров" // Вестник ВАС РФ, 1997, N7.

22. Комм. к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Т.2 /Под ред. проф. Абовой Т. Е., проф. Кабалкина А. Ю. М., Юрайт, 2004, с. 68.

Քաղաքացիական իրավունք

Հարություն ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ
ՀՀ ՊՆ ՌԱՎ ռազմատեխնիկական
համագործակցության բաժնի
գլխավոր մասնագետ,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ԿՏԱԿԱՅԻՆ ՀԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԲՆԱԿԵԼԻ ՏԱՐԱԾՈՒԹՅԱՆ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԱՌԱՋԱՆՄԱՆ ՀԻՄՔ

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսդրությանը բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի առաջացման հիմքերից է կտակային հանձնարարությունը, որը հանդիսանում է հատուկ կտակային կարգադրություն: Կտակային հանձնարարությունը (լեգատը) կտակարարի կարգադրությունն է, որը պետք է հստակ նշված լինի կտակում: Կտակարարն իրավունք ունի կտակում նշել անձանց, ովքեր ժառանգատուի մահվան կապակցությամբ ձեռք են բերում որոշակի գույքային իրավունքներ ոչ թե ժառանգական իրավահաջորդության կարգով, այլ ՀՀ քաղ. օր.՝ կտակային հանձնարարությանը նվիրված 1213-1214-րդ հոդվածներով նախատեսված պայմաններով:

Կտակային հանձնարարության ինստիտուտը նորամուծություն չէ գործող Քաղ. օր-ում: Այն սահմանված է եղել նաև 1964 թվականի ՀԽՍՀ քաղաքացիական օրենսգրքով:

Ժառանգությունը բացվելուց հետո ժառանգն ստանձնում է պարտավորություն, որն արտահայտվում է ուրիշին գույք հանձնելու, որոշակի գումար վճարելու, ուրիշին իր գույքից օգտվելու

իրավունք տալու, որոշակի այլ պարտականություն կատարելու ձևով: Կտակում նշված մահն հանձնարարությունը քաղաքացիական իրավունքի գիտության մեջ անվանվում է կտակային հրիտակ (լեգատ), իսկ անձը, ում օգտին դրանք սահմանվում են, անվանվում է հրիտակառու (լեգատոր):

Գործող օրենսդրությամբ այն անձը, ում օգտին իրականացվում է հրիտակը (լեգատը), անվանվում է «շահառու»: Հարկ է նշել, որ կտակային հանձնարարությունը կարող է լինել հօգուտ օգտառուների՝ հրիտակառուների և ոչ թե շահառուների¹, քանի որ անձը, ում օգտին իրականացվում է լեգատը, ոչ թե որոշակի շահույթ է ստանում, այլ օգուտ է ստանում կտակով ի շահ իրեն իրականացվող գործողությունից:

Օգտառուն չի համարվում ժառանգ, հետևաբար նա իրավահաջորդության կարգով չի կարող կրել ժառանգատուի ստանձնած պարտավորությունների պատասխանատվությունը: Կտակային հանձնարարությունը կարող է կապված լինել որոշակի գումարի փոխանցման, պարտքի ներման, պահանջի զիջման և այլ պարտականությունների իրականացման

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

հետ: Հետևաբար, ժառանգի և օգտառուի միջև առաջանում է իրավահարաբերություն, որով ժառանգը հանդիսանում է պարտապան, իսկ օգտառուն՝ պարտատեր: Ուստի պահանջի իրավունքը օգտառուն ձեռք է բերում ոչ թե ժառանգական զանգվածի նկատմամբ, այլ միայն ըստ կտակի այն ժառանգի հանդեպ, որի բաժինը ծանրաբեռնված է կտակային հանձնարարությամբ՝ լեզատով:

Ինչպես նկատում է պրոֆեսոր Օ.Ս. Իոֆֆեն, լեզատն առաջացնում է ոչ թե ժառանգման, այլ պարտավորական իրավահարաբերություններ, որտեղ որպես պարտատեր հանդես է գալիս լեզատորը, իսկ որպես պարտապան՝ ժառանգը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում հատկապես նախատեսվում է բնակելի տարածության առթիվ կտակային հանձնարարություն տալու կտակարարի իրավունքը: Քաղ. օր. 1213-րդ հոդվածի 6-րդ կետի համաձայն՝ կտակարարին իրավունք է տրված այն ժառանգի վրա, որին անցնում է բնակելի տունը (բնակարանը), պարտավորություն դնել, որպեսզի նա տունը կամ դրա որոշակի մասը տրամադրի այլ անձի (անձանց)՝ ցմահ օգտագործման: Ընդ որում, բնակելի տան (բնակարանի) նկատմամբ սեփականության իրավունքը փոխանցվելու դեպքում դրա նկատմամբ ցմահ օգտագործման իրավունքը պահպանում է իր ուժը:

Ինչպես գիտենք, կտակարարն ինքն է որոշում ինչպես ժառանգին, այնպես էլ շահառուին (օգտառուին): Բացի այդ, կտակարարը կարող է կտակում նշել այլ ժառանգի (ենթաժառանգի), այն դեպքի համար, եթե նրա նշանակված ժառանգը մահանա մինչև

ժառանգությունը բացվելը, հրաժարվի ժառանգությունից, որպես անարժան ժառանգ մեկուսացվի ժառանգությունից կամ չկատարի կտակարարի օրինաչափ պայմանները (Քաղ. օր. 1198-րդ հոդված): Ընդ որում, ժառանգը և շահառուն կարող են և ազգակցական կապերի մեջ չգտնվել և մինչև ժառանգության բացվելը չիմանալ միմյանց գոյության մասին: Ժառանգը՝ որպես գույքի հավանական սեփականատեր, Քաղ. օր. 1214-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուժով ի սկզբանե կապված է դրա մի մասը շահառուին օգտագործման հանձնելու պարտավորությամբ: Նշված հանգամանքը ոչ միայն անդրադառնում է ժառանգական իրավունքների առարկայի վերջնական արժեքի վրա, այլև որոշակի սահմանափակումներ է մտցնում ժառանգի՝ տվյալ գույքն ինքնուրույն օգտագործելու հարցում: Շահառուն կտակային հանձնարարության կատարումը պահանջելու իրավունք է ձեռք բերում միայն այն դեպքում, երբ ժառանգն ընդունում է ժառանգությունը: Սակայն նա ևս օգտվում է գույքի սահմանափակ օգտագործման հնարավորությունից, քանի որ, ժառանգը վերջինիս համեմատ օժտված է իրավասությունների առավել ընդգրկուն ծավալով:

Այսպիսով, ուսումնասիրվող իրավահարաբերությունում կարելի է առանձնացնել երեք սուբյեկտ. ժառանգատու, ըստ կտակի ժառանգ, ում բաժինը ծանրաբեռնված է կտակային հանձնարարությամբ՝ լեզատով, և շահառու (օգտառու):

Ըստ կտակի ժառանգը, որի բաժինը ծանրաբեռնված է լեզատով, առաջացած իրավահարաբերությունում հանդես է գալիս որպես պարտապան, այն դեպքում եթե նա հրավիրվում է ժա-

Քաղաքացիական իրավունք

ռանգման: Այդպիսի ժառանգ կարող է լինել ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ իրավաբանական անձը: Պրակտիկայում հնարավոր են դեպքեր, երբ կտակային հանձնարարությունը դրվի ըստ կտակի ժառանգի վրա, որը միաժամանակ հանդիսանում է պարտադիր ժառանգ: Նշենք, որ Քաղ. օր. 1194-րդ հոդվածը պաշտպանում է պարտադիր ժառանգների շահերը, որոնք են՝ ժառանգատուի անչափահաս երեխաները, ինչպես նաև օրենքով սահմանված կարգով հաշմանդամ կամ անգործունակ ճանաչված կամ 60 տարեկան դարձած ժառանգատուի երեխաները, ամուսինը, ծնողները: Ուստի, պարտադիր ժառանգների շահերը չտոնահարելու համար նման դեպքում կտակային հանձնարարությունը պետք է կատարվի մասամբ՝ ժառանգության պարտադիր մասը գերազանցող չափով:

Քաղ. օր. 1214-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ այն ժառանգի մահվան դեպքում, ում վրա դրված է կտակային հանձնարարության կատարումը կամ նրա կողմից ժառանգությունը չընդունելու դեպքում կտակային հանձնարարությունը կատարում են նրա բաժինը ստացած ինչպես ըստ կտակի, այնպես էլ ըստ օրենքի մյուս ժառանգները: Իսկ ի՞նչ է լինում այն դեպքում, երբ կտակային հանձնարարությանը ծանրաբեռնված բնակելի տարածությունը չի անցնում ո՛չ ըստ կտակի, ո՛չ էլ ըստ օրենքի ժառանգներից որևէ մեկին: Նման դեպքում Քաղ. օր. 1224-րդ հոդվածը սահմանում է, որ, եթե չկան ո՛չ ըստ կտակի և ո՛չ էլ ըստ օրենքի ժառանգներ, կամ նրանք հրաժարվել կամ մեկուսացվել են ժառանգությունից, ապա ժառանգվող գույքը ճանաչվում է անժառանգ: Անժառանգ գույքն անցնում է ժառանգության բացման վայրի

համայնքի սեփականությանը: Արդյունքում ստացվում է, որ կտակային հանձնարարությանը ծանրաբեռնված բնակելի տարածությունը համայնքի սեփականությանն անցնելուց հետո, շահառուի՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի կենսագործումը դառնում է անհնար, քանզի, ելնելով Քաղ. օր. 1214-րդ հոդվածի 4-րդ կետի պահանջից և տրամաբանությունից, շահառուն բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքից օգտվելու պահանջ կարող է ներկայացնել այն ժառանգին, ում անցել է տվյալ բնակելի տարածությունը: Մինչդեռ, ժառանգներ չլինելու դեպքում ժառանգվող գույքը ճանաչվում է անժառանգ, այնուհետև որպես անժառանգ գույք անցնում համայնքի սեփականությանը: Իսկ համայնքը ժառանգ չի հանդիսանում, հետևաբար շահառուի նկատմամբ որևէ պարտավորություն չի կրում:

Ուստի, հաշվի առնելով կտակային հանձնարարության, և հատկապես սույն պարագրաֆի շրջանակներում հետաքրքրություն ներկայացնող բնակելի տարածության կապակցությամբ տրված կտակային հանձնարարության խիստ սոցիալական ուղղվածությունը, ինչպես նաև կտակարարի կամքն անշեղորեն կատարելու սկզբունքի կարևորությունը, առաջարկում ենք Քաղ. օր. 1214-րդ հոդվածի 4-րդ կետում **«ժառանգները»** բառից հետո ավելացնել **«կամ համայնքը, եթե ժառանգվող գույքը ճանաչվել է անժառանգ»** բառերը:

Ինչպես արդեն նշեցինք, քննարկվող իրավահարաբերության երրորդ սուբյեկտը օգտառուն (շահառուն) է: Քաղ. օր. 1213-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն. «Շահառուներ կարող են

լինել ինչպես ըստ օրենքի ժառանգները, այնպես էլ այլ անձինք»։ Այսինքն, օգտառու (շահառու) կարող է լինել քաղաքացիական իրավունքի ցանկացած սուբյեկտ։ Ըստ նույն հոդվածի՝ «շահառուի իրավունքն անօտարելի է և չի անցնում այլ անձանց։ Կտակում կարող է շահառուին նշանակվել ենթաշահառու»³։

Շահառուների շրջանակ սահմանելու հարցում, թերևս, իր իրավակարգավորմամբ առանձնանում է Վրաստանի քաղաքացիական օրենսգիրքը, որի 1385-րդ հոդվածը սահմանում է, որ կտակարարն իրավունք ունի այն ժառանգի վրա, որին անցնում է բնակելի տունը, բնակարանը կամ այլ բնակելի տարածությունը, պարտավորություն դնել, որպեսզի նա տունը կամ դրա որոշակի մասը ցմահ օգտագործման տրամադրի այն անձին, ով նախքան ժառանգությունը բացվելը բնակվել է ժառանգատուի հետ մեկ տարուց ոչ պակաս ժամկետով⁴։

ՀՀ քաղ. օր. 1233-րդ հոդվածը շահառուին իրավունք է տալիս հրաժարվելու կտակային հանձնարարությունից։ Այս դեպքում ժառանգը, ով պարտավոր է կատարել կտակային հանձնարարությունը, ազատվում է այն կա-

տարելու պարտականությունից (Քաղ. օր. 1233-րդ հոդված, 3-րդ կետ)։ Սակայն Քաղ. օր-ը չի պատասխանում այն հարցին, թե ի՞նչ է լինում, երբ մահանում է շահառուն, որին կտակով ենթանշանակված չէ շահառու։ Քաղ. օր. համապատասխան նորմերի ուսումնասիրությունից կարելի է ենթադրել, որ նման դեպքում կտակային հանձնարարությունը չի կատարվում։ Ի տարբերություն ՀՀ քաղ. օր. կարգավորման՝ արտասահմանյան որոշ երկրների օրենսդրություններ այլ կերպ են մոտենում խնդրի կարգավորմանը։ Ընդ որում, կարևորություն է ստանում շահառուի մահվան փաստին ինչպես նախքան ժառանգությունը բացվելը, այնպես էլ ժառանգությունը բացվելուց հետո։ Այսպես, Բելառուսի⁵ և Ղազախստանի⁶ քաղաքացիական օրենսգրքերի՝ համապատասխանաբար 1054-րդ և 1057-րդ հոդվածները, որոնք ունեն նույն բովանդակությունը, ուղղակիորեն սահմանում են, որ կտակային հանձնարարությունը չի կատարվում հրիտակառուի մահվան դեպքում նախքան ժառանգությունը բացվելը կամ բացվելուց հետո, սակայն մինչև այն պահը, երբ ըստ կտակի ժառանգը հասցրել է ընդունել այն։

Շարունակելի

1. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, հատոր 3, դասագիրք, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2009թ., էջ 337։

2. *Иоффе О.С.* Советское гражданское право. Курс лекций, кн. 3, изд. ЛГУ, 1965, с. 319.

3. Այստեղ առկա է լեզվական սխալ։ Քաղ. օր. 1213-րդ հոդվածի 4-րդ կետի վերջին նախադասությունն անհրաժեշտ է շարադրել հետևյալ կերպ. «Կտակում կարող է շահառուին ենթանշանակվել շահառու»։

4. Гражданский кодекс Грузии

(принят 26.06.1997г.). Законодательство зарубежных стран. Санкт-Петербург. Юр. центр Пресс. 2002, с. 686.

5. Гражданский кодекс Республики Беларусь.

<http://pravo.kulichki.com/vip/gk/> (18.08.2015թ. դրությամբ)։

6. Гражданский кодекс Республики Казахстан. Законодательство зарубежных стран. Санкт-Петербург. Юр. центр Пресс. 2002, с. 981.

Քրեական իրավունք

Արմեն ՄԱՆԱՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փոխտնօրինության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի
ինստիտուտի ասպիրանտ,

ՀՀ ԱՆ քրեակատարողական վարչության
առաջատար մասնագետ

ԱԶԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ՇԵՏ ԶԿԱՊՎԱԾ

ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔԱՅԻՆ ՊԱՏԻԺՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ

ԵՎ ԴՐԱ ԿԱՌՈՒՅՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Պատժի համակարգը քրեական օրենսգրքով սահմանված պատժի տեսակների սպառնիչ ցանկն է, որը կոչված է սպառնալից պատժի նպատակների իրականացումը: 80-ական թվականներին և 90-ական թվականների սկզբներին ամբողջ աշխարհում քրեական քաղաքականությունը պատժի ոլորտում հակված էր հոգուտ ազատազրկման հետ չկապված պատիժների կիրառման: Քրեագետների մեծ մասը դեմ էր արտահայտվում ազատազրկում պատժատեսակին և առաջարկում էր պատժի համակարգի տարբեր մոդելներ՝ ուղղված ազատազրկում պատժատեսակի կիրառման սահմանափակմանը:¹ Բացի հումանիտար նկատառումներից, որոնք արձանագրվում են տարիներ շարունակ, առաջ էին քաշվում նաև ազատազրկման կիրառման հետ կապված ծախսերի և դրա բացասական հետևանքների վերաբերյալ գուտ պրագմատիկ փաստարկներ, որոնք մի շարք երկրներում օրենսդիրներին հարկադրեցին ազատազրկում պատժատեսակի կիրառման կրճատմանն ուղղված քայլեր ձեռնարկել:

Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում շատ երկրների օրենսդրություններում նկատվում են զգալի փոփոխություններ, որոնց նպատակը դատապարտյալների թվաքանակի կրճատումն է: Այսպես, օրինակ՝ 1993թ. Վենեսուելայում ընդունվել է երկու օրենք, որոնք դատարաններին թույլ են տալիս կայացնելու ազա-

տազրկմանն այլընտրանք համարվող պատիժ նախատեսող դատավճիռ, կամ փոփոխելու դատավճիռը՝ ազատազրկում պատժատեսակը փոխարինելով որոշակի աշխատանքներ կատարելու կամ կրթական ծրագրերում ընդգրկվելու պահանջով: 1992թ. գերմանական օրենսդիրները երկրի վերամիավորումից հետո առաջացած դատարանների ծանրաբեռնվածության խնդիրը լուծելու համար քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ են կատարել՝ հողվածների սանկցիաներում ավելացնելով այլընտրանքային պատիժներ:

Ներկայումս ամբողջ աշխարհում ազատազրկման հետ չկապված պատիժների համակարգը շարունակում է զարգանալ: Դրանց մեջ առավել շատ տարածում են ստացել հանրային աշխատանքները: Եվ, եթե արևմտյան երկրները վերը նշված պատիժների կիրառման ոլորտում արդեն ունեն բավականին փորձ, ապա Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի, Կենտրոնական Ասիայի, նախկին խորհրդային երկրներում դեռ նոր են սկսվում կիրառվել:² Հայաստանի Հանրապետության համար, որ գտնվում է տնտեսապես ծանր վիճակում, քրեական օրենսդրությունում ազատազրկման հետ չկապված պատիժների ինստիտուտի զարգացումն առավել քան արդիական է:

Քրեաիրավական քաղաքականության ժամանակակից միտումներն իրենց արտացոլումը գտան ՀՀ 2003թ. քրեական

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

օրենսգրքում: Այս օրենսգրքի հիմնական գաղափարներից մեկը, համենայն դեպս հռչակված գաղափարներից մեկը՝ քրեաիրավական ներգործության միջոցների խստացումն է՝ ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների ու չարամիտ հանցագործների նկատմամբ և ընդհակառակը՝ ազատագրկման հետ չկապված մեղմ պատիժների կիրառումը ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործությունների կապակցությամբ: Դրա հետ մեկտեղ հաշվի են առնվել ազատագրկման հետ չկապված պատիժներին և սանկցիաներին վերաբերող միջազգային փաստաթղթերի առաջարկությունները:³

Ազատագրկման հետ չկապված պատիժները պատժի համակարգում զգալի դեր և նշանակություն ունեն: Վերը նշված պատիժների սոցիալական արժեքն այն է, որ դրանց կիրառման ժամանակ հասարակությունը չի մեկուսացվում հանցագործի վրա ներգործելու գործընթացից, ինչպես դա լինում է ազատագրկում պատիժը կիրառելու դեպքում:

Այսօր քրեական իրավունքում պատժի համակարգի ձևավորման և դրա կառուցման սկզբունքների վերաբերյալ գրեթե ոչ մի մեծագիր հետազոտություն չկա: Վերը նշված խնդրին նվիրված հետազոտությունները վերաբերում են նախորդ դարի 60-70-ական թվականներին,⁴ ինչը բնականաբար չի կարող բավարարել ներկայիս պահանջները: Ժամանակակից հայեցակարգերը կողմնորոշված են մի քանի հիմնական ուղղություններով: Դրանք են՝ պատժի տեսակների ընդլայնումը՝ ազատագրկման հետ չկապված միջոցները պատժի համակարգի մեջ ընգրկելով և բոլոր տեսակի պատիժների համալիր կիրառումը, ինչպես դա տեղի է ունենում արտասահմանյան երկրներում: Զանի որ նախկին հայեցակարգերն իրենց հետքն են թողել ներկայիս պատժի համակարգի ձևավորման վրա, ուստի անհրաժեշտ է կարճ անդրադառնալ դրանց հիմնական դրույթներին և սկզ-

բունքներին:

Դեռևս 19-րդ դարի վերջերին պրոֆեսոր Ն.Ս.Տագանցևը պատժի համակարգը սահմանել է որպես «տվյալ օրենսգրքի համար բնութագրական կոնկրետ միջոցների խումբ, որոնք գտնվում են փոխադարձ ենթակայության կամ փոխաբերակցության մեջ»:⁵ Ավելի ուշ Ս.Վ.Պոզնեշևը, զարգացնելով տվյալ դիրքորոշումը, պատժի համակարգը դիտում էր, որպես քրեական օրենսգրքում առկա հարկադրանքի միջոցների համակցություն, որոնք գտնվում են փոխաբերակցության մեջ և դասավորված են ըստ իրենց հարաբերական կարևորության աստիճանի:⁶

Ն.Ա.Բեյլանը, չբացառելով պատժի համակարգի ամբողջականության հայեցակետը, առաջարկում է պատժի բոլոր տեսակները բաժանել հիմնական, լրացուցիչ և բացառիկ (մասնավորապես) պատիժների:⁷

Այսպիսով, երկար ժամանակ պատժի համակարգի սահմանումը դիտվել է նրա ամբողջականության տեսանկյունից, որը ենթարկվում է միևնույն սկզբունքներին և գործառնության օրինաչափություններին: Չբացառելով պատիժները որոշակի չափանիշներով դասակարգելու հնարավորությունը՝ քրեագետները երկար ժամանակ դրանք դիտում էին մեկ միասնական համակարգային համակցության մեջ, թույլ չտալով պատժի համակարգը բաժանելու հարաբերականորեն ավտոնոմ կառուցվածքային տարրերի: Սակայն փոփոխության և համակարգերի ընդհանուր տեսության մեջ, տվյալ կատեգորիան դիտվում է որպես տարբեր գործառնական միավորների համակցություն, որոնք միմյանց հետ փոխկապակցված են և փոխգործակցում են միևնույն ընդհանուր նպատակին հասնելու համար:⁸ Ուստի, եթե նշում ենք, որ պատիժներն իրենցից ներկայացնում են որոշակի համակարգ, հետևաբար այն բաղկացած է որոշակի ներքնապես փոխկապակցված ենթահամակարգերից, որոնք ունեն իրենց մասնա-

Քրեական իրավունք

վոր նպատակները և ձևավորման սկզբունքները:

Քրեական իրավունքի գիտության մեջ պատժի ենթահամակարգերի տեսությունն այսօր գտնվում է զարգացման փուլում: Օրենսդիրը չի օգտագործում «համակարգ» հասկացությունը, այլ այն ՀՀ քրեական օրենսգրքում անվանում է «պատժի տեսակներ»: Համաձայնե՞նք Կ.Ա.Սիչի հետ, որ պատժիների օրենսդրական ցանկը ներկայացվում է որպես որոշակի համակարգ միայն տեսական-մեթոդաբանական տեսանկյունից, ինչը գիտագործնական նպատակներ է հետապնդում:⁹

Չարգացնելով տվյալ միտքը՝ նա եկել է այն եզրահանգման, որ օրենսդրությամբ սահմանված պատժի տեսակների ցանկը, նույնիսկ տեսական առումով, դեռևս չունի համակարգի հատկանիշներ, քանի որ չի արտացոլում պատժների կիրառման և փոխգործակցման մեխանիզմների ներքին կապերը, նրանց քանակական և որակական հատկանիշները և համակարգային մոտեցման այլ տարրերը: Օրենսդրությամբ սահմանված պատժի տեսակները պատժի համակարգի առաջնային տարրն են, և մեթոդաբանական առումով առավել ճիշտ է հետազոտությունն սկսել այդ համակարգի ամբողջականությունը կազմող այդ տարրերի պարզաբանմամբ:¹⁰

Իրավաբանական գրականության մեջ տարածված է այն կարծիքը, որ պատժի տեսակները քրեական օրենսդրությամբ սահմանված պատժներն են, որոնք ընդգրկված են պատժի համակարգում, որպես դրա կառուցվածքային հիմնական տարր, որոնք ունեն իրենց անվանումը, հատուկ բովանդակությունը և հատկանիշները, որոնցով առանձնանում են պատժի մյուս տեսակներից:¹¹

Ա.Լ. Յվետիևովիչն առաջարկում է պատժի համակարգը բաժանել համապատասխան տեսակների՝ ելնելով նրանից, թե մարդու ո՞ր արժեքների և շահերի սահմանափակմանն են ուղղված դրանք:

Այս չափանիշով նա տարբերակում է պատիժներ, որոնք սահմանափակում կամ զրկում են ազատությունից, պատիժներ, որոնք սահմանափակում են սեփականության իրավունքը, պատիժներ, որոնք բարոյական ազդեցություն են ունենում և այլն:¹²

Գործնական տեսանկյունից ավելի կարևոր է պատիժների համակարգը դիտել դատապարտյալին հասարակությունից մեկուսացնելու չափանիշով՝ հաշվի առնելով այն, թե տվյալ պատժատեսակը որքանով է իրականացնում դա: Այսպիսի մոտեցումն ընդլայնում է դատարանի հնարավորությունը՝ պատժի ընտրության ժամանակ ապահովելու սոցիալական արդարության սկզբունքը և պատժի համաչափությունը կատարած հանցագործությանը: Նման մոտեցմամբ պատժի համակարգի հետազոտությունն արդարացված է ոչ միայն քրեական իրավունքի, այլ նաև սոցիալական այլ գիտությունների դիրքերից:

Այսպիսով, մեթոդաբանական տեսանկյունից ճիշտ կլինի ազատագրվածն հետ չկապված պատիժներն ընդհանուր պատժի համակարգում դիտել որպես առանձին ենթահամակարգ: Ինչպես ցանկացած համակարգ, ազատագրվածն հետ չկապված պատիժների ենթահամակարգը նույնպես ունի իր բնութագրական հատկանիշները՝

1. ձևավորվում է պատժի ընդհանուր համակարգի շրջանակներում՝ ընդհանուր սկզբունքների և նպատակների հիման վրա.
2. արտացոլում է պատիժների հումանիզմի սկզբունքը.
3. արտահայտում է քրեաիրավական հարկադրանքի տնտեսման սկզբունքը.
4. կարող են կիրառվել հիմնականում ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործությունների դեպքում.
5. ունի իր համակարգային կառուցվածքը և ձևավորման սկզբունքները.
6. ավելի մեծ չափով է թույլ տալիս իրականացնելու պատժի տարբերակ-

ման և անհատականացման սկզբունքը:

Անհրաժեշտ է նաև ուշադրություն դարձնել ազատագրկման հետ չկապված պատիժների համակարգի կառուցման սկզբունքների վրա:

Պատժի համակարգի կառուցման սկզբունքները կախված են եղել մեծ թվով ոչ իրավական հանգամանքներից (տնտեսությունից, հասարակության սոցիալական կառուցվածքից, պետական կարգից և այլն) և արտացոլել են պետության քաղաքականությունը հանցավորության դեմ տարվող պայքարում՝ կոնկրետ պատմական ժամանակաշրջանում:

Այսպես, քրեական իրավունքի գիտության մեջ նշվում է, որ պատժի համակարգի կառուցման սկզբունքները քրեական իրավունքի գիտության հիմնական գաղափարների և դիրքորոշումների արտացոլումն են, որոնցով այս կամ այն պատմական ժամանակաշրջանում ղեկավարվում են օրենսդիրները՝ պատժի համակարգը կառուցելիս:¹³ Այդ իսկ պատճառով դրանք չեն կարող լինել մեկընդմիջ տրված հիմնական գաղափարներ կամ դիրքորոշումներ, քանի որ փոփոխական են, կախված են այս կամ այն ժամանակաշրջանում հանցավորության դեմ պայքարի պետության քրեական քաղաքականությունից, պատժի նպատակներից, հասարակության կրոնական, բարոյական և մշակութային հայացքներից: Սակայն սկզբունքները համընկնում են մեկ հարցում՝ միշտ շատ, թե քիչ արտացոլում են համամարդկային հումանիտական արժեքները՝ որպես հանցավորության դեմ տարվող պայքարի միջոց:

Պատժի համակարգի ձևավորման սկզբունքների վերաբերյալ քրեագիտության մեջ տարբեր կարծիքներ են արտահայտվել: Այսպես, Ս.Վ. Պոզնիշևը համարում էր, որ պատժի համակարգը պետք է կառուցվի՝ հաշվի առնելով մի շարք պահանջներ՝ պատիժը պետք է բավականաչափ պատժիչ ուժ ունենա, այսինքն՝ հանցավոր գործունեության ձգտումը զսպելու կարողություն, այն պետք է հնա-

րավորինս հումանիտական լինի, չպետք է անհիմն տառապանքներ պատճառի, պատժիչ միջոցները պետք է հնարավորինս անհատականացված լինեն, պատիժը պետք է հնարավորինս քիչ շարիք պատճառի հանցագործի հարազատներին: Սակայն չկան և չեն կարող լինել այնպիսի պատժիչ միջոցներ, որոնք պատժելով հանցագործին՝ շարիք չպատճառեն հանցագործի հարազատներին, ուստի պատժիչ միջոցները պետք է լինեն բաժանելի: Այս պահանջը ելնում է նրանից, որ պատիժը պետք է հնարավորինս կանխի ռեցիդիվը, այն պետք է կատարած հանցագործությանը համաչափ լինի, որպեսզի դատարանը յուրաքանչյուր անգամ հանցագործին պատժելով, նրան ավելորդ տառապանքներ չպատճառի, կարողանա ընտրել այնպիսի պատիժ, որն անհրաժեշտ է նոր հանցագործությունները կանխելու համար:¹⁴

Ն.Գ. Մերգենսկին համարում էր, որ պատժի համակարգը պետք է ձևավորվի այնպես, որ առավել մեծ հնարավորություն ընձեռվի պատժի անհատականացման համար: Այս տեսանկյունից նա պատժի համակարգի ձևավորման սկզբունք է համարել պատժի անհատականացման սկզբունքը: Այս առիթով նա նշել է. «Քանի որ պատիժն առաջին հերթին անձին դատապարտելու և նրան պարսավելու արտաքին ձևն է, այն պետք է լինի անհատականացված, այսինքն՝ հնարավորինս տարածվի միայն դատապարտյալի, այլ ոչ թե նրա հարազատների վրա»: Այդ կարծիքին են մաս Լ.Ս. Բելոգրից-Կոտլյարևսկին, Ն.Ս.Տագանցևը, Ի.Յա. Ֆոյինցկին:¹⁵

Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսդրությամբ սահմանված պատժի համակարգի ընդհանուր սկզբունքներն են՝ օրինականության (ՀՀ քր. օր-ի 5-րդ հոդված), օրենքի առջև հավասարության (ՀՀ քր. օր-ի 6-րդ հոդված), ըստ մեղքի պատասխանատվության (ՀՀ քր. օր-ի 9-րդ հոդված), արդարության և պատասխանատվության անհատակա-

Քրեական իրավունք

նացման (ՀՀ քր. օր-ի 10-րդ հոդված), մարդասիրության սկզբունքները (ՀՀ քր. օր-ի 11-րդ հոդված): Օրենսդրությամբ սահմանված սկզբունքների հետ միասին քրեական իրավունքի գիտության մեջ առաջարկվում են պատժի համակարգի նաև այլ սկզբունքներ, օրինակ՝ պատժի որոշակիության սկզբունքը (պատժի չափի և ժամկետի հստակ սահմանումը, ամորոշ դատավճիռների անթույլատրելիությունը), վերականգնման սկզբունքը, որը ենթադրում է դատարանի կողմից թույլ տված դատական սխալի դեպքում վնասի փոխհատուցում (նյութական վնասի փոխհատուցումը, բարոյական վնասի փոխհատուցումը), տնտեսման սկզբունքը, պատմական ավանդույթների սկզբունքը (պատժի համակարգի ձևավորման ժամանակ հաշվի առնել հասարակության բարոյական և կրոնական հայացքները):¹⁶

Հարկ է նկատել, որ ազատագրկման հետ չկապված պատիժների համակարգի ձևավորման սկզբունքներն արտացոլված չեն քրեական իրավունքի տեսության մեջ: Ազատագրկման հետ չկապված պատիժների սկզբունքները մասամբ իրենց արտացոլում են գտել միջազգային փաստաթղթերում: Մասնավորապես՝ ազատագրկման հետ չկապված պատիժների բավարարության և լրիվության սկզբունքը, մեծ թվով հանցագործությունների համար դեպենալիզացիայի և ապաքրեականացման սկզբունքը:¹⁷

Այս սկզբունքները պետությունից պահանջում են ստեղծել այնպիսի պատժի համակարգ, որը մի կողմից թույլ կտա առավել շատ տարբերակելու պատիժը՝ բազմաթիվ գործոններ հաշվի առնելով, մյուս կողմից՝ կլինի ապաքրեականացման կամ շատ հանցագործությունների դեպենալիզացիայի առաջին քայլը, քրեական պատասխանատվությունը փոխարինելով ներգործության այլ միջոցներով, որոնք գտնվում են քրեական արդարադատության ոլորտից դուրս:¹⁸

Թվում է, որ ազատագրկման հետ չկապված պատիժների համակարգի

հիմքում պետք է դրվեն և հետագայում օրենսդրական ձևակերպում ստանան հետևյալ սկզբունքները՝

1. ազատագրկման հետ չկապված պատիժների բավարարություն և լրիվություն, որը դատարաններին թույլ կտա առավել արդյունավետ կիրառելու ազատագրկման հետ չկապված պատիժները.

2. ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների ապաքրեականացում և դեպենալիզացիա.

3. ազատագրկման հետ չկապված պատիժների ցանկի սահմանում աստիճանակարգված ձևով՝ դատապարտյալի անձնական կյանքին միջամտության աստիճանից ելնելով (նվազագույն միջամտությունից կամ դրա բացակայությունից մինչև հատուկ հսկողության սահմանում).

4. ազատագրկման հետ չկապված պատիժների ենթահամակարգում արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքի ապահովում: Սա նշանակում է, որ պատժի նշանակման այն սկզբունքները, որոնք նախատեսված են գործող քրեական օրենսգրքում, արդիական են նաև այլընտրանքային պատիժների համար: Մասնավորապես՝ առավել խիստ այլընտրանքային պատիժը պետք է նշանակվի այն դեպքում, երբ պակաս խիստ պատիժները չեն կարող ապահովել պատժի նպատակների իրականացումը: Կամ՝ այլընտրանքային պատիժը պետք է անհրաժեշտ և բավարար լինի հանցանք կատարած անձին ուղղելու (ճիշտ կլինե՞ր ասել՝ անձին հասարակություն վերաինտեգրելու, նրա իրավահպատակ վարքագիծն ապահովելու) և նոր հանցագործությունները կանխելու համար:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածը նախատեսում է ազատագրկման հետ չկապված հինգ տեսակի պատիժ՝

1. տուգանքը,
2. որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը,
3. հանրային աշխատանքները,

4. հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկելը,

5. զինվորական ծառայության մեջ սահմանափակումը:

Արտասահմանյան երկրներում ազատագրկման հետ չկապված պատիժների շարքին է դասվում նաև պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը (ՀՀ քր. օր-ի 70-րդ հոդված): Սակայն, կարծում ենք, որ ճիշտ են այն քրեագետները, որոնք այս ինստիտուտը համարում են պատժից ազատելու տեսակ:¹⁹

Ազատագրկման հետ չկապված պատիժների հետազոտությունը լիարժեք չի լինի, եթե ուշադրություն չդարձնենք պատժատեսակների աստիճանակարգությանը՝ ըստ դրանց խստության: Նախկին քրեական օրենսգրքում պատժատեսակները թվարկվում էին առավել խիստ պատժից դեպի նվազ խիստ պատիժը հերթականությամբ, իսկ նոր քրեական օրենսգրքով՝ ընդհակառակը: Պատիժների նման աստիճանական դասավորվածությունը կարևոր նշանակություն ունի օրենսդրի և առավել ևս դատարանի համար: Այդ համակարգն ակնհայտ է դարձնում, թե օրենսդիրն ինչպես է գնահատում յուրաքանչյուր պատժատեսակի հարաբերական խստությունը, և կողմնորոշում է դատարանին առավել արդյունավետ պատժատեսակի ընտրության, մասնավորապես՝ օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելիս:

Պատժի համակարգում առաջինը նշվում է տուգանքը: Փաստորեն օրենսդրի կարծիքով այն ամենամեղմ պատժատեսակն է: Ըստ էության, սա երևի ճիշտ մոտեցում է, որովհետև տուգանքի դեպքում դատապարտյալի զրկանքները գուտ նյութական բնույթ են կրում: Հաջորդը որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելն է: Ի տարբերություն տուգանքի, որը միանվագ պատիժ է, այս պատժատեսակը կիրառվում է որոշակի տևողությամբ: Ըստ էության դատա-

պարտյալը հաճախ որոշակի ժամանակով զրկվում է այն գործունեությամբ զբաղվելու հնարավորությունից, որը նրա եկամտի աղբյուրն է կամ աղբյուրներից մեկը, ինչը կարող է բավականաչափ ծանր հետևանքներ առաջացնել նրա կամ նրա ընտանիքի համար: Ուստի, կարծում ենք, որ այս պատժատեսակն ավելի խիստ է, քան հանրային աշխատանքները:

Հաջորդը հանրային աշխատանքներն են: Գործող քրեական օրենսգիրքը սահմանում է հանրային աշխատանքների բավականաչափ երկար ժամկետ՝ 2700 ժամ: Սակայն, հանրային աշխատանքների նման երկար ժամկետ ներկայումս գրեթե ոչ մի երկրի քրեական օրենսդրության մեջ չկա: Պետք է նշել, որ ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծում այդ ժամկետը խիստ կրճատվել է. հանրային աշխատանքները նախատեսվում են 60 ժամից մինչև 270 ժամ տևողությամբ: Հանրային աշխատանքների դեպքում զրկանքները դրսևորվում են ժամանակի կորստի և ֆիզիկական ծանրաբեռնվածության, ինչու չէ նաև որոշակի իմաստով ազատության սահմանափակման ձևով: Այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ դատապարտյալի, ինչու չէ նաև նրա ընտանիքի համար ունեցած բացասական հետևանքների տեսանկյունից հանրային աշխատանքը պակաս խիստ պատժատեսակ է, քան որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը: Ուստի ճիշտ կլիներ պատժի համակարգում դրանց տեղերը փոխել:

Ինչ վերաբերում է հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկելուն, ապա այն կարող է կիրառվել միայն որպես լրացուցիչ պատիժ և նախատեսված չէ ՀՀ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի հոդվածների սանկցիաներից որևէ մեկով: Այն դատարանների կողմից գործնականում չի կիրառվում: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի համաձայն՝

Քրեական իրավունք

Ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործության համար անձին դատապարտելիս դատարանը, հաշվի առնելով հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները, նրան կարող է գրկել հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից: Փաստորեն, այս պատժատեսակի կիրառումն օրենսդիրը թողնում է դատարանի հայեցողությանը, այն առավել շատ նմանվում է քրեաիրավական նորմերով նախատեսված հարկադրանքի այլ միջոցի, քան պատժի: Ուստի, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է այն պատժի համակարգից հանել և քրեական օրենսգրքում ընդգրկել որպես քրեաիրավական նորմերով նախատեսված հարկադրանքի այլ միջոց:

Ձինվորական ծառայության մեջ սահմանափակումը գործող քրեական օրենսգրքով եզրափակում է ազատագրված անձն ալընտրանք համարվող պատիժների ցանկը: Փաստորեն այս պատժատեսակն օրենսդիրը դիտում է որպես առավել խիստ այլընտրանքային պատիժ: Եթե գնահատենք այս պատժատեսակի բովանդակությունը, ապա դրա առավել խիստ այլընտրանքային պատիժ լինելու հանգամանքը կարելի է կասկածի տակ առնել: Սակայն, եթե հաշվի առնենք դրա տևողությունը, ապա, ինչ խոսք, կարելի է այն ավելի խիստ համարել, քան տուգանքը, հանրային աշխատանքները, որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը: Վերջինի հետ կապված պետք է նշել, որ թեև անձը լիովին զրկվում է գործունեության որոշակի տեսակով զբաղվելու հնարավորությունից, այնուամենայնիվ պահպանվում են այլ աշխատանքով զբաղվելու հնարավորությունները: Բացի այդ, դատապարտյալը կարող է զրկվել ոչ թե այն գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից, որը նրա եկամտի միակ կամ հիմնական աղբյուրն է, այլ այնպիսի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից, որը երկրորդական նշանակություն ունի:

Մինչդեռ զինվորական ծառայության մեջ սահմանափակման դեպքում անձը որևէ այլ հնարավորություն չունի, քան շարունակելու իր աշխատանքը, ընդ որում՝ զրկվելով եկամտի մի զգալի մասից, առաջխաղացման հնարավորությունից:

Պետք է նշել, որ մեր կարծիքով, գործող ՀՀ քրեական օրենսգրքում նախատեսված այլընտրանքային պատիժների ցանկը թերի է: Կարծում ենք, հիմնական բացթողումն այն է, որ այս ցանկում բացակայում է այնպիսի պատժատեսակ, որն իր խստությամբ կարող էր իրական այլընտրանք հանդիսանալ ազատագրված անձը, բացի այդ հնարավորություն կտար վերասոցիալականացնելու դատապարտյալին՝ առանց նրան հասարակությունից մեկուսացնելու: Խոսքն արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրություններին հայտնի տնային կալանքի կամ ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի հայեցակարգում նախատեսված ազատության սահմանափակման մասին է: Հենց այս պատժատեսակն է, որը մեր կարծիքով, պետք է իրական այլընտրանք հանդիսանալ ազատագրված անձը, որովհետև իր ժամկետներով (նախատեսվում է վեց ամսից երեք տարի ժամկետով), բովանդակությամբ (որոշակիորեն սահմանափակվում են անձի ազատությունները), վերասոցիալականացման հնարավորություններով (ենթադրվում է վերասոցիալականացմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում պրոբացիոն ծառայության կողմից) կարող է դառնալ պատժի նպատակների իրականացման առավել արդյունավետ միջոցներից մեկը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք նշել, որ ազատագրված անձը չկապված այլընտրանքային պատիժների համակարգի ճիշտ կառուցումը, դրա կատարելագործումը, նոր այլընտրանքային պատիժներ նախատեսելը կարող են էապես նպաստել քրեական օրենսդրության և հատկապես պատժի արդյունավետությանը:

1. **Виттенберг Г.Б.** Совершенствование законодательства о наказании // Советское государство и право. 1980. №6, с. 72-79; **Гальперин И.М.** Задачи совершенствования теории и практики применения наказания, не связанного с лишением свободы // Наказания, не связанные с лишением свободы. М., Юрид. лит., 1972, с. 3-30; **Кароли Бард** Альтернативные меры уголовного наказания // Альтернативы тюремному заключению. PenalReformInternational, Информационный пакет N2, М., PRI, 2001.

2. **Вивьен Стерн** Разработка мер, альтернативных тюремному заключению в странах Центральной и Восточной Европы и Средней Азии: Справочник. Венгрия. Институт конституционной и правовой политики, 2002, с. 62.

3. Об усовершенствовании применения Европейских правил относительно общественных санкций и мер воздействия (Рекомендация N22, принята Комитетом Министров Совета Европы 29.09.2000 г.) // Аспект. Информационный бюллетень (Украина). 2001, N4(5), с. 52-55; Рекомендация NR (92) 16 Комитета Министров государствам-членам относительно Европейских правил по применению общественных санкций и мер взыскания (принята Комитетом Министров 19 октября 1992 года) // Организационно-правовые основы деятельности уголовно-исполнительных инспекций: Сборник нормативно-правовых актов / Под ред. проф. О.В. Филимонова. Томск, Изд-во Том. ун-та, 2002, с. 107-123.

4. **Базрий-Шахматов Л.В.** Система наказаний по советскому уголовному праву, их классификация и правовое регулирование исполнения: Автореф. дис.... докт. юрид. наук. Минск, 1969, с. 37; Елеонский В.А. Уголовное наказание и воспитание позитивной ответственности личности. Рязань, 1979, с. 83.

5. **Таганцев Н. С.** Лекции по уголовному праву. Часть общая. Вып. 4. СПб., 1892, с. 12-19.

6. **Познышев С. В.** Основные начала науки уголовного права. М., 1912, с. 465.

7. **Беляев Н.А.** Уголовно-правовая политика и пути ее реализации. Л., 1986, с. 120.

8. **Васильев А.М.** Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. М., Юрид. лит., 1976, с. 150; Философский энциклопедический словарь. М., 1983, с. 345.

9. **Сыч К.А.** Уголовное наказание и его классификация: опыт теоретического моделирования: Монография. СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2002, с. 190.

10. **Сыч К.А.**, там же, с. 191.

11. Курс советского уголовного права: В 6 т. / Под ред. А.А. Пионтковского, П.С. Ромашкина, В.М. Чхиквадзе. М., 1970, Т. 3, с. 56.

12. **Цветинович А. Л.** Дополнительные наказания: функции, системы, виды. Куйбышев, 1989, с. 39.

13. **Гальперин И.М.** Наказание: социальные функции, практика применения. М., 1983, с. 143; **Осипов П. П.** Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций. Л., 1976, с. 57; **Шаргородский М.Д.** Наказание, его цели и эффективность. Л., Изд-во Ленингр. ун-та, 1973, с. 96-103.

14. **Познышев С.В.** Основы пенитенциарной науки. М., Мосполиграф, 1924, с. 87.

15. **Познышев С.В.** Основы пенитенциарной науки. М., Мосполиграф, 1924, с. 87.

16. **Сакаев А.И.** Принципы построения системы уголовных наказаний // http://www.tisbi.ru/ResourcesA^estnik/vestO1_1/vest1_3.htm

17. Стандартные минимальные правила ООН в отношении мер, не связанных с тюремным заключением (Токийские правила) // Уголовно-исполнительное право: Сборник нормативных актов / Под ред. П.Г. Пономарева. М., Новый юрист, 1997, с. 91-105; Рекомендация NR (92) 16 Комитета Министров государствам-членам относительно Европейских правил по применению общественных санкций и мер взыскания (принята Комитетом министров на 482-ом заседании заместителей министров 19 октября 1992 года) // Организационно-правовые основы деятельности уголовно-исполнительных инспекций: Сборник нормативно-правовых актов / Под ред. проф. О.В. Филимонова. Томск: Изд-во Том. ун-та, 2002, с. 107-123.

18. **Головкин Л.В.** Альтернативы уголовному преследованию в современном английском праве // Правоведение. 1998. N3, с. 65-73; **Данилюк С.А.** Вопросы освобождения от уголовной ответственности // Правоведение. 1987. N3, с. 48-54; **Делла Марра Т.** Уголовный процесс Италии: реформа и контрреформа // Государство и право. 1994, N 1, с. 56-67.

19. **Ткачевский Ю.** Юридическая природа условного осуждения // Уголовное право. 1999, N1, с. 35.

Арман ПАНОСЯН

*Эксперт отдела по гражданскому и коммерческому праву
агентства экспертизы правовых актов
министерства юстиции РА,
Аспирант Российско-Армянского
(Славянского) университета*

ОСОБЕННОСТИ КВАЛИФИКАЦИИ ПРИГОТОВЛЕНИЯ К ПРЕСТУПЛЕНИЮ КАК ВИДА НЕОКОНЧЕННОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Проблемы, вопросы и особенности приготовления к преступлению и квалификации неоконченных преступлений в целом относились и относятся к числу наиболее актуальных проблем уголовного права, следственной и судебной практики, так как именно от правильного и эффективного решения этих проблем зависит квалификация преступных деяний и назначение наказания в соответствии со степенью реализации преступного умысла, предупреждение и пресечение преступлений на начальных стадиях совершения преступления.

Стадии совершения преступления – это определенные периоды развития преступной деятельности, качественно различающиеся между собой по характеру совершения общественно опасных действий, отражающих различную степень реализации виновным преступного умысла.¹ Стадии совершения

преступления – это этапы, которые проходит преступление в своем развитии от начала (подготовительные действия) до конца (наступление общественно опасных последствий). В случае, если развитие преступления было прервано на любой из стадий до его завершения, речь идет о неоконченной преступной деятельности. Стадии совершения преступления не обязательно присутствуют в деянии: наступлению общественно опасных последствий или совершению преступного деяния может и не предшествовать никаких этапов общественно опасного поведения, такие этапы не образуют обязательного компонента преступности деяния. В целом стадии преступления становятся предметом правового рассмотрения только в случае, когда преступление является прерванным, т.е. при неоконченной преступной деятельности. Уголовно-правовая оценка

действий лица в таких случаях будет зависеть от того, являлось ли такое прерывание добровольным или оно произошло по не зависящим от лица причинам, а также от конкретной стадии, на которой произошло прерывание².

Диспозиции статей Особенной части УК содержат описание оконченных составов преступления. Вместе с тем в реальной действительности нередки случаи, когда субъекту не удается довести преступление до конца. Тогда правоприменителю необходимо производить уголовно-правовую квалификацию неоконченной преступной деятельности. Квалификация преступления — это установление соответствия в содеянном признакам общественно опасного деяния признакам состава преступления, предусмотренного в нормах Общей и Особенной части УК с выводом о применении той или иной статьи Кодекса³.

УК РСФСР 1960 г. уже предусматривал ответственность за приготовление ко всем преступлениям. В отличие от покушения понятие приготовления не содержало важного признака - прерванности подготовительных действий по независящим от лица обстоятельствам. Фактически Кодекс определял не приготовление к преступлениям как

вид неоконченного деяния, а приготовительные действия. Согласно ст. 15 УК 1960г. “приготовлением к преступлению признается приискание или приспособление средств или орудий или иное умышленное создание условий для совершения преступления”. Наказывалось приготовление в рамках санкции за оконченное преступление.

Действующий УК внес в норму о приготовлении к преступлению существенные изменения. Согласно ч. 1 ст. 30 УК РФ “приготовлением к преступлению признаются приискание, изготовление или приспособление лицом средств или орудий совершения преступления, приискание соучастников преступления, сговор на совершение преступления либо иное умышленное создание условий для совершения преступления, если при этом преступление не было доведено до конца по не зависящим от этого лица обстоятельствам”. Законодатель расширил примерный перечень приготовительных действий за счет “приискания соучастников преступления” и “сговора на совершение преступления”. При этом в качестве обязательного признака приготовления была указана его прерванность по независящим от лица обстоятельствам. Одновременно с

этим произошла декриминализация приготовления к преступлениям небольшой и средней тяжести, что существенно сузило сферу уголовной ответственности за приготовление в целом. За приготовление, влекущее уголовную ответственность, было установлено пониженное наказание по сравнению с оконченным преступлением. Нормы диспозиции ст. 35 УК РФ почти полностью идентичны с нормами российского законодательства, единственным отличием является более широкий перечень приготовительных действий за счет “изготовления средств или орудий совершения преступления”, “приискания соучастников преступления” и “сговора на совершение преступления”, закрепленный в российском законодательстве.

Приготовительные действия весьма разнообразны. С объективной стороны они возможны в следующих формах: а) приискание средств или орудий совершения преступления; б) изготовление средств или орудий совершения преступления; в) приспособление средств или орудий совершения преступления; г) приискание соучастников преступления; д) сговор на совершение преступления; е) иное умышленное создание условий для совершения преступления. Каждый из этих объек-

тивных признаков имеет самостоятельное значение, но часто в одном деянии можно констатировать наличие двух и более указанных признаков. Приготовление может быть выражено и бездействием (ответственное лицо не закрывает склад, не принимает мер к устранению неполадок сигнализации и т.д.).

В широком смысле слова приготовлением к преступлению следует считать любую умышленную деятельность, создающую условия для реализации преступления. В отличие от обнаружения умысла (совершить преступление), который не преследуется в уголовном порядке, приготовление характеризуется не только намерением совершить преступление, но и конкретными действиями, создающими условия для последующего совершения преступления. Однако, в отличие от покушения, здесь нет еще непосредственного посягательства на охраняемые уголовным законом отношения.⁴

О приготовлении как о стадии совершения умышленного преступления речь можно вести лишь при подготовке к совершению конкретного преступления. При этом субъект намеревается в дальнейшем довести свой преступный замысел до конца: он не думает ограничиться подготовкой. Нельзя рассмат-

ривать как стадию приготовления ситуацию, когда лицо “на всякий случай”, например, приобретает, изготавливает или приспособливает различные предметы, которые в дальнейшем могут быть использованы в качестве средств или орудий какого-либо криминального акта - такие действия не образуют этапа реализации единого преступления. Следует особо подчеркнуть, что ни приобретение, ни похищение, ни присвоение различных средств и орудий, ни подготовка бытовых предметов не должны признаваться приготовлением, если не доказано, что замысел на их использование в конкретных преступных целях возник до указанных действий.

Правда, в ряде случаев они могут быть самостоятельными преступлениями (ст. 222, 223, 324, 327 УК РФ и др.). Так, возможны ситуации, когда приготовительные действия носят такой характер, что они образуют состав самостоятельного оконченного преступления. Это имеет место в тех случаях, когда производится приготовление к совершению одного преступления, в то же время виновный совершает посягательство на какой-либо иной объект уголовно-правовой охраны. Например, если виновный при приготовлении к совершению убийства со-

вершает хищение огнестрельного оружия, чтобы с его помощью совершить убийство, содеянное подлежит квалификации по совокупности преступлений за оконченное хищение оружия (ст. 226 УК РФ) и приготовление к совершению иного преступления (п. 18 постановления Пленума Верховного Суда РФ от 12 марта 2002г. № 5 «О судебной практике по делам о хищении, вымогательстве и незаконном обороте оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств»).

Более развернутые предписания относительно квалификации случаев, когда этап приготовления к преступлению содержит в себе признаки иного оконченного преступления, содержатся в постановлении Пленума Верховного Суда РФ от 27 декабря 2007 г. № 51 «О судебной практике по делам о мошенничестве, присвоении и растрате». Приведем некоторые его положения: «Если лицо подделало официальный документ, однако по независящим от него обстоятельствам фактически не воспользовалось этим документом, содеянное следует квалифицировать по ч. 1 ст. 327 УК РФ. Содеянное должно быть квалифицировано в соответствии с ч. 1 ст. 30 УК РФ как приготовление к мошенничеству, если обстоятельства дела

свидетельствуют о том, что умыслом лица охватывалось использование подделанного документа для совершения преступлений, предусмотренных ч. 3 или ч. 4 ст. 159 УК РФ. Изготовление в целях сбыта или сбыт поддельных кредитных или расчетных банковских карт квалифицируется по ст. 187 УК РФ. Изготовление лицом поддельных банковских расчетных либо кредитных карт для использования в целях совершения этим же лицом преступлений, предусмотренных ч. 3 или ч. 4 ст. 159 УК РФ, следует квалифицировать как приготовление к мошенничеству».

При квалификации приготовления к преступлению временем его совершения являются не сами по себе приготовительные действия, ибо они лишены общественной опасности, а вместе с признаком прерывания их по не зависящим от лица обстоятельствам. Создавая условия для совершения тяжкого и особо тяжкого преступления, лицо еще может отказаться и тогда в его действиях отсутствует приготовление к преступлению. Время приготовления к преступлению тоже зависит от предстоящего наступления последствий, которые вынужденно не последовали.⁵

Специфика объективной стороны характеризуется и тем, что

преступление при этом не было доведено до конца по независящим от лица обстоятельствам (ст. 35 УК РФ). В последнем случае надо учитывать два момента. Во-первых, чтобы приготовительные действия не образовывали самостоятельного оконченного преступления. Так, незаконное приобретение оружия, взрывчатых веществ (ст. 235 УК РФ) или его незаконное изготовление (ст. 236 УК РФ) для последующего совершения, допустим, разбоя образуют не только приготовление к соответствующему преступлению, но и самостоятельные составы преступления (незаконные приобретение, сбыт, хранение, перевозка или ношение оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ или взрывных устройств; незаконное изготовление оружия). Во-вторых, необходимо, чтобы преступная деятельность лица по подготовке задуманного им преступления была не доведена до конца именно по независящим от него самого обстоятельствам, прерванное в силу объективных причин, не по его воле.

Предварительная преступная деятельность представляет собой этапы реализации преступного намерения, при которых идет постепенное наращивание общественной опасности преступления. Для уголовно-право-

вой квалификации имеет значение только та стадия осуществления преступного намерения, на которой преступление было прервано. В рамках одного состава каждая последующая стадия поглощает предыдущую, т.е. покушение охватывает приготовление, а оконченное преступление — и приготовление, и покушение на преступление.⁶

Для правильной квалификации неоконченной преступной деятельности необходимо выяснить вопрос, при совершении всех ли преступлений возможно приготовление и покушение. С субъективной стороны приготовление может быть совершено только умышленно. Сам текст уголовного закона, указывая на то, что приготовление — это «умышленное создание условий для совершения преступления», а покушение — это «умышленные действия (бездействие) лица, непосредственно направленные на совершение преступления», исключает возможность приготовления и покушения к неосторожным преступлениям. В настоящее время общепризнано, что предварительная преступная деятельность (приготовление к преступлению и покушение) возможна только с прямым умыслом⁷. При приготовлении совершаются общественно опасные действия, создающие условия для совершения

преступления, то есть речь идет о целенаправленной деятельности для достижения определенного результата. При косвенном же умысле наступившие последствия являются побочным продуктом действий (бездействия) лица. В сторону реализации косвенного умысла деяние специально не совершается, поэтому при косвенном умысле обоснованной является лишь квалификация содеянного в зависимости от реально наступивших общественно опасных последствий. На этой же позиции стоит и судебная практика. Так, Пленум Верховного Суда РФ в постановлении «О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК РФ)» (п. 2) указал, что «покушение на убийство возможно лишь с прямым умыслом, т.е. когда содеянное свидетельствовало о том, что виновный осознавал общественную опасность своих действий (бездействия), предвидел возможность или неизбежность наступления смерти другого человека и желал ее наступления, но смертельный исход не наступил по независящим от него обстоятельствам». Таким образом, если не установлен прямой умысел на причинение предусмотренных уголовно-правовой нормой общественно опасных последствий, содеянное не может квалифицироваться как

Уголовное право

приготовление к этому преступлению или покушение на него.

Согласно ч. 2 ст. 30 УК РФ (ч. 2 ст. 33 УК РСФСР) уголовная ответственность наступает за приготовление только к тяжкому и особо тяжкому преступлениям. Уголовный кодекс Российской Федерации 1960 г. (как и предыдущие советские уголовные кодексы) исходил из принципа наказуемости приготовительных действий к любому преступлению. Правда, в судебной практике случаи осуждения за приготовление к преступлению встречались редко, что вполне объяснимо отдаленностью приготовительных действий от окончания преступного посягательства и в связи с этим незначительной степенью их общественной опасности. Кроме того, приготовление обычно трудно доказать, так как совершение приготовительных действий само по себе не всегда еще свидетельствует о преступном намерении лица, их совершившего. В связи с этим Уголовный кодекс Российской Федерации 1996 г. справедливо отказался от общей наказуемости приготовления к преступлению и ограничил уголовную ответственность лишь сферой приготовления к тяжкому или особо тяжкому преступлению. Таким образом сделан шаг к возвращению того уголовно-правового

значения приготовления к преступлению, которое было характерно для российского уголовного законодательства XIX века. В законодательстве может устанавливаться перечень деяний, приготовление к которым является наказуемым. Так, например, Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. предусматривало наказание за приготовление к преступлению лишь в нескольких (в четырех) специально оговоренных случаях: за приготовление к мятежу, к подделке монет и денежных знаков, к убийству и поджогу.

Декриминализация приготовительных действий к преступлениям небольшой и средней тяжести обусловлена их незначительной, как правило, степенью общественной опасности. К тому же и уголовных дел подобного рода в судебной практике почти не встречалось. Другое дело, когда готовятся тяжкие и особо тяжкие преступления (террористические акты, убийства, разбойные нападения, похищения людей, захват заложников, угон судна воздушного транспорта и др.). Такие действия представляют повышенную общественную опасность, и признаются преступными, и лица, их совершающие, должны привлекаться к уголовной ответственности.

Достоинством внимания является также вопрос коллизионности между нормами о приготовлении к преступлениям и некоторыми статьями УК, которые не учитывают, что преступно приготовление лишь к тяжким или особо тяжким преступлениям. Так, ч. 5 ст. 34 УК РФ (ч. 4, 5 ст. 39 УК РА) предусматривает правило квалификации неудавшегося соучастия, согласно которому при недоведении исполнителем преступления до конца по не зависящим от него обстоятельствам действия остальных соучастников квалифицируются как приготовление к преступлению или покушение на преступление. Неудавшееся подстрекательство также предписано квалифицировать, как приготовление к преступлению, к которому по не зависящим от него обстоятельствам ему не удалось склонить других лиц. Коллизия снимается посредством ограничительного системно-сравнительного толкования ч. 5 ст. 34 с учетом ч. 2 ст. 30 УК РФ.

В большинстве зарубежных уголовных кодексов приготовление к преступлению не криминализируется. Однако считать такую позицию безоговорочно гуманной и либеральной можно лишь с учетом объема криминализации приготовлений как оконченных преступлений. Ес-

ли заговор, сговор, приобретение яда, подстрекательство к любому преступлению объявляются оконченными преступлениями, тогда ненаказуемость приготовления оказывается не только декларативной, но означает усиление репрессии за неоконченное деяние, ибо не позволяет от него добровольно отказаться. Например, за сговор на совершение преступления в большинстве уголовных кодексов стран Европы, Англии и США предусматривается ответственность как за оконченное преступление. Однако по своей сути - это приготовление к самым различным преступлениям, подобно подстрекательству. До момента прерывания преступления по не зависящим от лица обстоятельствам допустим добровольный отказ, и тогда лицо не подлежит уголовной ответственности. При криминализации же приготовлений как оконченных преступлений добровольный отказ исключается⁸.

При интерпретации норм уголовного законодательства зарубежных государств (преимущественно Франции и ФРГ) о приготовлении к преступлению и покушении на преступление отечественные авторы⁹ пытаются использовать теорию стадий совершения преступления и выделяют три стадии совершения преступления: приготовление к

Уголовное право

УЧУСБУАБГР - ЗУЧУСБУАБГР 2015 9 - 10 (195 - 196)

УЧУСБУАБГР
Р-ЗУЧУСБУАБГР

72

преступлению, покушение на преступление и оконченное преступление. Однако в Уголовном Кодексе ФРГ (das Strafgesetzbuch (Deutschland) 15.05.1871) также не дается определение понятия неоконченного преступления. Во второй главе второго раздела Общей части УК ФРГ дается понятие покушения на преступление. Общая часть УК ФРГ не содержит норм о приготовлении как стадии совершения преступления, и только в Особенной части УК ФРГ предусмотрена ответственность за приготовительные действия, в частности: за приготовление агрессивной войны (§80 Vorbereitung eines Angriffskrieges), приготовление к государственной измене (§83 Vorbereitung eines hochverrätherischen Unternehmens), приготовление к серьезному противогосударственному акту насилия (§89a Vorbereitung einer schweren staatsgefährdenden Gewalttat), приготовление к подделке денег или знаков оплаты (§149 Vorbereitung der Fälschung von Geld und Wertzeichen), приготовление к подделке должностных документов (§275 Vorbereitung der Fälschung von amtlichen Ausweisen), подготовка взрыва или радиационного преступления (§310 Vorbereitung eines Explosionsoder Strahlungsverbrechens).

Мы также придерживаемся

позиции Ситниковой А.И. относительно того, что законодатель не случайно отказался от дефиниции приготовления в Общей части УК ФРГ и предусматривает ответственность за приготовительные действия именно в Особенной части УК. Такой законодательный прием позволяет рассматривать приготовительные действия в качестве неоконченных видов преступления и квалифицировать их как приготовление к наиболее опасным преступлениям, четко указанным в уголовном кодексе. Такие действия имеют свою специфику и не могут быть выражены в общей дефиниции без специфических признаков конкретных составов преступлений.¹⁰

Таким образом, обобщая вышеизложенное, можно утверждать, что: 1) приготовление к преступлению, как начальная стадия совершения преступления - это умышленное создание условий для совершения умышленного преступления, не доведенного до конца по не зависящим от лица обстоятельствам; 2) уголовная ответственность за неоконченное преступление наступает по соответствующей статье уголовного кодекса, предусматривающей ответственность за оконченное преступление, со ссылкой на статью 35 УК РФ (ст. 30 УК РФ). Ссылка

на указанную статью необходима потому, что в Особенной части УК все составы преступлений сформулированы как оконченные, завершённые; 3) если в процессе совершения подготовительных действий в действиях субъекта преступления содержится состав другого преступления, то он отвечает и за это оконченное преступление, и за приготовление к соответствующему преступлению; 4)

наказание за приготовление к преступлению относительно покушения на преступление и оконченное преступление значительно мягче, и в Республике Армения пожизненное лишение свободы, а в России также и смертная казнь не назначаются за приготовление к преступлению и покушение на преступление.

1. Уголовное право РФ. Общая часть / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А. И. Рарога, А.И. Чучаева. М., 2008, с. 219.

2. Уголовное право России. Части Общая и Особенная / Под ред. А. И. Рарога. М., 2004. С. 125-126.

3. Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений». Кузнецова Н.Ф., с. 7.

4. Комментарий к уголовному кодексу РФ - под ред. Ю.И. Скуратова / Комментарий к статье 30.

5. Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений». Кузнецова Н.Ф., с. 96-97.

6. *Корнеева А.В.* Теоретические основы квалификации преступлений: учеб. пособие/под ред. А.И. Рарога. М., 2008. Глава 4.

7. *Рарог А.И.* Квалификация преступлений по субъективным признакам. Монография. СПб., 2003, с. 205; *Куринов Б.А.* Научные основы квалификации преступлений. М., 1984, с. 127; *Благов Е.В.* Применение уголовного права. СПб., 2004, с. 95-96; *Сабитов Р.А.* Теория и практика квалификации уголовно-правовых деяний. М., 2003. Учебное пособие, с. 90.

8. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии. М., 1989.

9. *Крылова Н.Е., Серебренникова А.В.* Уголовное право зарубежных стран: Учебное пособие. М., 1998, с. 102,106; *Малиновский А.А.* Уголовное право зарубежных стран: Учебное пособие. М., 1998.

10. *Ситникова А.И.* Приготовление к преступлению и покушение на преступление: Монография. М., 2006, с. 70.

Քրեական դատավարություն

Արդա ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ

Երևան քաղաքի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավորի օգնական, Եվրոպական կրթական տարածաշրջանային ակադեմիայի իրավագիտության ամբիոնի դասախոս, Եվրոպական կրթական տարածաշրջանային ակադեմիայի իրավագիտության ամբիոնի ասպիրանտ

ՎԱՐՈՒՅԹԻՆ ՓՈՐՁԱԳԵՏԻ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱՅԱՌՈՂ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ՝ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

74

Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվող դատավարական բարեփոխումների առանցքային հիմնահարցերից մեկը քրեական արդարադատության ոլորտում մարդու հիմնական իրավունքների և ազատությունների երաշխավորմանը, քրեական դատավարության ընթացքում օրինականության պահպանմանը և կամայականության բացառմանն ուղղված արդյունավետ իրավակարգավորումների ամրագրումն է: Հիշյալ խնդիրը որպես ուղենիշ ընդունելով՝ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծը (այսուհետ՝ Նախագիծ) սահմանում է որոշակի հանգամանքների համակարգ, որոնց առկայության դեպքում բացառվում է քրեական վարույթին համապատասխան մասնակցի մասնացությունը: Խնդրո առարկա հարցի շրջանակներում առանձնակի ուշադրության է արժանի քրեական վարույթին փորձագետի մասնակցությունը բացառող հանգամանքների քրեադատավարական համակարգի հետազոտությունը՝ հաշվի առնելով փորձագետի քրեադատա-

վարական կարգավիճակի առանձնահատկություններն ու դերը քրեական գործի լրիվ, բազմակողմանի և օբյեկտիվ ըննության հարցում: Ինչպես ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգիրքը (այսուհետ՝ ՀՀ քր. դատ. օր., 97-րդ հոդված), այնպես էլ Նախագիծը (71-րդ հոդված) ամրագրում են քրեադատավարական իրավանորմեր, որոնք հիմք են հանդիսանում փորձագետին բացարկ հայտնելու համար: Սույն հոդվածի շրջանակներում վերլուծության կենթարկվեն վարույթին փորձագետի մասնակցությունը բացառող հանգամանքները՝ ըստ Նախագծի:

Վարույթին փորձագետի մասնակցությունը բացառող հանգամանքների համակարգը: Նախագիծը իբրև փորձագետ է ճանաչում վարույթի առարկայով չչահագրգռված այն անձին, ով վարույթն իրականացնող մարմնի կամ վարույթի մասնավոր մասնակցի կողմից ներգրավվելով, հատուկ գիտելիքների կամ հմտությունների օգտագործմամբ, օժանդակում է վարույթին (59-րդ հոդված): Միաժամանակ, հարկ

է ընդգծել, որ վերոնշյալ հոդվածը սահմանում է վարույթին փորձագետի դատավարական կարգավիճակի հիմնադրույթները, մինչդեռ փորձագետի նյութախրավական կարգավիճակը սահմանող իրավանքներ ՀՀ օրենսդրությունը չի բովանդակում:¹

Նախագծի 59-րդ հոդվածի վերլուծությունից բխում է, որ անձը՝ որպես փորձագետ, կարող է ներգրավվել քրեական վարույթին միայն այն դեպքում, եթե բավարարում է ներքոհիշյալ բոլոր պայմանները.

- Շահագրգռված չէ վարույթի առարկայով: Ըստ Է.Բ. Ադայանի 1976թ. Արդի հայերենի բացատրական բառարանի՝ «շահագրգռված» նշանակում է գործով որևէ շահագրգռական պատճառով հետաքրքրվող, հետամուտ եղող, գործնական կամ նյութական շահ ունեցող:² Նկատի ունենալով, որ վարույթի և՛ հանրային, և՛ մասնավոր մասնակիցները, վարույթի կողմերն ունեն իրենց դատավարական շահը, օրենքն ինքնին բացառում է վերջիններիս որպես փորձագետ ներգրավվելու հնարավորությունը: Միաժամանակ, սույն պարագայում բացառվում է նաև այն անձանց վարույթին ներգրավվելու հնարավորությունը, որոնք գործով ունեն անձնական կամ նյութական շահ: Օրինակ՝ որպես փորձագետ վարույթին չի կարող ներգրավվել այն անձը, ով հանդիսանում է վարույթի մասնավոր մասնակիցներից որևէ մեկի ազգականը, կամ վարույթի հանրային մասնակիցներից որևէ մեկից ունի ծառայողական կախվածություն:

- Տիրապետում է հատուկ գիտելիքների կամ հմտությունների: Փորձագետը՝ որպես վարույթին օժանդակող անձ, կոչված է աջակցելու վարույթի շրջանակներում ծագող այնպիսի

հարցերի պարզաբանմանը, որոնք պահանջում են հատուկ գիտելիքներ կամ հմտություններ: Գործնականում չեն բացառվում դեպքեր, երբ վարույթի շրջանակներում ծագեն այնպիսի հարցեր, որոնց պատասխանը կարող է տալ միայն որոշակի մասնագիտական կրթություն և աշխատանքային փորձ ունեցող մասնագետը, ուստի տվյալ հարցերի պարզաբանման նպատակով վարույթին ներգրավվում է համապատասխան փորձագետ: Միաժամանակ, հնարավոր են դեպքեր, երբ տվյալ հարցերի պարզաբանումը, ելնելով իրենց մասնագիտական ունակություններից, կարողանան տալ նաև վարույթին ներգրավված այլ անձինք, սակայն տվյալ անձանց մասնակցությունը վարույթին իբրև փորձագետ անհնարին է վարույթի առարկայով շահագրգռված լինելու հիմքով: Օրինակ՝ պաշտպանը, թեև ունի մասնագիտական հմտություններ և համապատասխան կրթություն դատաձեռագրաբանական փորձաքննություն իրականացնելու համար, այնուամենայնիվ, չի կարող վարույթին ներգրավվել իբրև փորձագետ վարույթի առարկայով շահագրգռված լինելու պատճառաբանությամբ:

Խնդրո առարկա հարցի շրջանակներում հարկ է ընդգծել, որ վերոգրյալ երկու հատկանիշներից որևէ մեկի առկայությունը բացառում է անձին որպես փորձագետ ներգրավվելու հնարավորությունը, իսկ այն դեպքում, երբ անձն արդեն իսկ վարույթի շրջանակներում ձեռք է բերել փորձագետի դատավարական կարգավիճակ, վերջինս ենթակա է բացարկման Նախագծի 71-րդ հոդվածով սահմանված կարգով: Կարծում ենք, որ 71-րդ հոդվածով նախատեսված հանգամանքների առկայությունը ենթակա է ստուգման

Քրեական դատավարություն

մինչև անձին որպես փորձագետ ներգրավվելը, ուստի առաջարկում ենք Նախագծի 59-րդ հոդվածը լրացնել 5-րդ պարբերությամբ հետևյալ խմբագրությամբ. «Սույն օրենսգրքի 71-րդ հոդվածով նախատեսված հանգամանքների առկայության դեպքում անձը չի կարող վարույթին ներգրավվել որպես փորձագետ»: Բացի այդ, Նախագծի 71-րդ հոդվածը վերնագրված է «Փորձագետին, թարգմանչին կամ դատական նիստի քարտուղարին բացարկելը»: Կարծում ենք, սույն հոդվածի վերնագրերը ճշգրտման կարիք ունեն, քանի որ Նախագծի 8-րդ գլխի համակարգային վերլուծությունից բխում է, որ, ի տարբերություն գործող օրենսգրքի, Նախագիծն առանձին հոդվածներով սահմանել է վարույթին առանձին մասնակիցների մասնակցությունը բացառող հանգամանքները, և դրանց առկայության դեպքում մասնակիցների բացարկի, ինքնաբացարկի և վարույթին մասնակցելուց ազատելու հարցերի քննարկման և լուծման դատավարական կարգը նախատեսող հոդվածները, մինչդեռ Նախագծի 71-րդ հոդվածը վերնագրված է «Փորձագետին, թարգմանչին կամ դատական նիստի քարտուղարին բացարկելը», իսկ «բացարկելը» եզրույթի կիրառումը հոդվածի վերնագրում, տրամաբանորեն ենթադրում է փորձագետին բացարկ հայտնելու դատավարական կարգ սահմանող նորմերի ամրագրում, սակայն քննարկվող հոդվածի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ վերջինս բովանդակում է փորձագետի, թարգմանչի և դատական նիստի քարտուղարի վարույթին մասնակցությունը բացառող հանգամանքներ: Այսպիսով՝ առաջարկում ենք Նախագծի 71 հոդվածի վերնագիրը ձևակերպել հետևյալ կերպ. «Վարույթին փորձա-

գետի, թարգմանչի կամ դատական նիստի քարտուղարի մասնակցությունը բացառող հանգամանքները»:

Նախագծի 71-րդ հոդվածի համաձայն՝ փորձագետը չի կարող մասնակցել վարույթին, եթե **առկա է սույն օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որևէ հանգամանք**: Նախագծի 66-րդ հոդվածը բովանդակում է վարույթին դատավորի մասնակցությունը բացառող հանգամանքները, որոնք 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի ուժով կիրառելի են նաև փորձագետի նկատմամբ:

1) *Կանխակալ վերաբերմունք ունի վարույթին ներգրավված որևէ անձի նկատմամբ*: Սույն հիմքով փորձագետին բացարկ հայտնելու կամ վերջինիս կողմից ինքնաբացարկ ներկայացնելու համար անհրաժեշտ է բացահայտել «կանխակալ» հասկացության նշանակությունը: Բացատրական բառարաններում «կանխակալ» եզրույթը սահմանվում է որպես նախապես ունեցած կարծիքի վրա հիմնված:³ Քննարկվող դեպքում կանխակալ վերաբերմունքը կարող է լինել ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական: Փորձագետի կանխակալ վերաբերմունքի դրսևորման եղանակ կարող է լինել վերջինիս սուբյեկտիվ վերաբերմունքը վարույթին ներգրավված որևէ անձի նկատմամբ, օրինակ՝ փորձագետի անկողմնակալությունը կարող է կասկածի տակ դրվել, եթե նա, մեղադրյալի հետ ծանոթ լինելով, նախկինում որոշակի խնդիր է ունեցել վերջինիս հետ, որը հանգեցրել է մեղադրյալի նկատմամբ նրա ընդգծված բացասական տրամադրվածության: Կանխակալության վերաբերյալ ողջամիտ կասկածի տեղիք կարող են տալ նախկինում ունեցած միջանձնալից հարաբերությունները, օրինակ՝

ընկերական, ուսանողական բնույթի և այլն, սակայն բոլոր դեպքերում պետք է հիմնավորվի տվյալ հարաբերությունների ազդեցությունը փորձագետի կողմնակալության վրա: Հարկ է ընդգծել, որ քննարկվող հիմքով փորձագետին բացարկ հայտնելու համար փորձագետի կանխակալության ապացուցման բեռը կրում է բացարկ հայտնողը, քանի որ առկա է փորձագետի անկողմնակալության կանխավարկած:

2) *Որպես մասնավոր անձ ականատես է եղել այն փաստերին, որոնք քննվում են վարույթի ընթացքում:* Զննարկվող հիմքով փորձագետին բացարկ հայտնելու համար կարևոր նախապայման է նրա կողմից վարույթի ընթացքում քննվող փաստերին ականատես լինելու հանգամանքը: Ըստ Է.Բ. Ադայանի 1976 թ. Արդի հայերենի բացատրական բառարանի՝ «ականատես» նշանակում է՝ անձամբ որևէ բան տեսած:⁴ Մույն պարագայում, կարելի է եզրակացնել, որ քննարկվող հիմքով փորձագետին կարելի է բացարկ հայտնել միայն այն դեպքում, երբ վերջինս տեսողական զգայարանով ընկալել է վարույթի ընթացքում քննվող փաստերը: Նման ձևակերպումը, ըստ էության, սահմանափակում է, փորձագետին բացարկ հայտնելու հնարավորությունն այն դեպքում, երբ վերջինս չի տեսել, սակայն, անմիջականորեն, այլ եղանակով ընկալել է վարույթով պարզաբանման ենթակա որևէ հանգամանքի վերաբերյալ տեղեկատվություն: Օրինակ՝ անձը լսել է մեղադրյալի և տուժողի վիճաբանությունը, տուժողի բղավոցները, իրեն չսպանելու խնդրանքը, և մեղադրյալի՝ տուժողին ձայն չհանելու սպառնալիքը, կրակոցի ձայնը: Կարծում ենք, որ «ականատես» եզրույթի ամրագրումը

հողվածում սահմանափակում է ականատես չլինելու, բայց վարույթի ընթացքում քննվող փաստերը անձին հայտնի լինելու պայմաններում որպես փորձագետ ներգրավված անձին բացարկ հայտնելու վարույթի մասնակիցների դատավարական իրավունքը, ուստի առաջարկում ենք Նախագծի 66-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը շարադրել հետևյալ կերպ. «Որպես մասնավոր անձ, իրեն հայտնի են այն փաստերը, որոնք քննվում են վարույթի ընթացքում»:

Որպես մասնավոր անձ՝ վարույթի ընթացքում քննվող փաստերը փորձագետին հայտնի լինելը հիմք է տվյալ անձին վկայի դատավարական կարգավիճակով վարույթին ներգրավելու համար, որպիսի փաստն այլևս բացառում է վարույթին որպես փորձագետ նրա մասնակցությունը:

3) *Նա կամ նրա ամուսինը կամ նրանց հետ ազգակցական՝ մինչև 3-րդ աստիճանի կապի մեջ գտնվող անձը հանդիսացել, հանդիսանում կամ ողջամտորեն կարող է հանդիսանալ (հիմքեր ունի կարծելու, որ նա կհանդիսանա) վարույթին ներգրավված անձ:* Նախագծի 6-րդ հոդվածի 54-րդ կետի համաձայն՝ ազգականներ են հանդիսանում ազգակցական կապի մեջ գտնվող և մինչև նախապապը կամ նախատատն ընդհանուր նախնիներ ունեցող անձինք: Անձի հետ ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ են գտնվում անձի զավակները, ծնողները, քույրերը և եղբայրները: Անձի հետ ազգակցական կապի մինչև 2-րդ աստիճանի մեջ են գտնվում ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք, ինչպես նաև վերջիններիս հետ ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք: Անձի հետ ազգակցական կապի

Քրեական դատավարություն

մինչև 3-րդ աստիճանի մեջ են գտնվում ազգակցական կապի մինչև 2-րդ աստիճանի մեջ գտնվող անձինք, ինչպես նաև վերջիններիս հետ ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք:

Նախագծի 6-րդ հոդվածի 9-րդ կետի համաձայն՝ վարույթին ներգրավված անձինք են դատավորը, դատախազը, քննիչը, քննչական մարմնի ղեկավարը, հետաքննության մարմնի պետը, հետաքննիչը, ձերբակալված անձը, մեղադրյալը, նրա օրինական ներկայացուցիչը, պաշտպանը, տուժողը, նրա օրինական և լիազոր ներկայացուցիչը, գույքային պատասխանողը, նրա օրինական և լիազոր ներկայացուցիչը, վկան, նրա օրինական ներկայացուցիչը և փաստաբանը, փորձագետը, թարգմանիչը, ընթերական, դատական նիստի քարտուղարը:

Ներկայացվող հիմքով փորձագետին բացարկ հայտնելու կամ նրա կողմից ինքնաբացարկ ներկայացնելու համար կարևոր պայման է, որպեսզի փորձագետը կամ նրա ամուսինը կամ նրանց հետ ազգակցական՝ մինչև 3-րդ աստիճանի կապի մեջ գտնվող անձը

1. հանդիսացած լինի վարույթին ներգրավված անձ: Օրինակ՝ նախաքննության ընթացքում որպես ընթերակա հանդես եկած անձը եղել է փորձագետի մինչև 3-րդ աստիճանի ազգակցական կապի մեջ գտնվող անձ.

2. հանդիսանում է վարույթին ներգրավված անձ: Օրինակ՝ տուժողի օրինական ներկայացուցիչը հանդիսանում է փորձագետի եղբայրը.

3. ողջամտորեն կարող է հանդիսանալ (հիմքեր ունի կարծելու, որ նա կհանդիսանա) վարույթին ներգրավված անձ: Օրինակ՝ վարույթին որպես

մեղադրյալի օրինական ներկայացուցիչ ներգրավվելու է փորձագետի ամուսնու հետ ազգակցական մինչև 3-րդ աստիճանի կապի մեջ գտնվող անձը կամ փորձագետը և մեղադրյալը նշանադրված են, և հիմքեր կան ենթադրելու, որ օրինական կարգով կգրանցեն իրենց ամուսնությունը:

4) *Անձամբ նա կամ նրա ամուսինը կամ նրանց հետ ազգակցական՝ մինչև 3-րդ աստիճանի կապի մեջ գտնվող անձինք տնտեսական շահ ունեն՝ կապված վարույթի էության կամ կողմերից մեկի հետ: Քննարկվող հիմքով փորձագետին բացարկ հայտնելու կամ փորձագետի կողմից ինքնաբացարկ ներկայացնելու համար անհրաժեշտ է բացահայտել «տնտեսական շահ» հասկացության բովանդակությունը:*

Ըստ էության, «տնտեսական շահ» հասկացությունը ենթադրում է, որ վարույթի էությունից կամ վարույթի կողմերից մեկից կախված է փորձագետի կամ մեկնաբանվող հոդվածում նշված մյուս անձանց ֆինանսական շահը՝ նյութական վիճակի դրական փոփոխությունը ցանկացած ձևով, ներառյալ՝ ուղղակի նյութական օգուտ, եկամտի ավելացում, գույքի, գույքային իրավունքների ձեռքբերում և այլն:

5) *Առկա են այլ հանգամանքներ, որոնք կարող են ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ վարույթի հետ կապված նրա անկողմնակալության մեջ: Կողմնակալությունը սուբյեկտիվ հոգեբանական կատեգորիա է, ուստի այն առավել դժվար է բացահայտել: Այն կարող է ունենալ բազմաթիվ և բազմաբնույթ դրսևորումներ, այդ իսկ պատճառով դրանք բավարար որոշակիությամբ սահմանվել չեն կարող: Քննարկվող հիմքը ներառում է բոլոր այն հանգամանքները, որոնք կարող են*

ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ վարույթի հետ կապված փորձագետի անկողմնակալության մեջ, սակայն նախատեսված չեն Նախագծի 71-րդ հոդվածով: Օրինակ՝ գործող օրենսգրքի 97 հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի համաձայն՝ փորձագետը չի կարող մասնակցել քրեական գործով վարույթին, եթե անցկացրել է ստուգումներ կամ կատարել այլ ստուգողական գործողություններ, որոնց արդյունքները հիմք են ծառայել քրեական գործ հարուցելու համար: Հիշյալ նորմը Նախագծում ամրագրում չի ստացել, սակայն կարծում ենք, որ քննարկվող հիմքի ուժով փորձագետին բացարկելու հանգամանք է, քանզի կարող է ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ վարույթի հետ կապված նրա անկողմնակալության մեջ: Փորձագետի անկողմնակալությունն ապահովելու, ինչպես նաև նրա վրա ցանկացած տեսակի ճնշում բացառելու նպատակով Վ.Ե. Ֆեդորինն առաջարկում է քրեադատավարական օրենսդրության մեջ ամրագրել փորձագետի պարտականությունը փորձաքննության իրականացման ընթացքում վարույթի մասնակիցների հետ չմտնել որևէ տեսակի փոխհարաբերությունների մեջ:⁵ Մ. Վ. Գորսկին հակադարձում է այս կարծիքին՝ նշելով, որ վերջիններս միջև փոխհարաբերությունները կարող են ծագել նաև մինչև փորձաքննության իրականացումը և շարունակվել դրանից հետո, օրինակ, ի շահ կողմի եզրակացություն տալու համար մինչև փորձաքննություն սկսելը դրամական պարզև խոստանալը, և փորձաքննության իրականացումից հետո պարզև տրամադրելը, ուստի առաջարկում է վարույթի մասնակիցների և փորձագետի շփում իրականացնել միայն քննիչի կամ դատավորի վերահսկողու-

թյամբ:⁶

Ինչ վերաբերում է քննարկվող հոդվածում գործածվող «ողջամիտ կասկած» եզրույթին, ապա անդրադառնալով «ողջամիտ» հասկացության բովանդակության բացահայտմանը՝ պետք է նշել, որ այն նշանակում է առողջ դատողության վրա հիմնված⁷, ուստի «ողջամիտ կասկած» նշանակում է՝ կասկած, որը հիմնված է առողջ դատողության վրա, և իրականության հետ ունի շոշափելի եզրեր:

Օրենքով կամ դատական ակտով չի կարող լինել փորձագետ: Նախագծի 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը որպես փորձագետին բացարկ հայտնելու հիմք սահմանել է օրենքով փորձագետ չլինելու հանգամանքը: Ինչպես արդեն նշել ենք, փորձագետի նյութաիրավական կարգավիճակին առնչվող իրավանորմեր ՀՀ օրենսդրությունը չի սահմանում, ինչպես, օրինակ՝ փաստաբանի («Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք), դատական միստի քարտուղարի («Դատական ծառայության մասին» օրենք), դատախազի («Դատախազության մասին» օրենք) դեպքում, իսկ Նախագիծը բովանդակում է միայն փորձագետի դատավարական կարգավիճակի հիմքերը սահմանող իրավանորմեր:

Քննարկվող դեպքում, փորձագետի նյութաիրավական կարգավիճակը սահմանող օրենսդրական հիմքերի բացակայության պայմաններում «օրենք» հասկացության սահմաններում ներառվում է միայն քրեադատավարական օրենսդրությունը, մասնավորապես՝ Նախագծի 59-րդ հոդվածի ուժով փորձագետը վարույթի առարկայով չշահագրգռված այն անձն է, ով վարույթն իրականացնող մարմնի կամ վարույթի մասնավոր մասնակցի կողմից ներգրավվելով, հատուկ գիտելիքների կամ

Քրեական դատավարություն

հմտությունների օգտագործմամբ, օժանդակում է վարույթին... (Նախագծի 59-րդ հոդվածի 1-ին մաս), փորձագետը պետք է տիրապետի գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառի բավարար հատուկ գիտելիքների (Նախագծի 59 հոդվածի 3-րդ մաս): Տվյալ դեպքում օրենքի ուժով փորձագետ չի կարող լինել անձը, որը

- շահագրգռված է վարույթի առարկայով: Այս դեպքում անձը ենթակա է բացարկման Նախագծի 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կամ 4-րդ կետով նախատեսված հիմքով:

- չի տիրապետում գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառի բավարար հատուկ գիտելիքների: Այս դեպքում անձը ենթակա է բացարկման Նախագծի 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով նախատեսված հիմքով:

Հավելենք, որ անձի փորձագետ լինելու հանգամանքը հիմնավորվում է վերջինիս որակավորումը հավաստող փաստաթղթերով՝ բարձրագույն կամ այլ ուսումնական հաստատություն ավարտելու մասին դիպլոմով, փորձագիտական գործունեության զբաղվելու մասին վկայականով կամ տեղեկանքով և այլ փաստաթղթերով: Սույն հիմքով փորձագետին բացարկ հայտնելու հանգամանք է, օրինակ, վերջինիս կողմից փորձագետ չլինելու հանգամանքը, որպիսի փաստը կարող է հաստատվել կեղծ փաստաթղթեր ներկայացրած լինելով վարույթին ներգրավվելով: Միաժամանակ պետք է փաստել, որ անձը կարող է իբրև փորձագետ մասնակցել վարույթին միայն գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառի բավարար հատուկ գիտելիքների տիրապետումը և համապատասխան նեղ մաս-

նագիտացումը հավաստող փաստաթղթի առկայության պայմաններում: Օրինակ՝ Երևանի պետական համալսարանի հոգեբանության ֆակուլտետն ավարտելու և հոգեբանի մասնագիտացում ունենալու հանգամանքը հիմնավորող դիպլոմը չի կարող բավարար հիմք լինել դատահոգեբուժական փորձաքննություն կատարելուն անձին որպես փորձագետ ներգրավելու համար, քանի որ հոգեբանի մասնագիտացում ունենալը բավարար չէ դատահոգեբուժական փորձաքննություն կատարելու համար: Վերջինիս համար անհրաժեշտ է հոգեբույժի մասնագիտացում ունենալու հանգամանքը հավաստող փաստաթուղթ, որպիսին կարող է լինել, օրինակ, Երևանի պետական բժշկական համալսարանի հոգեբուժության ֆակուլտետն ավարտելու և հոգեբույժի մասնագիտացում ունենալու հանգամանքը հիմնավորող դիպլոմը:

Նախագծի 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ փորձագետը չի կարող մասնակցել վարույթին, եթե դատական ակտով չի կարող լինել փորձագետ: «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության առաջին ատյանի, վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանները կայացնում են որոշումներ, վճիռներ, դատավճիռներ (այսուհետ՝ դատական ակտեր)... Քննարկվող հիմքով փորձագետին բացարկ հայտնելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի դատական ակտն ուղղակիորեն նախատեսի անձի կողմից փորձագետի կարգավիճակի դադարեցում: Մասնավորապես՝ անձը դատական ուժով չի կարող լինել փորձագետ այն դեպքում, երբ օրինակ՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճ-

ռով նրա նկատմամբ նշանակվել է փորձագիտական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելու հետ կապված պատիժ:

Վարույթի հանրային կամ մասնավոր մասնակցի հետ գտնվում է ազգակցական կամ անձնական, ծառայողական կամ այլ կախվածության հարաբերությունների մեջ: Սույն հիմքով փորձագետին բացարկ հայտնելու համար նախևառաջ անհրաժեշտ է պարզաբանել վարույթի հանրային և մասնավոր մասնակիցների շրջանակը: Նախագծի 6 հոդվածի 12-րդ կետի համաձայն՝ վարույթի հանրային մասնակիցներն են դատախազը, քննիչը, քննչական մարմնի ղեկավարը, հետաքննության մարմնի պետը, հետաքննիչը, իսկ նույն հոդվածի 13-րդ կետի համաձայն՝ վարույթի մասնավոր մասնակիցներն են մեղադրյալը, նրա օրինական ներկայացուցիչը, պաշտպանը, տուժողը, գույքային պատասխանողը, տուժողի և գույքային պատասխանողի օրինական ներկայացուցիչը և լիազոր ներկայացուցիչը: Փորձագետը սույն հիմքով ենթակա է բացարկման, եթե վերոնշյալ անձանց հետ գտնվում է ազգակցական կամ անձնական, ծառայողական կամ այլ կախվածության հարաբերությունների մեջ:

Հոգեբանական գրականության մեջ կախվածությունը կամ ադիկցիան (անգլ. addiction – կախվածություն, հակվածություն) բնորոշվում է որպես սուբյեկտի գերարժևորած վերաբերմունքը օբյեկտի նկատմամբ, որի արդյունքում սուբյեկտը դառնում է օբյեկտից կախյալ, նվազում է նրա սոցիալական ակտիվությունը, ինքնավար կամքի դրսևորման հնարավորությունը:⁸

Ըստ Է.Բ. Ադայանի 1976թ. Արդի

հայերենի բացատրական բառարանի՝ «կախվածություն» նշանակում է՝ ինքնուրույնության, ազատության, անկախության բացակայության պայմաններում ուրիշի կամքին, իշխանության ենթարկված լինելը՝ կախում ունենալ:⁹

Խնդրո առարկա հիմքը մեկնաբանելիս՝ անհրաժեշտ է պարզաբանել «ազգակցական կապ» և «ազգակցական հարաբերություն» հասկացությունների բովանդակությունը: «Ազգակցական կապը» ՀՀ քր. դատ. օր-ի 6-րդ հոդվածով նախատեսված անձանց կենսաբանական կապն է, որը կարող է գուցորդված լինել կամ չլինել «ազգակցական հարաբերություններով», որոնք ենթադրում են տվյալ անձանց միջև մարդկային շփում: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը ՎԲ-251/06 գործով 2006 թվականի նոյեմբերի 24-ին կայացրած որոշմամբ նշել է. «...Ազգակցական հարաբերություններն առկա են միայն այն դեպքում, երբ ազգակցական կապը գուցորդվում է ազգակցական հարաբերություններով (մարդկային շփումներ, այդ կապը կարևորող դրսևորումներ և այլն)...»:

Անձնական կախվածության հարաբերությունները ներառում են ազգակցական բնույթ չկրող, սակայն վարույթի հանրային և մասնավոր մասնակիցների ու փորձագետի միջև գոյություն ունեցող անձնական կախվածության հարաբերությունները: Նման հարաբերությունները ներառում են ընկերական բնույթ կրող հարաբերությունները:

Անդրադառնալով ծառայողական կախվածության հարաբերություններին՝ հարկ է նշել, որ վերջիններս ենթադրում են մեկնաբանվող հոդվածով նախատեսված սուբյեկտների փորձագետի և վարույթի հանրային կամ մասնավոր անձանց միջև ծառայողա-

Քրեական դատավարություն

կան (աշխատանքային) հարաբերությունների առկայություն, ընդ որում, փորձագետը տվյալ հարաբերություններում գտնվում են վարույթի հանրային կամ մասնավոր անձանցից որոշակի ծառայողական կախվածության մեջ, որը կարող է դրսևորվել, օրինակ, ծառայողական ենթակայությամբ: Ծառայողական կախվածության տիպիկ օրինակ է վերադասի (գործատուի) և ենթակայի (աշխատողի) միջև առկա փոխհարաբերությունը՝ պայմանավորված վերադասի՝ աշխատանքից հեռացնելու, պաշտոնն իջեցնելու և այլ լիազորություններով:

Ինչ վերաբերում է «այլ կախվածության» հարաբերություններին, ապա դրանք ներառում են այն հարաբերությունները, որոնք չունեն ազգակցական, անձնական կամ ծառայողական կախվածության բնույթ, սակայն իրենց էությանը խոչընդոտում են փորձագետի կողմից իր դատավարական պարտականությունների պատշաճ կատարմանը, օրինակ՝ նյութական կախվածությունը: Նյութական կախվածություն կարող է ծագել այն պարագայում, երբ օրինակ, փորձագետը կամ նրա ընտանիքի անդամը գտնվում է քննիչի կամ մեղադրյալի խնամքի ներքո, կամ գույքային բնույթի այլ հարաբերությունների մեջ:

Առկա են նրա ձեռնհասությունը կամ անաչառությունը կասկածի տակ դնող հանգամանքներ: Փորձագետը վարույթին ներգրավվում է վարույթին օժանդակելու նպատակով Նախագծի 59-րդ հոդվածով ամրագրված գործողություններ իրականացնելու միջոցով, որի համար անհրաժեշտ են որոշակի մասնագիտական հմտություններ: Ինչպես նշում է Բ. Ա. Եֆրեմովը, փորձագետ ներգրավելիս, նախևառաջ, անհրաժեշտ է պարզել նրա մասնագիտա-

կան տվյալները, մասնավորապես՝ կրթության, մասնագիտացման, աշխատանքային գործունեության, զբաղեցրած պաշտոնի վերաբերյալ տվյալները:¹⁰ Այն դեպքում, երբ փորձագետի մասնագիտական հմտություններն ու կարողությունները, այսինքն՝ նրա ձեռնհասությունը, կասկածի տակ է դրվում, վերջինս ենթակա է բացարկման: Անդրադառնալով «ձեռնհասություն» եզրույթի բովանդակության բացահայտմանը՝ նշենք, որ այն նշանակում է՝ ձեռնհաս լինել, մի բան անելու ունակ, կարող, իրավասու, անհրաժեշտ իրավունքով, հեղինակությամբ օժտված: Մինչ քննարկվող փորձագետին վարույթ ներգրավելը վարույթն իրականացնող մարմնի պարտավոր է ստուգել տվյալ նրա ձեռնհասությունը, ինչը հավաստվում է համապատասխան փաստաթղթերով, որոնք կցվում են գործի նյութերին: Այդուհանդերձ, գործնականում չեն բացառվում դեպքեր, երբ փորձագետի ձեռնհասության կասկակցությամբ ողջամիտ կասկածներ ծագեն վարույթին ներգրավվելուց հետո, օրինակ՝ փորձագետը չունի տվյալ տեսակի փորձաքննություն իրականացնելու համար նեղ մասնագիտական համապատասխան հմտություններ: Վերջինս չի վերաբերում այն դեպքերին, երբ անհրաժեշտություն է ծագում պատասխանել լրացուցիչ հարցերի, որոնք կարող են տրվել միայն այլ տեսակի փորձաքննություն կատարելու արդյունքում, որպիսին չի ներառվում արդեն իսկ ներգրավված փորձագետի մասնագիտացման մեջ: Տվյալ պարագայում վարույթին ներգրավված փորձագետը բացարկման ենթակա չէ: Վերոգրյալի ուժով Նախագիծը սահմանում է «ձեռնհասության կանխավարկածի» սկզբունքը, որպիսի պայմաններում սույն հիմքով

փորձագետին բացարկ հայտնելիս բացարկ հայտնող սուբյեկտը պետք է հիմնավորի տվյալ մասնակցի նրա անձեռնհասության առկայությունը:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ անձեռնհասության հիմքով փորձագետին վարույթից ազատելը չի կարող դիտվել իբրև վարույթին նրա հետագա մասնակցությունը բացառող հանգամանք, այն դեպքում, եթե տվյալ անձն ունի բավարար ձեռնհասություն նույն վարույթի ընթացքում իրականացնել այլ տեսակի մասնագիտական գործառույթներ: Օրինակ՝ փորձագետը ներգրավվել է վարույթին՝ դատակենսաբանական փորձաքննություն իրականացնելու համար, սակայն վարույթի մասնավոր մասնակիցն անձեռնհասության հիմքով բացարկ է հայտնել վերջինիս, որը բավարարվել է: Հետագայում անհրաժեշտություն է ծագել նույն վարույթի շրջանակներում իրականացնել դատաձեռագրաբանական փորձաքննություն: Տվյալ դեպքում նախկինում դատակենսաբանական փորձաքննություն իրականացնելու անձեռնհասության հիմքով ներկայացված բացարկը հիմք չէ նույն փորձագետին վարույթին չներգրավելու կամ ներգրավելու դեպքում բացարկ հայտնելու համար, եթե, իհարկե, առկա չէ ողջամիտ կասկած վերջինիս կողմից դատաձեռագրաբանական փորձաքննությունը պատշաճ կերպով իրականացնելու անձեռնհասության մասին:

Ինչ վերաբերում է «անաչառություն» հասկացության բովանդակության բացահայտմանը, ապա այն նշանակում է՝ արդարամիտ, անկողմնակալ լինել, անաչառ վարքագիծ, վերաբերմունք ունենալ: Փորձագետի աչառությունը կարող է ունենալ տարաբնույթ դրսևորումներ, հետևաբար

գործնականում հնարավոր չէ դրանք սպառիչ կերպով նախատեսել, ուստի քննարկվող հիմքը ներառում է բոլոր այն հանգամանքները, որոնք կարող են ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ վարույթի հետ կապված նրա անաչառության մեջ, սակայն նախատեսված չեն մեկնաբանվող հողվածի 1-ին մասով:

Հարկ է նշել, որ Նախագծի 71-րդ հողվածի 2-րդ մասի ուժով որպես փորձագետ անձի նախկին մասնակցությունը նույն վարույթին որպես այդպիսին նրա հետագա մասնակցությունն ինքնին բացառող հանգամանք չէ: Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ փորձագետը, վարույթի ելքով չչահագրգռված անձ է, իրականացնում է վարույթին օժանդակող մասնագիտական գործառույթներ, որոնք չեն ուղեկցվում վարույթի շրջանակներում արձարծվող հարցերի շուրջ տվյալ անձանց կարծիքի կամ դիրքորոշման արտահայտմամբ՝ Նախագիծը վարույթին նրա նախկին մասնակցությունը չի դիտում իբրև նրա հետագա մասնակցությունը բացառող հանգամանք: Օրինակ՝ եթե փորձագետը ներգրավվել է վարույթին դատաբժշկական փորձաքննություն իրականացնելու համար, հետագայում նույն վարույթին կարող է ներգրավվել, օրինակ, դատահոգեբուժական փորձաքննություն իրականացնելու համար:

Անդրադառնալով փորձագետին բացարկ հայտնելու վարույթի մասնավոր մասնակիցների իրավունքի իրացման հիմնախնդիրներին՝ պետք է նշել, որ առկա է որոշակի օրենսդրական բաց, մասնավորապես՝ Նախագիծը նախատեսում է վարույթին փորձագետ ներգրավվելու երկու եղանակ (Նախագծի 263 հողված)։

Քրեական դատավարություն

1) փորձաքննությունը հանձնարարվում է կոնկրետ փորձագետին,

2) փորձաքննությունը հանձնարարվում է փորձագիտական կազմակերպությանը՝ նշելով համապատասխան փորձագետին կամ չնշելով, որի դեպքում կազմակերպության ղեկավարը փորձաքննության կատարումը հանձնում է կազմակերպության որևէ փորձագետին:

Միաժամանակ, Նախագծի 260 հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշման մեջ պետք է նշվեն փորձագիտական կազմակերպության անվանումը կամ այն անձի անունը և ազգանունը, որին հանձնարարվում է փորձաքննության կատարումը, ուստի այն դեպքում, երբ փորձաքննությունը հանձնարարվում է փորձագիտական կազմակերպությանը, և դեռևս հայտնի չէ, թե տվյալ կազմակերպության որ փորձագետին է այն հանձնարարվելու, վարույթի մասնավոր մասնակիցները, ծանոթանալով փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշմանը, օբյեկտիվորեն չեն կարող իրացնել փորձագետին բացարկ հայտնելու իրենց դատավարական իրավունքը: Հիշյալ պատճառաբանությամբ առաջարկում ենք Նախագծի 260 հոդվածի 2-րդ մասը լրացնել հետևյալ պարբերությամբ. «Փորձագիտական կազմակերպության ղեկավարի կողմից կազմակերպության փորձագետին փորձաքննության կատարումը հանձնարարելուց անմիջապես հետո փորձաքննության հիմնարկի ղեկավարն այդ մասին գրավոր տեղեկացնում է քննիչին՝ գրության մեջ նշելով փորձագետի անունը, ազգանունը և տվյալ փորձաքննության կատարման փորձագետի ձեռնահասությունը հիմնավորող փաստաթղթերը, որի մասին քն-

նիչը պատշաճ կարգով ծանուցում է վարույթի շահագրգիռ մասնակիցներին»:

Այսպիսով, ելնելով վերագրյալից՝ առաջարկում ենք **Նախագծի 59-րդ հոդվածը լրացնել 5-րդ պարբերությամբ հետևյալ խմբագրությամբ. «Սույն օրենսգրքի 71-րդ հոդվածով նախատեսված հանգամանքների առկայության դեպքում անձը չի կարող վարույթին ներգրավվել որպես փորձագետ»՝ նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Նախագծի 71-րդ հոդվածով նախատեսված հանգամանքների առկայության դեպքում, քննության արդյունավետության և վարույթի շահագրգիռ մասնակիցների շահերից ելնելով, նախընտրելի է, առհասարակ, անձին իբրև փորձագետ չներգրավվել՝ հաշվի առնելով, որ նրա մասնակցությունը բացառող հանգամանքներն արդեն իսկ առկա են:**

Նախագծի 71-րդ հոդվածի վերնագիրը շարադրել հետևյալ կերպ. «Վարույթին փորձագետի, թարգմանչի կամ դատական նիստի քարտուղարի մասնակցությունը բացառող հանգամանքները», նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ «բացարկելը» եզրույթի կիրառումը հոդվածի վերնագրում, տրամաբանորեն ենթադրում է փորձագետին բացարկ հայտնելու դատավարական կարգ սահմանող նորմերի ամրագրում, սակայն սույն հոդվածի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ վերջինս բովանդակում է փորձագետի, թարգմանչի և դատական նիստի քարտուղարի վարույթին մասնակցությունը բացառող հանգամանքներ:

Նախագծի 66-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը շարադրել հետևյալ կերպ. «Որպես մասնավոր անձ, իրեն հայտնի են այն փաստերը, որոնք քնն-

վում են վարույթի ընթացքում», նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Նախագծի 66-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետում ամրագրված «ականատես» եզրույթի ամրագրումը հոդվածում սահմանափակում է ականատես չլինելու, բայց վարույթի ընթացքում քննվող փաստերն անձին հայտնի լինելու պայմաններում որպես փորձագետ ներգրավված անձին բացարկ հայտնելու վարույթի մասնակիցների դատավարական իրավունքը:

Նախագծի 260-րդ հոդվածի 2-րդ մասը լրացնել հետևյալ պարբերությամբ. «Փորձագիտական կազմակերպության ղեկավարի կողմից կազմակերպության փորձագետին փորձաքննության կատարումը հանձնարարելուց անմիջապես հետո փորձաքննության հիմնարկի ղեկավարն այդ մասին գրավոր տեղեկացնում է

քննիչին՝ գրության մեջ նշելով փորձագետի անունը, ազգանունը և տվյալ փորձաքննության կատարման փորձագետի ձեռնահասությունը հիմնավորող փաստաթղթերը, որի մասին քննիչը պատշաճ կարգով ծանուցում է վարույթի շահագրգիռ մասնակիցներին», նկատի ունենալով այն հանգամանքը որ այն դեպքում, երբ փորձաքննությունը հանձնարարվում է փորձագիտական կազմակերպությանը, և դեռևս հայտնի չէ, թե տվյալ կազմակերպության որ փորձագետին է այն հանձնարարվելու, վարույթի մասնավոր մասնակիցները, ծանոթանալով փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշմանը, օբյեկտիվորեն չեն կարող իրացնել փորձագետին բացարկ հայտնելու իրենց դատավարական իրավունքը:

1. Կարծում ենք, «Փորձագիտական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումն այսօր անհրաժեշտություն է, քանի որ տվյալ օրենքը կկարգավորի փորձագետի նյութաիրավական կարգավիճակին առնչվող մի շարք խնդիրներ, ինչպես, օրինակ, դա կատարվեց ՌԴ-ում 31.05.2001թ. ընդունված «Ռուսաստանի Դաշնությունում պետական դատափորձագիտական գործունեության մասին» օրենքի ընդունմամբ:

2. **Աղայան Է.Բ.** Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երևան, 1976, հատոր 2, էջ 1093:

3. **Աղայան Է.Բ.** Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երևան, 1976, հատոր 1, էջ 687:

4. **Աղայան Է.Բ.** Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երևան, 1976, հատոր 1, էջ 15:

5. **Федорин В. Е.** Процессуальные гарантии объективности и беспристрастности профессиональных участников уголовного судопроизводства: дис. ...канд. Юрид. Наук. Воронеж, 2007, с. 169.

6. **Горский М.В.** Механизм правового регулирования отводов участников уголовного судопроизводства (процессуальное и криминалистическое исследование). М., Юрлитинформ. 2011., с. 98.

7. **Աղայան Է.Բ.** Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երևան, 1976, հատոր 2, էջ 1133:

8. **Запесоцкая И. В.** Метапсихологический уровень реализации состояния зависимости //Вестник МГГУ им. Шолохова: Серия «Педагогика и психология». 2012. N3(23), с. 92; **Никишина В. Б., Запесоцкая И. В.** Состояние зависимости: метапсихологический подход, Журнал «Клиническая и специальная психология», N2/2013.

9. **Աղայան Է.Բ.** Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երևան, 1976, հատոր 1, էջ 674:

10. **Ефремов И. А.** Производство судебной экспертизы: выбор эксперта и экспертной организации//Журнал российского права N7-2011,(64-68) с. 64.

Էմմա ԱՎԱԳՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական դատավարության և կիրառական իրավագիտության ամբիոնի ավագ լաբորանտ, ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության քննչական աշխատանքների կազմակերպման կատարելագործման բաժնի գլխավոր մասնագետ

**ՏՆԱՅԻՆ ԿԱԼԱՆՔԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՈՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՒՄ**

Հասարակական կյանքում տեղի ունեցող համակարգային վերափոխումները՝ սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, իրավական ոլորտներում անհրաժեշտաբար ենթադրում են իրենց նպատակներին համահունչ ներպետական քրեադատավարական նոր օրենսգրքի ընդունումը: Այսօր արդեն մշակվել և օրենսդիր մարմին է ներկայացվել ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծը (այսուհետ՝ Նախագիծ), որում հաշվի են առնվել ինչպես ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունները, պետության կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունները, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի, ՀՀ սահմանադրական և ՀՀ վճարելի դատարանների դատական պրակտիկան: Այս լույսի ներքո Նախագծում քրեադատավարական հարաբերություններին նոր կարգավորումներ են տրվել և առաջարկվել են լուծումներ պրակտիկայում առկա խնդիրների կապակցությամբ:

Տարիների ընթացքում տարբեր երկրներում կիրառված որոշ ինստիտուտների արդյունավետությունը և միջազգային փորձը հաշվի առնելով՝ Նախագծում ընդգրկվել են նոր ինստիտուտներ, որոնք մինչ այժմ մեր օրենսդրությանը խորթ էին:

Կատարվող բարեփոխումներն ուղղված են քրեական արդարադատության ոլորտում մարդկանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանը,

ինչպես նաև հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռության ապահովմանը:

Պետության ուշադրության կենտրոնում է մշտապես գտնվել մարդու իրավունքների և ազատությունների ճանաչումն ու պաշտպանությունը: Դեռևս 1215 թվականին Ազատությունների մեծ խարտիան (Magna Carta) ամրագրում էր մարդու ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը. «Ոչ մի ազատ մարդ չէր կարող ձերբակալվել կամ նրա իրավունքներն այլ կերպ սահմանափակվելին առանց պետրի (բարոնների) դատի»: Բազմաթիվ միջազգային փաստաթղթերում ևս ամրագրված է անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը, որոնց թվին են պատկանում Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը (հոդվածներ 3, 9), Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (հոդված 9), Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան (հոդված 5):

Այս իրավունքն իր ամրագրումն է ստացել նաև ներպետական օրենսդրության մեջ, հատկապես՝ ՀՀ Սահմանադրության (հոդված 16) և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում (հոդված 11):

Թեև անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը հռչակվում է Սահմանադրությամբ և միջազգային իրավա-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)
ԴԱՏԱԿԱՆ
Ի-շխանութիւն

Քրեական դատավարութուն

կան ակտերով, սակայն դա չի նշանակում, որ այն բացարձակ բնույթ է կրում: Յուրաքանչյուր իրավական համակարգում (հատկապես քրեական դատավարության ոլորտում) անխուսափելիորեն առաջանում են այնպիսի իրավիճակներ, երբ անհրաժեշտ է լինում անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը սահմանափակել: Սակայն, մեր կարծիքով, օրենսդրությամբ նախատեսված անձի ազատության իրավունքը սահմանափակելու հնարավորությունը չպետք է չարաշահել: Այս համատեքստում անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ պրակտիկան վկայում է հակառակը: Որպես փաստարկ կարող ենք ներկայացնել այն հանգամանքը, որ անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքն առավելագույնս սահմանափակող ամենախիստ խափանման միջոցի՝ կալանավորման կիրառումը, համատարած բնույթ է կրում: Եվ չնայած այն հանգամանքին, որ հիշյալ խափանման միջոցն արժանացել է մեծ քննադատության և դրա հետ կապված բավականին շատ խախտումներ են արձանագրվել, այնուամենայնիվ այն առավել հաճախ օգտագործվող խափանման միջոցն է այսօր: Այսպես, միայն 2014 թվականին ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան ներկայացվել է կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ 2331 միջնորդություն, որոնց 94,5% բավարարվել է: Վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ նախորդ տարիներում ևս առկա է նման ցուցանիշ:¹

Անշուշտ, այժմ կալանքը որպես հիմնական խափանման միջոց կիրառելու պրակտիկան պայմանավորված է նաև այլընտրանքային համարժեք խափանման միջոցների բացակայությամբ:

Այս առումով, Նախագծի մշակումն էական առաջադեմ քայլ է՝ ուղղված ՀՀ քրեադատավարական քաղաքականության մարդասիրացմանը, որն իր արտահայտությունն է գտել նաև խափանման միջոցների համակարգում: Մասնավորա-

պես՝ Նախագծով սահմանվել է մինչ այդ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությանն անհայտ խափանման միջոց՝ տնային կալանքը՝ որպես կալանավորման այլընտրանք:

Տնային կալանքն իր խստության աստիճանով Նախագծում ամրագրված խափանման միջոցների համակարգում գտնվում է կալանքի և վարչական հսկողության միջև: Վերջինիս՝ ՀՀ քրեական դատավարությունում օրենսդրական ամրագրման կարևորությունը պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով: Մի կողմից՝ տնային կալանքն էականորեն սահմանափակում է մեղադրյալի սահմանադրական իրավունքները, որի մասին վկայում է որոշակի արգելքների սահմանումը, ազատ տեղաշարժման իրավունքի սահմանափակումը, որն իր խստությամբ գիջում է միայն կալանավորմանը: Այս առումով վերջինս կարող է կիրառվել միայն այնպիսի դեպքերում, երբ ավելի մեղմ խափանման միջոցների կիրառումն անհնարին է կամ անբավարար մեղադրյալի անօրինական վարքագիծը կանխելու համար: Այս գաղափարը բխում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից բազմիցս արտահայտած իրավական դիրքորոշումից առ այն, որ անձին ազատությունից զրկելն արդարացված է միայն այն դեպքում, երբ պակաս խիստ միջոցառումներն անբավարար են համարվել անհատի կամ հասարակական շահը պաշտպանելու համար, որը և պահանջում է տվյալ անձի մեկուսացումը²: Մյուս կողմից՝ տնային կալանքը, ի տարբերություն կալանավորման ավելի մարդասիրական խափանման միջոց է, որը թույլ է տալիս անձին պահել ավելի մեղմ մեկուսացման պայմաններում և ավելի լիարժեք իրականացնել իր իրավունքները քրեական դատավարությունում:

Տնային կալանքի էության մասին լիարժեք պատկերացում կազմելու համար անհրաժեշտ է ձևակերպել տնային կալանքի որպես խափանման միջոցի հաս-

Քրեական դատավարություն

կացությունը, որն ամբողջությամբ կարտացոլի դրա բոլոր հատկանիշները: Իրավաբանական գրականության մեջ այս խափանման միջոցը տարբեր կերպ է բնորոշվել: Այսպես, Վ. Ի. Գալը տնային կալանք ասելով հասկանում էր տնից դուրս չգալու հրաման: Սակայն, ակնհայտ է, որ այս հասկացությունը չի արտացոլում սահմանափակումների էությունը և դրան պատասկները: Օ. Ի. Յոկոլովան գտնում է, որ տնային կալանքը խափանման միջոց է, որն արտահայտվում է մեղադրյալի ազատ տեղաշարժման իրավունքի սահմանափակմամբ և այլ անձանց հետ շփում և բանակցություններ ունենալու արգելքով: Առավել ընդգրկուն և ամբողջական է թվում տնային կալանքի հասկացության մասին Յու. Գ. Օվչինիկովի կողմից արված առաջարկությունը: Ըստ որի՝ տնային կալանքը դատավարական հարկադրանքի միջոց է, որը նշանակվում է մեղադրյալի, բացառիկ դեպքերում՝ կասկածյալի նկատմամբ դատարանի որոշմամբ, այնպիսի հանցագործությունների կապակցությամբ, որի համար քրեական օրենսգրքով նախատեսված պատիժը գերազանցում է երկու տարին և ուղեկցվում է վերջինիս իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակմամբ և արգելքով՝:

Այնուամենայնիվ, այս բնորոշումը համապատասխանում է ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքով՝ տնային կալանքի իրավակարգավորմանը: Նշենք, որ Նախագծով բացակայում է պարտադիր պայման այն մասին, որ տնային կալանքը կարող է կիրառվել միայն այնպիսի հանցագործությունների դեպքում, որի համար քրեական օրենսգրքով նախատեսված պատիժը գերազանցում է երկու տարին: Բացի այդ, Նախագծի իրավակարգավորման համաձայն՝ խափանման միջոցները կարող են կիրառվել միայն մեղադրյալի նկատմամբ:

Ուստի, ի մի բերելով վերոնշյալը, կարող ենք ձևակերպել տնային կալանքի հասկացությունը. *այն բնորոշելով որպես*

դատավարական հարկադրանքի միջոց, որը նշանակվում է մեղադրյալի նկատմամբ դատարանի որոշմամբ, ուղեկցվում է վերջինիս անձնական ազատության էական սահմանափակմամբ (պահպանելով բնակարանում բնակվելու իրավունքը) և որի ընթացքում կարող է սահմանվել որոշակի անձանց հետ շփվելու, նրանց իր բնակարանում հյուրընկալելու, նամակագրություն ստանալու կամ փոխանցելու, կապի ցանկացած միջոցներով բանակցություններ վարելու արգելք:

Այսպիսով, տնային կալանքի կիրառման նպատակն է մեղադրյալի պատշաճ վարքագիծն ապահովելը, նրան թողնելով մեկուսացման համեմատաբար մեղմ պայմաններում, այսինքն՝ պահպանելով սեփական բնակարանում բնակվելու իրավունքը՝ նրա նկատմամբ կիրառելով որոշակի արգելքներ:

Նախագծի 123-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ տնային կալանքը մեղադրյալի ազատության այնպիսի սահմանափակում է, որի ընթացքում նա պարտավոր է չլքել դատարանի որոշման մեջ նշված բնակության վայրը:

Դատարանի որոշմամբ մեղադրյալին կարող է արգելվել նաև՝

- ունենալ հեռախոսային հաղորդակցություն, ուղարկել կամ ստանալ նամակագրություն, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումներ, օգտվել կապի այլ միջոցներից,

- շփում ունենալ որոշակի անձանց հետ կամ իր բնակության վայրում հյուրընկալել այլ անձանց (123-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Հոդվածի բովանդակությունից ակնհայտ է դառնում, որ նշված արգելքները սպառնիչ բնույթ ունեն և դատարանի կողմից անձի նկատմամբ չեն կարող սահմանվել այլ սահմանափակումներ, քան հոդվածում նշվածները: Իհարկե, դատարանը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում կարող է որոշել կիրառել դրանցից որևէ մեկը կամ մի քանիսը, կամ դրանք ընդհան-

րապես չկիրառել: Այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ նշված սահմանափակումները ոչ մի դեպքում չեն կարող խոչընդոտել անձի կողմից իր դատավարական իրավունքների իրականացմանը (օրինակ՝ անարգել տեսակցելու պաշտպանի հետ, ծանոթանալու քրեական գործի նյութերին, դատական նիստերին ներկա գտնվելու և այլն):

Նախագծի 123-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ տնային կալանք կիրառելու մասին դատարանի որոշման մեջ նշվում են այն կոնկրետ սահմանափակումները, որոնք տարածվում են մեղադրյալի նկատմամբ, ինչպես նաև իրավասու այն մարմինը, որին հանձնարարվում է այդ սահմանափակումների պահպանման նկատմամբ վերահսկողությունը:

Այս հարցի հետ կապված, կարծում ենք, անհրաժեշտություն կա Նախագծով հատկորեն սահմանել, թե կոնկրետ որ մարմինների իրավասության ներքո պետք է գտնվի տնային կալանքի կիրառման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու իրավասությունը, քանի որ իրավասու մարմին հասկացությունը խիստ անորոշ է, և նման կարգավորումը կարող է խոչընդոտել նշված խափանման միջոցի արդյունավետ կիրառությանը: Այսօր արդեն հանրության դատին է ներկայացվել «պրոբացիայի և պրոբացիոն ծառայության մասին» օրենքի նախագիծը, որով նախատեսվել է, որ տնային կալանք խափանման միջոցի նկատմամբ վերահսկողություն պետք է իրականացվի պրոբացիոն ծառայության կողմից: Այս առումով հատկանշական կլիներ, որ Նախագիծն այն նույնպես նախատեսեր:

Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ մեղադրյալի վարքագծի նկատմամբ հսկողությունը դատարանի որոշմամբ կարող է իրականացվել հատուկ էլեկտրոնային միջոցներով: Մեղադրյալը պարտավոր է իր վրա մշտապես կրել նշված էլեկտրոնային հսկողության միջոցները, դրանք պահել սարքին վիճակում, ինչպես նաև արձա-

գանքել իրավասու մարմնի հսկողության ազդանշաններին:

Նշված էլեկտրոնային հսկողության միջոցներն ուղղված են տնային կալանքի կիրառման նկատմամբ վերահսկողությունը հեշտացնելուն, և աշխարհի շուրջ 30 երկրներում նման միջոցների օգտագործման պրակտիկան տարիներ շարունակ իրեն արդարացրել է: ԱՄՆ-ում, Մեծ Բրիտանիայում և Իսրայելում տնային կալանքի տակ գտնվող անձինք կրում են հատուկ թևոցներ, որոնք ազդանշան են ուղարկում ոստիկանություն, եթե վերջիններս շատ են հեռանում իրենց բնակության վայրից: Շվեդիայում, նշված անձանց վերահսկում են ձայնային նույնականացման միջոցով: Դրա էությունն այն է, որ որոշակի ժամի անձի բնակարանում հեռախոսազանգ է հնչում, որին նա պարտավոր է պատասխանել՝ անվանելով թվային կոդը, որով համակարգիչը նույնականացնում է անձին:⁴

Քննարկման ենթակա հաջորդ հարցն այն է, թե ում նկատմամբ կարող է նշանակվել տնային կալանքը՝ որպես խափանման միջոց: Վ. Վ. Կլիմովի կարծիքով տնային կալանքի կիրառումն անմիջականորեն կախված է մեղադրյալի (կասկածյալի) անձը բնութագրող հանգամանքներից և պետք է կիրառվի որպես կալանավորման այլընտրանք՝ ծեղերի, հաշմանդամների կամ այն անձանց նկատմամբ, ում առողջական վիճակն անհնարին կամ աննպատակահարմար է դարձնում կալանքի կիրառումը, միայնակ մայրերի կամ բազմազավակ ծնողների, իրենց խնամքի տակ հիվանդ ընտանիքի անդամներ ունեցող անձանց, հղի կամ նորածին երեխաներ ունեցող կանանց նկատմամբ:⁵ Այդուհանդերձ, մասամբ կիսելով այս կարծիքը, նշենք, որ Նախագծի 116-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ խափանման միջոցի տեսակն ընտրելիս հաշվի են առնվում մեղադրյալի պատշաճ վարքագիծն ապահովող և դրան խոչընդոտող բոլոր հնարավոր հանգամանքները: Իհարկե, պետք է հաշ-

Քրեական դատավարություն

վի առնել նաև մեղադրյալի անձը բնութագրող հատկանիշները, սակայն չպետք է սահմանափակվել միայն վերը նշված խմբերին պատկանող անձանց շրջանակով: Չի բացառվում, որ դատարանը, հաշվի առնելով գործի այլ հանգամանքները նպատակահարմար գտնի, որ անձի (վերը նշված խմբերին չպատկանող) պատշաճ վարքագիծը ապահովելը հնարավոր է հենց տնային կալանքի կիրառմամբ (այսինքն՝ ավելի մեղմ մեկուսացման պայմաններում, քան կալանքի դեպքում է):

Կարծում ենք, այս հարցով Նախագծի կարգավորումը լիովին արդարացված է: Յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում տնային կալանքի կիրառության հարցի լուծումը պետք է տրվի դատարանին, և անհրաժեշտ է հաշվի առնել ոչ թե անձի այս կամ այն խմբին պատկանելու հանգամանքը, այլ այն, թե տվյալ դեպքում որքանով է նպատակահարմար տվյալ խափանման միջոցի կիրառումը և որքանով այն կարող է ապահովել անձի պատշաճ վարքագիծը՝ հաշվի առնելով դրա համար նշանակություն ունեցող բոլոր հանգամանքները (այդ թվում՝ անձը բնութագրող հատկանիշները):

Մեր կարծիքով, Նախագծում օգտագործվող «բնակության վայր» հասկացությունը ևս պետք է պարզաբանվի, քանի որ անհասկանալի է հեղինակները արդյոք «բնակության վայր» հասկացության ներքո նկատի են ունեցել ինչպես մշտական, այնպես էլ ժամանակավոր բնակության վայր տերմինները: Չպետք է մոռանալ, որ ժամանակավոր բնակության վայր է համարվում այն վայրը, որտեղ անձը բնակվում է ժամանակավորապես, այդպիսիք կարող են համարվել հյուրանոցը, առողջարանը, հանգստյան տունը, պանսիոնատը, հիվանդանոցը, զբոսաշրջության հանգրվանը, ինչպես նաև սեփականության, վարձակալության, ենթավարձակալության իրավունքով նրան չպատկանող բնակելի տարածությունը:⁶ Եվ այս դեպքում հարց է առաջանում՝ հնարավոր է

արդյոք այս վայրերում տնային կալանք խափանման միջոց սահմանել:

Անհրաժեշտ ենք համարում նաև ներկայացնել այն իրավիճակը, որ մեր հասարակությունում ոչ բոլոր քաղաքացիներն են, որ ապրում են միայնակ կամ ունեն սեփական բնակարան, հետևաբար, մեր կարծիքով, այն դեպքում, երբ մեղադրյալն ապրում է այլ անձանց հետ մեկտեղ (նույնիսկ, եթե նրանք մեղադրյալի ընտանիքի անդամներն են) պետք է ստանալ նաև նրանց գրավոր համաձայնությունն այն մասին որ վերջիններս դեմ չեն իրենց բնակարանում մնան հսկողական սարքեր տեղադրելուն: Այլապես կնշանակի, որ տնային կալանք նախատեսվել է ամբողջ ընտանիքի համար: Նախագծում այս դրույթը չնախատեսելը մեր կարծիքով էական բացթողում է:

Նախագծի 123-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ տնային կալանքի կիրառման կարգի, ժամկետների և բողոքարկման վրա տարածվում են կալանքի համար սույն օրենսգրքով սահմանված դրույթները: Այս դրույթով Նախագիծը կիրառման հիմքերի և պայմանների առումով իրավացիորեն նույնացնում է կալանքն ու տնային կալանքը:⁷ Նշված մոտեցումն ամբողջապես համահունչ է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշմանը:⁸

Քանի որ տնային կալանքը գուցորդվում է անձի մի շարք սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները, այդ թվում՝ ազատության իրավունքը սահմանափակելով՝ Նախագծում որպես անձի իրավունքների ապահովման երաշխիք է նախատեսված տնային կալանքի կիրառման նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտը: Մասնավորապես՝ 291-րդ հոդվածում ամրագրված է, որ կալանքը, ինչպես նաև տնային կալանքը և վարչական հսկողությունը կարող են կիրառվել բացառապես իրավասու դատարանի որոշմամբ՝ սույն օրենսգրքով սահմանված պատշաճ իրավական ընթացա-

կարգի շրջանակներում:

Տնային կալանքի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը տարածվում է՝

- տնային կալանքը՝ որպես խափանման միջոց, ընտրելու օրինականության ու հիմնավորվածության վրա,

- այն որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ դրա ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ միջնորդությունների քննության կարգի վրա,

- տնային կալանքի վերաբերյալ որոշումների վերանայման կարգի վրա:

Տնային կալանքի նկատմամբ դատական վերահսկողության առաջին ձևը վերահսկողությունն է դրա կիրառման օրինականության և հիմնավորվածության նկատմամբ:

Խափանման միջոցի (այդ թվում՝ տնային կալանքի) օրինականությունն ասելով՝ պետք է հասկանալ քրեադատավարական օրենսդրության բոլոր այն նորմերի պահպանումը, որոնք կանոնակարգում են նշված խափանման միջոցի կիրառման և դրա գործողության ժամկետի երկարացման կարգը: Իսկ ինչ վերաբերում է վերջինիս հիմնավորվածությանը, ապա դրա էությունը ներկայացված նյութերում այնպիսի տվյալների ամբողջությունն է, որը հաստատում է այն որպես խափանման միջոց կիրառելու և դրա ժամկետը երկարացնելու անհրաժեշտությունը:⁹

Այս առումով, խիստ կարևոր նշանակություն ունի խափանման միջոցների, այդ թվում՝ տնային կալանքի հիմքերի և պայմանների օրենսդրական ամրագրումը՝ որպես վերջինիս օրինականությունն ու հիմնավորվածությունն ապահովող երաշխիք: Ճիշտ է, Նախագծում ուղղակիորեն նման վերտառությամբ առանձին հոդված նախատեսված չէ, սակայն այլ հոդվածների վերլուծությունից դա ենթադրվում է: Այսպես, կարելի է առանձնացնել տնային կալանքի կիրառման հետևյալ պայմանները.

ա) հարուցված քրեական գործի առկայությունը,

բ) անձի որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում կայացնելը և նրան օրենքով սահմանված կարգով մեղադրանք առաջադրելը,

գ) միջնորդության հիմնավորվածությունը հաստատող անհրաժեշտ նյութեր ներկայացնելը (Նախագիծ հոդված 292, մաս 3):

Ի վերջո, տնային կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու **հիմնական պայմանը** հիմնավոր կասկածի առկայությունն է այն մասին, որ մեղադրյալը կատարել է իրեն վերագրվող հանցանքը (Նախագծի 116-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Այս առումով անհրաժեշտ է նշել, որ Նախագծում նախատեսված այս դրույթը բխում է ինչպես Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» ենթակետից, այնպես էլ Եվրոպական դատարանի¹⁰ և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մի շարք որոշումներից¹¹, որոնցում նրանք անդրադարձ են կատարել «հիմնավոր կասկած» հասկացությանը: Եվրոպական դատարանը Ֆոքսը, Քեմմիբերը և Հարտլինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով վճռում արձանագրել է, որ հիմնավոր կասկածը ենթադրում է այնպիսի փաստերի կամ տեղեկատվության առկայություն, որոնք անկողմնակալ դիտորդին կհամոզեն, որ տվյալ անձը հնարավոր է հանցանք գործած լինի:¹²

Կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ օրենքով նախատեսված խափանման միջոցներից որևէ մեկի, այդ թվում՝ կալանավորման կիրառումը հնարավոր է միայն բավարար հիմքերի առկայության դեպքում, երբ ենթադրվում է, որ առանց դրա հնարավոր չի լինի կանխել կասկածյալի կամ մեղադրյալի ոչ իրավաչափ վարքագիծը և ապահովել քրեական դատավարության խնդիրների իրականացումը:

Նախագծի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ խափանման միջոցը կարող է կիրառվել, եթե դա անհրաժեշտ է՝

- մեղադրյալի փախուստը կանխելու

Քրեական դատավարություն

համար,

- մեղադրյալի կողմից հանցանք կատարելը կանխելու համար,

- մեղադրյալի կողմից իր վրա օրենքով կամ դատարանի որոշմամբ դրված պարտականությունների կատարումն ապահովելու համար:

Հիմքերի հետ կապված՝ նշենք, որ Նախագծի բնութագրական առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ Եվրոպական դատարանի, ինչպես նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային պրակտիկայի (օրինակ՝ Ասլան Ավետիսյանի վերաբերյալ որոշման¹³) հիման վրա իրականացվել է խափանման միջոց ընտրելու և դրա ժամկետի երկարացման հիմքերի և պայմանների տարանջատում: Մասնավորապես՝ Նախագծի համաձայն՝ կալանքի (ինչպես նաև տնային կալանքի) ժամկետը երկարացնելիս դատարանի առջև անհրաժեշտ է հիմնավորել նաև վարույթն իրականացնող մարմնի պատշաճ ջանասիրությունը (due diligence), ինչպես նաև տվյալ մեղադրյալի նկատմամբ քրեական հետապնդումը շարունակելու անհրաժեշտությունը (Նախագիծի 118-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Խափանման միջոցների, այդ թվում՝ տնային կալանքի կիրառման դատավարական կարգը նախատեսված է Նախագծի 38-րդ գլխում (Խափանման միջոցների կիրառման դատական երաշխիքները), որտեղ բավականին մանրամասն կարգավորման է ենթարկվել դատարանում՝ խափանման միջոցների վերաբերյալ միջնորդությունների քննության կարգը:

Ինչ վերաբերում է տնային կալանքի վերաբերյալ դատական որոշումների վերանայման իրավունքին, ապա տնային կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ չընտրելու վերաբերյալ դատական որոշումների վերանայման ինստիտուտը բխում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի բովանդակությունից, ըստ որի՝ յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ

կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է:

Բնականաբար, այս իրավունքը տարածվում է նաև տնային կալանքի վրա: Նախագծով խափանման միջոցների վերանայման դատավարական կարգը նախատեսված է վերջինիս 49-րդ գլխում (Հատուկ վերանայումը): Քանի որ նշված գլխում խափանման միջոցների վերանայման ժամկետները, կարգը և վերանայման արդյունքում ընդունվող որոշումներին ներկայացվող պահանջները բավականին մանրամասն և արդյունավետ կարգավորման են ենթարկվել, ուստի սույն աշխատանքում դրանց առանձին անդրադարձ չի կատարվի:

Տնային կալանքը՝ որպես խափանման միջոց, նախատեսված է եվրոպական բազմաթիվ երկրների քրեական դատավարության օրենսգրքերով:¹⁴ Որոշակի տարբերություններով հանդերձ՝ ընդհանուր առմամբ բոլոր երկրներում էլ տնային կալանքի բովանդակությունն անձի պատշաճ վարքագիծն ապահովելու նպատակով որոշակի շինության (բնակարան, առանձնատուն) սահմաններում վերջինիս ազատության սահմանափակումն է: Միևնույն ժամանակ, ապահովելու համար տվյալ խափանման միջոցի կիրառմամբ հետապնդվող նպատակի իրագործումը՝ օրենսդրությամբ կարող են սահմանվել խափանման այս միջոցի բաղկացուցիչ համարվող այլ սահմանափակումներ ևս: Դրանք առավելապես վերաբերում են տնային կալանքի ենթարկված անձի՝ արտաքին աշխարհի հետ հաղորդակցվելու սահմանափակմանը:¹⁵

Այսպիսով, թեև Նախագծում բազմաթիվ առաջադիմական դիրքորոշումներ են առաջարկվել խափանման միջոցների, այդ թվում՝ տնային կալանքի վերաբերյալ,

սակայն դրանում տնային կալանքի հետ կապված մի շարք հարցեր ամբողջությամբ չեն կարգավորվել, մասնավորապես՝ տնային կալանքի հասկացությունը, տնային կալանքի կիրառման նկատմամբ հսկողության կամ վերահսկողության ընթացակարգը, իրավասու մարմինը, ում պետք է վերապահված լինի այն իրականացնելը, նրանց իրավունքներն ու պարտականությունները, ինչպես նաև այն անձի իրավունքներն ու պարտականությունները, որոնց նկատմամբ կիրառվում է նշված խափանման միջոցը, երրորդ անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները, ում իրավունքներն ու օրինական շահերը կարող են շոշափվել մեղադրյալի նկատմամբ նշված խափանման միջոցը կիրառելիս, մեղադրյալի կողմից խախտումներ թույլ տրվելու դեպքում նրա նկատմամբ կիրառվող ներգործության մի-

ջոցները և այլն:

Այսպիսով, անձի անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը ՀՀ Սահմանադրությամբ և միջազգային մի շարք փաստաթղթերով ամրագրված հիմնարար իրավունք է, որի ապահովումը համարվում է քրեական դատավարության կարևորագույն խնդիրներից մեկը: Քրեադատավարական օրենսդրության հիմնական ուղղություններից մեկն էլ պետք է լինի արդյունավետ երաշխիքների ստեղծումը՝ վերջինիս կամայական և անօրինական սահմանափակումները բացառելու նպատակով, որը պետք է իրականացվի նաև այդ իրավունքը սահմանափակող խափանման միջոցների, այդ թվում՝ տնային կալանքի, օրենսդրական արդյունավետ կարգավորմամբ և դրանց ճիշտ կիրառմամբ:

1. 2014 թվականին կիրառված ազատությունից զրկելու հետ կապված խափանման միջոցների վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներ: http://www.court.am/?l=lo&id=11&item_id=3380:
2. Witold Litwa v. Poland Judgment of 4 April 2000.
3. **Обвинников Ю. Г.** Домашний арест как мера пресечения в уголовном процессе / Ю. Г. Обвинников. Автореф. дис./ М., 2006, с. 9-10.
4. **Светочев В. А.** Проблема реализации домашнего ареста в уголовном судопроизводстве России. Вестник Калинин. юрид. инст. МВД России. N1(17) 2009, с. 29.
5. **Климов В. В.** Законность и обоснованность применения домашнего ареста в уголовном судопроизводстве России./Автореферат дис./ М., 2011, с. 22.
6. ՀՀ կառավարության թիվ N 821 որոշում՝ ընդունված 25 դեկտեմբերի 1998թ.:
7. **Մերձոյան Գ.** Խափանման միջոցների կիրառման առանձնահատկությունները ըստ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի (Պետ. և իրավ.) 1/59/ 2013թ., էջ 59:
8. NC v. Italy Judgment of 18 December 2002, Nikolova v. Bulgaria Judgment of 25 March 1999, Darvas v. Hungary, Judgment of 11 January

2011.
9. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Ընդհանուր մաս: Երևանի համալս. հրատ.: -Եր. 2006 թ., էջ 367:
10. Labita v. Italy Judgment of 6 April 2000, Mamedova v. Russia Judgment of 1 June 2006 , Rudnichenko v. Ukraine Judgment of 11 July 2013.
11. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Վ. Գևորգյանի գործով 2011թ. փետրվարի 24-ին կայացրած թիվ ԵԿԳ/0678/06/10 որոշում և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Հ. Խաչատրյանի գործով 2011թ. դեկտեմբերի 22-ին կայացրած թիվ ՏԳԶ/0009/06/11 որոշում:
12. Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom Judgment of 30 August 1990.
13. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ասլան Ավետիսյանի գործով 2008 թվականի հոկտեմբերի 31-ի կայացրած թիվ ԱՎԳ/0022/06/08 որոշումը:
14. Մլովենիայի քրեական դատավարության ակտ (հոդված 199), Բոսնիա և Հերցեգովինայի քրեական դատավարության օրենսգիրք (հոդված 126), Մակեդոնիայի քրեական դատավարության օրենսգիրք (հոդված 182), Ալբանիայի քրեական դատ. օր. (հոդված 237), ՌԳ՝ քրեական դատ. օրենսգիրք (հոդված 107):
15. **Մերձոյան Գ.**, նշված աշխատ., էջ 61:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈՍԵՍՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (196 - 196)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՊՐՈԲԱՅԻՈՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԳՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇԱԿԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

ՀՀ Նախագահի 2012թ. հունիսի 30-ի «Հայաստանի Հանրապետության իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագիրը և ծրագրից բխող միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին» թիվ ՆԿ-96-Ա կարգադրությամբ¹ հաստատված միջոցառումների ցանկի քրեական արդարադատության և քրեական պատիժների համակարգի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներում առաջնայնություններից են քրեակատարողական համակարգի բարեփոխումները, որտեղ ամրագրված է նաև ՀՀ արդարադատության նախարարության ենթակայությամբ գործող պրոբացիայի պետական ծառայության ստեղծման անհրաժեշտությունը: Դրա հիման վրա ՀՀ արդարադատության նախարարության կողմից 2014թ. փետրվարին ներկայացվեց **Հայաստանի Հանրապետությունում պրոբացիայի ծառայության ներդրման վերաբերյալ հայեցակարգ**:²

Հայաստանի Հանրապետությունում ներկայումս գոյություն չունի պրոբացիայի առանձին ծառայություն, սակայն վերջինիս բնորոշ մի շարք գործառույթներ իրականացնում են ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական վարչության այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժինը և սոցիալական, հոգեբանական ու իրավական աշխատանքներ իրականացնող ստորաբաժանումները՝ քրեակատարողական հիմնարկներում: Քրեակատարողական վար-

չության այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժինն ապահովում է ՀՀ քրեական օրենսգրքով սահմանված ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատիժների կատարումը: ՀՀ կառավարության 2006թ. հոկտեմբերի 26-ի «ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական վարչության այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի տարածքային մարմինների գործունեության կարգը հաստատելու մասին» թիվ 1561-Ն որոշմամբ³ բաժնի առջև դրվեցին նաև հետևյալ խնդիրները՝ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հետևանքով փորձաշրջանի մեջ գտնվող դատապարտյալների, պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատված անձանց, պատժի կրման հետաձգմամբ հղի կանանց կամ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող անձանց նկատմամբ վերահսկողությունը:⁴ Սակայն այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի աշխատանքում առկա են նաև մի շարք խնդիրներ: Այսպես՝ այլընտրանքային պատիժների կատարման ստորաբաժանումների ստեղծման օրվանից՝ սոցիալական աշխատողի և հոգեբանի հաստիքներ առհասարակ չեն նախատեսվել և այսօր էլ գոյություն չունեն: Մյուս խնդիրը, որը նկատվում է այս ստորաբաժանումներում, սոցիալական ծառայությունների հետ առկա համագործակցության ցածր աստիճանն է, հատկապես՝ զբաղվածության ծառայությունների հետ: Կան մի շարք իրավական, կազմակերպչական ու մաս-

ՆԵՊԵՏԵՄԲԵՐ – ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Ի-շխանություն
94

նագիտական ռեսուրսների բարելավման խնդիրներ, որոնց լուծումն այսօր խիստ հրատապ է դարձել: Այս առումով, միջազգային պրակտիկան վկայում է, որվերը նշված այլընտրանքային պատիժների կատարման, պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատման, պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու, դատապարտյալների հետ պատժի հիմնական նպատակներից մեկի՝ անձի ուղղմանը նպաստող աշխատանքների կատարումը և վերջիններիս հետ կապված այլ գործառույթները լավագույնս իրականացվում են պրոբացիայի ծառայությունների կողմից:

Հայաստանում պրոբացիայի ծառայության ստեղծումը և զարգացումը հիմնավորվում է առնվազն հետևյալ հանգամանքներով. պրոբացիայի ծառայության ստեղծումը բխում է քրեական արդարադատության ոլորտում եվրոպական երկրների որդեգրած քաղաքականությունից: Մասնավորապես՝ մարդու իրավունքների և ազատությունների առաջնայնությունը, դրանց պաշտպանությունը, այն հիմնարար արժեքներն են, որոնք երաշխավորվում են պետության կողմից, և պետական հարկադրանքի բոլոր միջոցները, այդ թվում՝ պատիժը, պիտի հիմնված լինեն այդ արժեքների վրա: Պետական հարկադրանքի և վերահսկողության գործառույթներ ունեցող ոլորտում առավել ցայտուն և նկատելի է, թե որքանով է Հայաստանը պատրաստ իրականացնել այն բարեփոխումները, ստեղծել այն օրենսդրական, իրավական դաշտը, որի վերաբերյալ ստանձնել է համապատասխան պարտավորություններ: Պրոբացիայի ծառայության ստեղծումը հիմնավորվում է նաև Հայաստանի Հանրապետության դատական պրակտիկայով: Նախ՝ քրեական գործերի միջդատական քննության փուլում մեղադրյալի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կիրառվում է մեծամասամբ կալանավորումը: Բացի այդ, 2010թ. ընթացքում դատարանների կողմից քնն-

ված քրեական գործերով 20 տոկոս դեպքերում է, որ ազատագրված ձևով նշանակված պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվել, ցածր է նաև ազատագրված հետ չկապված պատիժների նշանակման տոկոսը. ուսումնասիրված 2446 ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակված պատիժները՝ ազատագրվումը՝ որպես պատժատեսակ, կիրառվել է 1792 (73.3%) ամբաստանյալի նկատմամբ: Այս պատժատեսակով պատժաչափի միջին տևողությունը կազմել է 38.3 ամիս: Դատարանի կողմից պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվել ամբաստանյալների ընդհանուր թվի 20.7%-ի նկատմամբ: Նման պայմաններում պրոբացիայի ծառայության ներդրումը կնպաստի ինչպես դատարանների կողմից ազատությունից զրկելու հետ կապված պատիժների անհարկի նշանակման, այնպես էլ մեղադրյալների նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու դեպքերի նվազմանը: Եթե խնդիրը նաև տնտեսական հիմնավորման տեսանկյունից դիտարկվի, ապա Հայաստանը, որպես սահմանափակ ռեսուրսներ, այդ թվում՝ բնակչություն ունեցող երկիր, չի կարող իր վրա վերցնել պատժի այնպիսի անարդյունավետ տեսակ, ինչպիսին ազատագրվում է և կիրառի հանցագործությունների 90 տոկոսից ավելիի նկատմամբ: Այսպես, 2012թ. հոկտեմբերի 1-ի դրությամբ ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական հիմնարկներում պատիժը կրող դատապարտյալների ընդհանուր՝ 3555 թվաքանակը ըստ հանցագործության ծանրության աստիճանի կազմել է՝ 1) մոտ 950 դատապարտյալ կատարել է առանձնապես ծանր հանցագործություն, 2) մոտ 1650 դատապարտյալ կատարել է ծանր հանցագործություն, 3) մոտ 850 դատապարտյալ կատարել է միջին ծանրության հանցագործություն, 4) մոտ 100 դատապարտյալ կատարել է ոչ մեծ ծանրության հանցագործություն: Մտավոր նույն տոկոսային համեմատա-

Քրեական դատավարություն

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (196 - 196)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

96

կանն է կալանավորված անձանց կապակցությամբ, որոնց ընդհանուր թվաքանակը 2012թ. հոկտեմբերի 1-ի դրությամբ կազմում է 1218 անձ: 2012թ. հոկտեմբերի 1-ի դրությամբ ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական հիմնարկներում պատիժ են կրում կյանքի և առողջության դեմ ուղղված հանցագործություն կատարած թվով 956 դատապարտյալ: Նույն օրվա դրությամբ ՀՀ ԱՆ քրեակատարողական հիմնարկներում պատիժ են կրում առաջին անգամ ազատագրված դատապարտված թվով 1724 դատապարտյալ: Վերոգրյալ թվերի վերլուծությունը և միջազգային փորձի հետ համեմատականը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ առկա ազատությունից զրկված անձանցից ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործություն կատարած կամ դրա կատարման մեջ մեղադրվող՝ թվով մոտ 1350 անձանց գրեթե երկու երրորդը՝ 900-ը պոտենցիալ հնարավորություն ունի լինելու պրոբացիայի ծառայության «վերահսկողության» տակ: Իսկ այս թվին եթե ավելացվի պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատման և պատժի չկրած մասնավոր մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ինստիտուտների կատարելագործման արդյունքում ազատագրված դատապարտված անձանց հոսքը դեպի պրոբացիայի ծառայություն, ապա կարելի է նշել, որ այդ անձանց ընդհանուր թվաքանակը կկազմի առնվազն 1300 անձ: Այս պարագայում, եթե համեմատենք մեկ անձի քրեակատարողական հիմնարկում պահվելու՝ 2012 թվականի պետական բյուջեով նախատեսված ծախսը (ընդհանուր տարեկան 1312.0 հազ. կամ օրական 3595 դրամ) պրոբացիայի ծառայության «վերահսկողության» ներքո գտնվող անձի վրա կատարվելիք ծախսի (տարեկան 150.0 հազ. կամ օրական 410 դրամ) հետ, ապա տարբերությունը կկազմի տարեկան՝ 1300 * (1312.0 հազ. - 150.0 հազ.) = մոտ 1510600.0 հազ. դրամ:⁵

ՀՀ-ում պրոբացիայի ծառայության

ինստիտուտի ներդրման հետ կապված սկնկավորող օրենսդրական նորամուծություններից առավել ակնհայտ է Պրոբացիոն ծառայության ներդրման հայեցակարգում (այսուհետ՝ «Հայեցակարգ») սահմանված «Պրոբացիոն ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի մշակումը և ընդունումը: Մեզ հաջողվել է ծանոթանալ «Պրոբացիոն ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի նախագծին (այսուհետ՝ «Օրենքի նախագիծ»), որը 2014թ. ապրիլի 11-ի դրությամբ դեռևս շրջանառվում էր գործադիր կողմից: Վերջինիս 1 հոդվածի համաձայն. «Օրենքը կարգավորում է ՀՀ պրոբացիայի ծառայության նպատակները, խնդիրները, կազմակերպման և գործունեության հիմունքները, ծառայության անցնելու կարգը և պայմանները, պաշտոնների ու դասային կոչումների դասակարգումը, պրոբացիայի ծառայության ծառայողների իրավունքները, պարտականությունները, պատասխանատվությունը, իրավական ու սոցիալական երաշխիքները, ծառայության հետ կապված այլ իրավահարաբերություններ»: Հայեցակարգով նախատեսված պրոբացիայի կազմակերպարարական ձևը ՊՈԱԿ էր, իսկ օրենքի նախագիծը՝ Պրոբացիայի ծառայությանը տալիս է ՀՀ արդարադատության նախարարության պետական կառավարչական հիմնարկի կարգավիճակ, ինչը գտնում ենք, որ ճիշտ մոտեցում է: Կարծում ենք, որ նման կազմակերպարարական ձևի առավելություններից է այն, որ կարող է ֆինանսավորում ստանալ մասնավոր աղբյուրներից, ինչը պետական սուղ ֆինանսական միջոցների պարագայում ավելի, քան դրական է: Ծառայության ղեկավարին, ըստ Օրենքի նախագծի, պետք է նշանակի արդարադատության նախարարը (հ. 19, օրենքի նախագիծ): Մեր կարծիքով՝ Պրոբացիոն ծառայության ղեկավարը պետք է ունենա այն կշիռն ու ազդեցությունը, որ կարողանա իրականացնել իր վրա դրված գործառույթները, ինչը սկզբնական շրջանում

առավել մեծ դժվարություն կներկայացնի, քանի որ երկար ժամանակ կպահանջվի մինչև որ ներկայիս համակարգը կարողանա ընդունել այս նոր ծառայությունը: Առաջարկում ենք, քանի որ առավել կարևոր պաշտոն է և ելնելով ՀՀ պայմաններից՝ **Պրոբացիոն ծառայության ղեկավարին արդարադատության նախարարի ներկայացմամբ նշանակի վարչապետը, ինչը համապատասխանում է Պետական կառավարչական հիմնարկների մասին օրենքի պահանջներին:**⁶ Օրինակ՝ Քրեակատարողական վարչության պետին պաշտոնում նշանակում և պաշտոնից ազատում է Հայաստանի Հանրապետության Նախագահը՝ Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարի առաջարկությամբ:⁷ Նույն կարգով նշանակվում է նաև Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության գլխավոր հարկադիր կատարողը (ԴԱՀԿ Ծառայության մասին ՀՀ օրենք, հոդված 11):⁸

Ծառայությունը, ըստ պրոբացիայի ծառայության մասին օրենքի նախագծի, կունենա կենտրոնական մարմին և տարածքային ստորաբաժանումներ՝ ըստ ՀՀ վարչատարածքային բաժանման (հ. 5):

Հայեցակարգով առաջարկվում է հատուկ կազմակերպել էլեկտրոնային մոնիթորինգի բաժին՝ մեկ միասնական ամբողջ հանրապետության համար: Բոլորովին վերջերս Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից անդամ պետություններին տրվել է թիվ CM/Rec(2014)4 հանձնարարականը՝ էլեկտրոնային մոնիթորինգի վերաբերյալ, որով և պետք է առաջնորդվել ոլորտում:⁹ Նշենք, որ Հայեցակարգում նախատեսված է, որ էլեկտրոնային մոնիթորինգի կիրառման հնարավոր տարբերակ է ՀՀ-ում այն, որ մոնիթորինգի ծախսերը դրվեն դատապարտյալի վրա՝ նրա համաձայնությամբ, օրինակ՝ օրական 2000 ՀՀ դրամի չափով: Առաջարկվող նման կարգավորման հետ համաձայն չենք, քանի որ կարծում ենք, որ

այն չի բխում վերը նշված փաստաթղթի պահանջներից, մասնավորապես՝ գույքային դրությունից ելնելով խտրականության բացառման պահանջներից: Բացի այդ, այս ինստիտուտի ներդրման սկզբնական շրջանում կարող է այնպիսի տպավորություն ստեղծել, թե պետությունը «ծառայություններ է մատուցում» դատապարտյալներին: Վերջապես մեր կարծիքով նման կարգավորումը չի բխում պրոբացիայի ընդհանուր էությունից: Նշենք նաև, որ Ազատությունից գրկելու հետ չկապված պատիժների և պրոբացիայի վերաբերյալ Երևանում 10.04.2014թ. կայացած համաժողովի ընթացքում քրեական արդարադատության հարցերով ԵՆ խորհրդատու Մայրլ Էնթոնի Օքթիզանի հետ զրույցում վերջինս նշեց, որ նման կարգավորում նախատեսված չէ եվրոպական երկրների մեծամասնությունում, ինչպես նաև համաձայնեց մեր արտահայտած տեսակետին՝ ավելացնելով, որ «նման կարգավորումը չի բխում պրոբացիայի նպատակներից և էությունից»:

ՀՀ-ում պրոբացիայի ծառայության ինստիտուտի ներդրման իրավական հիմքերին անդրադառնալիս՝ նպատահարմար ենք համարում նաև ըստ փուլերի նկարագրել այն գործառույթները, որոնց իրականացումը կարող է վերապահվել պրոբացիոն ծառայությանը, և ըստ գործառույթների անդրադառնալ իրավական կարգավորման որոշակի հնարավոր ձևերին:

1. Մինչդատական փուլում, ըստ Հայեցակարգի, ՀՀ-ում պրոբացիոն ծառայության գործառույթները կընդգրկեն խափանման միջոցի ընտրության նպատակով մինչդատական գեկույցի պատրաստում և կալանավորմանն այլընտրանքային խափանման միջոցների իրականացում: Մեր կարծիքով այս գործառույթների իրականացման վերապահումը պրոբացիոն ծառայությանը բխում է միջազգային փորձից և միջազգային իրավական ակտերից: Տոկիոյի կանոնները նախատես

Քրեական դատավարություն

սում են զեկույցների պատրաստման պարտականությունը:¹⁰ Չեկույցների պահանջելը դատավորի կամ դատախազի կողմից արտասահմանյան երկրներում նրանց իրավասությունն է, և նրանք որոշումներ կայացնելիս պարտավոր չեն կաղապարվել վերջիններով: Նման զեկույցները պետք է լինեն օբյեկտիվ, բազմակողմանի տեղեկատվություն պարունակեն անձի մասին, ինչպես նաև պարունակեն խորհրդատվական բնույթի եզրակացություն՝ անձի նկատմամբ խափանման միջոցի կիրառման անհրաժեշտության և վերջինիս տեսակի մասին: Ընդ որում, զեկույցում պարունակվող տեղեկատվությունը ստացվում է ինչպես անմիջականորեն կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հարցազրույցների միջոցով, այնպես էլ նրա ընտանիքից, համայնքից, ոստիկանության աշխատակիցներից կամ սոցիալական ծառայություններից: Հայեցակարգը նախատեսում է նման զեկույցների ներկայացում դատարան՝ կալանքի՝ որպես խափանման միջոցի ընտրության դեպքում, ինչպես նաև պարտադիր ներկայացում անչափահասների մասին գործերով: Նմանապես Պրոբացիոն ծառայության մասին օրենքի նախագիծն էլ պրոբացիոն ծառայության լիազորությունների շարքում նշում է. «Ներկայացնում է մասնագիտական ուսումնասիրությունների իրականացմամբ խորհրդատվական զեկույցներ համապատասխան մարմիններին՝ խափանման միջոց ընտրելու, պատիժ նշանակելու, պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման գործընթացներում առավել տեղեկացված և հիմնավոր որոշումների կայացմանը նպաստելու նպատակով» (հ. 4):

ՀՀ-ում 2013թ. հունվարի 1-ի դրությամբ բոլոր քրեակատարողական հիմնարկներում պահվող անձանց 28%-ը կալանավորվածներ են, որոնք սպասում են իրենց նկատմամբ դատավճռի կայացմանը, ինչը

բավականին բարձր թիվ է: Հայաստանի դեմ ներկայացված գործերով ՄԻԵԳ-ը քանիցս արձանագրել է 5.1 (ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք) հոդվածի խախտում, քանի որ կալանքը նշանակված չի եղել դատարանի որոշման¹¹ կամ հիմնավոր կասկածի հիման վրա:¹² Դատարանը քանիցս եզրակացրել է, որ ներպետական դատարանները չեն պատճառաբանել մինչդատական կալանքի նշանակումը (երկարաձգումը)՝ փոխարենը բերելով վերացական և կարծրատիպային պատճառաբանություններ:¹³ Մեր կարծիքով ՀՀ-ում կալանքի՝ որպես խափանման միջոցի կիրառումը նվազեցնելու, ինչպես նաև վերը նշված զեկույցների պատրաստմանը խթանելու համար՝ **անհրաժեշտ է նման զեկույցներ պահանջել թողնել ոչ թե քննիչի ու դատարանի հայեցողությանը, այլ նախատեսել որպես պարտականություն այն դեպքերում, երբ վարույթն իրականացնող մարմինը դիմում է դատարան՝ կալանքը որպես խափանման միջոց նշանակելու միջնորդությամբ՝ դատարանը կամ վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր են դիմել Պրոբացիոն ծառայության համապատասխան ստորաբաժանում՝ անձի վերաբերյալ զեկույց տրամադրելու պահանջով:** Վարույթն իրականացնող մարմինը նաև կնշանակի ժամկետ, որի ընթացքում նման զեկույցը պետք է պատրաստ լինի, իսկ դիմումը կներկայացվի պրոբացիոն ծառայության պետին, որն էլ իր հերթին կհանձնարարի համապատասխան ծառայողին: Կարծում ենք, որ նման դրույթի նախատեսումը կխթանի օրենսդրական դրույթի կյանքի կոչվելը: Այս նպատակով ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում առաջարկում ենք համապատասխան փոփոխություններ կատարել: Այսպես կալանքի իրավաչափությունը սահմանող հոդված 118-ը լրացնել 2.1. կետով՝ հետևյալ խմբագրությամբ. «2.1. Կալանքի նշանակելու մասին որոշում կայացնելիս՝ դատարանը պարտավոր է ու-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)

սումնասիրել լիազորված մարմնի (Պրորբացիոն ծառայության) կողմից ներկայացված զեկույցը՝ սահմանափակված չլինելով նախատեսված եզրակացությամբ», ինչպես նաև հողված 41-ը (Քննիչի լիազորությունները) լրացնել 5.1 կետով՝ «Մույն օրենսգրքով սահմանված կարգով կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդությունը դատարան ներկայացնելուն զուգահեռ քննիչը դիմում է լիազորված մարմնի (Պրորբացիոն ծառայության) ղեկավարին՝ անձի վերաբերյալ զեկույց պատրաստելու և դատարանին ներկայացնելու պահանջով»: Մնացած դեպքերում զեկույց պահանջելը կարող է թողնվել համապատասխան մարմնի հայեցողական իրավազորությանը: Ինչ վերաբերում է Պրորբացիոն ծառայության կողմից ՀՀ-ում այլընտրանքային խափանման միջոցների իրականացմանը, ապա նշենք, որ ներկայումս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով՝ կալանավորմանն այլընտրանքային խափանման միջոցը միայն գրավն է (հ. 143):¹⁴ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծը որպես կալանավորմանն այլընտրանքային խափանման միջոցներ նախատեսում է տնային կալանքը, ոստիկանության հսկողությանը հանձնելը և գրավը: Այս մոտեցումը վերանայման կարիք ունի: ՀՀ-ում պրորբացիայի ծառայության ստեղծման և երկրում իրականացվող քրեադատավարական բարեփոխումների, ինչպես նաև վերականգնողական արդարադատության համատեքստում՝ ոստիկանության հսկողության հանձնելը՝ այլընտրանքային խափանման միջոցի կիրառումը պետք է նախատեսվի իրականացնել պրորբացիայի ծառայության կողմից: Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ մի շարք երկրներում հենց պրորբացիայի ծառայությունն է իրականացնում նման խափանման միջոցը (Բուլղարիա, Ֆրանսիա, Լեհաստան): Համապատասխանաբար պետք է «ոստիկանական հսկողություն» անվանումը փոխարինել

«վարչական հսկողություն»-ով, ինչպես որ նշված է Պրորբացիայի ծառայության մասին օրենքի նախագծում («վարչական վերահսկողությունը և տնային կալանքը որպես խափանման միջոց նշանակելու դեպքում ապահովում է դրանց կատարումը» (հ. 4)): Տնային կալանքը այնպիսի խափանման միջոց է, որի դեպքում անձը պարտավոր է չլքել դատարանի որոշման մեջ նշված բնակության վայրը: Դատարանի որոշմամբ կարող են սահմանվել նաև լրացուցիչ այլ սահմանափակումներ: Իսկ հսկողությանը հանձնելը մեղադրյալի տեղաշարժման և գործողությունների ազատության սահմանափակումն է, որի պայմաններում նա պարտավոր է ոչ հաճախ, քան շաբաթը երեք անգամ գրանցվել դատարանի որոշման մեջ նշված պրորբացիայի ծառայությունում: Մեղադրյալին հսկողությանը հանձնելու մասին որոշման պատճենը կատարման նպատակով պետք է ուղարկվի պրորբացիայի ծառայությանը: Այն անհապաղ պետք է գրանցի մեղադրյալին և նրան հսկողության ընդունելու մասին տեղյակ պահի քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին:

2. Դատական փուլում պրորբացիան Հայաստանում պետք է ներառի ներքոհիշյալը: ՀՀ ապագա քրեական դատավարության օրենսգրքի հայեցակարգը նախատեսում է դատավճռի կայացման երկփուլ համակարգ: Առաջին փուլում կողմերի և դատարանի համար քննարկման առարկա է դառնում ամբաստանյալի մեղավորության կամ անմեղության հարցը, որի լուծումից կախված երկրորդ փուլում որոշվում են դատավճռի կոնկրետ տեսակից բխող մյուս հարցերը: Երկրորդ փուլում դատարանը, հրավիրված լրացուցիչ դատական նիստում, քննարկման առարկա դարձած ամբաստանյալի նկատմամբ պատիժ նշանակելու կամ չնշանակելու, նրա պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող ու ծանրացնող հանգամանքներն ուսումնասիրելու, կոնկրետ պատժատեսակը կամ պատժաչափն

Քրեական դատավարություն

ընտրելու հետ կապված հարցերը լուծելու համար, հատակ կողմը որոշիչներ ունենալու նպատակով կարող է հանձնարարել պրոբացիայի ծառայությանը կազմել հատուկ զեկույց, որը կրում է խորհրդատվական բնույթ: Ձեկույցը պարունակում է նաև եզրակացություն անձի նկատմամբ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու, օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու, պատժի կրումը հետաձգելու կամ պատժից ազատելու հնարավորության վերաբերյալ և այդ դեպքում նրա վրա դրվելիք պարտավորությունների մասին (այդպիսի կարգ նախատեսված է նաև Շվեդիայիում, Լատվիայում, Մոլդովայում և Անգլիայում և այլն¹⁵): Ձեկույցը պետք է ներառի անձի վերաբերյալ մանրամասն տեղեկատվություն: Ձեկույցը պատրաստելիս, պրոբացիայի ծառայության ծառայողը կարող է դիմել նաև համապատասխան դատախազին և դատավորին գործի նյութերն իրեն տրամադրելու համար: Անձի անձնական կյանքին վերաբերող տվյալները հավաքագրելիս և մշակելիս, պրոբացիայի ծառայության ծառայողը պետք է առաջնորդվի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության և անձնական կյանքի գաղտնիության ապահովման սկզբունքներով: Անհրաժեշտ է Պրոբացիոն ծառայության մասին օրենքում սահմանել պրոբացիայի ծառայության աշխատակիցների պարտականությունը զեկույցում ներկայացնել ճշմարտացի տեղեկություններ և նախատեսել պատասխանատվություն՝ տվյալ պահանջը խախտելու համար: ՀՀ նոր քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծով մասնավոր մեղադրանքի վարույթն անմիջապես տեղափոխվում է դատական փուլ: Այս իսկ պատճառով մեղիացիան մեր երկրում կարող է դիտվել որպես դատական փուլում իրականացվող գործառույթ (ինչպես, օրինակ, Մաթայում, Նորվեգիայում է): Այս վարույթի շրջանակներում, դատարանի որոշմամբ և կողմերի համաձայնությամբ, գործի քննությունը կարող է փո-

խանցվել պրոբացիայի ծառայությանը: Հայեցակարգը նախատեսում է, որ Դատարանը կկասեցնի գործի դատական քննությունը և մեղիացիա անցկացնելու վերաբերյալ որոշումը կուղարկի պրոբացիայի ծառայության պետին, ով էլ, պետք է հանձնարարի պրոբացիայի ծառայության համապատասխան ստորաբաժանմանը սահմանված ժամկետում իրականացնել տվյալ գործով հաշտեցումը: Մեղիացիան ավարտվում է կողմերի միջև կնքված համաձայնությամբ, որը ներկայացվում է դատարան: Վերջինս էլ, ստուգելով համաձայնության կամավորությունը և իրավաչափությունը, դրա հիման վրա կարճում է քրեական գործը:

3. Պենիտենցիար պրոբացիան մեր կարծիքով ՀՀ-ում գլխավորապես կարող է ներառել այլընտրանքային պատիժների կատարումը, ինչպես նաև պատիժը պայմանականորեն չկիրառելիս կամ պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելիս անձի նկատմամբ հսկողությունը: Պրոբացիայի ծառայության կողմից այլընտրանքային պատժատեսակների կատարման հնարավորության հարցը քննարկելիս անհրաժեշտ է պարզել, թե Հայաստանի Հանրապետությունում պրոբացիայի ծառայությունն իր բնույթով կարող է արդյոք ապահովել ՀՀ քրեական օրենսգրքով¹⁶ սահմանված ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատիժների կատարումը, որոնք են՝ տուգանքը, որոշակի պաշտոն գրադեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը, հանրային աշխատանքները, հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկելը և գույքի բռնագրավումը: Նշված պատժատեսակներից առաջին երեքի կատարումը (տուգանքը, որոշակի պաշտոն գրադեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը, հանրային աշխատանքները) դրված է ՀՀ քրեակատարողական ծառայության այլընտրանքային պատիժների կատար-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՎԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
100

ման բաժնի վրա, իսկ հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկելը և գույքի բռնագրավումը (որի կատարումը, ըստ էության, դրված է դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության վրա) իրականացնում է հիմնական պատիժը կատարող մարմինը, իսկ քանի որ դրանք կարող են նշանակվել միայն ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության համար, ապա դրանք գերազանցապես կատարվում են քրեակատարողական հիմնարկի կողմից: ՀՀ կառավարության 2006թ. հոկտեմբերի 26-ի «ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական վարչության այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի տարածքային մարմինների գործունեության կարգը հաստատելու մասին» թիվ 1561-Ն որոշմամբ հաստատված Կարգից բխում է, որ դրանք կարող են կատարվել նաև այլ մարմնի կողմից, քան քրեակատարողական ծառայությունն է, քանի որ այլընտրանքային պատիժների կատարման ստորաբաժանումները «միջնորդի» դեր են կատարում պատժի կատարման նպատակով: Դրանցից միայն հանրային աշխատանքներն են, որոնց կատարումը ենթադրում է դատապարտյալի նկատմամբ վերահսկողական միջոցառումների անմիջական իրականացում և կրում է պարբերական բնույթ: Սակայն միջազգային փորձի ուսումնասիրությունից բխում է, որ պրոբացիայի ծառայություն ունեցող բոլոր պետությունները հանրային աշխատանքների կատարումը վերապահել են ոչ թե քրեակատարողական, այլ պրոբացիայի ծառայությանը: Ելնելով վերոգրյալից՝ արդարացված է այն, որ այլընտրանքային բոլոր պատիժների կատարումը պետք է վերապահել պրոբացիայի ծառայությանը, բացառությամբ գույքի բռնագրավումից և հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկելուց, եթե դրանց հետ որպես հիմնական պատիժ է

նշանակվել ազատագրվումը: Այդ դեպքում, այդ երկու պատիժների կատարումը պետք է ապահովի համապատասխան քրեակատարողական հիմնարկը: Համապատասխանաբար՝ որպես հիմնական պատիժ տուգանքի, որոշակի պաշտոն զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությանը զբաղվելու իրավունքից զրկելու, հանրային աշխատանքների կատարումը Պրոբացիոն ծառայության մասին օրենքի նախագծով վերապահված է պրոբացիայի ծառայությունը (հ. 4, մաս 3): Համապատասխանաբար ակնկալվում է փոփոխությունների կատարում ՀՀ Քրեակատարողական օրենսգրքում (այսուհետ՝ ՔԿՕ):¹⁷ Այն է՝ Օրենսգրքի Բաժին 2-ը (Ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատիժների կատարումը) ամբողջությամբ պետք է վերանայվի, թեկուզ միայն այն մասերով, որտեղ պատիժների կատարումը վերապահվում է Քրեակատարողական ծառայությանը, այսինքն՝ պետք է փոփոխվի՝ նշելով Պրոբացիոն ծառայությունը (օրինակ՝ ՔԿՕ հ. 24, 27, 32): Նշենք, որ ՀՀ Քրեակատարողական և Քրեական օրենսգրքերում համապատասխան փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին օրենքների նախագծերը ևս շրջանառության մեջ են:

ՀՀ քրեական օրենսգրքը նախատեսում է պատժից ազատելու հիմքեր, ինչպիսիք են պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելը, ազատագրվում կրող անձի պատժի չկրած մասի փոխարինում ավելի մեղմ պատժատեսակով, ազատագրվման դատապարտված հղի կանանց կամ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող անձանց պատժի կրման հետաձգում կամ ազատում, պատժից ազատում ծանր հիվանդության հետևանքով, արտակարգ հանգամանքների հետևանքով, մեղադրական դատավճռի վաղեմության ժամկետն անցնելու կապակցությամբ: Այս փուլում պրոբացիայի ծառայությունը պետք է պատժից ազատված անձանց նկատմամբ իրականացնի վերահսկողություն (նախագիծ՝ հ. 4.4., այդ

Քրեական դատավարություն

թվում՝ էլեկտրոնային վերահսկողություն, վերահսկողություն այցելությունների միջոցով, ինչպես որ նախատեսված է մեր կողմից ուսումնասիրված երկրներում): Այս ամենն առնվազն կհանգեցնի ՔԿՕ-ի հհ. 117, 118, 120 մեջ փոփոխությունների, ինչպես նաև կրկին ամբողջությամբ վերանայման կարիք կունենա ՔԿՕ 22-րդ գլուխը, որը վերաբերում է պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու դեպքում իրականացվող վերահսկողությանը:

4. Հայաստանի Հանրապետության պրոբացիայի ապագա ծառայության կողմից հետազոտվող հարկային պրոբացիայի փուլում պետք է իրականացվի պատժից պայմանականորեն ազատված, պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատված, պատիժը կրած անձանց նկատմամբ վերահսկողություն, նրանց օժանդակության և աջակցության տրամադրում, սոցիալական աշխատանքների իրականացում՝ վերաադարձի կարգավորումն ապահովելու նպատակով, ինչպես նաև զեկույցի պատրաստում և ներկայացում դատավճիռները հանելու առնչությամբ որոշում կայացնելու իրավասություն ունեցող մարմին: Պատժից ազատ արձակված անձանց համար այս փուլում պրոբացիայի ծառայությունը պետք է ստեղծի և կիրառության մեջ դնի տարբեր կրթական, սոցիալ-հոգեբանական և բարոյագիտական ծրագրեր: Ինչպես կարելի է եզրակացնել, հիմնարար օրենսդրական փոփո-

խություններից հետո միայն հնարավոր կլինի Պրոբացիոն ծառայության ներդրումը: Նախևառաջ պետք է փոփոխություններ մտցվեն ՀՀ քրեական, քրեակատարողան օրենսգրքերում, պետք է լրացումներով ու փոփոխություններով ընդունվեն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը, «Պրոբացիայի ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը: Մի շարք ենթաօրենսդրական ակտերով կկարգավորվի կառավարչական հիմնարկի ստեղծման հարցը: Պրոբացիոն ծառայության ներդրման հետ կապված խնդիրների ամբողջական ծավալը հնարավոր չէ թվարկել սույն աշխատանքի շրջանակներում, ավելին՝ ծառայության ներդրման հետ կապված գործնական աշխատանքներն սկսվելուց հետո միայն ամբողջական կերպով կբացահայտվեն բոլոր հնարավոր խնդիրները: Հայեցակարգով Ծառայության ստեղծման փուլը կմեկնարկի 2015թ. հունվարից և կտևի մինչև 2016թ. հունվարը, որի ընթացքում կսկսվեն գործնականում կիրառվել մինչ այդ լրամշակված օրենսդրական նորմերը: Ընդհանրացնելով վերոգրյալը՝ կարծում ենք ՀՀ-ում Պրոբացիոն ծառայության ներդրումն անշուշտ դրականորեն է անդրադառնալու ՀՀ արդարադատության համակարգի վրա՝ անկախ մարտահրավերներից, խնդիրներից ու դժվարություններից, որոնք հաղթահարելի են բարեփոխումների կայացման ճանապարհին:

1. ՀՀ Նախագահի 2012թ. հունիսի 30-ի թիվ ՆԿ-96-Ա կարգադրություն, ՀՀՊՏ 2012.07.11/33(907)
<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=76932> (06.04.2014):

2. http://www.moj.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_9158471282251_naxagic_1_.pdf.

3. <http://www.arlis.am>, ՀՀ կառավարության 26.10.2006թ. «Արդարադատության նախարարության քրեակատարողական վարչության այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի տարածքային մարմինների գործունեության կարգը հաստատելու մասին» N 1561-Ն որոշում (06.04.2014):

4. Հայաստանի Հանրապետությունում պրոբա-

ցիայի ծառայության ստեղծման խնդիրներն ու ստանձնահատկությունները, հետազոտություն: ԵԱՀԿ ISBN 978-92-9234-155-8
<http://www.osce.org/hy/yerevan/97036?download=true> (06.04.201):

5. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծ, Կ-084-14.09.2012, 29.11.2013-ՊԲ-010/0:

<http://www.parliament.am/drafts.php?scel=showdraft&DraftID=6477&Reading=0>.

6. ՀՀ օրենքը «Պետական կառավարչական հիմնարկների մասին» ՀՕ-247, ՀՀՊՏ 2001.12.03/37(169), 23.10.2001.

<http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=76714>:

7. «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը, Հոդված 16, ՀՕ-248, ՀՀՊՏ 2001.12.03/37(169), 23.10.2001:
<http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=55538>.

8. ՀՀ օրենքը դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին, ՀՕ-40-Ն, ՀՀՊՏ 2004.03.31/18(317) Հոդ.412, 18.02.2004 <http://www.harkadir.am/view-lang-arm-page-18.html>:

9. Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից 19.02.2014 ընդունված անդամ պետություններին թիվ CM/Rec(2014)4 հանձնարարականը՝ էլեկտրոնային մոնիթորինգի վերաբերյալ http://www.europeanrights.eu/public/atti/2014_4_ing.pdf:

10. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules) , Adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990.

<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/tokyorules.pdf>.

11. Case of Poghosyan v. Armenia, 20/11/2011, appl. No. 44068/07 [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"respondent":\["ARM"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-108235"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)], 491/08, Case of Piruzyan v. Armenia,

26/06/2012, ap. No.33376/07 [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"respondent":\["ARM"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-111631"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).

12. Case of Khachatryan v. Armenia, 27/11/2012, appl. No. 23978/06.

13. Ազատությունից զրկելու հետ կապված պատիժների և այլ միջոցների կիրառման նվազեցումը Հայաստանում. Գնահատողական գեկույց: հեղինակներ՝ Յուլիանա Կարբունարու և Ջերարդ դե Յոնգ: Երևան, 2013 (Norwegian Ministry of Foreign Affairs and Council of Europe), էջ 16-20 <http://www.coe.am/docs/custodial-sentences-am.pdf>:

14. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, ՀՕ-248, ՀՀՊՏ 1998.09.21/22(55), 01.07.1998:
<http://www.arlis.am/>.

15. Եվրոպայի պրոբացիոն համակարգերը. համեմատական ուսումնասիրություն, Անտոն Մ. Վան-Կալմբաուտ և Իոան Գուրեսկու:
http://www.cepprobation.org/uploaded_files/1_Chapter_1_Comparative_overview.pdf.

16. ՀՀ քրեական օրենսգիրք, ՀՕ-528-Ն, ՀՀՊՏ 2003.05.02/25(260) , 18.04.2003 <http://www.arlis.am/>:

17. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգիրք, ՀՕ-60-Ն, ՀՀՊՏ 2005.01.31/8(380) Հոդ.157, 24.12.2004 <http://www.arlis.am/>:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐ

1. ՀՀ Նախագահի 2012թ. հունիսի 30-ի թիվ ՆԿ-96-Ա կարգադրություն, ՀՀՊՏ 2012.07.11/33(907):

<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=76932> (06.04.2014).

2. http://www.moj.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_9158471282251_naxagici1.pdf.

3. <http://www.arlis.am>, ՀՀ կառավարության 26.10.2006թ. «Արդարադատության նախարարության Քրեակատարողական վարչության այլընտրանքայի նվազեցումների կատարման բաժնի տարածքային մարմինների գործունեության կարգը հաստատելու մասին» N 1561-Ն որոշում (06.04.2014):

4. Հայաստանի Հանրապետությունում պրոբացիայի ծառայության ստեղծման խնդիրներն ու առանձնահատկությունները. հետազոտություն: ԵԱՀԿ ISBN 978-92-9234-155-8
<http://www.osce.org/hy/yerevan/97036?download=true>(06.04.2014).

5. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծ, Կ - 0 8 4 - 1 4 . 0 9 . 2 0 1 2 , 2 9 . 1 1 . 2 0 1 3 - Պ Ի - 0 1 0 / 0 <http://www.parliament.am/drafts.php?sel=showdraft&DraftID=6477&Reading=0>:

6. ՀՀ օրենքը «Պետական կառավարչական հիմնարկների մասին» ՀՕ-247, ՀՀՊՏ 2001.12.03/37(169), 23.10.2001. <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=76714>:

7. ՀՀ օրենքը «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին», հոդված 16, ՀՕ-248, ՀՀՊՏ 2001.12.03/37(169), 23.10.2001:
<http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=55538>.

8. ՀՀ օրենքը «Էստական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին», Օ-40-Ն, ՀՀՊՏ 2004.03.31/18(317) Հոդ.412, 18.02.2004:
<http://www.harkadir.am/view-lang-arm-page-18.html>.

9. Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից 19.02.2014 ընդունված անդամ պետություններին թիվ CM/Rec(2014)4 հանձնարարականը՝ էլեկտրոնային մոնիթորինգի վերաբերյալ http://www.europeanrights.eu/public/atti/2014_4_ing.pdf:

10. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules) , Adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990
<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/tokyorules.pdf>.

11. Case of Poghosyan v. Armenia, 20/11/2011, appl. No. 44068/07 [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"respondent":\["ARM"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-108235"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)], 491/08.

12. Case of Piruzyan v. Armenia, 26/06/2012, ap. No.33376/07.
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"respondent":\["ARM"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-111631"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).

13. Case of Khachatryan v. Armenia, 27/11/2012, appl. No. 23978/06.

14. Ազատությունից զրկելու հետ կապված պատիժների և այլ միջոցների կիրառման նվազեցումը Հայաստանում. Գնահատողական գեկույց. հեղինակներ՝ Յուլիանա Կարբունարու և Ջերարդ դե Յոնգ: Երևան, 2013 (Norwegian Ministry of Foreign Affairs and Council of Europe), էջ 16-20 <http://www.coe.am/docs/custodial-sentences-am.pdf>:

15. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, ՀՕ-248, ՀՀՊՏ 1998.09.21/22(55), 01.07.1998 <http://www.arlis.am/>:

16. Եվրոպայի պրոբացիոն համակարգերը. համեմատական ուսումնասիրություն, Անտոն Մ. Վան-Կալմբաուտ և Իոան Գուրեսկու:
http://www.cepprobation.org/uploaded_files/1_Chapter_1_Comparative_overview.pdf.

17. ՀՀ քրեական օրենսգիրք, ՀՕ-528-Ն, ՀՀՊՏ 2003.05.02/25(260) , 18.04.2003 <http://www.arlis.am/>:

18. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգիրք, ՀՕ-60-Ն, ՀՀՊՏ 2005.01.31/8(380) Հոդ.157, 24.12.2004 <http://www.arlis.am/>:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (196 - 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութուն

Արթուր ՆԱԶԱՐԵԹՅԱՆ

Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի քաղաքացիական իրավունքի և քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի հայցորդ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՉ ԳՈՐԾԸ ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

Քաղաքացիական գործը ճիշտ և ժամանակին քննելն այն պահանջն է, որը վերաբերում է բոլոր ատյանի դատարաններին: Այդ հիմնական նպատակին հասնելն անհնար է առանց գործը դատական քննության պատշաճ նախապատրաստելու, որն ուղղված է գործը լուծելիս օրինականությունը և հիմնավորվածությունն ապահովելուն:

Քաղաքացիական դատավարության համակարգում գործը դատական քննության նախապատրաստելու ինքնուրույն փուլը գործի հարուցման (բողոքը վարույթ ընդունելու - Ա.Ն.) և այն ըստ էության քննելու փուլերի միջանկյալ օղակ է: Պետք է հաշվի առնել նաև, որ նախապատրաստական փուլը կողմերի իրական մրցակցությունը որևէ կերպ չի սահմանափակում և որ այն վարույթի մյուս փուլերից սահմանազատվում է ինչպես նախապատրաստական գործառնությունների կատարման ժամանակով (մինչև դատական քննությունը), այնպես էլ գործողությունների յուրահատուկ բնույթով, ցանկով, կատարման մեթոդով և էությամբ, դրանք կատարելու իրավունք և պարտականություն ունեցող սուբյեկտների կազմով:

Վճռաբեկ դատարանի կողմից գործի քննության նախապատրաստման փուլում կատարվում են անհրաժեշտ գործողություններ՝ ստեղծելու այնպիսի պայմաններ, որոնք թույլ կտան լուծել վճռաբեկ վարույթի առանձնահատուկ դատավարական խնդիրը՝ բողոքարկվող դատական ակտի վերանայումը: Նախապատրաստման ծավալները կախված են կոնկրետ գործի հանգամանքներից:

Անկախ դատարանի կողմից կատարվող նախապատրաստական գործողությունների ծավալից ու բարդությունից, գործի նախա-

պատրաստումը վարույթի ոչ միայն պարտադիր, այլև ինքնուրույն փուլ է, որովհետև այդ փուլում կատարվող միատեսակ (միասեռ) դատավարական գործողություններն անհրաժեշտ պայմաններ են ստեղծում գործի հետագա լուծման և դատավարության առջև այդ փուլում կանգնած հատուկ խնդիրների իրականացման համար:

Վճռաբեկ դատարանում քաղաքացիական գործի քննության նախապատրաստման էությունը վճռաբեկ ատյանի առջև կանգնած խնդիրների բարեհաջող լուծմանն ուղղված բոլոր անհրաժեշտ դատավարական գործողությունների իրականացումն է, այսինքն՝ դեռևս օրինական ուժի մեջ չմտած վճիռների և որոշումների օրինականության և հիմնավորվածության ստուգումը ճիշտ և ժամանակին ապահովելը:

«Այդ նպատակն իրագործվում է... երկրորդ ատյանի դատարանի կողմից վճռաբեկ ստուգման համար առավել բարենպաստ պայմանների ստեղծմանն ուղղված խնդիրների լուծման արդյունքում, այսինքն՝ գործին մասնակցող անձանց բողոքի կամ առարկության և դրան կցված նյութերի պատճեններն ուղարկելու, նշված անձանց գործի քննության ժամանակի և վայրի մասին տեղեկացնելու, բողոքին կամ առարկությանը, լրացուցիչ բողոքին (առարկությանը) միանալու, լրացուցիչ նյութերի վերաբերյալ դիմումներն ընդունելու, գործի քննությանը խոչընդոտող հանգամանքների առկայությունը կամ բացակայությունը ստուգելու, դատավարական նորմերին հետևելու միջոցով վիճարկվող հարաբերությունների իրավական գնահատման նախնական ճշգրտությունը պարզելու, առաջին ատյանի դատարանի կողմից գործին մասնակցող անձանց վերաբերյալ որոշման

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196) ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանութիւն 104

Քաղաքացիական դատավարութուն

ճշտությունը նախապես պարզելու, գործի նյութերի և լրացուցիչ նյութերի միջոցով այն պատճառներն ու հանգամանքները պարզելու միջոցով, որոնք նպաստել են օրինականության խախտմանը: Նախապատրաստման բովանդակության մեջ կարող են մտնել նաև այլ գործողություններ, որոնք ուղղված են գործի ճիշտ և ժամանակին վճարելիք քննությանը»: Գ.Ա.Ժիլինի կողմից ձևակերպված այս դրույթները պահպանում են իրենց արդիականությունը և ներկայումս կիրառվում են վճարելի դատարանի գործունեության մեջ, իհարկե, հաշվի առնելով ՔԴՕ-ի և դատական պրակտիկայի առանձնահատկությունները:

Գործի դատական քննության նախապատրաստման փուլի խնդիրները կարելի է բաժանել ընդհանուրի և հատուկի: Ընդհանուր խնդիրներին են վերաբերում վճարելի վարույթի հարուցման հիմնավորվածության և գործի հետագա քննությանը խոչընդոտող հանգամանքների բացակայության ստուգումը, վճարելի բողոքի քննության ժամանակի և վարյի մասին գործին մասնակցող անձանց ծանուցելը: Գործի նախապատրաստման փուլի հատուկ խնդիրներ են վճարելի բողոքի և գործի նյութերի ուսումնասիրությունը, ՔԴՕ-ով նախատեսված դեպքերում՝ վճարելի բողոքով վարույթի դադարեցումը, կողմերի հաշտեցումը:

Ըստ դատավարագետ Ռ.Գ. Պետրոսյանի՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելու խնդիրներն են. ա) գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները պարզելը, բ) կողմերի իրավահարաբերությունները պարզելը և այն օրենքը որոշելը, որով պետք է ղեկավարվի դատարանը, գ) գործին մասնակցող անձանց և վարույթի մյուս մասնակիցների կազմի հարցը լուծելը, դ) այն ապացույցները որոշելը, որոնք յուրաքանչյուր կողմ պետք է ներկայացնի դատարան՝ իր պահանջները և առարկությունները հիմնավորելու համար, ե) կողմերին հաշտության համաձայնության հանգեցնելը:

Հարկ է նշել, որ «նախապատրաստման ծավալն ու բնույթը մեծապես կախված է

նյութի բարդությունից, դրա բավարար լինելուց, լավորակությունից, պահանջների էությունից և մի շարք այլ հանգամանքներից»:

ՔԴՕ 5-րդ բաժնում, որտեղ սահմանված են վճարելի ատյանում գործի քննության կանոնները, գործի քննության նախապատրաստման հարցերն ուղղակիորեն կարգավորված չեն: Այնուամենայնիվ, վճարելի ատյանի դատարանի դատավորը, որն իրականացնում է վճարելի բողոքի ընդունումը վարույթ, պետք է ձեռնարկի իրական գործողություններ, որոնց նպատակն է նախապատրաստել գործն օրինական և արդարացի դատաքննության և վերացնել դրան խանգարող բոլոր խոչընդոտները: Օրինակ՝ վճարելի ատյանի դատարանն իրավասու է պահանջել կողմի իրավահաջորդության ապացույցներ, եթե դա տեղի է ունեցել վերաքննիչ ատյանում գործի քննության և դրա վճարելի վերանայման միջև ընկած ժամանակահատվածում:

Քանի որ վճարելի վարույթը ծառայում է որպես սուբյեկտիվ շահերի պաշտպանության կարևոր երաշխիք ստորադաս դատարանների դատական ակտերի ստուգման միջոցով, ուստի պետք է ընդգծել քաղաքացիական գործերի դատական քննության նախապատրաստման փուլի այնպիսի կարևոր տարր, ինչպիսին է դատավորի պարզաբանող-իրահանգիչ գործունեությունը, որը նախապատրաստման ընթացքում ներառում է նրա հետևյալ պարտականությունները. ծանոթանալ ընդունված բողոքին, գործի նյութերին, կատարել անհրաժեշտ գրառումներ, նախապատրաստել զեկուցում վճարելի դատարանի նիստի համար:

Գործի քննության նախապատրաստման ժամանակակից մոտեցումը քաղաքացիական դատավարությունում մրցակցության զարգացման համընդհանուր միտում ունի: Վճարելի ատյանում մրցակցության սկզբունքի ընդլայնման մասին կարող են վկայել ՔԴՕ 235-րդ հոդվածի դրույթները: Գործին մասնակցող անձը, ստանալով վճարելի բողոքի պատճենը, մինչև գործի քննությունն իրավունք ունի իր պատասխանն ուղարկելու վճարելի դատարան և գործին

Քաղաքացիական դատավարութիւն

մասնակցող այլ անձանց: Պատասխանն ստորագրում է գործին մասնակցող անձը կամ նրա ներկայացուցիչը: Ներկայացուցչի ստորագրած պատասխանին կցվում է գործը վարելու նրա լիազորությունները հավաստող լիազորագիրը, եթե այն առկա չէ դատական գործում (ՔԳՕ 235-րդ հոդված):

Ըստ Ա.Գ.Պլեշանովի՝ առարկությունները (**բողոքի պատասխանը Ա.Ն.**) կարող են ուղղակիորեն նպաստել կողմերի փոխհարաբերությունների վերաբերյալ դատական ուսումնասիրության (հետազոտման) սահմանների ճշգրտմանը, բայց դրանք ոչ մի կերպ չեն կարող կաշկանդել դատարանին ներկայացված պահանջների հիմնավորվածության ուսումնասիրության հարցում:

Գործին մասնակցող անձանց առարկություններն ուղարկելը վճռաբեկ ատյանում մրցակցային դատավարության զարգացման անհրաժեշտ պայման է:

ՔԳՕ 235-րդ հոդվածը սահմանում է միայն վճռաբեկ բողոքի պատասխանը գործին մասնակցող անձանց ուղարկելու հանգամանքը: Սակայն մրցակցային դատավարության զարգացման համար կարող է էական նշանակություն ունենալ բողոքի պատասխանին կից փաստաթղթերի և ապացույցների պատճենների տրամադրումը գործին մասնակցող անձանց: Հողվածում անգամ չի հիշատակվում բողոքին կից ապացույցների ներկայացման մասին, որոնք կհիմնավորեն վճռաբեկ բողոքի պատասխանը, և դա, մեր կարծիքով, համարվում է էական բացթողում:

Հաշվի առնելով վերը շարադրվածը՝ առաջարկում ենք ՔԳՕ 235-րդ հոդվածի 1-ին մասում կատարել փոփոխություն և լրացում, այն շարադրելով հետևյալ կերպ.

«Հոդված 235. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանը

Գործին մասնակցող անձը, ստանալով վճռաբեկ բողոքի պատճենը, մինչև գործի քննությունն իրավունք ունի իր պատասխանը՝ կից ապացույցներով ուղարկելու վճռաբեկ դատարան և գործին մասնակցող այլ անձանց»:

Այս փոփոխությունը (բարեփոխումը) ոչ միայն կնպաստի մրցակցային դատավարու-

թյան զարգացմանը, այլ նաև կողմերին հնարավորություն կտա ավելի արդյունավետ նախապատրաստվել վճռաբեկ դատարանում գործի քննությանը: Ապացույցների պատճեններն ուղարկելն անհրաժեշտ է, որպեսզի գործին մասնակցող անձինք կարողանան նախապես ծանոթանալ դատարանին ներկայացված գրավոր ապացույցներին և պատշաճ կերպով կազմակերպել սեփական շահերի պաշտպանությունը վճռաբեկ դատարանում: Իսկ բողոքի պատասխանն ուղարկողի վրա բողոքի պատասխանը և կից ապացույցների պատճենները գործին մասնակցող անձանց ուղարկվելու պարտականություն դնելը ոչ միայն տնտեսում է դատավարական ժամանակը, այլ նաև կրճատում է դատական ծախսերի ծավալը:

Գործի դատական քննության նախապատրաստման փուլի բաղկացուցիչ տարրերից մեկն ինքնաբացարկի կամ գործին մասնակցող անձանց կողմից ինքնաբացարկի միջնորդության ներկայացումն է: Հաշվի առնելով անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից գործը ողջամիտ ժամկետում քննելու սահմանադրական կանխադրույթը՝ ինքնաբացարկի կամ դրա միջնորդության ներկայացման հարցը վճռաբեկ վարույթում դառնում է ավելի արդիական:

ՀՀ դատական օրենսգիրքը և ՀՀ ՔԳՕ-ն որևէ նորմ չեն պարունակում վճռաբեկ դատարանում դատավորների ինքնաբացարկի կամ ինքնաբացարկի միջնորդություն անելու մասին: Հետևաբար, այդպես էլ մութ (չպարզված) է մնում, թե նշված ատյանում ինքնաբացարկի կամ դրա միջնորդության ինստիտուտ գործառնում է, թե ոչ: Վճռաբեկ դատարանը (բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից) հանդիսանում է բարձրագույն դատական ատյան, և այդ ատյանում անկողմնակալությունն ապահովվելն ունի հիմնարար նշանակություն արդարադատության իրականացման համար, քանի որ նրա որոշումները վերջնական են, բողոքարկման ենթակա չեն և դատական պրակտիկայի համար ունեն նախակամխիչ նշանակություն, ինչպես նաև նա իր որոշումներով նպաստում է իրավունքի զարգացմանը:

Այդ իսկ պատճառով, անկողմնակալությունը հատկապես այդ առյանում ունի հիմնարար նշանակություն:

Սեր կարծիքով, վճարելի առյանում գործի անկողմնակալ և անաչառ քննության նախապատրաստման և գործի քննության իրականացման համար առաջարկում ենք ՔԳՕ-ում կատարել լրացում առանձին հոդվածի ձևով՝ այն շարադրելով հետևյալ կերպ.

«Հոդված 231.1 Վճարելի դատարանի դատավորի ինքնաբացարկը

Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 91 հոդվածով սահմանված հիմքերի առկայության դեպքում վճարելի դատարանի դատավորն ինքնաբացարկ է հայտնում իր նախաձեռնությամբ կամ գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ:

Գատավորի ինքնաբացարկի հետ կապված հարցերը լուծվում են սույն օրենսգրքի 4-րդ գլխի կանոններով:

Այս լրացումը կնպաստի վճարելի դատարանում անկողմնակալության ապահովմանը, կբարձրացնի արդարադատության արդյունավետությանը, և հնարավորություն կընձեռնի ամբողջությամբ իրացնել անկողմնակալության սահմանադրական հիմնադրույթը:

Վճարելի դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի դատավորներից մեկը (զեկուցող դատավորը) ուսումնասիրում է վճարելի բողոքը, գործի նյութերը և զեկուցում է վճարելի դատարանի նիստում:

Վճարելի դատարանի դատավորները ծանոթանում են վճարելի բողոքին և գործի նյութերին (ՔԳՕ 237-րդ հոդված):

Սեր եզրահանգումն այն է, որ մրցակցային դատավարության պայմաններում, գործը դատարանության նախապատրաստելիս,

այդ ընթացքում դատավարական ղեկավարում իրականացնող դատավորի գործառույթը կողմերի և գործի ելքում այլ շահագրգռվածություն ունեցող անձանց պահանջները և առարկությունները պարզելն է, նրանց իրավունքները և պարտականությունները պարզաբանելը, ինչպես նաև այն հարցերը լուծելը, թե ինչ ապացույցներ են անհրաժեշտ գործի ճիշտ լուծման մեջ նշանակություն ունեցող հանգամանքները (փաստերը) հաստատելու համար, և կողմերը կարող են, արդյոք, ներկայացնել դրանք, կամ դատարանն ինչո՞վ կարող է օժանդակել նրանց անհրաժեշտ ապացույցները ձեռք բերելու հարցում:

Քաղաքացիական գործը դատական քննության նախապատրաստելը քաղաքացիական դատավարության պարտադիր և ինքնուրույն փուլ է, որի բովանդակությունն են կազմում մինչև գործը դատական նիստում քննելը, գործին մասնակցող անձանց կողմից կատարվող և դատավորի կողմից ղեկավարվող դատավարական գործողությունները (դրանց համակցությունը և որոնք ուղղված են հենց առաջին դատական նիստում քաղաքացիական գործի ժամանակին և ճիշտ քննությանն ու լուծմանը, դատական քաշշուկի կանխմանը: Թվարկված դատավարական գործողությունները չպետք է սպառիչ լինեն, դրանց ամրագրումն օրենսդրության մեջ հիմք է ծառայում դատական քննության նախապատրաստման փուլում վճարելի վարույթի դատավարական խնդիրների հատուկ իրավական կարգավորման համար:

Վճարելի դատարանը գործը պետք է քննի և որոշում կայացնի՝ ողջամիտ ժամկետում (ՔԳՕ 236-րդ հոդված):

1. Гражданский процесс. “Проспект”. М., 1998, с. 215-218.
2. *Решетникова И.В.* Концепция подготовки дела к судебному разбирательству // Современная доктрина гражданского, арбитражного процесса и исполнительного производства: теория и практика. Краснодар, 2004, с. 297-303.
3. СНГ: Реформа гражданского процессуального права. Изд. Городец. М., 2002, с. 227.
4. *Жилин Г.А.* Подготовка гражданских дел к рассмотрению в суде кассационной инстанции. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 1991, с.

5. *Шилов А.В.* Подготовка дела к судебному разбирательству в арбитражном процессе. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. Томск, 2004, с. 9.
6. *Պետրոսյան Ռ. Չ.* Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն/ չորրորդ հրատ, էրևան, Ոսկան էրևանցի, 2012, էջ 344:
7. *Тихоня В.Г., Тихонович В.В.* Рассмотрение в суде гражданских дел. Минск, 1982, с. 5-29.
8. *Пешанов А.Г.* Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: проблемы теории и практики. М., 2002, с. 181.

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈՍԵՍՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (196 – 196)

ԴԱՏԱՎՈՐ
Իշխանութուն

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶՐԵԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2015 թվականի հունիսի 5-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Հեղինե Մերուժանի Գալստյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի դեկտեմբերի 12-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Ա.Հաբությունյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2013 թվականի սեպտեմբերի 1-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Լոռու մարզի քննչական բաժնում հարուցվել է թիվ 53104013 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով:

Նախաքննության մարմնի 2013 թվականի սեպտեմբերի 3-ի որոշմամբ Հ.Գալստյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Նախաքննության մարմնի 2014 թվականի մարտի 26-ի որոշմամբ Հ.Գալստյանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվել է, և նրան նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով:

2014 թվականի ապրիլի 7-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանը 2014 թվականի սեպտեմբերի 25-ի դատավճռով Հ.Գալստյանին մեղավոր է ճանաչել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության կատարման մեջ և նրա նկատմամբ պատիժ նշանակել՝ ազատազրկում՝ 10 (տասը) տարի ժամկետով: Նույն դատավճռով Առաջին ատյանի դատարանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքում Հ.Գալստյանին ճանաչել և հռչակել է անմեղ՝ արարքում հանցակազմի բացակայության հիմքով:

3. Մեղադրող Պ.Մարտիրոսյանի, ամբաստանյալ Հ.Գալստյանի և նրա

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

պաշտպան Լ.Գոգինյանի վերաքննիչ բողոքների քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2014 թվականի դեկտեմբերի 12-ի որոշմամբ բողոքները մերժել է, Առաջին աստիճանի դատարանի 2014 թվականի սեպտեմբերի 25-ի դատավճիռը՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի դեկտեմբերի 12-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Ա.Հարությունյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2015 թվականի ապրիլի 14-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցները վճռաբեկ բողոքի պատասխան չեն ներկայացրել:

Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Հ.Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ «նա 2013 թվականի հուլիս ամսին, ծանոթացել է Ստեփանավան քաղաքի Միլիոնի փողոցի 94 տան բնակչուհի Սյուզաննա Հովհաննիսյանի հետ և աշխատանք ու բնակության վայր չունենալու պատճառով խնդրել է նրան թույլատրել որոշակի ժամանակ բնակվել իր տանը: Ս.Հովհաննիսյանը խնդրել է ամուսնուն՝ Ա.Կլիմովին, թույլատրել նրան բնակվել իրենց հետ, որից հետո Հ.Գալստյանը տեղափոխվել է նշված տուն և բնակվել Ա.Կլիմովի, Ս.Հովհաննիսյանի և վերջինիս անչափահաս դստեր՝ Ա.Լազարբիձեի հետ: 2013 թվականի հուլիսի վերջերին Ս.Հովհաննիսյանը մեկնել է Լոռու մարզի Դսեղ գյուղ և որպես կթվորուհի աշխատանքի անցել նույն գյուղի Տուլնի ուրթ կոչվող հանդամասում, իսկ Հ.Գալստյանը շարունակել է բնակվել Ա.Կլիմովի և Ա.Լազարբիձեի հետ համատեղ: 2013 թվականի օգոստոսի 27-ի լույս 28-ի գիշերը՝ ժամը 00-ի սահմաններում, Հ.Գալստյանն Ա.Կլիմովին ապօրինաբար կյանքից զրկելու դիտավորությամբ, Ստեփանավան քաղաքի Միլիոնի փողոցի թիվ 94 հասցեում գտնվող տան հյուրասենյակում, հենց Ա.Կլիմովի անկողնու մեջ դանակով և լինգով բազմաթիվ հարվածներ է հասցրել Ա.Կլիմովի մարմնի տարբեր մասերին ու սպանել նրան, որից հետո անչափահաս Ա.Լազարբիձեին առաջարկել է օգնել իրեն և Ա.Կլիմովի դիակը թաքցնել, ապա միասին դիակը տեղափոխել են նույն տան հետնամասում գտնվող նկուղ և պահել այնտեղ:

2013 թվականի սեպտեմբերի 1-ին Հ.Գալստյանը ձերբակալվել է և որպես կասկածյալ հարցաքննվելիս գիտակցելով, որ իր տրամադրած տեղեկությունը կեղծ է և նախազգուշացված լինելով հանցագործությանն ակնհայտորեն առնչություն չունեցող անձին հանցանք կատարելու մեջ մեղադրելու դեպքում նախատեսված պատասխանատվության մասին, Ա.Կլիմովին մեղադրելով առանձնապես ծանր հանցագործության կատարման մեջ՝ նրա վերաբերյալ կատարել է սուտ մատնություն, իբրև թե նա 2013 թվականի հունիսի 3-ից 4-ն

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈՒՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (196 – 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

ընկած ժամանակահատվածում Լոռու մարզի Գղղալա գյուղի գերեզմանատանը դանակով հարվածներ է հասցրել Սյուզաննա Հովհաննիսյանի մարմնի տարբեր մասերին և սպանել նրան, որից հետո երկուսով դիակը թաքցրել են նույն գյուղի գերեզմանատանը (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 127-135):

6. 2013 թվականի սեպտեմբերի 1-ի՝ կասկածյալի հարցաքննության արձանագրության համաձայն՝ Հ.Գալստյանը որպես կասկածյալ հարցաքննվելիս ցուցմունք է տվել, որ մինչև Ա.Կլիմովին սպանելը, վերջինս իրեն պատմել է, որ 2 ամիս առաջ ձորում սպանել է Սյուզաննային և ցույց է տվել նրա դիակի տեղը (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 19-20):

7. 2013 թվականի սեպտեմբերի 1-ին Հ.Գալստյանի ցուցմունքները ստուգելու նպատակով կատարվել է քննչական փորձարարություն, որի արձանագրության համաձայն՝ Հ.Գալստյանը մանրամասն նկարագրել է իր ներկայությամբ Ա.Կլիմովի կողմից Սյուզաննա Հովհաննիսյանին սպանելու հանգամանքները և մատնացույց է արել այն տարածքը, որտեղ թողել են դիակը, սակայն կատարված որոնողական աշխատանքների արդյունքում թե՛ Ս.Հովհաննիսյանի դիակը և թե՛ սպանության այլ հետքեր չեն հայտնաբերվել (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 37-48):

8. 2013 թվականի սեպտեմբերի 2-ին որպես կասկածյալ լրացուցիչ հարցաքննվելու ժամանակ Հ.Գալստյանը ցուցմունք է տվել այն մասին, որ 2013 թվականի հունիսի 3-ին կամ 4-ին, երեկոյան Սաշայի առաջարկով Սյուզանի, Սաշայի հետ գնացել են քայլելու դեպի Ստեփանավան քաղաքի Գղղալ գյուղը: Ծանապարհին Սյուզանի հեռախոսին զանգեր է եկել: Սաշան, հասկանալով, որ նա ինչ-որ տղայի հետ պայմանավորվում է փախչել, սկսել է ձեռքերով ապտակներ հասցնել Սյուզանի դեմքին: Սաշայի հարվածներից Սյուզանը թուլացել և վայր է ընկել, որից հետո Սաշան իր սև գույնի երկաթյա դանակով, աջ ձեռքով երկու անգամ հարվածել է Սյուզանի ձախ կողքին: Սյուզանը վայր է ընկել և մահացել: Սաշան գնացել է տուն, բահ և լոճ բերել ու հենց այդտեղ մի փոս փորել, որից հետո Սաշայի հետ Սյուզանի դիակը դրել են այդ փոսի մեջ և թաղել: Նաև հայտնել է, որ Սյուզանի դիակի գտնվելու վայրը ճիշտ չի ցույց տվել, սակայն պատրաստ է ճիշտ տեղն ասել (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 68-79):

9. 2013 թվականի սեպտեմբերի 2-ի՝ քննչական փորձարարություն կատարելու մասին արձանագրության համաձայն՝ Հ.Գալստյանը մատնացույց է արել Լոռու մարզի Գղղալա գյուղի գերեզմանատանը և հայտարարել, որ Սյուզաննա Հովհաննիսյանի դիակը ինքը և Ա.Կլիմովը թաքցրել են նշված գերեզմանատանը (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 79-80):

10. 2013 թվականի սեպտեմբերի 2-ի՝ արտաշիրիմում կատարելու վերաբերյալ արձանագրության համաձայն՝ Հ.Գալստյանի մատնացույց արված վայրից հայտնաբերվել են մանկահասակ երեխայի ոսկրերի մնացորդներ (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 81-83), իսկ այդ կապակցությամբ Հ.Գալստյանը լրացուցիչ ցուցմունք է տվել՝ նշելով, որ հայտնաբերված ոսկրերն իր դստեր՝ 2012 թվականի ապրիլի 2-ին ծնված Պայծառ Սողոմոնի Գրի-

գորյանի ոսկրերի մնացորդներն են: Բացի այդ, Հ.Գալստյանը նշել է. «(...) Ինչ վերաբերում է Սյուզիին Սաշայի կողմից սպանելուն, դա սուտ է, Սյուզին ողջ է, Սաշան նրան չի սպանել, ուղղակի ես նույնիսկ Սաշային սպանելուց հետո այնքան զայրացած էի, որ ասում էի, թե իբր սպանել է Սյուզիին (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 84-85):

11. 2013 թվականի սեպտեմբերի 2-ին, ժամը 19-ին Ս.Հովհաննիսյանը Լոռու մարզի Դսեղ գյուղի «Տուլնի ուրթ» կոշվող վայրում հայտնաբերվել և ցուցմունք է տվել, որ բնակության վայրից բացակայել է աշխատանքի բերումով: Հայտնել է նաև, որ իրեն ոչ ոք չի առևանգել, իր նկատմամբ Ա.Կլիմովը և որևէ այլ անձ բռնություն չի գործադրել (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 88, 91-95):

12. Որպես մեղադրյալ հարցաքննվելու ժամանակ Հ.Գալստյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չի ճանաչել և ցուցմունք է տվել, որ Ա.Կլիմովի կողմից Ս.Հովհաննիսյանին սպանելու վերաբերյալ հայտարարություն է արել, քանի որ ցանկացել է նրան բնութագրել որպես վատ անձնավորություն (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 89-91, 120-121):

13. Առաջին ատյանի դատարանի դատական նիստի արձանագրության համաձայն՝ Հ.Գալստյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքի կապակցությամբ ցուցմունք է տվել, որ նախաքննության ընթացքում հարցաքննության ժամանակ լարված վիճակում է եղել, և երբ քննիչները պնդել են, որ Սյուզաննան չկա ու ասել են, որ տեղն ասի, ինքը հարցերի ճնշման ներքո ասել է, որ նրան Ա.Կլիմովը սպանել է, իսկ դիակը պահել Ստեփանավան քաղաքի ձորի մոտակայքում և ոստիկաններին ուղեկցել է այնտեղ, առանց հասկանալու, թե ինչ է ասում: Սակայն ոստիկանները պարզել են, որ այնտեղ կնոջ դիակ չկա, հետո այլ վայր է ցույց տվել, որտեղ թաղված է եղել իր դուստրը: Հ.Գալստյանը հայտարարել է, որ հոգեկան ծանր վիճակում լինելով՝ սուտ ցուցմունք է տվել և սուտ ցուցմունք տալով՝ ինքը փորձել է վատաբանել Ա.Կլիմովին, ապացուցել որ նա վատ մարդ էր (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթ 311):

14. Առաջին ատյանի դատարանը, անդրադառնալով նախաքննական մարմնի կողմից ամբաստանյալ Հեղինե Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքին, նշել է. «[Մեղադրյալը] կարող է սուտ մատնության համար քրեական պատասխանատվության ենթարկվել միայն այն դեպքում, եթե սուտ մատնությունը իրեն պաշտպանելու միջոց չի հանդիսացել: Եթե մեղադրյալը սուտ մատնություն է կատարում իրեն մեղադրանքից պաշտպանելու նպատակով, ապա ենթակա չէ պատասխանատվության:

Դատաքննությամբ պարզվեց, որ ամբաստանյալ Հեղինե Գալստյանը օրենքով սահմանված կարգով չի նախազգուշացվել սուտ մատնության համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին: Բացի այդ, նա կատարել է սուտ մատնություն առաջադրված մեղադրանքից իրեն պաշտպանելու համար, իր կատարած արարքն արդարացնելու համար այդ ընթաց-

Դատական պրակտիկա

քում ամբաստանելով նաև ինքն իրեն, իբրև թե ինքն օգնել է Ալեքսանդր Կլիմովին թաղելու Սյուզաննայի դիակը:

(...)

Վերը շարադրվածի հիման վրա դատարանը եկավ այն եզրահանգման, որ Հեղինե Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքում պետք է ճանաչել և հռչակել անմեղ արարքում հանցակազմի բացակայության հիմքով» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 309-322):

15. Վերաքննիչ դատարանը, անդրադառնալով ամբաստանյալ Հ.Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքին, արձանագրել է հետևյալը. «(...) Սույն գործում առկա ապացույցների համակցությունը բավարար չէ հիմնավոր կասկածից վեր ապացուցողական չափանիշին համապատասխան հաստատված համարելու, որ Հ.Գալստյանը կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով իրեն մեղադրվող հանցավոր արարքը: Մեղադրանքի հիմքում դրված ապացույցների համակցությունը բավարար չէ Հ.Գալստյանին մեղադրվող հանցավոր արարքի փաստական հանգամանքները հաստատված համարելու այն ծավալով, որը կրացառի դրա ապացուցվածության վերաբերյալ ցանկացած ողջամիտ կասկած:

Հետևաբար, համաձայնվելով առաջին ատյանի դատարանի իրավական վերլուծությունների և հետևությունների հետ՝ Վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է, որ ամբաստանյալ Հ.Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված հանցանքների կատարման մեջ անմեղ ճանաչելիս առաջին ատյանի դատարանը պահպանել է անմեղության կանխավարկածի, ինչպես նաև ապացույցները գնահատելու վերաբերյալ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ, 25-րդ, 127-րդ հոդվածների պահանջները» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 3, թերթեր 54-85):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

16. Բողոքաբերի պնդմամբ՝ սույն գործով ստորադաս դատարանները դատական ակտ կայացնելիս թույլ են տվել դատական սխալ, որն ազդել է գործի ելքի վրա:

Այսպես՝ վերլուծելով ակնհայտ սուտ մատնության հանցակազմի տարրերը և համադրելով դրանք գործի փաստական հանգամանքների հետ՝ բողոքաբերը փաստարկել է, որ հիմնավոր չէ ստորադաս դատարանների հետևությունը Հ.Գալստյանի արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված հանցակազմի բացակայության մասին: Բողոքաբերը, մասնավորապես, նշել է, որ Հ.Գալստյանը, գիտակցելով, որ իր տրամադրած տեղեկությունները Ա.Կլիմովի կողմից կնոջը սպանելու մասին կեղծ են, քրեական գործ հարուցելու իրավունք ունեցող մարմնին հայտնել է անմեղ անձի կողմից քրեական օրենքով նախատեսված, սակայն տեղի չունեցած

հանցագործություն՝ սպանություն կատարելու մասին: Իսկ իբրև ենթադրյալ դեպքի վայր Հ.Գալստյանը մատնանշել է իր երեխայի գերեզմանը՝ անհարկի վատնելով վարույթն իրականացնող մարմինների նյութական և մարդկային ռեսուրսները:

17. Բողոքաբերն իր անհամաձայնությունն է արտահայտել նաև ստորադաս դատարանների՝ Հ.Գալստյանի արարքում ակնհայտ սուտ մատնության հանցակազմի բացակայության վերաբերյալ այն հիմնավորմանը, որ վերջինս նախազգուշացված չի եղել ակնհայտ սուտ մատնություն կատարելու համար նախատեսված պատասխանատվության մասին: Մասնավորապես, բողոքաբերը փաստարկել է, որ Հ.Գալստյանը ձերբակալվել է 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ին, և վերջինիս անմիջապես բացատրվել են իր՝ որպես կասկածյալի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 63-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքներն ու պարտականությունները, այդ թվում՝ որ կասկածյալի վրա չի կարող որևէ պատասխանատվություն դրվել իր տված ցուցմունքների և բացատրությունների համար, բացի այն դեպքերից, երբ նա հայտարարել է հանցագործությանն ակնհայտորեն առնչություն չունեցող անձի կողմից հանցանք կատարելու մասին:

Բողոքաբերը նաև փաստարկել է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի տառացի մեկնաբանությունը ցույց է տալիս, որ հոդվածում նշում չկա այն մասին, որ հիշյալ հոդվածով նախատեսված քրեական պատասխանատվության առաջացման համար անհրաժեշտ պայման է անձի նախազգուշացված լինելը սուտ մատնության համար նախատեսված պատասխանատվության մասին: Սուտ մատնության համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին անձը նախազգուշացվում է միայն իրավասու մարմին հանցագործության վերաբերյալ հաղորդում ներկայացնելիս և նախազգուշացնելը որպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածով քրեական պատասխանատվության ենթարկելու պարտադիր պայման դիտարկելու դեպքում կատարելի, որ սուտ մատնություն հնարավոր է կատարել միայն հանցագործության մասին այդ կերպ հաղորդում ներկայացնելով, մինչդեռ քննարկվող հոդվածում սուտ մատնություն կատարելու եղանակ չի հիշատակվում:

18. Անդրադառնալով Առաջին ատյանի դատարանի այն եզրահանգմանը, թե Ա.Կլիմովին մեղադրելով չկատարված սպանության մեջ ամբաստանյալը կատարել է սուտ մատնություն առաջադրված մեղադրանքից իրեն պաշտպանելու համար՝ բողոքաբերը նշել է, որ Հ.Գալստյանն իր նախաքննական և դատաքննական ցուցմունքներում հայտարարել է, որ Ա.Կլիմովին մեղադրելով չկատարված սպանության մեջ, ցանկացել է նրան իբրև վատ, բացասական անձնավորություն ներկայացնել վարույթն իրականացնող մարմնի առջև: Մինչդեռ բողոքաբերի պնդմամբ՝ անձի միայն վատ անձնավորություն լինելն ամենևին էլ չի կարող պատճառ հանդիսանալ վերջինիս կյանքից զրկելու և այդ հանգամանքով պաշտպանվելով՝ արդարանալու համար:

19. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի դեկտեմբերի 12-ի որոշումը և գործն ուղարկել ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Դատական պրակտիկա

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

20. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կասկածյալի (մեղադրյալի) դատավարական կարգավիճակ ունեցող անձին սուտ մատնություն կատարելու համար (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդված) քրեական պատասխանատվության ենթարկելու կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու խնդիր: Ուստի անհրաժեշտ է սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկան ճիշտ ձևավորելու համար:

1. Սուտ մատնության համար քրեական պատասխանատվության առկայության մասին նախազգուշացնելու իրավական ազդեցությունը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածով անձին պատասխանատվության ենթարկելիս.

21. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է՝ նախաքննության մարմնի կողմից Հ.Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածով նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին նախազգուշացրած չլինելու հանգամանքն արդյոք կարող է սուտ մատնության համար առաջադրված մեղադրանքում նրան արդարացնելու հիմք հանդիսանալ:

22. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Հանցագործությունների մասին ֆիզիկական անձանց հաղորդումները կարող են լինել գրավոր կամ բանավոր:

2. Քննչական գործողություն կատարելիս կամ դատական քննության ընթացքում հանցագործության մասին արված բանավոր հաղորդումը մտցվում է համապատասխանաբար՝ քննչական գործողության կամ դատական նիստի արձանագրության մեջ: (...)

3. Եթե լրացել է դիմողի 16 տարին, նա նախազգուշացվում է սուտ մատնության համար պատասխանատվության մասին, ինչը հաստատում է իր ստորագրությամբ:

(...)»:

Վերոշարադրյալ քրեադատավարական նորմի վերլուծությունից երևում է, որ օրենսդիրը նախատեսել է հանցագործության մասին հաղորդում տվող ֆիզիկական անձանց սուտ մատնության համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին նախազգուշացնելու պարտադիր պահանջ: Վերջինս դասվում է քրեական դատավարություն իրականացնող անձանց կողմից ձեռնարկվող այն միջոցառումների շարքին, որոնք ուղղված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ և 3-րդ կետերով նախատեսված՝ քրեական դատավարության խնդիրների իրացման արդյունավետությունը բարձրացնելուն: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված է. «Քրեական դատավարություն իրականացնող մարմինները պարտավոր են ձեռնարկել բոլոր միջոցառումները, որպեսզի իրենց գործունեության արդյունքում՝

(...)

2) ոչ մի անմեղ անձ հանցանքի կատարման մեջ չկասկածվի, չմեղադրվի և չդատապարտվի:

3) ոչ ոք անօրինական կամ առանց անհրաժեշտության չենթարկվի դատավարական հարկադրանքի միջոցների, պատժի, իրավունքների և ազատությունների այլ սահմանափակման»:

23. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հանցագործության մասին սուտ մատնությունը, եթե անձը գործել է՝ գիտակցելով, որ իր տրամադրած տեղեկատվությունը կեղծ է

[պատժվում է համապատասխան պատժով]»:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը քրեական պատասխանատվություն է սահմանում նույն արարքի համար, որը

«1) գուգորդվել է ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության մեջ մեղադրելով,

(...))»:

Մեջբերված հոդվածը ներառված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի «Արդարադատության դեմ ուղղված հանցագործությունները» վերնագրված գլուխ 21-ում: Քննարկվող հոդվածով նախատեսված հանցագործությունն արդարադատության դեմ ուղղված հանցագործություն է, որը խաթարում է իրավապահ մարմինների բնականոն գործունեությունը, որոնք հարկադրված են լինում ուժեր ու միջոցներ վատնել չկատարված հանցագործության բացահայտման համար կամ կատարված հանցագործությունը քննելիս ընթանալ սխալ ուղով: Վերջինս կարող է հանգեցնել անմեղ անձանց նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնելուն, նրանց իրավունքների անհիմն սահմանափակումների: Այսպիսով, սուտ մատնության հիմնական անմիջական օբյեկտը արդարադատության բնականոն իրականացմանն ուղղված հասարակական հարաբերություններն են, իսկ լրացուցիչ անմիջական օբյեկտը՝ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Հանցագործության օբյեկտիվ կողմը կարող է դրսևորվել երկու ձևով: Առաջին դեպքում հանցավորը հայտնում է տեղի չունեցած հանցագործության մասին: Այս դեպքում արարքը քննարկվող հոդվածով որակելու համար էական չէ հանցանքի կատարման մեջ որոշակի անձի մատնանշելու հանգամանքը: Երկրորդ դեպքում հանցավորը հայտնում է իրականում տեղի ունեցած հանցագործության մասին՝ մատնանշելով այնպիսի անձի, ով չի կատարել այն:

Սուտ մատնությունը կարող է իրականացվել ինչպես գրավոր, այնպես էլ բանավոր: Քննարկվող հանցակազմն առկա է այն դեպքում, երբ երևակայական հանցագործության կամ հանցագործի մասին տեղեկությունները հաղորդվում են այն պետական մարմիններին, որոնք քրեական գործ հարուցելու իրավունք ունեն: Այլ մարմիններին նույնաբովանդակ տեղեկություններ հաղորդելը քննարկվող հանցակազմը չի առաջացնում:

Քննարկվող հանցակազմը ձևական է. հանցագործությունը համարվում է ավարտված այն պահից, երբ հասցեատերն ստանում է հանցագործության կամ հանցավորի մասին կեղծ տեղեկությունները:

Դատական պրակտիկա

Հանցագործության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ. հանցավորը գիտակցում է, որ իր տրամադրած տեղեկատվությունը չի համապատասխանում իրականությանը, կեղծ է: Հանցագործության շարժառիթները կարող են ամենաբազմազանը լինել՝ վրեժ, խանդ և այլն: Բազմազան կարող են լինել նաև հետապնդվող նպատակները, օրինակ՝ անմեղին քրեական պատասխանատվության ենթարկելուն հասնելը, անձին վատաբանելը և այլն:

24. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածում նկարագրված հանցակազմի վերլուծությունից հետևում է, որ սուտ մատնության համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին նախազգուշացված լինելն այս հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ չէ: Քրեական օրենսդրության որևէ այլ դրույթ նույնպես չի սահմանում սուտ մատնության համար քրեական պատասխանատվության առկայության մասին անձին նախազգուշացնելը՝ իբրև պատասխանատվության ենթարկելու պարտադիր պայման:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված՝ քրեական պատասխանատվության մասին նախազգուշացնելու վերաբերյալ կանոնին, ապա այն քրեադատավարական պահանջ է, որը տարածվում է հանցագործությունների մասին հաղորդումների գրանցման դատավարական կարգի նկատմամբ: Այն չի սահմանում և չի էլ կարող սահմանել (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ և 7-րդ հոդվածներ), որ քրեական պատասխանատվության մասին նախազգուշացնելու դատավարական պահանջի խախտումը բացառում է սուտ մատնության համար անձի քրեական պատասխանատվությունը:

Քննարկվող քրեադատավարական կանոնը կիրառելի է այն դեպքում, երբ անձը հանցագործության մասին հաղորդումն անմիջականորեն ներկայացնում է իրավասու մարմիններին: Մինչդեռ հաղորդումները կամ հայտարարությունները կարող են ի սկզբանե ներկայացված չլինել վարույթն իրականացնող մարմիններին, ինչպես նաև ուղարկվել փոստի միջոցով: Նման դեպքերում օբյեկտիվորեն հնարավոր չէ անձին նախազգուշացնել սուտ մատնության համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին: Բացի այդ, վերոշարադրյալ քրեադատավարական պահանջը նաև սուտ մատնության հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի առկայությունը կամ բացակայությունը որոշելու չափանիշ ծառայել չի կարող: Հետևաբար, ինքնին այդ պահանջի խախտումը չի կարող բացառել սուտ մատնություն կատարելու դիտավորության առկայությունը: Ուստի սուտ մատնության համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը ողջամտորեն չի կարող պայմանավորվել դրա առկայության մասին անձին նախազգուշացնելու հանգամանքով:

Վերոշարադրյալը, իհարկե, չի ենթադրում, որ քննարկվող դատավարական պահանջի նախատեսումն ինքնանպատակ է. մասնավորապես, այն ուղղված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ և 3-րդ կետերով նախատեսված՝ քրեական դատավարության խնդիրների իրացման արդյունավետությունը բարձրացնելուն (տես սույն որոշման

22-րդ կետը): Որպես պարտադիր պահանջ՝ քննարկվող քրեադատավարական կանոնը պետք է պահպանվի իրավասու մարմնի կողմից, իսկ այն չպահպանելը՝ որպես օրինականության սկզբունքի խախտում, կարող է համապատասխան իրավական հետևանքներ առաջացնել խախտում թույլ տված պաշտոնատար անձի համար (օրինակ՝ կարգապահական պատասխանատվություն): Միևնույն ժամանակ անձին սուտ մատնության համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջով պայմանավորելը վերացական և պատրանքային կդարձնի քրեական դատավարության համասոցիալական այնպիսի խնդրի նախատեսումը, ինչպիսին է անձի, հասարակության և պետության պաշտպանությունը հանցագործությունից, ինչպես նաև այդ պաշտպանությունն ապահովելու պետության պարտականությունը, ինչն անթույլատրելի է:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գալիս է այն եզրահանգման, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածով նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին նախազգուշացված չլինելու հանգամանքը չի կարող հանդիսանալ այդ հանցագործության համար անձի քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանք: Այս դեպքում գործում է նաև «օրենքի չիմացությունը չի ազատում պատասխանատվությունից (ignorantia non est argumentum)» հանրահայտ սկզբունքը:

25. Սույն գործի նյութերի համաձայն՝ Հ.Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ վերջինս, Ա.Կլիմովի սպանության փաստի առթիվ հարուցված քրեական գործով 2013 թվականի սեպտեմբերի 1-ին որպես կասկածյալ հարցաքննվելիս, գիտակցելով, որ իր տրամադրած տեղեկությունը կեղծ է և նախազգուշացված լինելով հանցագործությանն ակնհայտորեն առնչություն չունեցող անձին հանցանք կատարելու մեջ մեղադրելու դեպքում նախատեսված պատասխանատվության մասին, Ա.Կլիմովին մեղադրելով առանձնապես ծանր հանցագործության կատարման մեջ, նրա վերաբերյալ կատարել է սուտ մատնություն, իբրև թե նա 2013 թվականի հունիսի 3-ից 4-ն ընկած ժամանակահատվածում Լոռու մարզի Դզդալա գյուղի գերեզմանատանը դանակով հարվածներ է հասցրել Ս.Հովհաննիսյանի մարմնի տարբեր մասերին և սպանել նրան, որից հետո երկուսով դիակը թաքցրել են նույն գյուղի գերեզմանատանը (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանը Հ.Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքում ճանաչել է անմեղ և արդարացրել՝ ի թիվս այլնի պատճառաբանելով, որ «(...) Դատաքննությանը պարզվեց, որ ամբաստանյալ Հեղինե Գալստյանը օրենքով սահմանված կարգով չի նախազգուշացվել սուտ մատնության համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին: (...)» (տե՛ս սույն որոշման 14-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանը, ստուգելով Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը, իրավաչափ է համա-

Դատական պրակտիկա

րել Առաջին ատյանի դատարանի իրավական վերլուծությունները և հետևությունները (տե՛ս սույն որոշման 15-րդ կետը):

26. Նախորդ կետում մեջբերված փաստերը գնահատելով սույն որոշման 22-24-րդ կետերում շարադրված նորմերի և իրավական վերլուծությունների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ նախաքննության մարմնի կողմից Հ.Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածով նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին նախազգուշացված չլինելու հանգամանքը չի կարող սուտ մատնության համար առաջադրված մեղադրանքում նրան արդարացնելու հիմք հանդիսանալ:

Արդյունքում՝ Վճռաբեկ դատարանը հիմնավորված չի համարում ստորադաս դատարանների դիրքորոշումն այն մասին, որ սուտ մատնության համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին նախազգուշացնելն այդ հանցագործության համար անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու պարտադիր պայման է, և գտնում է, որ այդպիսով ստորադաս դատարանները սխալ են մեկնաբանել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ, 7-րդ և 333-րդ հոդվածները՝ թույլ տալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածով նախատեսված նյութական իրավունքի խախտում:

II. Սուտ մատնության համար քրեական պատասխանատվության (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդված) և կասկածյալի (մեղադրյալի) պաշտպանության իրավունքի հարաբերակցության վերաբերյալ.

27. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված հաջորդ իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավորված է արդյոք ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ Հ.Գալստյանի արարքում սուտ մատնության հանցակազմը բացակայում է՝ այն մեղադրանքից պաշտպանվելու միջոց հանդիսանալու պատճառաբանությամբ:

28. ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված է. «Յուրաքանչյուր ոք ազատ է կատարելու այն, ինչն արգելված չէ օրենքով և չի խախտում այլոց իրավունքները և ազատությունները»:

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքները և ազատություններն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու իրավունք»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ նաև՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի համաձայն. «Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները.

(...)

գ) պաշտպանելու իրեն անձամբ (...),

(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Կասկածյալը և մեղադրյալն ունեն պաշտպանության իրավունք:

2. Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է կասկածյալին և մեղադրյալին բացատրել նրանց իրավունքները և ապահովել օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով մեղադրանքից նրանց պաշտպանվելու փաստացի հնարավորությունը:

(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ հոդվածը սահմանում է, որ.

«1. Մեղադրյալն ունի պաշտպանության իրավունք: Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը մեղադրյալին հնարավորություն է ընձեռում օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով իրականացնել պաշտպանության իր իրավունքը:

(...)

3. Մեղադրյալի կողմից իր իրավունքներից օգտվելը կամ դրանցից օգտվելուց հրաժարվելը չպետք է մեկնաբանվի ի վնաս նրա և նրա համար առաջացնի որևէ անբարենպաստ հետևանք: Մեղադրյալի վրա չի կարող որևէ պատասխանատվություն դրվել իր տված ցուցմունքների և բացատրությունների համար, բացի այն դեպքերից, երբ նա հայտարարել է հանցագործությանն ակնհայտորեն առնչություն չունեցող անձի կողմից հանցանք կատարելու մասին:

(...):»:

Նույնաբովանդակ կարգավորում է նախատեսված նաև կասկածյալի պաշտպանության իրավունքը սահմանող նորմերով (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասեր):

Մեջբերված նորմերն ամրագրում են մեղադրյալի (կասկածյալի) պաշտպանության իրավունքը, որին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Ն.Պոդոսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ՝ արտահայտելով հետևյալ դիրքորոշումը. «(...) Կասկածյալի պաշտպանության իրավունքը նրան վերապահված դատավարական իրավունքների ամբողջությունն է, որը նրան հնարավորություն է տալիս հանդես գալ որպես դատավարության ինքնուրույն սուբյեկտ, լրիվ կամ մասնակիորեն հերքել իրեն վերագրվող հանցանքը կատարած լինելու պնդումը, ինչպես նաև պաշտպանել իր իրավունքներն ու օրինական շահերը: (...) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով կասկածյալի պաշտպանության իրավունքի իրականացման փաստացի հնարավորության ապահովման պարտականությունը կրում է վարույթն իրականացնող մարմինը:

Պաշտպանության իրավունքը քրեական դատավարության հիմնարար սկզբունքներից մեկն է: Բացի այդ, այն հանդիսանում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված «զենքերի հավասարության» և ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ ամրագրված մրցակցության սկզբունքների ապահովման կարևորագույն երաշխիք» (տես Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի Նորիկ Սեդրակի Պոդոսյանի վերաբերյալ թիվ ՀՅԲԲԴ-2/0153/01/08 որոշման 25-րդ կետը):

Դատական պրակտիկա

29. Վերահաստատելով և զարգացնելով նախորդ կետում մեջբերված դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության ինստիտուտի մասը հանդիսանալով՝ մեղադրյալի (կասկածյալի) պաշտպանության իրավունքի առանձնահատուկ կարևորությունը պայմանավորված է այդ սուբյեկտի դատավարական կարգավիճակով: Մասնավորապես՝ մեղադրյալը (կասկածյալը) այն անձն է, ով պետության անունից մեղադրվում (կասկածվում) է հանցանք կատարելու մեջ: Պաշտպանության իրավունքն անձի համար գործուն «զենք» է՝ դիմակայելու իշխանական լիազորություններով օժտված պետական մարմինների գործողություններին: Այս առումով պաշտպանության իրավունքը քրեական դատավարության խնդիրների, մասնավորապես, հանցավոր արարքի հետ կապված պետական իշխանության ինքնիրավ գործողություններից և չարաշահումներից անձի պաշտպանության, ինչպես նաև անօրինական կամ առանց անհրաժեշտության դատավարական հարկադրանքի միջոցների, պատժի, իրավունքների և ազատությունների այլ սահմանափակման չենթարկվելու (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ, 2-րդ մասի 3-րդ կետ) իրացման միջոցներից է:

Այդուհանդերձ, իրեն առաջադրված մեղադրանքից պաշտպանվելու անձի իրավունքը բացարձակ չէ: Դրա շրջանակները սահմանված են «*օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով*» (ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ, 42-րդ, ՀՀ քրեական դատավարության 19-րդ, 63-րդ, 65-րդ հոդվածներ) և «*չի խախտում այլոց իրավունքներն ու ազատությունները*» (ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդված) չափորոշիչներով: Հետևաբար մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքը չի կարող ենթադրել անօրինական, այլոց իրավունքներն ու ազատությունները խախտող, այդ թվում՝ հանցավոր միջոցներով պաշտպանություն իրականացնելու իրավունք: Հակառակ մեկնաբանումը կհակասի օրինականության սկզբունքին, ինչպես նաև վերացական կդարձնի անձի իրավունքներն ու ազատությունները պաշտպանելու պետության պարտականության կատարումը (ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդված):

Մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի սահմանների հարցին անդրադարձել է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը *Բրանդտե-տերն ընդդեմ Ավստրիայի* գործով՝ իրավական դիրքորոշում արտահայտելով այն մասին, որ «*Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին*» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի գ) ենթակետը չի նախատեսում պաշտպանության նպատակով ցանկացած փաստարկ օգտագործելու անսահմանափակ իրավունք: Հանցանք կատարելու մեջ մեղադրվող անձանց պաշտպանության իրավունքի գաղափարը կծանրաբեռնվեր, եթե ենթադրեր, որ նրանք չեն կարող ենթարկվել պատասխանատվության, երբ նշված իրավունքն իրացնելիս դիտավորյալ կեղծ կասկած հարուցեն վկաների կամ քրեական դատավարությանը ներգրավված այլ անձանց կողմից պատժելի վարքագիծ դրսևորելու մասին: Մեղադրյալին իր պաշտպանության նպատակով արված հայտարարությունների համար պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությունն ինքնին չի ենթադրում

6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի գ) ենթակետով երաշխավորված իրավունքների խախտում (տե՛ս Brandstetter v. Austria, 1991 թվականի օգոստոսի 28-ի վճիռ, գանգատներ թիվ 11170/84, 12876/87, 13468/87, 52-53-րդ կետեր):

30. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածը (տես սույն որոշման 23-րդ կետը) քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում սուտ մատնություն կատարելու համար, հետևաբար վերջինս օրենքով արգելված արարք է: Նշված հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ դրանով նախատեսված հանցագործության սուբյեկտն ընդհանուր է՝ 16 տարին լրացած մեղսունակ ֆիզիկական անձը: Հետևաբար ակնհայտ սուտ մատնության սուբյեկտ կարող է հանդիսանալ նշված պահանջներին բավարարող ցանկացած անձ՝ անկախ իր դատավարական կարգավիճակից:

Ավելին՝ մեղադրյալի (կասկածյալի) կողմից քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու նպատակով սուտ մատնություն կատարելու արդյունքում կխախտվեն այլ անձանց՝ Սահմանադրությամբ և օրենքներով երաշխավորված մի շարք իրավունքներ (անձի պատվի, արժանապատվության, բարի համբավի, ազատության և անձնական անձեռնմխելիության, արդար դատաքննության և այլն), ինչն անթույլատրելի է իրավական պետությունում: Այլ խոսքով՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում իր ամրագրումն ստացած այն նորմը, ըստ որի՝ մեղադրյալի (կասկածյալի) վրա չի կարող որևէ պատասխանատվություն դրվել իր տված ցուցմունքների և բացատրությունների համար (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 4-րդ, 65-րդ հոդվածի 3-րդ մասեր), չի կարող բացառել սուտ մատնություն կատարելու համար անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությունը:

31. Սույն գործի փաստերից հետևում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը հանցակազմի բացակայության հիմքով Հ.Գ.ալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքում ճանաչել է անմեղ և արդարացրել՝ ի թիվս այլնի պատճառաբանելով, որ «[Հ.Գ.ալստյանը] կատարել է սուտ մատնություն առաջադրված մեղադրանքից իրեն պաշտպանելու համար, իր կատարած արարքն արդարացնելու համար այդ ընթացքում ամբաստանելով նաև ինքն իրեն, իբրև թե ինքն օգնել է Ալեքսանդր Կլիմովին թաղելու Սյուզաննայի դիակը» (տե՛ս սույն որոշման 14-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանը, ստուգելով Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը, համաձայնել է Առաջին ատյանի դատարանի իրավական վերլուծություններին և հետևություններին (տե՛ս սույն որոշման 15-րդ կետը):

32. Նախորդ կետում մեջբերված փաստերը գնահատելով սույն որոշման 28-30-րդ կետերում շարադրված նորմերի և իրավական վերլուծությունների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը հիմնավորված չի համարում ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ Հ.Գ.ալստյանի արարքում սուտ մատնության հանցակազմը բացակայում է՝ մեղադրանքից պաշտպանվելու միջոց հանդիսանալու պատճառաբանությամբ:

Դատական պրակտիկա

Արդյունքում ստորադաս դատարանները խախտել են ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ, 42-րդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ, 63-րդ, 65-րդ հոդվածների պահանջները՝ թույլ տալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածով նախատեսված դատավարական իրավունքի խախտում:

33. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանը, պատճառաբանելով, որ «սույն գործում առկա ապացույցների համակցությունը բավարար չէ հիմնավոր կասկածից վեր ապացուցողական չափանիշին համապատասխան հաստատված համարելու, որ Հ.Գալստյանը կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով իրեն մեղսագրվող հանցավոր արարքը», իր այդ դիրքորոշումը չի հիմնավորել: Մասնավորապես, Վերաքննիչ դատարանը Հ.Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքի հիմքում դրված ապացույցները թույլատրելիության, վերաբերելիության, արժանահավատության տեսանկյունից չի վերլուծել, չի գնահատել և չի պատճառաբանել, թե Հ.Գալստյանին մեղսագրվող հանցավոր արարքի փաստական որ հանգամանքները չեն հիմնավորվել, հանցակազմի որ տարրը չի հաստատվել: Այդպիսով, Վերաքննիչ դատարանի քննարկվող դիրքորոշումը պատճառաբանված չէ, ինչը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի խախտում է (դատական ակտերի պատճառաբանվածության պահանջի մեկնաբանման վերաբերյալ տե՛ս, *mutatis mutandis*, Ֆրունզիկ Գալստյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի՝ թիվ ԵԿԳ/0058/11/09 որոշման 18-20-րդ կետերը, ապացույցների գնահատման պահանջների վերաբերյալ՝ Արարատ Ավագյանի և Վահան Սահակյանի գործով 2014 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵԿԳ/0252/01/13 որոշման 32-րդ կետը):

34. Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները թույլ են տվել ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ, 42-րդ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ, 7-րդ և 333-րդ հոդվածների և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ, 63-րդ, 65-րդ, 358-րդ հոդվածների խախտումներ, որոնք կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ և 398-րդ հոդվածների հիման վրա Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը բեկանելու և գործը նույն դատարան՝ նոր քննության ուղարկելու հիմք են:

Նոր քննության ընթացքում անհրաժեշտ է գործի հանգամանքների բազմակողմանի վերլուծության և գնահատման արդյունքում վերացնել սույն որոշմամբ արձանագրված խախտումները և դրանց արդյունքներով օրենքով սահմանված կարգով հանգել համապատասխան հետևության:

Վերոգրյալի հիման վրա և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361.¹-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով և Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Հեղինե Մերուժանի Գալստյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքում արդարացնելու մասով Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի սեպտեմբերի 25-ի դատավճիռն անփոփոխ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի դեկտեմբերի 12-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵՍԿԱՆ ԴԱԼՍՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2015 թվականի հունիսի 5-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Իշխան Ռ-ողիկի Միքայելյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2014 թվականի նոյեմբերի 3-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Ի.Միքայելյանի պաշտպան Մելսիկ Գարագյոզյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2013 թվականի դեկտեմբերի 21-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Լոռու մարզի քննչական բաժնում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով հարուցվել է թիվ 19125913 քրեական գործը:

Նախաքննության մարմնի՝ 2014 թվականի փետրվարի 5-ի որոշումներով Իշխան Ռ-ողիկի Միքայելյանը, Գարիկ Կարենի Դ-անիելյանը և Սաղաթել Շահենի Սարգսյանը ներգրավվել են որպես մեղադրյալներ, և նրանց մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով:

Քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանում (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան) ստացվել է 2014 թվականի փետրվարի 18-ին:

2. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի հուլիսի 31-ի դատավճռով Իշխան Միքայելյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, և նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 3 (երեք) տարի 4 (չորս) ամիս ժամկետով:

Նույն դատավճռով Գարիկ Դ-անիելյանը և Սաղաթել Սարգսյանը մեղավոր են ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, և նրանցից յուրաքանչյուրի նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 2 (երկու) տարի 6 (վեց) ամիս ժամկետով:

Ի.Միքայելյանի, Գ.Դ-անիելյանի և Ս.Սարգսյանի նկատմամբ կիրառված՝ ստորագրություն չհեռանալու մասին խափանման միջոցը թողնվել է անփոփոխ՝ մինչև դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը:

3. Վերոհիշյալ դատավճռի դեմ վերաքննիչ բողոքներ են ներկայացրել ամ-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

բաստանյալներ Ի.Միքայելյանը, Գ.Գանիելյանը և Ս.Սարգսյանը:

ՀՀ վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան)՝ 2014 թվականի նոյեմբերի 3-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքները մերժվել են, իսկ բողոքարկված դատական ակտը՝ թողնվել օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի վերոհիշյալ որոշման դեմ փաստաբաններ Վահան Ավագյանի և Մելսիկ Գարագյոզյանի վճռաբեկ բողոքները Վճռաբեկ դատարանը 2015 թվականի հունվարի 19-ի որոշմամբ վերադարձրել է՝ տրամադրելով 10-օրյա ժամկետ՝ բողոքների ձևական սխալները շտկելու և դրանք կրկին ներկայացնելու համար:

Ամբաստանյալ Ի.Միքայելյանի պաշտպան Մ.Գարագյոզյանը, շտկելով ձևական սխալները, կրկին վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել, որը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2015 թվականի ապրիլի 29-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցները վճռաբեկ բողոքի պատասխան չեն ներկայացրել:

Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Ամբաստանյալ Իշխան Միքայելյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ *«նա մի խումբ անձանց հետ նախնական համաձայնությամբ, առանց հափշտակելու նպատակի, ապօրինաբար տիրացել՝ փախցրել են ուրիշի ավտոմեքենան»:*

Այսպես՝ Իշխան Միքայելյանը 2013 թվականի դեկտեմբերի 21-ին՝ ժամը 19:30-ի սահմաններում, Սաղաթել Սարգսյանի առաջարկությամբ, վերջինիս և Գարիկ Գանիելյանի հետ գալով նախնական համաձայնության, առանց հափշտակելու նպատակի, ապօրինաբար տիրացել՝ փախցրել են Հովիկ Բաղրամյանին պատկանող, Վանաձոր քաղաքի Գարեգին Նժդեհի 1 շենքի բակում կայանված ՎԱԶ 21063 մակնիշի, 16OL425 հաշվառման համարանիշի ավտոմեքենան, սակայն չեն կարողացել գործարկել ավտոմեքենայի շարժիչը, որի պատճառով Իշխան Միքայելյանը նստել է դեկին, իսկ Գարիկ Գանիելյանը և Սաղաթել Սարգսյանը հրելով ավտոմեքենան տարել են Վանաձոր քաղաքի Մոսկովյան 54 շենքի մոտ» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթ 213):

6. Մեղադրական եզրակացության բովանդակությունից հետևում է, որ մեղադրողն արագացված դատաքննության դեմ առարկել է՝ չնշելով որևէ փաստարկ (տե՛ս Զրեական գործ, հատոր 1, թերթ 206):

7. Պաշտպան Մ.Գարագյոզյանը 2014 թվականի հուլիսի 4-ի դատական նիստի ժամանակ հայտնել է, որ իր պաշտպանյալները նախաքննության ավարտին միջնորդել էին կիրառել գործի քննության արագացված կարգ: Դատական նիստի ժամանակ ամբաստանյալները նույնպես միջնորդել են կիրառել դատաքննության արագացված կարգ: Իսկ մեղադրողը դատարանի հարցին պատասխանել է, որ չի փոխում իր դիրքորոշումը և առարկում է արագացված կարգ կիրառելու դեմ: Այնուհետև դատարանը հայտարարել է դատաքննության

Դատական պրակտիկա

նությանն անցնելու մասին (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթ 184-185):

8. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի հուլիսի 31-ի դատավճռի համաձայն. «Ամբաստանյալ Իշխան Ռոդիկի Միքայելյանը մի խումբ անձանց հետ նախնական համաձայնությամբ, առանց հափշտակելու նպատակի, ապօրինաբար տիրացել՝ փախցրել է ուրիշի ավտոմեքենան:

(...) Այսինքն, Իշխան Ռոդիկի Միքայելյանը կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված արարք ու նա քրեական պատասխանատվության պետք է ենթարկվի նշված հանցագործությունը կատարելու համար:

(...)

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով ամբաստանյալ Իշխան Ռոդիկի Միքայելյանի պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք է համարում հանցանքը կատարելու վտանգավոր ռեցիդիվը:

(...)»: (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթ 255-260):

9. Վերաքննիչ դատարանը 2014 թվականի նոյեմբերի 3-ի որոշմամբ արձանագրել է հետևյալը. «(...) Դատարանն (...) Իշխան Միքայելյանի (...) նկատմամբ պատիժ նշանակելիս, պահպանելով պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները, բավարար չափով հաշվի առնելով վերջին[իս] կողմից կատարված հանցագործության բնույթն ու վտանգավորության աստիճանը, [նրա] պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 67.1-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցում հանգելով ճիշտ եզրահանգման՝ (...) նշանակել է արդարացի և համաչափ պատիժ՝ նշանակված պատիժ[ը] մեղմացնելու հիմքեր չկան, ուստի դատական ակտը պետք է թողնել օրինական ուժի մեջ:

Վերաքննիչ դատարանը միևնույն ժամանակ արձանագրում է, որ գործը քննելիս և լուծելիս Դատարանի կողմից քրեադատավարական իրավունքի այնպիսի էական խախտումներ, որոնք ազդել կամ կարող էին ազդել սույն գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա՝ թույլ չեն տրվել:

Այսպիսով, Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ սույն քրեական գործի շրջանակներում Դատարանի կողմից կայացվել է գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտ, այն օրինական է, հիմնավորված և պատճառաբանված, ուստի պետք է թողնել օրինական ուժի մեջ (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 3, թերթ 68-75):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

10. Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վճռաբեկ բողոք բերած անձը գտնում է, որ իր պաշտպանյալ Իշխան Միքայելյանի վերաբերյալ Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի հուլիսի 31-ի դատավճիռը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի՝ 2014 թվականի նոյեմբերի 3-ի որոշումն օրինական չեն, ստորադաս դատարանները թույլ են տվել նյութական և դատավարական իրավունքի

էական խախտումներ, որոնք հիմք են դատական ակտերը բեկանելու համար: Մասնավորապես՝ վճռաբեկ բողոքի հեղինակը եզրահանգել է, որ ստորադաս դատարանները թույլ են տվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ, 48-րդ, 61-րդ և 62-րդ հոդվածների խախտումներ: Բացի այդ, Առաջին ատյանի դատարանը չի կիրառել դատական քննության արագացված կարգ, ինչի արդյունքում ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակվել է անհամեմատ խիստ պատիժ:

Բողոքաբերը փաստարկել է նաև, որ արագացված կարգ կիրառելու մասին ամբաստանյալների միջնորդությունները դատարանների կողմից հաճախ մերժվում են մեղադրողի չփաստարկված առարկության հիման վրա, ուստի սույն հարցի կապակցությամբ առկա է իրավունքի զարգացման խնդիր:

11. Ի հիմնավորումն իր փաստարկների՝ վճռաբեկ բողոքի հեղինակը նշել է, որ ստորադաս դատարանները հաշվի չեն առել Իշխան Սիքայեյլյանի պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են մեղայականով ներկայանալը և հանցագործությունը բացահայտելուն աջակցելը: Մինչդեռ գործում առկա են ինչպես մեղայականով ներկայանալու մասին արձանագրությունը, այնպես էլ Իշխան Սիքայեյլյանի խոստովանական ցուցմունքները:

12. Բողոքաբերը փաստարկել է նաև, որ չնայած օրենքով նախատեսված բոլոր պահանջների առկայությանը, Առաջին ատյանի դատարանը մերժել է արագացված կարգ կիրառելու մասին ամբաստանյալների միջնորդությունը՝ հիմք ընդունելով մեղադրողի չփաստարկված, չպատճառաբանված առարկությունը: Այս առումով բողոքաբերը գտել է, որ արագացված կարգ չկիրառելու մասին դատարանի որոշումը հակասում է ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ ՍԳՈ-931 որոշմանը: Միևնույն ժամանակ նշել է, որ դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեպքում Իշխան Սիքայեյլյանի նկատմամբ կնշանակվեր ավելի մեղմ պատժաչափ, քան 3 տարի 4 ամիս ժամկետով ազատազրկումը: Այսինքն՝ մերժելով պաշտպանական կողմի միջնորդությունը և կիրառելով դատական քննության ընդհանուր կարգ՝ դատարանն ամբաստանյալին զրկել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված՝ ավելի մեղմ պատիժ ստանալու իրավունքից և հնարավորությունից:

13. Ելնելով վերոշարադրյալից՝ բողոքաբերը խնդրել է պատժի մասով բեկանել և փոփոխել Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի հուլիսի 31-ի դատավճիռը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի՝ 2014 թվականի նոյեմբերի 3-ի որոշումը՝ Իշխան Սիքայեյլյանի նկատմամբ նշանակված պատիժը մեղմացնել:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

14. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկելու մեղադրողի իրավունքի (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.1-րդ հոդվածի 1-ին մաս) իրացման կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու խնդիր: Ուստի անհրաժեշտ է սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատա-

Դատական պրակտիկա

կան պրակտիկան ճիշտ ձևավորելու համար:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքաբերն ըստ էության երկու իրավական հարց է բարձրացրել, որոնցից առաջինն առնչվում է ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակված պատժի արդարացիությանը, երկրորդ՝ ամբաստանյալի նկատմամբ դատական քննության արագացված կարգ չկիրառելու իրավաչափությանը: Այլ կերպ՝ բողոքաբերների առաջին հարցն առնչվում է նյութական իրավունքի ենթադրյալ խախտմանը, որը դրսևորվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ, 48-րդ, 61-րդ և 62-րդ հոդվածների պահանջների խախտմամբ, իսկ երկրորդը՝ դատավարական իրավունքի ենթադրյալ խախտմանը, որը դրսևորվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375¹-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջների խախտմամբ: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դատավարական իրավունքի խախտման առկայությունը հաստատված ճանաչելու պարագայում այն կարող է ազդեցություն ունենալ ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակված պատժի վրա՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առաջին հերթին անհրաժեշտ է քննության առնել սույն գործով թույլ տրված դատավարական իրավունքի ենթադրյալ խախտման հարցը:

15. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. արդյո՞ք Առաջին ատյանի դատարանն իրավասու էր մեղադրողի չփաստարկված առարկության հիման վրա մերժել դատաքննության արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ ամբաստանյալ Իշխան Միքայելյանի միջնորդությունը:

16. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.1-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Եթե մեղադրողը մեղադրական եզրակացությունում չի առարկել արագացված կարգ կիրառելու դեմ, ապա ամբաստանյալը կամ մեղադրյալն իրեն առաջադրված մեղադրանքի հետ համաձայնվելու դեպքում իրավունք ունի միջնորդելու արագացված դատական քննության կարգ կիրառելու մասին այն հանցագործություններով, որոնց համար Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված պատիժը չի գերազանցում 10 տարի ժամկետով ազատազրկումը:

Մինչև դատաքննությունն սկսելը մեղադրողը դատարանի առաջարկությամբ կարող է իր դիրքորոշումը փոխել, թեպետ արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկել է մեղադրական եզրակացությունում:

2. Սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված դեպքում դատարանը կիրառում է դատական քննության արագացված կարգ, եթե՝

1) ամբաստանյալը գիտակցում է իր կողմից ներկայացված միջնորդության բնույթը և հետևանքները, և

2) միջնորդությունը ներկայացված է կամավոր, և

3) պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո, եթե ամբաստանյալն ունի այդպիսին:

3. Դատարանը, գտնելով, որ ամբաստանյալի կողմից միջնորդություն ներկայացնելիս չեն պահպանվել սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասերով

նախատեսված պայմանները, որոշում է ընդունում ընդհանուր կարգով դատաքննություն անցկացնելու մասին:

Դատարանն արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը մերժում է նաև, եթե պարզում է, որ ամբաստանյալի արարքի իրավաբանական որակույթը ճիշտ չէ: (...) Ամբաստանյալի կամ մեղադրյալի անմեղսունակության առնչությամբ հիմնավոր կասկածների առկայության դեպքում դատարանը մերժում է արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը՝ անցնելով ընդհանուր կարգով գործի քննությանը:

(...)»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.3-րդ հոդվածի համաձայն.

«(...)

4. Հարցերի արդյունքում դատարանը, համոզվելով, որ առկա են սույն օրենսգրքի 375.1 հոդվածով նախատեսված պայմանները, որոշում է կայացնում արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու մասին: Հակառակ դեպքում՝ դատական քննությունն իրականացվում է ընդհանուր կարգով:

5. Դատարանն արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելիս քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցների ընդհանուր կարգով սահմանված հետազոտություն չի կատարում: Սակայն ուսումնասիրում է ամբաստանյալի անձը բնութագրող տվյալները, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող ու ծանրացնող հանգամանքները:

6. Դատարանը արագացված կարգով դատական քննության արդյունքում մեղադրական դատավճիռ կայացնելիս նշանակում է պատիժ, որը չի կարող գերազանցել կատարված հանցագործության համար նախատեսված առավել խիստ պատժի երկու երրորդը, իսկ եթե առավել խիստ պատժի երկու երրորդը փոքր է տվյալ հանցագործության համար նախատեսված առավել մեղմ պատժից՝ ապա առավել մեղմ պատիժը:

(...)

8. Սույն օրենսգրքի 168-րդ հոդվածի առաջին մասի 2-8-րդ կետերով նախատեսված դատական ծախսերն ամբաստանյալից ենթակա չեն բռնագանձման»:

Արագացված դատաքննության ինստիտուտի էությանն ու բովանդակությանն անդրադարձել է ՀՀ սահմանադրական դատարանը՝ արձանագրելով. «(...) Արագացված կարգով դատական քննությունը քրեական դատավարության ձև է, որն օրենքով սահմանված կարգով միտված է գործն առավել սեղմ ժամկետում և պարզեցված կանոններով լուծելուն: Այս ինստիտուտի առանցքում «գործարքն» է քրեական դատավարության երկու կողմերի՝ մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի միջև, որի շրջանակներում մեղադրյալը համաձայնում է առաջադրված մեղադրանքին, ինչի դիմաց նրա համար երաշխավորվում է պատժի այնպիսի չափ, որը չի կարող գերազանցել կատարված հանցագործության համար նախատեսված առավել խիստ պատժի երկու երրորդը, իսկ եթե առավել խիստ պատժի երկու երրորդը փոքր է տվյալ հանցագործության համար նախատեսված առավել մեղմ պատժից՝ ապա առավել

Դատական պրակտիկա

մեղմ պատիժ, ինչպես նաև ամբաստանյալն ազատվում է ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 168-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-8-րդ կետերով նախատեսված դատական ծախսերից: Համաձայնելով արագացված դատաքննությանը՝ ամբաստանյալը նաև կամովին հրաժարվում է մի շարք սահմանադրահիրավական երաշխիքներից՝ անմեղության կանխավարկածի սկզբունք, գործի հրապարակային քննության և այլ իրավունքներ: Մյուս կողմից՝ մեղադրողը հրաժարվում է մեղադրանքը պաշտպանելու իր գործառույթը լրիվ ծավալով իրականացնելուց՝ դրանով հնարավորություն ստանալով տնտեսել իր միջոցները, ինչպես նաև մեղադրյալին (ամբաստանյալին) խրախուսել համագործակցելու քրեական հետապնդման մարմինների հետ» (տե՛ս ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի դեկտեմբերի 28-ի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով թիվ ՄԴՈ-931 որոշման 6-րդ, 8-րդ և 11-րդ կետերը):

17. Մեջբերված քրեադատավարական նորմերով նախատեսված է արագացված դատաքննության ինստիտուտը՝ որպես քրեական դատավարության տարբերակված վարույթի տեսակ, որի կարևորությունն ընգծված է դեռևս 1987 թվականին Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի «Քրեական արդարադատության պարզեցման վերաբերյալ» թիվ R (87) 18 հանձնարարականում: Արագացված դատաքննության ինստիտուտն ուղղված է քրեական արդարադատության համակարգի գործունեությունն արագացնելուն և պարզեցնելուն, մասնավորապես՝ ողջամիտ ժամկետում քրեական գործի լուծման վերաբերյալ միջազգային չափանիշները և պահանջներն ապահովելու պետության պարտավորությունն արդյունավետ իրականացնելուն, հանցագործությունների քննությունն իրականացնելիս հապաղումները վերացնելուն, որոնք կասկածի տակ են դնում քրեական օրենքի հեղինակությունը և ազդում արդարադատության պատշաճ իրականացման վրա, ինչպես նաև պետության քրեական քաղաքականության գերակա խնդիրներն արդյունավետ լուծելուն: Զննարկվող ինստիտուտի նպատակներն են, ի թիվս այլնի.

ա) դատավարական տնտեսումը, այսինքն՝ առանձին քրեական գործերով ժամանակի, միջոցների և ջանքերի կրճատումը՝ դրանք ավելի բարդ գործերի վարույթի համար օգտագործելու նպատակով,

բ) հանցագործության կատարման և պատժի նշանակման միջև ընկած ժամանակահատվածի կրճատումը՝ նպատակ ունենալով ուժեղացնել դատավարության և քրեական պատժի նախազգուշական ազդեցությունը,

գ) կողմերին հաշտեցնելը և այլն (քննարկվող ինստիտուտի նպատակների վերաբերյալ նույնաբովանդակ դիրքորոշում է արտահայտել նաև Սահմանադրական դատարանը վերը վկայակոչված թիվ ՄԴՈ-931 որոշման 6-րդ կետում):

18. Դատական քննության արագացված կարգը գործող օրենսդրական կարգավորման պայմաններում կարող է կիրառվել օրենսդրորեն սահմանված

և դատական պրակտիկայում մշակված հստակ պայմանների և հիմքերի առկայության պարագայում (դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու հիմքերն ու պայմանները Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել Շողակաթ Ժուլվերնի Ամիրխանյանի և Գառնիկ Մարտինի Ֆարմանյանի գործով 2011 թվականի փետրվարի 24-ի թիվ ԵԿԴ/0209/01/10 և Անդրանիկ Գարիկի Առուստամյանի գործով 2012 թվականի հունիսի 8-ի թիվ ՏԳ/0145/01/11 որոշումներում): Այդ պայմանների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դատավարական այս կառուցակարգի նախադրյալներից մեկը մեղադրողի կամարտահայտությունն է: Այս առումով անհրաժեշտ է նշել, որ մեղադրողը, հանդիսանալով քրեական դատավարությունում մեղադրանքը տնօրինող սուբյեկտ, օժտված է մի շարք դիսպոզիտիվ (տնօրինչական) իրավունքներով, որոնցից է նաև արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկելու միջոցով դատավարության ձևի ընտրությունը կանխորոշելը: Մասնավորապես՝ մեղադրողի կողմից արագացված կարգի դեմ առարկելը բացառում է դատարանի կողմից դրա կիրառումը, իսկ չառարկելը՝ ենթադրում է այն կիրառելու մեղադրողի «ընելայն» համաձայնություն:

Միևնույն ժամանակ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով որևէ կարգավորում նախատեսված չէ մեղադրողի կողմից արագացված կարգի դեմ առարկելուն ներկայացվող պահանջների վերաբերյալ: Այս առումով հարկ է նշել, որ Սահմանադրական դատարանը, հիմնվելով ՀՀ Սահմանադրության և մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային չափանիշների վրա, իր թիվ ՍԳ-Ռ-931 որոշմամբ գտել է, որ արագացված կարգի դեմ **դատախազության (մեղադրող կողմի) առարկությունը չի կարող դիտվել որպես «բացարձակ վետոյի» իրավունք, այդ առարկությունը պետք է լինի փաստարկված (տե՛ս վերը վկայակոչված՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի դեկտեմբերի 28-ի թիվ ՍԳ-Ռ-931 որոշման 8-րդ կետը):** Վճռաբեկ դատարանը, հիմնվելով Սահմանադրական դատարանի՝ վկայակոչված դիրքորոշման վրա, նույնպես գտնում է, որ արագացված դատաքննության դեմ առարկելիս մեղադրողի կողմից պետք է ներկայացվեն համապատասխան փաստարկներ, հակառակ դեպքում՝ մեղադրողին այդպիսի իրավունքով օժտելը կարող է հանգեցնել կամայականությունների, խախտել օրենքի և դատարանի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը, ինչպես նաև իմաստագրկել արագացված դատաքննության ինստիտուտի վերը հիշատակված նպատակները, ինչն անթույլատրելի է և չի բխում այդ ինստիտուտի տրամաբանությունից:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նաև արձանագրել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված չեն այն հանգամանքները, որոնք պետք է հաշվի առնվեն մեղադրողի կողմից արագացված կարգ կիրառելու հարցի վերաբերյալ դիրքորոշում ձևավորելիս: Այլ խոսքով՝ Օրենսդիրն այդ հարցի գնահատումը թողել է մեղադրողի հայեցողությանը՝ պայմանավորված գործերի և դրանց հանգամանքների բազմազանությամբ և օրենքով համապարփակ կարգավորում նախատեսելու անհնարինությամբ: Մասնավորապես՝ որպես այդպիսի հանգամանքներ կարող են հանդես գալ արագացված կարգ կիրառելու իրավական պայմանների կամ հիմքերի առկա-

Դատական պրակտիկա

յությունը կամ բացակայությունը, մեղադրյալի կողմից հանցագործության բացահայտմանը և քննությանն աջակցելը, կատարած արարքի համար զղջալը, հանցագործության հետևանքով պատճառված վնասը հատուցելը կամ այլ կերպ հարթելը, հանցագործության կամ այն կատարած անձի հանրային վտանգավորությունը բնութագրող այլ հանգամանքները, ինչպես նաև մեղադրյալի տարիքը (*անչափահասի նկատմամբ դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ մանրամասն տե՛ս Անդրանիկ Առուստամյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի հունիսի 8-ի թիվ ՏԳ/0145/01/11 որոշումը*), տուժողի դիրքորոշումը (*արագացված կարգ կիրառելիս տուժողի դիրքորոշումը հաշվի առնելու վերաբերյալ մանրամասն տե՛ս Տիգրան Զամայանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ԵՇԳ/0097/01/09 որոշումը*):

19. Միաժամանակ, արագացված կարգի դեմ առարկելիս փաստարկներ ներկայացնելու մեղադրողի պարտականության չկատարումը պետք է առաջացնի համապատասխան իրավական հետևանքներ, այլապես այն կկրի դեկլարատիվ (հռչակագրային) բնույթ և չի ապահովի այդպիսի պահանջ նախատեսելու նպատակը: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մեղադրողի կողմից արագացված կարգի դեմ առարկելը փաստարկելու պահանջի պատշաճ չկատարումը հավասարազոր է նրա կողմից արագացված դատաքննության դեմ չառարկելուն, հետևաբար պետք է առաջացնի նույն իրավական հետևանքները, որոնք նախատեսված են վերջինիս դեպքում: Այլ խոսքով՝ քննարկվող իրավիճակը պետք է գնահատվի որպես արագացված կարգի կիրառման՝ «եթե մեղադրողը մեղադրական եզրակացությունում չի առարկել արագացված կարգ կիրառելու դեմ» նախադրյալի առկայություն:

20. Այսպիսով, մեղադրողի կողմից արագացված կարգի դեմ առարկելիս փաստարկներ ներկայացնելու պահանջի կատարումը պետք է քննարկման առարկա դարձվի և գնահատվի դատարանի կողմից՝ արագացված կարգ կիրառելու ամբաստանյալի միջնորդության քննարկման շրջանակներում: Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ վերջին դիրքորոշումը բխում է Սահմանադրական դատարանի վերը վկայակոչված թիվ ՄԳ-Ո-931 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներից և ուղղված է այդ որոշման կատարմանը: Հակառակ մոտեցման դեպքում Սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ որոշումը կդառնա վերացական և պատրանքային, արդյունքում չի ապահովվի նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 61-րդ հոդվածի 5-րդ մասի պահանջի կատարումը, որի համաձայն. «Սահմանադրական դատարանի գործով ըստ էության ընդունված որոշումները պարտադիր են բոլոր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար՝ Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում»:

21. Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ մեղադրողի համար արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկելը փաստարկելու բարձր չափանիշներ առաջադրելը, իսկ դատարանի կողմից

դրանք գնահատելիս լայն հայեցողություն դրսևորելն անթույլատրելի է, քանի որ կարող է հանգեցնել այնպիսի իրավիճակների, երբ մեղադրողի կամահայտնությունը՝ որպես արագացված կարգ կիրառելու նախապայման, ձևական բնույթ ստանա: Այդպիսի մոտեցումը կհանգեցնի մեղադրողի՝ քննարկվող իրավունքի տնօրինչական բնույթի իմաստագրկման, ինչպես նաև կարող է բովանդակազրկել արագացված դատաքննության՝ որպես դատական քննության ընդհանուր կարգից բացառության էությունը: Ավելին՝ նման մոտեցումը կարող է վտանգել նաև կողմերի մրցակցության սկզբունքը, քանի որ արագացված կարգի կիրառումը միայն դատավարության երկու կողմերի միաժամանակյա համաձայնության պայմաններում է ապահովում իրավաչափ հավասարակշռություն մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի իրավունքների և օրինական շահերի միջև:

Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ արագացված կարգ կիրառելու դեմ մեղադրողի առարկությունը որպես *«մեղադրողի կողմից չառարկել»* գնահատելու և դրան համապատասխան իրավական հետևանքներ կիրառելու դատարանի լիազորությունը պետք լինի սահմանափակ և իրացվի այն դեպքերում, երբ.

ա) առարկությունն ընդհանրապես փաստարկված չէ կամ

բ) ներկայացված փաստարկումները խախտում են անձի հիմնական իրավունքները (վերջինիս հրամայականը բխում է ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի պահանջներից, այն է. *«Մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են:*

Պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան:

Պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»):

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ միայն վերոգրյալ չափանիշների պահպանման դեպքում է հնարավոր ապահովել հանրային և մասնավոր շահերի արդարացի հավասարակշռումը՝ երաշխավորելով մի կողմից արագացված դատաքննության ինստիտուտի նպատակների իրագործումը և մեղադրողի՝ որպես մեղադրանքը տնօրինող սուբյեկտի դերը, մյուս կողմից՝ անձանց հիմնական իրավունքների պաշտպանությունը:

22. Սույն գործի փաստերից հետևում է, որ Իշխան Միքայելյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված արարք կատարելու համար (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Մեղադրական եզրակացությունում մեղադրողն առարկել է դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեմ՝ չնշելով որևէ փաստարկ (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը): Ամբաստանյալները, այդ թվում՝ Ի.Միքայելյանը, մինչև դատաքննությունն սկսվելը դատարանին միջոցորդություններ են ներկայացրել դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու մասին: Մեղադ-

Դատական պրակտիկա

որոշ դատական նիստի ժամանակ նշել է, որ արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ իր դիրքորոշումը չի փոխում և առարկում է դրա դեմ (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը): Վերջինիս հիման վրա Առաջին ատյանի դատարանը մերժել է դատաքննության արագացված կարգ կիրառելու դեմ Ի.Միքայելյանի ներկայացրած միջնորդությունը և գործի քննությունն իրականացրել ընդհանուր կարգով (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

Արդյունքում Առաջին ատյանի դատարանն Իշխան Միքայելյանին մեղավոր է ճանաչել առաջադրված մեղադրանքում և ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնների (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 67.1-րդ հոդված) կիրառմամբ դատապարտել երեք տարի չորս ամիս ժամկետով ազատազրկման (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ և 8-րդ կետերը):

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին գտել է, որ Առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացվել է գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտ, այն օրինական է, հիմնավորված և պատճառաբանված, ուստի պետք է թողնել օրինական ուժի մեջ (տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը):

23. Նախորդ կետում մեջբերված փաստերը գնահատելով 16-21-րդ կետերում շարադրված իրավական նորմերի և դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Առաջին ատյանի դատարանն իրավասու չէր մեղադրողի չփաստարկված առարկության հիման վրա մերժել դատաքննության արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ ամբաստանյալ Իշխան Միքայելյանի միջնորդությունը:

Վերաքննիչ դատարանն էլ իր հերթին չի անդրադարձել քննարկվող հարցին՝ գտնելով, որ Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռն օրինական է, հիմնավորված և պատճառաբանված:

Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ արագացված կարգ կիրառելու դեպքում Ի.Միքայելյանի համար կառաջանային բարենպաստ հետևանքներ, մասնավորապես՝ նրա նկատմամբ պատիժը չէր կարող նշանակվել հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կանոններով (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը)(*արագացված դատաքննության և ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնների հարաբերակցության վերաբերյալ մանրամասն տե՛ս Ալեք Պողոսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի մայիսի 31-ի թիվ ՏԳ/0071/01/13 որոշման 14-21-րդ կետերը*): Հետևաբար Առաջին ատյանի դատարանը, ինչպես նաև Վերաքննիչ դատարանը թույլ են տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375.1-րդ հոդվածի խախտում, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա: Դատավարական իրավունքի նշված խախտումը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի իմաստով էական է և հիմք է ստորադաս դատարանների կողմից կայացված դատական ակտերը բեկանելու և գործն Առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության ուղարկելու համար:

Ինչ վերաբերում է բողոքաբերի կողմից բարձրացված՝ նյութական իրավունքի ենթադրյալ խախտման հարցին (տե՛ս սույն որոշման 10-11-րդ կետերը), ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված հարցին հնարավոր է անդրադառնալ միայն սույն որոշման մեջ արձանագրված դատավարական

Դատական պրակտիկա

իրավունքի խախտումը վերացնելուց հետո:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Ամբաստանյալ Իշխան Ռոդիկի Սիբայելյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի հուլիսի 31-ի դատավճիռը և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի նոյեմբերի 3-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (196 - 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

135

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՍԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱԶ
(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2015 թվականի ապրիլի 30-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Նաիրա Իսահակյանի և Ստանիսլավ Հովակիմյանի վճռաբեկ բողոքները ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 07.05.2014 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Ստանիսլավ Հովակիմյանի ընդդեմ Արտաշես Դավթյանի, Նաիրա Իսահակյանի և սնանկության գործով նախկին կառավարիչ Արման Սարգսյանի՝ առաջին գործարքների անվավերության հետևանքներ կիրառելու, հանցագործությանը պատճառված վնասը հատուցելու համար բռնագանձումը պատասխանողի գույքի, այդ թվում՝ նրա աշխատավարձի վրա տարածելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Ստանիսլավ Հովակիմյանը պահանջել է 25.07.2008 թվականի թիվ 5327 ամուսնական և 25.07.2008 թվականի թիվ 5328 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրերի նկատմամբ կիրառել առաջին գործարքների անվավերության հետևանքներ, այն է՝ դադարեցնել Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի 1/2 բաժնեմասի նկատմամբ Նաիրա Իսահակյանի սեփականության իրավունքը, նշված բաժնեմասի նկատմամբ վերականգնել Արտաշես Դավթյանի սեփականության իրավունքը և իրեն պատճառված վնասը՝ 44.000.000 ՀՀ դրամը, հատուցելու համար բռնագանձումը տարածել Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի 1/2 բաժնեմասի վրա՝ ի կատարումն Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած թիվ 1-15/2005 դատավճռի պահանջների, ինչպես նաև բռնագանձումը տարածել Արտաշես Դավթյանի դրամական միջոցների, այդ թվում՝ աշխատավարձի նկատմամբ:

Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ա. Սուքոյան) 11.12.2012 թվականի վճռով հայցը՝ 25.07.2008 թվականի թիվ 5327 ամուսնական և 25.07.2008 թվականի թիվ 5328 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրերի նկատմամբ առաջին գործարքների անվավերության հետևանքներ կիրառելու, այն է՝ Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի 1/2 բաժնեմասի նկատմամբ Նաիրա Իսահակյանի սեփականության իրավունքը դադարեցնելու և նշված բաժնեմասի նկատմամբ Արտաշես Դավթյանի սեփականության իրա-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 – 10 (195 – 196)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

վունքը վերականգնելու մասով, մերժվել է, իսկ քաղաքացիական գործի վարույթը՝ ի կատարումն Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած թիվ 1-15/2005 դատավճռի պահանջների՝ Ստանիսլավ Հովակիմյանին պատճառված վնասը՝ 44.000.000 ՀՀ դրամը հատուցելու համար բռնագանձումը Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի 1/2 բաժնեմասի, ինչպես նաև Արտաշես Դավթյանի դրամական միջոցների, այդ թվում՝ աշխատավարձի նկատմամբ տարածելու մասով, կարճվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (նախագահող դատավոր՝ Ս. Միքայելյան, դատավորներ՝ Ն. Տավարացյան, Գ. Խաչատրյան) 25.04.2013 թվականի որոշմամբ Ստանիսլավ Հովակիմյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 11.12.2012 թվականի վճիռը բեկանվել է, և գործը լրիվ ծավալով ուղարկվել է նոր քննության:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 26.06.2013 թվականի որոշումներով սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանի և Նաիրա Իսահակյանի վճռաբեկ բողոքները վերադարձվել են:

Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ռ. Վարդագարյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 11.02.2014 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է մասնակիորեն: Վճռվել է Արտաշես Դավթյանի և Նաիրա Իսահակյանի միջև 25.07.2008 թվականին կնքված ամուսնական պայմանագրի նկատմամբ մասնակիորեն՝ Ստանիսլավ Հովակիմյանի մասով՝ որպես Ստանիսլավ Հովակիմյանի հանդեպ ունեցած պարտավորությունների կատարման երաշխիք՝ կիրառել առաջինը գործարքի անվավերության հետևանքներ, այն է՝ Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի նկատմամբ 1/4 մասով դադարեցնել Նաիրա Իսահակյանի սեփականության իրավունքը և նշված բաժնեմասի նկատմամբ ճանաչել Արտաշես Դավթյանի սեփականության իրավունքը: Թիվ ԵԿԳ/1791/02/11 քաղաքացիական գործի վարույթը՝ 44.000.000 ՀՀ դրամը և դրա նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված կարգով հաշվեգրվող տոկոսները հատուցելու համար բռնագանձումը Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի 1/2 բաժնեմասի և Արտաշես Դավթյանի աշխատավարձի, ինչպես նաև դրամական միջոցների վրա տարածելու մասով ի կատարումն Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած թիվ 1-15/2005 դատավճռի պահանջների՝ կարճվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 07.05.2014 թվականի որոշմամբ Նաիրա Իսահակյանի և Ստանիսլավ Հովակիմյանի վերաքննիչ բողոքները մերժվել են, և Դատարանի 11.02.2014 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոքներ են ներկայացրել Նաիրա Իսահակյանը և Ստանիսլավ Հովակիմյանը:

Վճռաբեկ բողոքների պատասխաններ չեն ներկայացվել:

Դատական պրակտիկա

2. Նախրա Իսահակյանի վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ, 304-րդ հոդվածները, ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 33-րդ հոդվածը, կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածը, որը չպետք է կիրառել:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Ստանիսլավ Հովակիմյանը Դատարանին չի ներկայացրել որևէ ապացույց առ այն, որ վիճարկվող պայմանագրերը կեղծ են, այսինքն՝ կնքվել են առանց համապատասխան իրավական հետևանքներ առաջացնելու մտադրության:

Վերաքննիչ դատարանը, սխալ մեկնաբանելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 304-րդ հոդվածը, հաշվի չի առել, որ անվավեր գործարքը, որոնցից է նաև առջինը գործարքը, չի հանգեցնում իրավական հետևանքների և անվավեր է կնքման պահից: Բացի այդ, եթե ամուսնական պայմանագիրն անվավեր է, ապա այն անվավեր է ամբողջությամբ, այլ ոչ թե Ստանիսլավ Հովակիմյանի մասով:

Վերաքննիչ դատարանը, սխալ մեկնաբանելով ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 33-րդ հոդվածը և ամուսնական պայմանագիրը մասնակի անվավեր ճանաչելով, անտեսել է, որ պարտապան ամուսնու՝ Արտաշես Դավթյանի պարտավորությունների չկատարման համար վրա հասնող հետևանքների ծանր բեռն ըստ էության կրում է ոչ պարտապան ամուսինը (կինը)՝ կորցնելով իր սեփականությունը, որի արդյունքում խախտվում է որևէ պարտավորություն չունեցող անձի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված սեփականության իրավունքը:

Վերաքննիչ դատարանը, ամուսնական պայմանագրի անվավեր ճանաչման հիմքում դնելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածը, հանգել է սխալ հետևության, քանի որ ամուսինների միջև կնքված ամուսնական պայմանագիրը չի կարող դիտարկվել նշված հոդվածի իմաստով կայացված համաձայնություն: Այսպես, կնքված ամուսնական պայմանագիրը ոչ թե պատասխանատվությունը վերացնելու կամ սահմանափակելու մասին համաձայնություն է, այլ օրենքի շրջանակներում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածով նախատեսված իրավական ռեժիմից տարբերվող կարգավորում սահմանելու մասին գործարք է, ըստ որի՝ ամուսնության ընթացքում ամուսիններից յուրաքանչյուրի ձեռք բերած գույքը նրա անձնական սեփականությունն է և չի կարող համարվել ընդհանուր համատեղ սեփականություն:

Ավելին, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածի մեկնաբանությունը թույլ է տալիս եզրահանգելու, որ այդ հոդվածի իրավակարգավորումը վերաբերում է պարտավորության մասնակիցների միջև նախապես կնքված համաձայնություններին:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ արդեն իսկ օրենքի ուժով համատեղ սեփականություն ճանաչված գույքը կրկին չի կարող ՀՀ քաղաքացիական

օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի ուժով ճանաչվել համատեղ սեփականություն մեկ ամուսնու կողմից մյուսի բաժինը ձեռք բերելու դեպքում: Նման անտրամաբանական մոտեցման պարագայում կատարվի, որ համատեղ սեփականության մասնակիցներից մեկը, օտարելով իր բաժինը, մնում է նույն գույքի սեփականատեր, ինչը հակասում է սեփականության իրավունքի և դրա՝ տնօրինման իրավագործության էությանը: Բացի այդ, Արտաշես Դավթյանի բաժնի դիմաց վճարված գումարն ուղղվել է հենց Արտաշես Դավթյանի պարտավորությունների մարմանը սնանկության վարույթի շրջանակներում:

Ավելին, Արտաշես Դավթյանի բաժնեմասի ձեռքբերման գործարքը կնքվել է՝ բացառապես վստահելով թիվ ԵՔԳ/0361/04/10 քաղաքացիական գործով 28.06.2008 թվականին կայացված որոշման վերջնականությանը, որը, սակայն, նույն դատական համակարգի մեկ այլ ատյանի կողմից անտեսվում է:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է «բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 07.05.2014 թվականի որոշումը»:

2.1 Ստանիսլավ Հովակիմյանի վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածը, 199-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, 201-րդ հոդվածը, 304-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի 1-ին կետը, որը պետք է կիրառեր:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ գործի նախորդ քննության փուլում ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը, իր 25.04.2013 թվականի որոշմամբ դատական ակտը բեկանելով և գործը նոր քննության ուղարկելով, հաստատված է համարել Նաիրա Իսահակյանի և սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանի միջև 25.07.2008 թվականին կնքված թիվ 5328 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրի առարկայի բացակայությունը, որի շրջանակներում սույն քաղաքացիական գործի նոր քննության ընթացքում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին համապատասխան պետք է քննարկվեր նշված պայմանագիրն օրենքի պահանջներին համապատասխանելու հարցը և հետևություն արվեր այդ պայմանագրի անվավերության հետևանքների կիրառման արդյունքում վիճելի բնակարանի նկատմամբ Արտաշես Դավթյանի համատեղ սեփականության իրավունքը վերականգնելու մասին, որը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 199-րդ հոդվածի 2-րդ կետի հիմքով կկազմեր վիճելի բնակարանի 1/2 մասը: Մինչդեռ սույն քաղաքացիական գործի նոր քննությանն առաջադրված հարցերը չեն պարզաբանվել և այդ հարցերի ու ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 199-րդ հոդվածի 2-րդ կետի, 304-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 448-րդ հոդվածի 1-ին կետի համադրմամբ դատա-

Դատական պրակտիկա

կան ակտ չի կայացվել: Այսինքն՝ անտեսվել են նաև օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի պահանջները, որպիսի պայմաններում խախտվել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածը:

Բացի այդ, Վերաքննիչ դատարանը, գործում առկա ապացույցները համադրելով ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 33-րդ հոդվածի պահանջներին, չնայած եզրահանգել է, որ Արտաշես Դավթյանի գործողությունները, այդ թվում՝ ամուսնական պայմանագիր կնքելը, ուղղված են եղել նրա կողմից Ստանիսլավ Հովակիմյանին հանցագործությամբ պատճառված վնասը հատուցելուց խուսափելուն, այնուամենայնիվ, վերականգնել է Արտաշես Դավթյանի սեփականության իրավունքը վիճելի բնակարանի նկատմամբ ունեցած բաժնի 1/4 մասի նկատմամբ:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 07.05.2014 թվականի որոշումը և փոփոխել այն՝ Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի 1/2 բաժնեմասի նկատմամբ դադարեցնել Նաիրա Իսահակյանի սեփականության իրավունքը և այդ բաժնեմասի նկատմամբ ճանաչել Արտաշես Դավթյանի սեփականության իրավունքը:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) Արտաշես Դավթյանը և Նաիրա Իսահակյանն ամուսնացել են 03.04.1987 թվականին, որի վերաբերյալ տրվել է թիվ III-UL300927 ամուսնության վկայականը (հատոր 1-ին, գ.թ. 104):

2) 22.09.1998 թվականին տրված թիվ 022190 սեփականության իրավունքի վկայականի համաձայն՝ Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանը սեփականության իրավունքով գրանցվել է Արտաշես Դավթյանի անվամբ, որի համար հիմք է հանդիսացել 02.09.1998 թվականի թիվ 1-1747 առուծախի պայմանագիրը (հատոր 1-ին, գ.թ. 11-13):

3) Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի թիվ 1-15/2005 քրեական գործով 14.11.2005 թվականին կայացված օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով Արտաշես Դավթյանը և Բորիս Առաքելյանը մեղավոր են ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով, միաժամանակ նշված դատավճռով մասնակիորեն՝ 44.000.000 ՀՀ դրամի չափով, բավարարվել է Ստանիսլավ Հովակիմյանի գումարի բռնագանձման մասին քաղաքացիական հայցն ընդդեմ Արտաշես Դավթյանի և Բորիս Առաքելյանի և վճռվել է Արտաշես Դավթյանից և Բորիս Առաքելյանից հօգուտ Ստանիսլավ Հովակիմյանի բռնագանձել 44.000.000 ՀՀ դրամ՝ դրան հաշվեգրելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսները (հատոր 1-ին, գ.թ. 18-41):

4) ՀՀ տնտեսական դատարանի թիվ SU-903 քաղաքացիական գործով 01.08.2007 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով Արտաշես Դավթյանը

ճանաչվել է սնանկ (հատոր 1-ին, գ.թ. 46-47):

5) 23.10.2007 թվականին Նաիրա Իսահակյանը դիմում է ներկայացրել Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարչին, որով հայտնել է, որ ինքը հանդիսանում է Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի համասեփականատեր և խնդրել է, որ նշված գույքի նկատմամբ համապատասխան գործողություններ ձեռնարկելիս հաշվի առնվի իր՝ գույքի ձեռքբերման նախապատվության իրավունքը (հատոր 1-ին, գ.թ. 10):

6) Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանը 27.06.2008 թվականին «Ջեկուցագիր-Միջնորդություն» է ներկայացրել Երևանի քաղաքացիական դատարան, որով միջնորդել է թույլատրել Արտաշես Դավթյանի բաժնեմասն ուղղակի գործարքով 11.500.000 ՀՀ դրամով վաճառել Նաիրա Իսահակյանին (հատոր 1-ին, գ.թ. 8-9):

7) Երևանի քաղաքացիական դատարանի թիվ ԵԶԴ/0361/04/08 քաղաքացիական գործով 28.06.2008 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած որոշման համաձայն՝ Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանին թույլատրվել է պարտապանին պատկանող՝ Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի բաժնեմասն ուղղակի վաճառքի միջոցով օտարել Նաիրա Իսահակյանին ոչ պակաս 11.500.000 ՀՀ դրամից՝ համաձայն «Պարտեր» ՍՊԸ-ի և «Էսկո Կոնցեռն» ՓԲԸ-ի կողմից տրված գնահատման ակտերի (հատոր 1-ին, գ.թ. 48-49):

8) Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանի և Նաիրա Իսահակյանի միջև 25.07.2008 թվականին կնքված թիվ 5328 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրի 1.1-րդ կետի համաձայն՝ Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանը (այսուհետ՝ Վաճառող), գործելով ՀՀ տնտեսական դատարանի 01.08.2007 թվականի վճռի և Երևանի քաղաքացիական դատարանի 28.06.2008 թվականի թիվ ԵԶԴ/0361/04/08 որոշման հիման վրա, վաճառում է, իսկ Նաիրա Իսահակյանը (այսուհետ՝ Գնորդ) ձեռք է բերում Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի նկատմամբ Արտաշես Դավթյանի համատեղ ընդհանուր սեփականության իրավունքի բաժինը: Նույն պայմանագրի 3.1-րդ կետի համաձայն՝ պայմանագրով նախատեսված գույքի արժեքը կազմել է 11.500.000 ՀՀ դրամ (հատոր 1-ին, գ.թ. 14-16):

9) Արտաշես Դավթյանի և Նաիրա Իսահակյանի միջև 25.07.2008 թվականին կնքված ամուսնական պայմանագրի 2-րդ կետի համաձայն՝ Արտաշես Դավթյանը և Նաիրա Իսահակյանը (այսուհետ՝ Կողմեր) պայմանավորվել են, որ նույն պայմանագրի կնքման պահից ի վեր նրանցից յուրաքանչյուրի ձեռք բերած անշարժ գույքի կամ անշարժ գույքի ձեռքբերման որևէ գործարքի նկատմամբ չի տարածվելու ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածով նախատեսված իրավական նորմի պահանջները, և Կողմերից յուրաքանչյուրը լինելու է իր ձեռքբերած գույքի միանձնյա սեփականատերը (հատոր 1-ին, գ.թ. 104):

10) 17.09.2008 թվականին տրված անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման թիվ 260316 վկայականի համաձայն՝ Նաիրա Իսահակյանը Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի սեփակա-

Դատական պրակտիկա

նատերն է (հատոր 1-ին, գ.թ. 110):

11) Երևանի քաղաքացիական դատարանի 08.08.2008 թվականի թիվ ԵՔԳ/0361/04/08 օրինական ուժի մեջ մտած վճռով ավարտվել է Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործը (հատոր 1-ին, գ.թ. 50-52):

12) Գործում առկա չէ որևէ ապացույց այն մասին, որ 25.07.2008 թվականին ամուսնական պայմանագիր կնքելու մասին Արտաշես Դավթյանը ծանուցել է Ստանիսլավ Հովակիմյանին:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկության կարգով վերանայման ենթարկելը բխում է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման գործառույթից և գտնում, որ սույն գործով արտահայտած իրավական դիրքորոշումները կարևոր նշանակություն ունեն նմանատիպ գործերով միասնական դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

1) Զննելով Նաիրա Իսահակյանի վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը եկավ հետևյալ եզրահանգման.

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը, բացահայտելով ամուսնական պայմանագրի դերը և նշանակությունը, անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրումներին՝

ա. արդյոք ամուսնական պայմանագիրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածի 4-րդ կետի իրավանորմի իմաստով կարող է դիտարկվել որպես պատասխանատվությունը վերացնելու կամ սահմանափակելու մասին նախապես կնքված համաձայնություն և այդ հիմքով անվավեր ճանաչվել:

բ. արդյոք ամուսնության ընթացքում ամուսինների միջև կնքված առուվաճառքի պայմանագրի հիման վրա մի ամուսնու՝ մյուս ամուսնուց ձեռք բերված գույքի նկատմամբ կարող է գործել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված համատեղ սեփականության իրավական ռեժիմն ընդհանրապես, և մասնավորապես, այն դեպքում, երբ այդպիսի պայմանագրի կնքումն ամուսիններից մեկի համար կրել է պարտադիր բնույթ:

ա. ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ ամուսնական պայմանագիրն ամուսնացող անձանց համաձայնությունն է կամ ամուսինների համաձայնությունը, որով որոշվում են ամուսինների գույքային իրավունքներն ու պարտականություններն ամուսնության և (կամ) այն լուծվելու ընթացքում:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 28-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ամուսնական պայմանագիրը կարող է կնքվել ինչպես մինչև ամուսնության պետական գրանցումը, այնպես էլ ամուսնության ցանկացած ժամանակահատվածում:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը կարող է ամուսնական պայմանագիրն անվավեր ճանաչել ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն՝ գործարքների անվավերության մասին քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված հիմքերով:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 33-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ամուսինը պարտավոր է ծանուցել իր պարտատիրոջը (պարտատերերին) ամուսնական պայմանագրի կնքման, դրա փոփոխման կամ լուծման մասին: Այդ պարտակա-

նությունը չկատարելու դեպքում ամուսինը պատասխանատու է իր պարտավորություններով՝ անկախ ամուսնական պայմանագրի բովանդակությունից:

Վկայակոչված հողվածների վերլուծությունից հետևում է, որ ամուսնական պայմանագիրը գործարք է, որն ունի առանձնահատուկ սուբյեկտային կազմ և կարգավորման առարկա: Ամուսնական պայմանագիրը կարող է կնքվել բացառապես ամուսնացող կամ արդեն իսկ ամուսնացած անձանց միջև՝ համապատասխանաբար ինչպես մինչև ամուսնության պետական գրանցումը, այնպես էլ ամուսնության ցանկացած ժամանակահատվածում: Ամուսնական պայմանագրի կարգավորման առարկան ամուսինների գույքային դրությունն է: Մասնավորապես, կնքելով նման պայմանագիր, ամուսինները կարող են փոփոխել համատեղ սեփականության օրենքով սահմանված ռեժիմը՝ նախատեսելով ամուսնության ընթացքում ձեռք բերվող գույքի նկատմամբ ամուսինների բաժնային կամ յուրաքանչյուրի անհատական սեփականության իրավունքը: Ամուսնական պայմանագրով ամուսինները կարող են նաև որոշել միմյանց ապրուստը հոգալու իրենց փոխադարձ իրավունքներն ու պարտականությունները, միմյանց եկամուտների ստեղծմանը մասնակցելու, նրանցից յուրաքանչյուրի կողմից ընտանեկան ծախսերը հոգալու կարգը:

Վերը շարադրվածը վկայում է ամուսնական պայմանագրի կարգավորիչ գործառույթի մասին: Ամուսնական պայմանագիրը, սակայն, իրականացնում է ոչ միայն կարգավորիչ, այլև՝ ապահովող գործառույթ: Ամուսնական պայմանագրի ապահովող գործառույթը նախ և առաջ արտահայտվում է ամուսիններից յուրաքանչյուրի գույքային ինքնուրույնության երաշխավորմամբ, որը հատկապես կարևորվում է քաղաքացիական շրջանառությանը մասնակցելիս, ինչպես նաև ամուսնության լուծման դեպքում:

Միևնույն ժամանակ օրենսդիրը, ելնելով քաղաքացիական իրավահարաբերությունների մասնակիցների հավասարության սկզբունքից, նկատի ունենալով հասարակական հարաբերությունների բազմազանությունը, ինչպես նաև հաշվի առնելով, որ ամուսնության ընթացքում ամուսիններից յուրաքանչյուրի մոտ կարող են ծագել պարտավորական իրավահարաբերություններ, ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 33-րդ հոդվածով նպատակ է հետապնդել պաշտպանելու պարտատերերի գույքային իրավունքներն ու օրինական շահերը՝ սահմանելով, որ ամուսնական պայմանագրի կնքման, փոփոխման կամ լուծման մասին պարտապան ամուսինը պարտավոր է ծանուցել իր պարտատիրոջը:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ պարտապան ամուսնու կողմից ամուսնական պայմանագրի կնքման, փոփոխման կամ լուծման (դրանց բովանդակության) մասին պարտատիրոջ ծանուցումը կարևոր երաշխիք է վերջինիս շահերի պաշտպանության առումով, քանի որ այդպիսի պայմանագրի կնքման, փոփոխման կամ լուծման հետևանքով կարող է արմատապես փոփոխվել ամուսինների գույքի իրավական ռեժիմը, արդյունքում նաև՝ պարտապան ամուսնու գույքային դրությունը, որն իր հերթին կանդրադառնա պարտավորության կատարման ընթացքի վրա:

Պարտապան ամուսնու կողմից ամուսնական պայմանագրի կնքման, փոփոխման կամ լուծման մասին պարտատիրոջը չծանուցելու դեպքում նա պա-

Դատական պրակտիկա

տասխանատվություն է կրում պարտատիրոջ առջև՝ անկախ ամուսնական պայմանագրի բովանդակությունից, ինչը նշանակում է, որ շարունակում է գործել մինչև նման պայմանագրի կնքումը, փոփոխումը կամ լուծումն ամուսինների միջև գործող գույքային ռեժիմը:

Ինչպես արդեն նշվեց, ամուսնական պայմանագիրը գործարք է, հետևաբար օրենսդրի կողմից ամրագրվել է կանոն առ այն, որ ամուսնական պայմանագրի նկատմամբ գործում են գործարքների անվավերության մասին ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված հիմքերը:

Վերոգրյալի համատեքստում Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ պարտապան ամուսնու կողմից պարտատիրոջն ամուսնական պայմանագրի կնքման, փոփոխման կամ լուծման (դրանց բովանդակության) մասին չծանուցելու հանգամանքն ամուսնական պայմանագիրն անվավեր ճանաչելու հիմք չէ, այլ հանգեցնում է այլ իրավական հետևանքների առաջացման, մասնավորապես՝ իրավունք է վերապահում պարտատիրոջը պահանջել պարտապան ամուսնուց կատարելու իր պարտավորությունները՝ անկախ ամուսնական պայմանագրի բովանդակությունից:

Սույն գործով Դատարանը, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 305-րդ հոդվածի և 417-րդ հոդվածի 4-րդ կետի կիրառմամբ Արտաշես Դավթյանի և Նաիրա Իսահակյանի միջև 25.07.2008 թվականին կնքված ամուսնական պայմանագիրն Արտաշես Դավթյանի մատով առաջին ճանաչելով, նշել է. «...Նաիրա Իսահակյանի և Արտաշես Դավթյանի միջև կնքված պայմանագրով վերջինս, ըստ էության, հակված է եղել խուսափել Ստանիսլավ Հովակիմյանի նկատմամբ պարտավորության կատարումից, ինչը Դատարանի գնահատմամբ հանգեցնում է նշված պայմանագրի՝ որպես պատասխանատվությունից խուսափելու վերաբերյալ համաձայնության առաջնություն, որից էլ հետևում է, որ Արտաշես Դավթյանը՝ որպես պարտապան պատասխանատու է իր գույքով, որը դրսևորվում է վիճելի գույքի 1/4 բաժնեմասում»:

Վերաքննիչ դատարանը, Դատարանի վճիռը թողնելով օրինական ուժի մեջ, արձանագրել է, որ Նաիրա Իսահակյանի և Արտաշես Դավթյանի միջև կնքված պայմանագրով վերջինս, ըստ էության, հակված է եղել խուսափել Ստանիսլավ Հովակիմյանի նկատմամբ պարտավորության կատարումից՝ նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ ամուսնական պայմանագիրը կնքվել է վերջիններիս ամուսնության այն ընթացքում, երբ Արտաշես Դավթյանն ունեցել է դրամական պարտավորություններ, բացի այդ, պայմանագրից հետո վերջինս շարունակել է բնակվել և մինչ օրս էլ հաշվառված է տվյալ բնակարանում:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Արտաշես Դավթյանը և Նաիրա Իսահակյանն ամուսիններ են, ամուսնացել են 03.04.1987 թվականին: 02.09.1998 թվականին կնքված անշարժ գույքի առուվաճառքի թիվ 1-1747 պայմանագրով Արտաշես Դավթյանը սեփականության իրավունքով ձեռք է բերել Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանը, որի համար տրվել է 22.09.1998 թվականի թիվ 022190 սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականը:

Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

դատարանի թիվ 1-15/2005 քրեական գործով 14.11.2005 թվականին կայացված օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի համաձայն՝ Արտաշես Դավթյանը և Բորիս Առաքելյանը մեղավոր են ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով: Նշված դատավճռով մասնակիորեն՝ 44.000.000 ՀՀ դրամի չափով, բավարարվել է Ստանիսլավ Հովակիմյանի գումարի բռնագանձման մասին քաղաքացիական հայցն ընդդեմ Արտաշես Դավթյանի և Բորիս Առաքելյանի և վճռվել է Արտաշես Դավթյանից և Բորիս Առաքելյանից հօգուտ Ստանիսլավ Հովակիմյանի բռնագանձել 44.000.000 ՀՀ դրամ՝ դրան հաշվեգրելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսները:

ՀՀ տնտեսական դատարանի 01.08.2007 թվականի թիվ SU-903 օրինական ուժի մեջ մտած վճռով Արտաշես Դավթյանը ճանաչվել է սնանկ: Նաիրա Իսահակյանը, դիմելով Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարչին, հայտնել է, որ ինքը Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի համասեփականատերն է և խնդրել է, որ նշված գույքի նկատմամբ համապատասխան գործողություններ ձեռնարկելիս հաշվի առնվի իր՝ գույքի ձեռքբերման նախապատվության իրավունքը:

Երևանի քաղաքացիական դատարանի թիվ ԵԲԴ/0361/04/08 քաղաքացիական գործով 28.06.2008 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած որոշմամբ թույլատրվել է Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանին պարտապանին պատկանող, Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի բաժնեմասն ուղղակի վաճառքի միջոցով օտարել Նաիրա Իսահակյանին ոչ պակաս 11.500.000 ՀՀ դրամից՝ համաձայն «Պարտեր» ՍՊԸ-ի և «Էսկո Կոնցեռն» ՓԲԸ-ի կողմից տրված գնահատման ակտերի:

25.07.2008 թվականին կնքված թիվ 5328 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրով Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանը Նաիրա Իսահակյանին վաճառել է Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի նկատմամբ Արտաշես Դավթյանի համատեղ սեփականության իրավունքի բաժինը: Նշված պայմանագրի հիման վրա վիճելի բնակարանի նկատմամբ 17.09.2008 թվականին կատարվել է Նաիրա Իսահակյանի սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը:

Արտաշես Դավթյանի և Նաիրա Իսահակյանի միջև 25.07.2008 թվականին կնքված ամուսնական պայմանագրով Արտաշես Դավթյանը և Նաիրա Իսահակյանը պայմանավորվել են, որ նույն պայմանագրի կնքման պահից ի վեր նրանցից յուրաքանչյուրի ձեռք բերած անշարժ գույքի կամ անշարժ գույքի ձեռքբերման որևէ գործարքի նկատմամբ չեն տարածվելու ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածով նախատեսված իրավական նորմի պահանջները, և կողմերից յուրաքանչյուրը լինելու է իր ձեռք բերած գույքի միանձնյա սեփականատերը:

Սույն գործով հայցվորը, որպես գործարքների առաջնության իրավական հիմք, վկայակոչել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 305-րդ հոդվածը և 417-րդ հոդվածի 4-րդ կետը:

Դատական պրակտիկա

Վերը նշված իրավական վերլուծությունների հիման վրա անդրադառնալով սույն գործի փաստերին՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ թիվ 1-15/2005 քրեական գործով 14.11.2005 թվականին կայացված օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի հիման վրա Արտաշես Դավթյանի և Ստանիսլավ Հովակիմյանի միջև ծագել են պարտավորական իրավահարաբերություններ: Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ սույն գործում առկա չէ որևէ ապացույց պարտապան ամուսնու՝ Արտաշես Դավթյանի կողմից իր պարտատիրոջը՝ Ստանիսլավ Հովակիմյանին, ամուսնական պայմանագրի կնքման մասին ծանուցելու մասին, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Արտաշես Դավթյանը պատասխատվություն է կրում պարտատիրոջ՝ Ստանիսլավ Հովակիմյանի առջև՝ անկախ ամուսնական պայմանագրի բովանդակությունից: Այսինքն՝ ամուսնական պայմանագրի դրույթները, որոնցով փոփոխվել է ամուսինների գույքային ռեժիմը, կիրառելի չեն Ստանիսլավ Հովակիմյանի և Արտաշես Դավթյանի միջև ծագած պարտավորական իրավահարաբերությունների նկատմամբ և չեն առաջացնում որևէ իրավական հետևանք (ամուսնական պայմանագիրն անվավեր (առոչինչ) ճանաչելու), բացառությամբ այն հետևանքի, որն իրավունք է վերապահում պարտատիրոջը պահանջել պարտապան ամուսնուց կատարելու իր պարտավորություններն անկախ ամուսնական պայմանագրի բովանդակությունից:

Միաժամանակ անդրադառնալով ստորադաս դատարանների կողմից ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածի 4-րդ կետի կիրառման հիմքով 25.07.2008 թվականին կնքված ամուսնական պայմանագիրն առոչինչ ճանաչելուն՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում արձանագրել հետևյալը.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ ընտանեկան, աշխատանքային, բնական պաշարների օգտագործման ու շրջակա միջավայրի պահպանության հարաբերությունները կարգավորվում են քաղաքացիական օրենսդրությամբ և այլ իրավական ակտերով, եթե այլ բան նախատեսված չէ ընտանեկան, աշխատանքային, հողային, բնապահպան և այլ հատուկ օրենսդրությամբ:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը կարող է ամուսնական պայմանագիրն անվավեր ճանաչել ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն՝ գործարքների անվավերության մասին քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված հիմքերով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 303-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործարքն անվավեր է նույն օրենսգրքով սահմանված հիմքերով դատարանի կողմից այն այդպիսին ճանաչելու ուժով (վիճահարույց գործարք) կամ անկախ նման ճանաչումից (առոչինչ գործարք):

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 303-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ առոչինչ գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման մասին պահանջ կարող է ներկայացնել ցանկացած շահագրգիռ անձ: Դատարանն իրավունք ունի այդպիսի հետևանքներ կիրառել սեփական նախաձեռնությամբ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 305-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի պահանջներին չհամապատասխանող գործարքն անվավեր է, եթե օրենքը չի սահմանում, որ նման գործարքն առոչինչ է կամ չի նա-

խատեսում խախտման այլ հետևանքներ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 345-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ պարտավորության ուժով մի անձը (պարտապանը) պարտավոր է մեկ այլ անձի (պարտատիրոջ) օգտին կատարել որոշակի գործողություն, այն է՝ վճարել դրամ, հանձնել գույք, կատարել աշխատանք, մատուցել ծառայություն և այլն, կամ ձեռնպահ մնալ որոշակի գործողություն կատարելուց, իսկ պարտատերն իրավունք ունի պարտապանից պահանջել կատարելու իր պարտականությունը: Պարտավորությունները ծագում են պայմանագրից, վնաս պատճառելու հետևանքով և նույն օրենսգրքում նշված այլ հիմքերից:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 347-րդ հոդվածի համաձայն՝ պարտավորությունները պետք է կատարվեն պատշաճ՝ պարտավորության պայմաններին, օրենքին և այլ իրավական ակտերի պահանջներին համապատասխան, իսկ նման պայմանների ու պահանջների բացակայության դեպքում՝ գործարար շրջանառության սովորույթներին կամ սովորաբար ներկայացվող այլ պահանջներին համապատասխան:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 408-րդ հոդվածի համաձայն՝ պարտավորության խախտում է համարվում այն չկատարելը կամ անպատշաճ (կետանցով, ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների թերություններով կամ պարտավորության բովանդակությամբ որոշվող այլ պայմանների խախտմամբ) կատարելը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պարտապանը պարտավորությունը չկատարելու և (կամ) անպատշաճ կատարելու համար պատասխանատու է մեղքի առկայության դեպքում, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ պարտավորությունը դիտավորյալ խախտելու համար պատասխանատվությունը վերացնելու կամ սահմանափակելու մասին նախապես կնքված համաձայնությունն առջինն է:

Վերը նշված հոդվածների վերլուծությունից հետևում է, որ պարտավորական իրավահարաբերությունների ծագման հիմք են պայմանագրերը, վնաս պատճառելը (դեիլկտային պարտավորություններ) և օրենքով նախատեսված դեպքերում ծագած այլ հիմքերը: Ընդ որում, օրենսդիրը, ամրագրելով պարտավորությունը պատշաճ կատարելու պարտապանի պարտականությունը, միաժամանակ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածի 4-րդ կետով սահմանել է, որ համաձայնությունը, որը վկայում է պարտավորությունը դիտավորյալ խախտելու համար պատասխանատվության վերացման կամ սահմանափակման մասին, առաջինն է:

Վճռաբեկ դատարանը, հաշվի առնելով պարտավորական իրավահարաբերությունների բնույթը, դրա սուբյեկտային կազմը, գտնում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածը կարգավորում է անմիջականորեն պարտապանի և պարտատիրոջ փոխհարաբերությունները: Ընդ որում, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածի 4-րդ կետում ամրագրված դրույթով օրենսդիրն ըստ էության ամրագրել է հստակ իրավական հետևանք նախապես կնքված

Դատական պրակտիկա

այնպիսի համաձայնության վերաբերյալ, որը վերացնում կամ սահմանափակում է պարտապանի և պարտատիրոջ միջև արդեն իսկ ծագած պարտավորությունը դիտավորյալ խախտելու համար պատասխանատվությունը: Օրենսդիրը նման համաձայնությունը կնքման պահից ճանաչում է առոչինչ:

Այսինքն՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածի 4-րդ կետի հիմքով նախատեսված համաձայնությունը կարող է կնքվել բացառապես պարտավորության կողմերի՝ պարտապանի և պարտատիրոջ միջև, այլ ոչ թե նրանցից յուրաքանչյուրի և երրորդ անձի միջև:

Սույն գործով 14.11.2005 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի հիման վրա պարտավորական իրավահարաբերությունները ծագել են պարտապան Արտաշես Դավթյանի և պարտատեր Ստանիսլավ Հովակիմյանի միջև:

25.07.2008 թվականին կնքված ամուսնական պայմանագրով Արտաշես Դավթյանը և Նաիրա Իսահակյանը կարգավորել են ամուսնության ընթացքում իրենց գույքային դրությունը:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ 25.07.2008 թվականին կնքված ամուսնական պայմանագրով, ըստ էության,

ա. համաձայնություն է կնքվել ամուսինների միջև, որոնցից միայն մեկն է պարտավորական իրավահարաբերությունների սուբյեկտ՝ պարտապան ամուսին Արտաշես Դավթյանը, և

բ. համաձայնությունը կնքվել է ամուսինների գույքային իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ, որն իր հերթին կարգավորում է նրանց միջև առկա ամուսնաընտանեկան իրավահարաբերությունները:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Արտաշես Դավթյանի և Նաիրա Իսահակյանի միջև 25.07.2008 թվականին կնքված ամուսնական պայմանագիրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417-րդ հոդվածի 4-րդ կետի հիմքով պարտավորության կողմերի միջև նախապես կնքված պարտավորությունը դիտավորյալ խախտելու համար պատասխանատվությունը վերացնող կամ սահմանափակող համաձայնություն չէ, որպիսի պայմաններում ամուսնական պայմանագիրն այդ հիմքով չի կարող առոչինչ ճանաչվել, մինչդեռ ստորադաս դատարանները, անտեսելով վերոգրյալը, կողմերի հարաբերությունների սխալ իրավական գնահատման արդյունքում սխալ եզրահանգման են եկել մաս ամուսնական պայմանագրի՝ մասնակի առոչինչ լինելու վերաբերյալ:

բ. Երկրորդ հարցադրման կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 26-րդ հոդվածի համաձայն՝ ամուսինների ընդհանուր համատեղ սեփականության հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, ինչպես մաս ամուսինների միջև կնքված ամուսնական պայմանագրով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ամուսնության ընթացքում ամուսինների ձեռք բերած գույքը նրանց համատեղ սեփականությունն է, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ նրանց միջև կնքված պայմանագրով:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ մինչև ամուսնությունն ամուսիններից յուրաքանչյուրի գույքը, ինչպես նաև ամուսնության ընթացքում ամուսիններից մեկի նվեր կամ ժառանգություն ստացած գույքը նրա սեփականությունն է:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ անհատական օգտագործման գույքը (հագուստը, կոշիկը և այլն), բացառությամբ թանկարժեք իրերի և պերճանքի առարկաների, եթե նույնիսկ այն ձեռք է բերվել ամուսնության ընթացքում՝ ամուսինների ընդհանուր միջոցների հաշվին, համարվում է այն ամուսնու սեփականությունը, որն այդ գույքն օգտագործել է:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ ամուսիններից յուրաքանչյուրի գույքը կարող է ճանաչվել նրանց համատեղ սեփականություն, եթե պարզվի, որ ամուսնության ընթացքում ամուսինների ընդհանուր գույքի կամ մյուս ամուսնու անձնական գույքի հաշվին կատարվել են ներդրումներ, որոնք նշանակալի չափով ավելացրել են այդ գույքի արժեքը (հիմնական վերանորոգում, վերակառուցում, վերասարքավորում և այլն), եթե այլ բան նախատեսված չէ ամուսինների միջև կնքված պայմանագրով:

Նշված նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ ամուսինների միջև կնքված համապատասխան պայմանագրի բացակայության դեպքում ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույքը, անկախ նրանից, թե այն որ ամուսինն է ձեռք բերել, ձեռք է բերվել ընդհանուր, թե ամուսիններից մեկին պատկանող միջոցներով, ստեղծվել է կամ պատրաստվել երկուսի, թե մեկի կողմից, ում անունով է ձևակերպված, միևնույնն է, հանդիսանում է ամուսինների համատեղ սեփականությունը (տես Ռաֆայել Աբազյանը և Անժիկ Երիցյանն ընդդեմ Ռուբեն Աբազյանի և «Կենտրոն» նոտարական տարածքի նոտարի թիվ 3-415(ՎԴ) քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 01.06.2007 թվականի որոշումը):

Վերը նշված հոդվածի իմաստով բացառություն է կազմում այն գույքը, որն ամուսիններից յուրաքանչյուրն ունեցել է մինչև ամուսնությունը, ամուսնության ընթացքում ամուսիններից մեկի նվեր կամ ժառանգություն ստացած գույքը, անհատական օգտագործման առարկաները, ինչպես նաև սեփականաշնորհմամբ ձեռք բերված գույքը (տես Ռուզաննա Ծատուրյանն ընդդեմ Գևորգ Սաղումյանի և այլոց թիվ ԵԱԲԴ/2304/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 26.06.2006 թվականի որոշումը):

Վերահաստատելով նախկինում արտահայտած իր դիրքորոշումներն ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույքն ամուսինների համատեղ սեփականությունը հանդիսանալու և այդ հարցում առկա բացառությունների վերաբերյալ՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ և իրավական դիրքորոշում արտահայտել այն հարցի վերաբերյալ, թե արդյոք ամուսինների միջև առուվաճառքի իրավահարաբերությունների պարագայում կարող է գործել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավական ռեժիմը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ քաղաքացիական օրենսդրությունը հիմնվում է իր կողմից կարգավորվող հարաբերությունների մասնակիցների հավասարության, կամքի ինքնավարության և

Դատական պրակտիկա

գույքային ինքնուրույնության, սեփականության անձեռնմխելիության, պայմանագրի ազատության, մասնավոր գործերին որևէ մեկի կամայական միջամտության անթույլատրելիության, քաղաքացիական իրավունքների անարգել իրականացման անհրաժեշտության, խախտված իրավունքների վերականգնման ապահովման, դրանց դատական պաշտպանության սկզբունքների վրա: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ քաղաքացիները և իրավաբանական անձինք քաղաքացիական իրավունքները ձեռք են բերում ու իրականացնում իրենց կամքով և ի շահ իրենց: Նրանք ազատ են պայմանագրի հիման վրա սահմանելու իրենց իրավունքները և պարտականությունները, որոշելու պայմանագրի՝ օրենսդրությանը չհակասող ցանկացած պայման:

Վկայակոչված սկզբունքների հռչակումն օրենսդրի կողմից ինքնանպատակ չէ: Ամրագրելով քաղաքացիական իրավահարաբերությունների հիմնարար, ելակետային դրույթները՝ օրենսդիրը նպատակ է հետապնդել առավելագույնս երաշխավորելու քաղաքացիական իրավահարաբերությունների բնականոն ընթացքը և շարունակական զարգացումը՝ միաժամանակ երաշխավորելով մաս այդ հարաբերությունների կայունությունը, խթանելով շուկայական տնտեսության ամրապնդումը:

Վերը նշված սկզբունքների դրսևորումներից է այն, որ քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցները սեփական հայեցողությամբ են ընտրում միմյանց, ինչպես մասնաճիւղն է իրավահարաբերության տեսակը, որը ցանկանում են ծավալել միմյանց հետ փոխհարաբերություններում: Ընդ որում, նրանք կարող են կատարել օրենքով չարգելված ցանկացած գործողություն, ինչպես մաս կնքել ցանկացած գործարք:

Վճռաբեկ դատարանը, վերլուծելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության դրույթները, արձանագրում է, որ գործող իրավակարգավորումը որևէ արգելք չի նախատեսում ամուսինների միջև առուվաճառքի իրավահարաբերությունների ծագման առումով: Հետևաբար ամուսինները, որպես քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցներ, ղեկավարվելով քաղաքացիական իրավունքի հիմնարար սկզբունքներով, կարող են ազատորեն միմյանց միջև առաջացնել առուվաճառքի հարաբերություններ համապատասխան գործարքի կնքմամբ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ առուվաճառքի պայմանագրով կողմերից մեկը (վաճառողը) պարտավորվում է մյուս կողմին (գնորդին) որպես սեփականություն հանձնել (գույք) ապրանք, իսկ գնորդը պարտավորվում է ընդունել այդ ապրանքը և դրա համար վճարել որոշակի գումար (գինը):

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ առուվաճառքի պայմանագիրն այն իրավական միջոցն է, որն ապահովում է ապրանքադրամական փոխանակության իրականացումը: Նշված պայմանագիրը կնքվում է գույքը սեփականության իրավունքով փոխանցելու նպատակով, ընդ որում, գույքը փոխանցվում է դրամական հատուցմամբ: Առուվաճառքի պայմանագրի առանձնահատկությունն այն է, որ վաճառողը, վաճառելով իրեն սեփականության իրավունքով պատկանող որևէ ապրանք, իսկ գնորդը, դրամական հատուցմամբ գնելով այն, երկուստեք դադարեցնում են իրենց սեփականության իրավունքը համապա-

տասխանաբար ապրանքի և դրամական միջոցների նկատմամբ:

Վճռաբեկ դատարանը, հաշվի առնելով առուվաճառքի իրավահարաբերությունների՝ վերը նշված առանձնահատկությունը, գտնում է, որ այն դեպքում, երբ մնան հարաբերություններ ծավալվում են ամուսինների միջև, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավական ռեժիմը գործել չի կարող: Հակառակ պարագայում խաթարվում է քաղաքացիական շրջանառության և մասնավորապես՝ առուվաճառքի բուն էությունը: Այսպես, գույքը վաճառող ամուսինը, վաճառելով իր գույքը և ստանալով դրա դիմաց փոխհատուցում և միաժամանակ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիման վրա դառնալով վաճառված գույքի համասեփականատեր, ըստ էության, կշարունակի մնալ իր իսկ կողմից օտարված գույքի սեփականատեր, և, ընդհակառակը, գույքը գնած ամուսինը, դառնալով առուվաճառքի առարկայի սեփականատեր, միաժամանակ կշարունակի մնալ իր իսկ կողմից վճարված դրամական միջոցների սեփականատեր՝ նկատի ունենալով, որ գործող իրավակարգավորումների համաձայն՝ դրանք ևս գույք է և կարող է ներառվել ամուսինների համատեղ սեփականություն հանդիսացող գույքային զանգվածի կազմում (տես Սամվել Մելիքյանն ընդդեմ Առլեթ Ավաքյանի թիվ ԵԿԴ/1418/02/12 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 08.05.2014 թվականի որոշումը): Մինչդեռ մնան մոտեցումն առուվաճառքի իրավահարաբերություններում անթույլատրելի է:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ քաղաքացիական օրենսդրությունը, հիմնվելով կողմերի կամքի ինքնավարության, պայմանագրի ազատության սկզբունքների վրա, այդուհանդերձ, որոշակի իրավահարաբերությունների շրջանակներում նախատեսել է պարտադիր կարգով պայմանագիր կնքելու պարտականություն: Պարտադիր կարգով պայմանագրի կնքումը կախված չէ կողմի կամ կողմերի ազատ կամահայտնությունից: Դրա կնքումը պարտադիր է կամ մեկ կամ երկու կողմի համար: Պարտադիր կարգով պայմանագիր կնքելու պարտականությունը կարող է անմիջականորեն բխել օրենքից:

Վերը նշվածը հատկապես դրսևորվում է սնանկության վարույթի շրջանակներում: Մասնավորապես՝ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 70-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ պարտապանին լուծարելու մասին որոշման հրապարակումից հետո կառավարիչը նույն օրենքով սահմանված կարգով իրականացնում է պարտապանի գույքի վաճառքը:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 75-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պարտապանի գույքի վաճառքն իրականացնում է կառավարիչը՝ դատարանի թույլտվությամբ՝ հրապարակային սակարկություններով կամ ուղղակի գործարքով: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ պարտապանի գույքի վաճառքը թույլատրվում է միայն պարտապանի նկատմամբ լուծարման վարույթ սկսելուց հետո, բացառությամբ նույն օրենքով սահմանված դեպքերի:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 77-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ եթե կառավարիչը մտադիր է պարտապանին պատկանող գույքի վաճառքն իրականացնել ուղղակի գործարքով, ապա նա հրավիրում է խորհրդի նիստ, իսկ վերջինի ձևավորված չլինելու դեպքում՝ ժողով՝ քննարկման դնելով այդ հարցը:

Դատական պրակտիկա

Խորհրդի կամ ժողովի որոշումը՝ ուղղակի գործարքի վերաբերյալ կառավարչի մտադրությանը հավանություն տալու կամ չտալու վերաբերյալ, և խորհրդի նիստի արձանագրությունը կառավարիչն իր միջնորդության հետ ներկայացնում է դատարան: Միջնորդության մեջ նշվում են գույքի գտնվելու վայրը, գույքի նկարագրությունը, վաճառքի գինը և հնարավոր գնորդը: Դատավորն առանց դատական նիստ հրավիրելու որոշում է կայացնում միջնորդությունը բավարարելու կամ այն մերժելու մասին:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 80-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պարտապանի գույքի վաճառքից (օտարումից) ստացված (փոխհատուցված) միջոցները բաշխվում են նույն օրենքով սահմանված հերթականությամբ՝ կառավարչի կողմից հաստատված և պարտատերերի կողմից ընդունված (չառարկված) միջանկյալ բաշխման ծրագրին համապատասխան:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի վկայակոչված իրավադրույթների փոխկապակցված վերլուծությունից հետևում է, որ պարտապանի նկատմամբ լուծարման վարույթ սկսելուց հետո կառավարիչը ձեռնամուխ է լինում վերջինիս գույքի հարկադիր վաճառքին: Ընդ որում, վաճառքը կարող է իրականացվել կամ հրապարակային սակարկությունների միջոցով, կամ ուղղակի եղանակով: Այդպիսի վաճառքի արդյունքում ստացված միջոցները սնանկության վարույթի շրջանակներում բաշխվում են նույն օրենքով սահմանված հերթականությամբ՝ կառավարչի կողմից հաստատված և պարտատերերի կողմից ընդունված (չառարկված) միջանկյալ բաշխման ծրագրին համապատասխան:

Վերը շարադրվածից հետևում է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ ամուսիններից մեկը սնանկ է ճանաչվել, և նրա լուծարման վարույթի շրջանակներում կառավարիչը հարկադիր կարգով իրականացնում է վերջինիս պատկանող գույքի վաճառք, այդ կապակցությամբ կնքվող պայմանագրերը չեն կարող լինել սնանկ ճանաչված ամուսնու ազատ կամահայտնության արդյունք և վերջինիս համար կրում են պարտադիր բնույթ: Վճռաբեկ դատարանի եզրահանգմամբ այդպիսի պայմանագրերի նկատմամբ ևս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավական ռեժիմը գործել չի կարող, ինչը մի կողմից բխում է վերը շարադրված պատճառաբանություններից, մյուս կողմից պայմանավորված է սնանկության վարույթի առանձնահատկություններով: Այսպես, սնանկության վարույթի շրջանակներում պարտապան ամուսնու գույքը մյուս ամուսնուն վաճառելու դեպքում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավական ռեժիմը կիրառելու արդյունքում կստացվի, որ պարտապան ամուսինը ձեռք է բերում որոշակի գույք, որը ևս պետք է ընդգրկվի սնանկության վարույթի շրջանակներում վերջինիս գույքային զանգվածում և կրկին պետք է հարկադիր կարգով իրացվի, ինչը հակասում է այս գործընթացի տրամաբանությանը: Մյուս կողմից՝ ոչ պարտապան ամուսինն է համատեղ սեփականության իրավունք ձեռք բերում պարտապան ամուսնու գույքի հարկադիր վաճառքից ստացված դրամական միջոցների նկատմամբ և կարող է ներկայացնել որոշակի հավակնություններ, ինչն էլ կարող է իր հերթին հանգեցնել պարտատերերի իրավունքների խախտման: Վճռաբեկ դատարանը

գտնում է, որ սնանկության վարույթի բնականոն ընթացքն ապահովելու նկատառումով պետք է բացառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավական ռեժիմի կիրառումն այն դեպքում, երբ սնանկ ճանաչված ամուսնուն սեփականության իրավունքով պարտականող գույքը հարկադիր կարգով վաճառվում է մյուս ամուսնուն:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանի և Նաիրա Իսահակյանի միջև 25.07.2008 թվականին կնքված թիվ 5328 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրով Արման Սարգսյանը վաճառել, իսկ Նաիրա Իսահակյանը ձեռք է բերել Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի նկատմամբ Արտաշես Դավթյանի համատեղ սեփականության իրավունքի բաժինը:

Սույն գործով Դատարանը, հայցը մասնակիորեն բավարարելով, պատճառաբանել է, որ առուվաճառքի արդյունքում Նաիրա Իսահակյանը ձեռք է բերել համատեղ սեփականություն հանդիսացող գույքի՝ Արտաշես Դավթյանի 1/2 բաժնեմասը, ըստ որի նույնպես հաշվի առնելով ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավական ռեժիմը՝ Նաիրա Իսահակյանի կողմից ձեռք բերված գույքի 1/2 բաժնեմասի 1/4 բաժնեմասը համարվում է Արտաշես Դավթյանի սեփականությունը:

Վերաբնիչ դատարանը, Դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ թողնելով, համաձայնել է Դատարանի վերը նշված եզրահանգմանը:

Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը, վերը նշված իրավական դիրքորոշումների համատեքստում գնահատելով ստորադաս դատարանների եզրահանգումների հիմնավորվածությունը, արձանագրում է հետևյալը.

Սույն գործով հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Արտաշես Դավթյանն ամուսնական պայմանագրի մասին չի ծանուցել իր պարտատիրոջը՝ Ստանիսլավ Հովակիմյանին, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված պայմանագրի դրույթները ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 33-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիմքով կիրառելի չեն վերջիններիս հարաբերություններում: Միաժամանակ անդրադառնալով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված իրավական ռեժիմի կիրառելիության հարցին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ 25.07.2008 թվականի պայմանագրով ամուսիններ Արտաշես Դավթյանի և Նաիրա Իսահակյանի միջև ծագել են առուվաճառքի իրավահարաբերություններ, մասնավորապես՝ Արտաշես Դավթյանը դրամական հատուցման դիմաց օտարել, իսկ Նաիրա Իսահակյանը ձեռք է բերել Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի նկատմամբ Արտաշես Դավթյանի համատեղ սեփականության իրավունքի բաժինը: Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ նշված պայմանագրի կնքումն Արտաշես Դավթյանի համար կրել է պարտադիր բնույթ՝ նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ վերջինիս պատկանող գույքը հարկադիր կարգով օտարվել է սնանկության վարույթի շրջանակներում՝ դատարանի համապատասխան որոշման և սնանկության կառավարչի կողմից կնքված պայմանագրի հիման վրա:

Ամուսինների միջև առուվաճառքի հարաբերությունների դեպքում, և մասնա-

Դատական պրակտիկա

վորապես, սնանկության վարույթի շրջանակներում նման իրավահարաբերությունների նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված իրավական ռեժիմի կիրառելիության վերաբերյալ վերը նշված դիրքորոշման համատեքստում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Արտաշես Դավթյանը նշված առուվաճառքի պայմանագրի կնքմամբ դադարեցրել է իր համատեղ սեփականության իրավունքը վիճելի բնակարանի նկատմամբ և նկատի ունենալով, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված իրավական ռեժիմն իրավահարաբերության նման տեսակում կիրառելի չէ, վերջինս չէր կարող 1/2 բաժնեմասով սեփականության իրավունք ձեռք բերել իր իսկ կողմից օտարված գույքի նկատմամբ՝ մնալով այդ գույքի 1/4 մասի սեփականատեր: Մինչդեռ ստորադաս դատարաններն առուվաճառքի իմաստիտուտի էության սխալ բացահայտման և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետի սխալ մեկնաբանության արդյունքում սխալ եզրահանգման են եկել սույն գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի վերաբերյալ, ինչն ազդել է նաև գործի ելքի վրա:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Նաիրա Իսահակյանի վճռաբեկ բողոքն ամբողջությամբ ենթակա է բավարարման:

4.2 Զննելով Ստանիսլավ Հովակիմյանի վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը եկավ հետևյալ եզրակացության.

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում է նրա քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները կամ նրան ներկայացրած ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը պարտադիր է բոլոր պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, իրավաբանական անձանց և քաղաքացիների համար ու ենթակա է կատարման Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, քննելով Խաչատրյաններն ընդդեմ Հայաստանի Հանրապետության գործը, 01.03.2010 թվականի վճռում նշել է. «Դատարանը կրկնում է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը պաշտպանում է քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների հետ կապված հայց հարուցելու յուրաքանչյուրի իրավունքը: Այդպիսով, այն ներառում է «դատարան

դիմելու իրավունք»-ը, որի ասպեկտներից մեկը հանդիսանում է դատարանի մատչելիության իրավունքը, այսինքն՝ դատարանում քաղաքացիական գործերով վարույթ հարուցելու իրավունքը: Մինչդեռ այդ իրավունքը կլիներ անիրական, եթե Պայմանավորվող Պետության իրավական համակարգը թույլ տար, որ վերջնական, պարտադիր դատական որոշումները մնան չկատարված՝ ի վնաս մի կողմի: Անընդունելի կլիներ, եթե 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը մանրամասն նկարագրեր կողմերին տրված դատավարական երաշխիքները (արդարացի, հրապարակային դատավարություն և գործերի քննության անընդհատության սկզբունք)՝ առանց դատական որոշումների կատարման երաշխիքների: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի մեկնաբանումը միայն դատարանի մատչելիության և դատավարությունների անցկացման իրավունքի շրջանակներում հավանաբար կառաջացներ մի իրավիճակ, որն անհամատեղելի կլիներ իրավունքի գերակայության սկզբունքի հետ, որը Պայմանավորվող Պետությունները Կոնվենցիան վավերացնելիս պարտավորվել են հարգել: Յանկացած դատարանի կողմից ընդունված դատական որոշման կատարումը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իմաստով պետք է դիտվի որպես «դատավարության» բաղկացուցիչ մաս (տես նաև Բուրդովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 04.09.2002 թվականի որոշումը՝ կետ 34)»:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անձի արդար դատաքննության իրավունքը կվերածվի տեսական, երևակայական, անիրական իրավունքի, եթե Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգը թույլ տա, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը մնան անկատար: Յանկացած իրավական պետություն պարտավոր է երաշխավորել ոչ թե տեսական, երևակայական կամ անիրական իրավունքներ և ազատություններ, այլ գործնականում հնարավոր և արդյունավետ իրավունքներ և ազատություններ: Այսինքն՝ իրավական պետության և իրավունքի գերակայության սկզբունքները ենթադրում են դատավարության և դատական ակտի կատարման փուլերի անքակտելիությունը:

Միևնույն ժամանակ յուրաքանչյուր անձի արդար դատաքննության իրավունքը պահպանված է համարվում նաև այն դեպքում, երբ անձը հնարավորություն ունի ստանալու որոշակի, հաստատուն որոշում՝ կապված իր իրավունքների և պարտականությունների հետ, և կարող է համոզված լինել, որ որոշ ժամանակ անց այդ որոշումը չի վերացվի: Ավելին, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքն անհրաժեշտ է մեկնաբանել Կոնվենցիայի նախաբանի լույսի ներքո, որն ի թիվս այլոց, իրավունքի գերակայությունն ամրագրում է որպես Պայմանավորվող պետությունների ընդհանուր ժառանգության մաս: Իրավունքի գերակայության հիմնարար հայեցակետերից է իրավական որոշակիության սկզբունքը, որն *inter alia* պահանջում է, որպեսզի դատարանի կողմից որևէ հարցի կապակցությամբ կայացված վերջնական դատական ակտը կասկած չհարուցի (տես Գայանե Վարդանյանն ընդդեմ Վարդան և Միշա Վարդանյանների ու մյուսների թիվ ԱՐԳ/0062/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 13.02.2009 թվականի որոշումը):

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 77-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝

Դատական պրակտիկա

Եթե կառավարիչը մտադիր է պարտապանին պատկանող գույքի վաճառքն իրականացնել ուղղակի գործարքով, ապա նա հրավիրում է խորհրդի նիստ, իսկ վերջինի ձևավորված չլինելու դեպքում՝ ժողով՝ քննարկման դնելով այդ հարցը: Խորհրդի կամ ժողովի որոշումը՝ ուղղակի գործարքի վերաբերյալ կառավարիչի մտադրությանը հավանություն տալու կամ չտալու վերաբերյալ, և խորհրդի նիստի արձանագրությունը կառավարիչն իր միջնորդության հետ ներկայացնում է դատարան: Միջնորդության մեջ նշվում են գույքի գտնվելու վայրը, գույքի նկարագրությունը, վաճառքի գինը և հնարավոր գնորդը: Դատավորն առանց դատական նիստ հրավիրելու որոշում է կայացնում միջնորդությունը բավարարելու կամ այն մերժելու մասին:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի վկայակոչված հոդվածով, օրենսդիրը, նախատեսելով առուվաճառքի պայմանագրի պարտադիր կնքման դեպք, այդպիսի պայմանագրի կնքումը բացառապես պայմանավորել է դատարանի կողմից պարտապանի գույքի հարկադիր վաճառքը թույլատրելու վերաբերյալ կառավարիչի միջնորդությունը բավարարելու մասին որոշման կայացման հանգամանքով: Ընդ որում, նշված հոդվածի վերլուծությունից հետևում է, որ դատարանի այդպիսի որոշումը պետք է դրույթներ բովանդակի օտարման ենթակա գույքի, այսինքն՝ պայմանագրի առարկայի, դրա վաճառքի գնի և հնարավոր գնորդի վերաբերյալ:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ վիճարկվում է դատարանի որոշման հիման վրա կնքված առուվաճառքի պայմանագիր, դատարանները պարտավոր են ղեկավարվել օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի իրավաչափության կանխավարկածով՝ բավարարվելով միայն պայմանագրում և դատական շարադրված դրույթների՝ առուվաճառքի առարկայի և գնի վերաբերյալ, համապատասխանության ստուգումով:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Արտաշես Դավթյանը դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով ճանաչվել է սնանկ: Սնանկության վարույթի շրջանակներում 28.06.2008 թվականին Երևանի քաղաքացիական դատարանի թիվ ԵՔԴ/0361/04/08 օրինական ուժի մեջ մտած որոշման հիման վրա թույլատրվել է Արտաշես Դավթյանի սնանկության գործով կառավարիչ Արման Սարգսյանին պարտապանին պատկանող՝ Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի բաժնեմասն ուղղակի վաճառքի միջոցով օտարել Նաիրա Իսահակյանին ոչ պակաս 11.500.000 ՀՀ դրամից՝ համաձայն «Պարտեր» ՍՊԸ-ի և «Էսկո Կոնցեռն» ՓԲԸ-ի կողմից տրված գնահատման ակտերի:

Ի կատարումն նշված որոշման՝ այդ որոշման եզրափակիչ մասում շարադրված առուվաճառքի առարկայի և գնի վերաբերյալ պայմաններին համապատասխան՝ 25.07.2008 թվականին կնքվել է անշարժ գույքի առուվաճառքի թիվ 5328 պայմանագիրը, որի հիման վրա 17.09.2008 թվականին Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի նկատմամբ գրանցվել է Նաիրա Իսահակյանի սեփականության իրավունք:

ՀՀ Սահմանադրության 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և պաշտպանվում է սեփականության իրավունքը:

ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու և կտակելու իր սեփականությունը: Ոչ ոքի չի կարելի զրկել սեփականությունից, բացառությամբ դատական կարգով՝ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի զրկել նրան գույքից, բացառությամբ ի շահ հանրության և այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով:

Հաշվի առնելով վերը նշված իրավական վերլուծությունները և դրանք համադրելով սույն գործի փաստերի հետ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Նաիրա Իսահանյանի՝ սեփականության իրավունքի ձեռքբերման հիմքում ընկած է եղել օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտ, որպիսի պայմաններում վերջինս ունեցել է բավականաչափ իրավական հիմքեր վստահելու այդ դատական ակտի իրավաչափ լինելուն, որն իր հերթին ուղղված է եղել նրա համար որոշակի իրավունքներ առաջացնելուն, այն է՝ վիճելի բնակարանի նկատմամբ սեփականության իրավունքի ծագմանը:

Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ 28.06.2008 թվականի թիվ ԵՔԳ/0361/04/08 օրինական ուժի մեջ մտած որոշման առկայության պայմաններում 25.07.2008 թվականի թիվ 5328 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրի անվավերության վերաբերյալ բողոք բերած անձի փաստարկներն ըստ էության առարկայազուրկ են՝ նկատի ունենալով, որ նշված պայմանագրի կնքումն ուղղված է եղել օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի կատարմանը, հակառակ պարագայում՝ կասկածի տակ կղրվի օրինական ուժի մեջ մտած վերջնական դատական ակտը, ինչն իր հերթին կհանգեցնի իրավական որոշակիության սկզբունքի խախտման:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ստանիսլավ Հովակիմյանի հայցը մասնակիորեն բավարարելով՝ ստորադաս դատարանների կողմից անտեսվել է Երևանի քաղաքացիական դատարանի թիվ ԵՔԳ/0361/04/08 քաղաքացիական գործով 28.06.2008 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը, որի հետևանքով խախտվել է նաև Նաիրա Իսահանյանի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված սեփականության իրավունքը:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ստանիսլավ Հովակիմյանի վճռաբեկ բողոքը ենթակա է մերժման:

Այսպիսով, Նաիրա Իսահանյանի վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 4-րդ ենթակետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ

Դատական պրակտիկա

հիմնավորմամբ.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և փորձագետին, վկային կանչելու, ապացույցները դրանց գտնվելու վայրում զննելու, փաստաբանի խելամիտ վարձատրության և գործի քննության հետ կապված այլ գործողությունների համար վճարման ենթակա գումարներից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին և 7-րդ ենթակետերի համաձայն՝ պետական տուրքը վճարվում է՝ հայցադիմումների, դատարանի վճիռների և որոշումների դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքների համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ վերաքննիչ կամ վճռաբեկ բողոք բերելու հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են սույն հոդվածի կանոններին համապատասխան:

Սույն գործով դատական ծախսերը կազմված են միայն պետական տուրքից:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Ստանիսլավ Հովակիմյանի կողմից վճռաբեկ բողոքի համար վճարվել է օրենքով սահմանված 40.000 ՀՀ դրամ պետական տուրքը, իսկ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 02.07.2014 թվականի «Վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու մասին» որոշմամբ բավարարվել է Նաիրա Իսահակյանի միջնորդությունը՝ պետական տուրքի վճարումը հետաձգելու վերաբերյալ, և որոշվել է այդ հարցին անդրադառնալ գործի ըստ էության քննության ժամանակ:

Սույն գործով նկատի ունենալով, որ Ստանիսլավ Հովակիմյանի վճռաբեկ բողոքը ենթակա է մերժման, իսկ Նաիրա Իսահակյանի վճռաբեկ բողոքը՝ բավա-

Դատական պրակտիկա

րարման, հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 73-րդ հոդվածը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Նաիրա Իսահակյանի կողմից ներկայացված վճռաբեկ բողոքի չվճարված և հետաձգված պետական տուրքի գումարը՝ 40.000 ՀՀ դրամը, հոգուտ Հայաստանի Հանրապետության ենթակա է բռնագանձման Ստանիսլավ Հովակիմյանից: Միաժամանակ Ստանիսլավ Հովակիմյանից հոգուտ Նաիրա Իսահակյանի ենթակա է բռնագանձման վերջինիս կողմից վերաքննիչ բողոքի համար նախապես վճարված 10.000 ՀՀ դրամ պետական տուրքի գումարը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 10.06.2014 թվականի ՀՕ-49-Ն ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածով, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Ստանիսլավ Հովակիմյանի վճռաբեկ բողոքը մերժել, իսկ Նաիրա Իսահակյանի վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 07.05.2014 թվականի որոշումը և այն փոփոխել՝ Ստանիսլավ Հովակիմյանի հայցը՝ 25.07.2008 թվականի թիվ 5327 ամուսնական և 25.07.2008 թվականի թիվ 5328 անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրերի նկատմամբ առոչինչ գործարքների անվավերության հետևանքներ կիրառելու, այն է՝ Երևան քաղաքի Ամիրյան փողոցի թիվ 12 շենքի 45-րդ բնակարանի 1/2 բաժնեմասի նկատմամբ Նաիրա Իսահակյանի սեփականության իրավունքը դադարեցնելու, նշված բաժնեմասի նկատմամբ Արտաշես Դավթյանի սեփականության իրավունքը վերականգնելու պահանջների մասով, մերժել:

2. Ստանիսլավ Հովակիմյանից հոգուտ ՀՀ պետական բյուջեի բռնագանձել 40.000 ՀՀ դրամ՝ որպես Նաիրա Իսահակյանի վճռաբեկ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 02.07.2014 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

Ստանիսլավ Հովակիմյանից հոգուտ Նաիրա Իսահակյանի բռնագանձել 10.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախապես վճարված պետական տուրքի գումար:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈՍԵՍՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (196 - 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

159

RESUME - PEZIOME

OBJECTIVES OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN PUBLIC LIFE

ARSEN HAMBARDZUMYAN

**APPLICANT OF THE INSTITUTE PHILOSOPHY,
SOCIOLOGY AND LAW OF THE NAS OF THE RA**

Social responsibility is the interaction of society and its representatives (as support and as deprivation), which is based on social norms' preservation of rights and obligations and is implemented by socially valuable actions' consequences awareness of possibility.

The system of social responsibility must necessarily be developed in parallel with the development of the society and the transformation of a number of social norms.

Keywords: responsibility, social responsibility, public relations, subjects of public relations, society, will.

ЗАДАЧИ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ

АРСЕН АМБАРЦУМЯН

**СОИСКАТЕЛЬ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ,
СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА**

Социальная ответственность это взаимодействие общества и ее представителей (как содействие, в том числе и лишение) которая основана на правах и обязанностях защиты социальных норм осуществляемых с возможностью понимания последствий социально ценных действий с его стороны.

Система социальной ответственности по необходимости должна развиваться параллельно с развитием общества и преобразованием некоторых социальных норм.

Ключевые слова: ответственность, социальная ответственность, субъекты общественных отношений, общество, воля

Բանալի բառեր - պատասխանատվություն, սոցիալական պատասխանատվություն, հասարակական հարաբերությունների սուբյեկտներ, հասարակություն, կամք

ՄԵՊՏՅԵՄԲԵՐ - ՀՈՎՏԵՄԵՐ 2015 9 -- 10 (195 -- 196)

ՊԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՏԵԼԵԿՏՈՒԵԼՅՈՒՆ

RESUME - ՔԵՅՈՄԵ

THE UNDERSTANDINGS OF GAPS IN LAW BY PRE- REVOLUTIONARY AND SOVIET LAWYERS

GAREGIN PETROSYAN

**DEPUTY HEAD OF LEGAL DEPARTMENT OF THE STAFF OF THE NA
OF THE RA, 1st CLASS COUNCIL OF STATE SERVICE OF THE RA,
PHD CANDIDATE OF JURIDICAL SCIENCES**

The understandings of gaps in law and legislation issued by pre-revolutionary and soviet lawyers and based on conceptual framework, in accordance with the postulates of deification of right and reserved (isolated, self-contained, closed) right, are set forth in the present research article. The nature of the following theories; legal positivism, psychological and sociological concepts of the law, as well as the combination (integration) of natural law theory and legal positivism have been analyzed within the scope of gaps in law. It has been concluded that international as well as pre-revolutionary Russian (including Eastern Armenian) and soviet legal practice is the historical basis to the modern theory of law and can be useful in the present.

Keywords: legal gaps, legal views, deification of law, new provisions, judicial discretion, normative theory, psychological theory of law, sociological school, overcoming the gaps in the law

ВОСПРИЯТИЕ ПРОБЕЛОВ ПРАВА ДОРЕВОЛЮЦИОННЫМИ И СОВЕТСКИМИ ПРАВОВЕДАМИ

ГАРЕГИН ПЕТРОСЯН

**ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА ЮРИДИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ АП-
ПАРАТА НС РА, СОВЕТНИК 1-ГО КЛАССА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
СЛУЖБЫ РА, КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

В научной статье свое отражение нашли восприятие пробелов дореволюционных и советских правоведов в праве и законодательстве, исходя из концепционных позиций, то есть, основываясь на постулатах обожествления права и закрытого (изолированного, замкнутого, неоткрытого) права. Подверглись анализу сущности теорий позитивистских, психологических и социологических школ права, а также необходимость сочетания (интеграции) позитивистской и естественной теорий для правильной характеристики пробелов права. Сделаны выводы, что как мировой, так и дореволюционный российский (а также восточноармянский) и советский опыт правоведения считаются исторической основой современной теории права и могут быть полезными также в настоящее время.

Ключевые слова: пробелы права, правовые воззрения, обожествление права, новые нормы, судебное усмотрение, нормативистская теория, психологическая теория права, социологическая школа, преодоления пробелов

Բանալի բառեր - իրավունքի բացեր, իրավական հայացքներ, իրավունքի աստվածացում, նոր նորմեր, դատական հայեցողություն, նորմատիվիստական տեսություն, իրավունքի հոգեբանական տեսություն, սոցիոլոգիական դպրոց, բացերի հաղթահարում

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈՒՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (196 - 196)

ՊՐԱՎԱԿԱՆ
ԻՆՏԵՐՆԱԿՆԵՐԱԿԱՆ
ԲՆԵՄԱԿԱՆ

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE CONCEPT OF SEPARATION OF POWERS

RAFAEL VARDANYAN

**INVESTIGATOR OF SIC OF THE GENERAL DEPARTMENT
BY THE INVESTIGATION OF SPECIAL IMPORTANT CASES
OF THE RA INVESTIGATIVE COMMITTEE,
APPLICANT AT THE INSTITUTE OF RIGHTS,
PHILOSOPHY AND SOCIOLOGY OF NAS RA**

The article comprehensively examines the content of the concept of separation of powers, analyzes the role and importance of the principle of separation of powers to ensure the effectiveness of the entire system of state power in a democracy.

Keywords: state, state apparatus, state power, single power, separation of powers, system of checks and balances, market economy, democracy, the concept of separation of powers

О КОНЦЕПЦИИ РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ

РАФАЕЛ ВАРДАНЯН

**СЛЕДОВАТЕЛЬ ПО ОБД ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПО
РАССЛЕДОВАНИЮ ОСОБО ВАЖНЫХ ДЕЛ
СЛЕДСТВЕННОГО КОМИТЕТА РА,
СОИСКАТЕЛЬ ИНСТИТУТА ПРАВА,
ФИЛОСОФИИ И СОЦИОЛОГИИ НАН РА**

В статье всеобъемлющим образом исследуется содержание концепции разделения властей, анализируется роль и значение принципа разделения властей для обеспечения эффективности всей системы государственной власти, в условиях демократии.

Ключевые слова: государство, государственный аппарат, государственная власть, единая власть, разделения властей, система сдержек и противовесов, рыночная экономика, демократия, концепция разделения властей

Քանախի բառեր - պետություն, պետական ապարատ, պետական իշխանություն, միասնական իշխանություն, իշխանությունների բաժանում, զսպումներ և հակակշիռներ, շուկայական տնտեսություն, ժողովրդավարություն, իշխանությունների բաժանման հայեցակարգ

ԱՄՊՏԵՍՏԵՐ - ՀՈՎՏԵՍՏԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ՀԱՍՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

A NUMBER OF ISSUES ON THE CONSTITUTIONAL- LEGAL RELATIONS BETWEEN THE RA PRESIDENT AND THE RA NATIONAL ASSEMBLY

HOVHANNES SAHAKYAN
THE CHAIRMAN OF THE STANDING COMMITTEE ON STATE AND LEGAL AFFAIRS OF THE NA OF THE RA

Characteristics of the constitutional-legal relations between the RA President and the RA National Assembly have been analyzed, the legal basis of the implementation of the right to veto by the President and the legal constructions of overcoming thereof have been raised in the article. It has been introduced as the important component of the construction of suppression and counterbalance. The experience of foreign countries and the legal arrangements in the right to veto and its overcoming process have been analyzed.

The issues on the relations in case of assigning several deputies by the RA president and RA National Assembly have as well been illustrated, the characteristics of the institution of the RA President post deprivation have been analyzed, a comparative analysis of the field has been implemented.

Keywords: constitutional-legal relations, right to veto, construction of suppression and counterbalance

РЯД ВОПРОСОВ ПО КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫМ ВЗАИМООТНОШЕНИЯМ МЕЖДУ ПРЕЗИДЕНТОМ АРМЕНИИ И НАЦИОНАЛЬНЫМ СОБРАНИЕМ РА

ОГАНЕС СААКЯН
**ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ПОСТОЯННОЙ КОММИССИИ
НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ РА
ПО ГОСУДАРСТВЕННО-ПРАВОВЫМ ВОПРОСАМ**

В статье проведен анализ ряда особенностей конституционно-правовых взаимоотношений между Президентом Армении и Национальным Собранием РА, были выявлены правовые основы использования “вето” президентом и правовые механизмы для его преодоления. Вето было представлено как важная составляющая часть механизма издержек и противовесов. Был проанализирован опыт и правовая база права вето и его преодоления в зарубежных странах.

В статье также освещены вопросы назначения некоторых должностных лиц президентом и Национальным Собранием и основы их взаимоотношений, проанализирован институт особенностей лишения должности президента, в этой сфере был сделан сравнительный анализ.

Ключевые слова: конституционно-правовые взаимоотношение, вето, механизм издержек и противовесов

Բանալի բառեր - սահմանադրաիրավական փոխհարաբերություններ, վետոյի իրավունք, զսպման մեխանիզմներ և հակակշիռների կառուցակարգեր

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈՒՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (196 - 196)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Իշխանություն

RESUME - ՔԵՅՈՒՄԵ

THE FEATURES OF THE LEGAL STATUS OF THE STRIKE LEGAL ENTITIES

CHRISTINE GHAZARYAN
**LECTURE OF THE CHAIR PHILOSOPHY AND POLITOLOGY OF THE
VANADZOR STATE UNIVERSITY,
PhD IN LAW**

The entitles of the legal strike relationship between workers and their representatives, the features of the legal status of the trade organization after and in the process of the strike are presented in the following article. We suggest to do some changes in the content of the 79th article of the Labor Code of Republic of Armenia, particularly besides the definition of the guarantees of the workers participating and not participating in the strike in the article. We pay attention to the legal regulation of their rights and duties and ensurements by law. Besides the definition of the legal status of the workers' representative bodies: trade organization, was highlighted, as it is not absolutely clear from the content of the Labor Code what are the rights and duties of the trade union as a strike management body, in the process of the strike. In this context it is suggested to replenish the 25th article in the Labor Code and be written with another wording

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ СУБЪКТОВ ЗАБАСТОВОЧНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

КРИСТИНЕ КАЗАРЯН
**ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ ФИЛОСОФИИ И ПОЛИТОЛОГИИ
ВАНАДЗОРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

В данной статье были рассмотрены особенности правового положения некоторых субъектов забастовочных правоотношений после объявления и во время забастовки. Было предложено в содержании 79-ой статьи Трудового кодекса РА внести некоторые изменения, в частности закрепить не только праровые гарантии субъектов забастовки, но и законом установить их права и обязанности. Было обращено внимание и на правовое положение одного из представительных органов работников-профсоюза, поскольку из содержания Трудового кодекса неясно, какие права и обязанности имеет профсоюз как возглавляющий забастовку орган. В связи с этим были предложены некоторые законодательные изменения.

Ключевые слова: правовое положение работников, участвующих в забастовке, установление прав, обязанностей и гарантий субъектов забастовочных правоотношений

Բանալի բառեր - գործադուլին մասնակցող աշխատողների իրավական կարգավիճակը, գործադուլային իրավահարաբերության մասնակիցների իրավունքները, պարտականությունները և երաշխիքները

RESUME - PEZIOME

PARTICULARITIES OF THE VOLUNTARY MEDICAL INSURANCE

SYUZANNA AVETISYAN

APPLICANT OF RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY

The article considers some issues of voluntary medical insurance. Particularly, the author points out what type of insurance is a voluntary medical insurance: personal or property, discusses its particularities.

Some interesting suggestions are made in the article, which can be taken into account in this field in the case of new reforms.

The statements suggested in the article essentially enrich a clearer perception of voluntary medical insurance in our country

Keywords: voluntary medical insurance, personal insurance, mutual insurance companies, recourse (regress) and subrogation, public contract

ОСОБЕННОСТИ ДОБРОВОЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ

СЮЗАННА АВЕТИСЯН

СОИСКАТЕЛЬ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА

В данной статье рассматриваются вопросы, касающиеся добровольного медицинского страхования. В частности, автор отмечает какому виду страхования относится ДМС- личному или имущественному, обсуждает его особенности.

Сделаны несколько интересных предложений, которые можно учесть в данной сфере в случае новых реформ. Формулировки, предложенные в статье, существенно обогатят более четкое восприятие ДМС в нашей стране.

Ключевые слова: добровольное медицинское страхование, личное страхование, общества взаимного страхования, регресс и суброгация, публичный договор

Բանալի բառեր - կամավոր բժշկական ապահովահագրություն, անձնական ապահովագրություն, փոխադարձ ապահովագրական ընկերություններ, ռեգրես և սուբրոգացիա, հրապարակային պայմանագիր

ՄԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈՒՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ՊՍՄԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն Բյուրո

RESUME - ՔԵՅՈՒՄԵ

THE TESTAMENTARY ABANDONMENT AS A BASE OF EMERGENCE OF THE RIGHT OF DWELLING USE

HARUTYUN GEVORGYAN
**SENIOR SPECIALIST OF MILITARY TECHNICAL
COOPERATION SECTION
OF DEFENCE INDUSTRIAL DEPARTMENT OF MOD OF RA,
ASPIRANT OF CIVIL LAW CHAIR OF LAW FACULTY OF YSU**

The article analyzes the problems of legal regulation of dwelling use, deriving from a testamentary abandonment. For a complete presentation on the topic, the article has examined the decisions of the RA Court of Cassation, the country's legislation and law enforcement practice, as well as international practice. For a complete and widespread use of the above mentioned institute in the practice, the norms of the RA Civil Code, which regulate dwelling use issues deriving from a testamentary abandonment, need some additions and changes. As a solution to the problems and for the purposes of improving the legislation, it is proposed to make some additions and changes to the appropriate articles of the RA Civil Code.

Keywords: dwelling, testamentary abandonment, right of use.

ЗАВЕЩАТЕЛЬНЫЙ ОТКАЗ КАК ОСНОВА ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПРАВА ПОЛЬЗОВАНИЯ ЖИЛЫМ ПОМЕЩЕНИЕМ

ԱՐՄՅՈՒՆ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ
**ГЛАВНЫЙ СПЕЦИАЛИСТ ОТДЕЛА ВОЕННО-ТЕХНИЧЕСКОГО
СОТРУДНИЧЕСТВА ВОЕННО-ПРОМЫШЛЕННОГО
УПРАВЛЕНИЯ МО РА,
СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА
ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ**

В статье проанализированы проблемы правового регулирования пользования жилым помещением на основе завещательного отказа. Для полного представления по рассматриваемой теме, в статье были изучены решения Кассационного суда РА, законодательство и правоприменительная практика, а также международная практика. Для полноценного и широкомасштабного употребления указанного института в правоприменительной практике, нормы гражданского кодекса РА, регулирующие вопросы права пользования жилым помещением на основе завещательного отказа, нуждаются в дополнениях и изменениях. В качестве решения проблем, а также в целях усовершенствования законодательства, предлагается внести дополнения и изменения в соответствующих статьях Гражданского кодекса РА.

Ключевые слова: жилое помещение, завещательный отказ, право пользования

Բանալի բառեր - բնակելի տարածություն, ժառանգության մերժում, օգտագործման իրավունք

RESUME - PEZYOME

SYSTEM OF ALTERNATIVE PUNISHMENTS NOT RELATED TO DEPRIVATION OF LIBERTY, AND PRINCIPLES OF ITS CONSTRUCTION

ARMEN MANASYAN
**POST-GRADUATE STUDENT OF THE INSTITUTE
OF PHILOSOPHY, SOCIOLOGY
AND LAW OF THE NAS OF THE RA,
LEADING SPECIALIST OF THE CRIMINAL-EXECUTIVE DEPARTMENT
OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF THE RA**

In the article there are discussed the properties of the system of alternative sentences, not related to deprivation of liberty, issues of the principles of construction of the given system. The author pays attention to the order of alternative punishments in the system of punishments in the Criminal Legislation of Armenia, on their hierarchy and quantity. It is proposed to make certain changes in the hierarchy of alternative punishments, as well as to add new alternative punishments.

Keywords: system of alternative sentences not related to deprivation of liberty, principles of construction of the punishment system, properties of the system of punishments, decriminalization, sufficiency and completeness of punishments, not related to deprivation of liberty, humanism punishments, individualization of punishment

СИСТЕМА АЛЬТЕРНАТИВНЫХ НАКАЗАНИЙ, НЕСВЯЗАННЫХ С ЛИШЕНИЕМ СВОБОДЫ И ПРИНЦИПЫ ЕЕ ПОСТРОЕНИЯ

АРМЕН МАНАСЯН
**АСПИРАНТ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ,
СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА,
ВЕДУЩИЙ СПЕЦИАЛИСТ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО
УПРАВЛЕНИЕ МИНИСТЕРСТВА ЮСТИЦИИ РА**

В статье обсуждаются свойства системы альтернативных наказаний, несвязанных с лишением свободы, вопросы принципов построения данной системы. Автор обращает внимание на порядок альтернативных наказаний в системе наказаний в Уголовном Законодательстве РА, на их иерархию и количество. Предлагается произвести определенные изменения в иерархии альтернативных наказаний, а также добавить новые альтернативные наказания.

Ключевые слова: система альтернативных наказаний, несвязанных с лишением свободы, принципы построения системы наказаний, свойства системы наказаний, декриминализация, достаточность и полнота наказаний, несвязанных с лишением свободы, гуманизм наказаний, индивидуализация наказания

Բանալի բառեր - ազատազրկման հետ չկապված այլընտրանքային պատիժների համակարգ, պատիժների համակարգի կառուցման սկզբունքներ, պատիժների համակարգի հատկանիշներ, ապարքեականացում, ազատազրկման հետ չկապված պատիժների բավարարություն և լրիվություն, պատիժների հումանիզմ, պատժի անհատականացում

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈՒՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (196 - 196)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԲՆԺՃԱՆԱԽԱԲԺՅՈՒՆ

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE FEATURES OF A QUALIFICATION OF THE PREPARATION FOR THE CRIME AS A TYPE OF INCOMPLETE CRIME

ARMAN PANOSYAN

EXPERT AT THE DEPARTMENT OF CIVIL AND TRADE LAW OF THE LEGAL ACT EXPERTISE AGENCY (MINISTRY OF JUSTICE OF ARMENIA) POST-GRADUATE STUDENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY

This scientific article is devoted to the features of a qualification of the issues rising from preparation for the crime as a stage of incomplete crime and the initial stage of the crime and the issues of penalty of the crime. The research includes not only criminal legislations of the Republic of Armenia and Russian Federation but also the criminal legislation of foreign countries.

Keywords: preparation for the crime, incomplete crime, stage of the crime, qualification, penalty of the crime.

ОСОБЕННОСТИ КВАЛИФИКАЦИИ ПРИГОТОВЛЕНИЯ К ПРЕСТУПЛЕНИЮ КАК ВИДА НЕОКОНЧЕННОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ

АРМАН ПАНОСЯН

ЭКСПЕРТ ОТДЕЛА ПО ГРАЖДАНСКОМУ И КОММЕРЧЕСКОМУ ПРАВУ АГЕНСТВА ЭКСПЕРТИЗЫ ПРАВОВЫХ АКТОВ МИНИСТЕРСТВА ЮСТИЦИИ РА, АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА

Данная научная статья посвящена проблемам квалификации приготовления к преступлению как вида неоконченного преступления и как начальной стадии совершения преступления. В статье рассматриваются также вопросы наказуемости этого деяния, исследуя при этом положения уголовных законодательств зарубежных стран.

Ключевые слова: приготовление к преступлению, неоконченное преступление, стадии совершения преступления, квалификация преступления, наказуемость деяния

Բանալի բառեր - հանցագործությունների նախապատրաստություն, չավարտված հանցագործություններ, հանցագործության կատարման փուլեր, արարքի որակավորում, արարքի պատժելիություն

ՄԵՊՏԵՍՏՐԲԵՐ - ՀՈՒՏԵՍՏՐԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

ՀԱՏԱՎԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
Ի ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

THE RESEARCH OF CIRCUMSTANCES EXCLUDING THE PARTICIPATION OF AN EXPERT IN CRIMINAL PROCEEDING ACCORDING TO THE NEW CRIMINAL PROCEDURE CODE OF THE RA

AIDA TADEVOSYAN

**THE ASSISTANT OF A JUDGE AT THE COURT OF GENERAL JURISDICTION OF SHENGAVIT ADMINISTRATIVE DISTRICT OF YEREVAN, LECTURER OF A CHAIR OF JURISPRUDENCE OF EUROPEAN REGIONAL EDUCATIONAL ACADEMY
POST-GRADUATE STUDENT OF A CHAIR OF JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN REGIONAL EDUCATIONAL ACADEMY**

The article is dedicated to the research of circumstances excluding the participation of an expert in criminal proceeding. Within the framework of the article the author analysis the criminal-procedural system of the circumstances excluding the participation of an expert in criminal proceeding in a base of the draft of a new Criminal Procedure Code of Republic of Armenia. In the article it is also presented certain suggestions concerning the application of studied institute.

Keywords: Expert, circumstances excluding the participation of an expert in criminal proceeding, challenge, criminal procedure

ОБСТОЯТЕЛЬСТВА, ИСКЛЮЧАЮЩИЕ УЧАСТИЕ ЭКСПЕРТА В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ ПО ПРОЕКТУ НОВОГО УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА РА

АИДА ТАДЕВОСЯН

ПОМОЩНИК СУДЬИ ОБЩЕЙ ЮРИСДИКЦИИ АДМИНИСТРАТИВНОГО РАЙОНА ШЕНГАВИТ ГОРОДА ЕРЕВАН, ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ ЮРИСПРУДЕНЦИИ ЕВРОПЕЙСКОЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ АКАДЕМИИ, АСПИРАНТ КАФЕДРЫ ЮРИСПРУДЕНЦИИ ЕВРОПЕЙСКОЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ АКАДЕМИИ

Статья посвящена изучению обстоятельств, исключающих участие эксперта в уголовном производстве. В рамках статьи автор анализирует уголовно-процессуальную систему обстоятельств, исключающих участие эксперта в уголовном производстве на основе проекта нового Уголовно-процессуального кодекса Республики Армения. В статье также представлены конкретные предложения, касающиеся применения изучаемого института.

Ключевые слова: эксперт; обстоятельства, исключающие участие эксперта; отвод, уголовный процесс

Բանալի բառեր - փորձագետ, վարույթին փորձագետի մասնակցությունը բացառող հանգամանքներ, բացարկ, քրեական դատավարություն

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈՒՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (196 - 196)

ԳՆԱՍՏՆԱԿ
Իշխանություն

RESUME - PEZYOME

THE LEGAL BASIS FOR HOUSE ARREST IN THE DRAFT OF THE NEW CODE OF RA CRIMINAL PROCEDURE

EMMA AVAGYAN

SENIOR LABORATORY ASSISTANT OF THE CHAIR OF CRIMINAL PROCESSING AND CRIMINALISTICS OF FACULTY OF LAW OF YSU, CHIEF SPECIALIST OF THE DEPARTMENT OF ORGANIZING AND IMPROVING INVESTIGATIVE ACTIVITIES OF RA SPECIAL INVESTIGATION SERVICE

The development of the draft of the new code of criminal procedure is a significant advanced step directed to the humanization of the criminal procedural policy, which is primarily expressed with planning new alternative preventive measures.

The article is devoted to the preventive measure of house arrest, the availability of which will give an opportunity to reduce the practice of detention as a preventive measure.

The author introduced the concept of house arrest, the grounds and the conditions required for the application in the work. The author has also studied those restrictions and prohibitions, which are put on the accused while choosing this preventive measure.

Keywords: accused, house arrest, preventive measures, the right of freedom and immunity, prohibitions and restrictions, reasonable suspicion, electronic monitoring

ДОМАШНИЙ АРЕСТ, КАК МЕРА ПРЕСЕЧЕНИЯ В НОВОМ ПРОЕКТЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА РА

ЭММА АВАГЯН

СТАРШИЙ ЛАБОРАНТ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА И КРИМИНАЛИСТИКИ ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ, ГЛАВНЫЙ СПЕЦИАЛИСТ ОТДЕЛА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ СЛЕДСТВЕННЫХ РАБОТ СПЕЦИАЛЬНОЙ СЛЕДСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ РА

Обработка нового проекта уголовно-процессуального кодекса, это существенно-передовой шаг, направленный на гуманизацию политики, который в первую очередь выражается в новых альтернативных мерах пресечения.

Статья посвящена домашним арестам, как мера пресечения, наличие которых дает возможность сократить аресты, как применяющую практику меры пресечения.

В работе автор представил понятие домашний арест, его необходимые меры применения, основы и условия. Автор так же исследовал такие ограничения и запреты, которые ставятся перед обвиняемым, за выбором мер пресечения.

Ключевые слова: обвиняемый, домашний арест, меры пресечения, право на свободу и неприкосновенность, запреты и ограничения, обоснованное подозрение, электронный контроль

Բանալի բառեր - մեղադրյալ, տնային կալանք, խափանման միջոցներ, ազատության և անձեռնմխելիության իրավունք, արգելքներ և սահմանափակումներ, հիմնավոր կասկած, էլեկտրոնային հսկողություն

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

THE NECESSITY OF PROBATION SERVICE INTRODUCTION IN ARMENIA AND CERTAIN ISSUES OF LEGAL REGULATION

NUNE HAYRAPETYAN
LAWYER

In the scope of the present article the author represented the issues of introduction of Probation Service in Armenia, the creation of which stems from the RA Presidents Instruction NK-96-A as of 30 June, 2012 on Approving the Legal and Judicial Reforms Strategic Program and Measures Stemming from the Program for 2012-2016. In the frames of the article the structure of the probation service, the possible functions and perspective of activity were discussed, considering the experience of other countries' on the issue at hand. The author also revealed the expected legislative reforms connected with the introduction of the probation Service and came up with the suggestions on the issue.

Keywords: Legal and Judicial Reforms, penitentiary law, probation, probation service, alternative punishment measures

НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ПРОБАЦИОННОЙ СЛУЖБЫ В АРМЕНИИ И НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

НУНЕ АЙРАПЕТЯН
ЮРИСТ

В рамках настоящей статьи автор представил вопросы внедрения пробационной службы в Армении, формирование которой следует из требований постановленных N НК-96-А от 30-го июня, 2012г. Президента РА “О подтверждении стратегического плана законодательных и судебных реформ на 2012-2016гг. и списка мер следующих из последнего”. В рамках статьи автор затронул темы структуры пробационной службы, возможных функций и перспектив деятельности, учитывая опыт зарубежных стран. Автор так же описал предстоящие законодательные реформы, связанные с внедрением пробационной службы и представил свои предложения насчет последних.

Ключевые слова: законодательные и судебные реформы, пенитенциарное право, пробация, пробационная служба, альтернативные меры наказания

Բանալի բառեր - իրավական և դատական բարեփոխումներ, քրեակատարողական իրավունք, պրոբացիա, պրոբացիոն ծառայություն, այլընտրանքային պատժամիջոցներ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈՍԵՍՏԵՄԲԵՐ 2015 9 - 10 (195 - 196)

**ՊՐԱՎԱԿԱՆ
ԻՋԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ**

Թեւավոր խոսքեր

Մեր անհատականությունը այգի է, իսկ մեր կամքը՝ նրա այգեպանը:

Վ. ՇԵՔՍՊԻՐ

Խելքը լուսավորում է կամքի ճանապարհը, իսկ կամքը կառավարում է գործողությունները:

Յ. ԿՈՍԵՆՍԿԻ

Կամքը կարող է և պետք է անհամեմատ ավելի շատ հայարտության առարկա լինի, քան տաղանդը: Եթե տաղանդը բնածին հակումների զարգացումն է, ապա անասան կամքը դա ամեն բոլոր տարած հաղթանակն է բնագղների, հրապուրանքների նկատմամբ, որոնց սանձահարում ու ճնշում է կամքը, խոչընդոտների ու արգելքների նկատմամբ, որոնք նա դիմագրավում է, ամեն տեսակ դժվարությունների նկատմամբ, որոնք նա հերսաբար հաղթահարում է:

Օ. ԲԱԼԶԱԿ

Վճռականությունն ու կամքը թույլ ուղեղին հաճախ գերազանցություն են տալիս ավելի ուժեղի նկատմամբ:

ՈՒ. ՎՅՈՐՏ

Մեծագույն հաղթանակը ինքն իր նկատմամբ տարած հաղթանակն է:

Պ. ԿԱԼԴԵՐՈՆ

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՉԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արմվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am